

**Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute**

**Віктор Ідзьо
Господарсько-економічний
та культурно-християнський
розвиток Галичини
в III-XIII століттях**

Івано-Франківськ «СІМІК», 2020

**БК 82.3(4УКР)-7,
І-29**

**Друкується за рішенням Кафедри українознавства
Інституту Східної Європи, протокол № 1 від 3 січня 2020 р.**

Рецензенти:

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Огірко О. - доктор філософії, професор Кафедри українознавства, Інституту Східної Європи.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства, завідувач відділення «Філології та журналістики» Інституту Східної Європи.

Пасічник В. - доктор наук з державного управління, професор, завідувач Кафедрою європейської інтеграції Інституту державного управління Національної Академії державного управління при президенті України, професор відділу «Міжнародної громадянської співпраці» Інституту Східної Європи.

Хитрук В. - кандидат філологічних наук, доцент Кафедри українознавства, завідувач відділення «Санскритології», виконуючий обов'язки професора, керівник Карпатського відділення Інституту Східної Європи.

Віктор Ідзьо

І-29. Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях. Наукове видання. - Івано-Франківськ "Сімік", 2020р. - 428с.

ISBN 978-966-8067-69-5

Монографія академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри українознавства Віктора Ідзя "Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях" приурочена 60-літтю з дня народження (1960-2020 рр.) та 40-літтю науково-педагогічної діяльності автора.

На основі досягнень сучасної української науки монографія доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзя "Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях" робить глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних, топографічних та картографічних джерел, більшість яких під таким кутом зору, аналізується та апробується вперше на підставі свідчень античних, римських, арабських, вітчизняних джерел, карти Клавдія Птолемея, Певтінгерових таблиць, які за сукупністю їх аналізу, відтворюють господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини.

Монографія «Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях», видання III, видрукована з нагоди 60-ти ліття з Дня Народження (1960-2020р) автора.

З працею можна познайомитися на сайті Інституту Східної Європи -

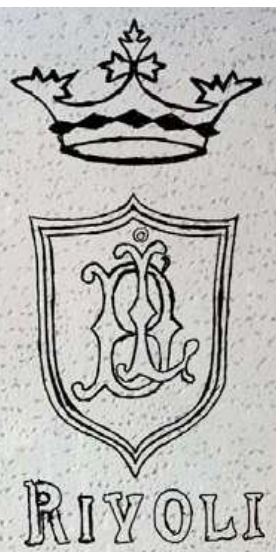
www.easterneurope.nethouse.ua

ISBN 978-966-8067-69-5

© Ідзьо В.С., 2020р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ I. Господарсько-економічний розвиток Галичини в III-XIII століттях нашої ери.....	5
Розділ II. Господарсько-економічний розвиток галицького підгороддя на прикладі реконструкції становлення села Угринів.....	88
Розділ III. Політичний розвиток Галичини з III по XIII століття.....	119
Розділ IV. Мовний та культурний розвиток в епоху найбільших господарсько-економічних взаємовідносин Галичини з Римською імперією в III-IV століттях нашої ери.....	329
Розділ V. Культурно-християнський розвиток на території Галичини в III-XIII століттях....	368
Висновки.....	427

Академік АНВШ України, доктор історичних наук, професор, завідувач
Кафедри українознавства, директор Інституту Східної Європи - Віктор Ідзько

Вступ

В монографії “Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях” будуть розглянуті проблеми господарсько-економічного та культурно-християнського розвитку Галичини в III-XIII століттях” на основі письмових, археологічних, лінгвістичних, топографічних та картографічних джерел, більшість яких під таким кутом зору, аналізується та апробується вперше на підставі свідчень античних, римських, візантійських, арабських, вітчизняних джерел, карти давньогрецького географа Клавдія Птолемея, дорожньої карти римських шляхів III-IV століть, Певтінгерових таблиць, які за сукупністю їх аналізу, відтворюють господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях.

Наукова праця “Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях” також досліджуватиме питання ролі племінних об’єднань бастарнів, карпів-хорватів в господарсько-економічному та культурно-християнському розвитку Галичини в III-XIII століттях.

Монографія “Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях” дасть повний опис та аналіз джерел, проведе хронологічну класифікацію джерел у поєднанні з останніми напрацюваннями історичної та археологічної науки, покаже, що власне давньоукраїнські старожитності регіонів Українських Карпат, Прикарпаття та Подністров’я лежать в основі господарсько-економічного та культурно-християнського розвитку Галичини.

У науковій праці “Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях” буде також наголошено, що власне давні українці регіонів Карпат, Прикарпаття та Подністров’я створили прогресивні форми господарювання, феодальні політичні, господарсько-економічні та культурно-християнські організації на території Галичини за період з III по XIII століття.

РОЗДІЛ І.

Господарсько-економічний розвиток Галичини в III-XIII століттях нашої ери

Вивчення господарсько-економічного розвитку становлення Галичини, починаючи з III століття нашої ери до VII-VIII століть нашої ери, які передували становленню як центрально-європейської держави, Галицького Королівства, в IX-XIII століттях, є головним завданням даної праці.

Дослідження ставить за мету з'ясування господарсько-економічних, внутрішніх і зовнішніх протиріч і витоків єдності, що рухали галицьким суспільством від початку його формування в II-III століттях нашої ери до перетворення у одне із наймогутніших господарсько-економічних і державних об'єднань у XI-XIII століттях - Галицьке королівство[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

В ряді праць, які були присвячені історії Галичини, автором цього дослідження наголошувалось, що Галицьке князівство XII століття, а з 1215 року Галицьке Королівство, є спадкоємницею господарсько-економічного: кельтського, готського, римського, візантійського впливів, які кристалізували господарсько-економічне, політичне та культурно-християнське життя могутньої на території Прикарпаття та Подністров'я слов'янської держави, відомої з візантійських джерел, як Великої чи Білої Хорватії. Тому поспробуємо реконструювати господарсько-економічний устрій Карпато-Дністровської цивілізації з найстародавніших часів до епохи утворення в першій чверті XIII століття, Галицького королівства.

Привертає увагу факт господарсько-економічного впливу кельтів, який відбувався з V-IV століттях до нашої ери і тривав до II-III століть нашої ери, і який власне вперше позначає Карпато-Дністровську територію, як: "Gallitia", внаслідок нового господарсько-економічного розвитку утвореного в Карпато-Дністровському регіоні кельтами та слов'янами "Галатського королівства"[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Джерела засвідчують, що кельти в IV-III століттях до нашої ери

час, мали великий вплив на формування господарсько-економічних та культурно-релігійних організацій в середовищі слов'янського населення Карпато-Дністровського регіонів. Наявність у Карпато-Дністровському регіоні могутнього кельто-слов'янського етносу і III-II століттях до нашої ери, що засвідчено археологічною наукою, не могло не позначитись на господарсько-економічному розвитку Прикарпаття та Подністров'я у пізнослов'янський час [31, с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276, с.289-302].

Уже вчені XIX століття, які намагалися ретельно вивчати і аналізувати джерела, що стосувалися господарсько-економічного розвитку Галичини, зауважили велику кількість слов'яно-кельтських господарських археологічних старожитностей. Відомий вчений XIX століття В. Деметрикевич вважав: “ що пшеворські господарсько-економічні старожитності Галичини належать бастарнам, яких він вважав кельтами-галатами” [107, с.126].

На початку XX століття, внаслідок співставлення письмових і археологічних джерел вчені прийшли до висновку, що в результаті руху військових дружин кельтів в Прикарпаття та Подністров'я у III-II століттях до нашої ери відбулися нові господарсько-економічні зміни, що охопили окрім регіону Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, де знайдено у великій кількості латенські старожитності, які традиційно історична та археологічна наука відводить кельтам-галатам [39, с.7].

Вплив кельтів на слов'ян Галичини продовжувався реально до II століття нашої ери. Внаслідок такого кельтського господарсько-економічного, політичного та культурно-релігійного впливу сформувалась, зарубинецька культура, яку останнім часом багато археологів пов'язує з кельто-слов'янами бастарнами, яких локалізують у міжріччі Дністра і Серету та в регіонах Карпат на території Прикарпаття [47, с.289-300].

За свідченнями письмових та археологічних джерел, ми можемо твердити, що кельти у центральній-східній Європі відіграли приблизно таку ж господарсько-економічну цивілізаційну роль, яку греки відіграли у Північному Причорномор'ї, однак, як вважає російський дослідник М. Щукін: “ господарсько-економічна цивілізація кельтів була зовсім іншою, їх культура і

особливо мистецтво, релігія, а значить і психологічне світобачення були ближчі слов'янам ніж давньогрецька культура Північного Причорномор'я. Кельти у Галичину принесли схожу господарсько-економічну культуру, тільки на більш високому технічному рівні розвитку. Кельтські економічні, господарські, технічні та наукові досягнення відтворені у виробах кельтських майстрів: золоті чи бронзові гривни, браслети, фібули та інші речі, які зовсім не поступаються по технології виготовлення античним виробам. Усі секрети точного лиття, чеканки, гравіровки були добре відомі кельтським майстрам"[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

На початку свого історичного розвитку у V столітті до нашої ери кельти стояли на одному господарсько-економічному, і культурно-релігійному рівні з Римською рабовласницькою республікою. Та шляхи розвитку цих цивілізацій розійшлись, римляни розвинули свою соціально-військову організацію і досягли в ній вершини мистецтва, а кельти у цій області так і залишились на стадії варварської держави, однак створили елементи ранньо-феодальних відносин, що видно з розвитку їх господарсько-економічної та релігійної організації, де остання набрала рис культурно-релігійного характеру. З появою кельтів у Прикарпатті та Подністров'ї, в місцях розселення слов'янського етносу регіону Карпат, створюється нова господарсько-економічна та матеріально-технічна база для подальшого розвитку інших видів ремесел, вдосконалюються землеробські знаряддя праці як основної галузі господарства кельто-слов'янського етносу. В цей час з'являються нові землеробські знаряддя праці з залізним наральником, що підвищує ефективність обробітку земель. Поряд із землеробством у регіонах Прикарпаття, Подністров'я і Карпат починають розвиватися скотарство, вдосконалюються ремесла. Успіхи у землеробстві і ремеслі у кельто-слов'ян, що проживали в області Карпат і Подністров'я, привели до виникнення широкомасштабних торгових відносин, за якими настало завоювання нових земель на схід та південь від Дністра[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276, с.289-302].

З кельтським господарсько-економічним впливом слід пов'язувати і наявність у слов'янських могилах Карпато-

Дністровського регіону обряду захоронення померлих. З впливом кельтів слід шукати і витoki слов'янської кераміки, зокрема округлих мисок, штампованих узорів двулезих мечів і т. д. [77,с.53-55; с.43-44].

Господарсько-економічний та культурно-релігійний розвиток кельто-слов'янського етносу на кельтській основі проглядав у XIX столітті в Карпато-Дністровському регіоні дослідник В. Деметиркевич[107,с.128].

Власне на основі типології кераміки, особливостей поховального обряду і деталях домобудування російська дослідниця І.П. Русанова зробила висновок, що у пшеворській культурі Прикарпаття і Подністров'я наявні слов'янські і кельтські компоненти. Із цього симбіозу, наголошувала дослідниця, і кристалізуються ранньо-середньовічні слов'янські господарські старожитності в Карпато-Дністровському регіоні [73,с.215].

З приходом кельтів у Прикарпаття на основі кельтських господарсько-економічних надбань формується в басейні Верхнього Бугу і Верхнього Подністров'я, пшеворська культура, яка засвідчується археологічно і у Середньому Подністров'ї (у Хмельницькій і Вінницькій областях України)[76,с.64-65,с123-128; с.51-52].

Характерно, що питанню вивчення кельто-слов'янських старожитностей довгий час зовсім не приділяли ніякої уваги. Перші узагальнені роботи з вивчення кельто-слов'янського етносу за матеріалами Західних областей України належать львівському М.Ю. Смішку. Він дав повний опис слов'яно-кельтських поховань, провів їх хронологічну класифікацію, показав, що кельто-слов'янські старожитності у Прикарпатті і Подністров'ї прослідковуються з II століття до нашої ери до II століття нашої ери[122,с.125-137].

Археологічні джерела говорять, що після інтенсивного господарсько-економічного пливу кельтів на розвиток етносу Прикарпаття, Подністров'я та Карпат, їх асиміляція з місцевим населенням проходила мирним шляхом. В процесі пошуків залізної руди і виготовлення предметів розкоші і побуту, озброєні кельти в IV-III століттях до нашої ери вклинились в Карпатський регіон. Внаслідок перейняття технологій кельтів прикарпатське

населення вдосконалило залізообробні, ливарні ремесла і уже з II століття до нашої ери територія області Карпат, Прикарпаття та Подністров'я увійшла в зону розповсюдження латенської культури[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276, с.289-302].

У II столітті до нашої ери у сферу латенської культури(західно-європейської цивілізації), яка поширилась від Британських островів до Карпат входить Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя. Під впливом цієї латенської культури, носіями якої були кельти, у Подністров'ї, відкривається нова соціально-економічна і політична "Латенська доба". Кельти-галати в ново-облаштованій, Галичині, створюють прогресивні форми господарювання з стабільним господарсько-економічним ринком і високим рівнем технічної майстерності. Вони підкоряють ряд місцевих племінних об'єднань і у II столітті до нашої ери видозмінюють свою господарсько-економічну структуру у бік варварської держави, яке відме з джерел, як Галатське королівство. Власне в цей час на території Прикарпаття та Подністров'я фіксується кельтська господарсько-економічна етно-назва: "Galatia", "Hallissia", яка на слов'янській мові інтерпретується, як Галичина. Кельти створюють у регіонах Подністров'я нові господарсько-економічні і торгові центри. Бурхливого розвитку у час панування кельтів в Прикарпатті та Подністров'ї досягає землеробство і ремесло, вдосконалюється і збільшується асортимент озброєння, виникають укріплення з кам'яною основою і глибокими ровами, з'являється власна варварська монетна система золотого і срібного карбування, зароджуються нові і зміцнюються старі господарсько-економічні та політичні інститути. За рівнем технічної досконалості кельтську культуру Прикарпаття і Карпат можна порівняти з античною цивілізацією виходячи із умов розвитку і традицій варварської Європи. Знайдені у Подністров'ї кельтські старожитності: посуд, кераміка, прикраси можуть говорити про політичну присутність кельтів-галатів у Прикарпатсько-Дністровському регіоні в II столітті до нашої ери - II столітті нашої ери. На думку дослідника В.М. Цигилика: " кельтські речі у цей час відомі і на території сучасної Чехії, які теж датуються II століттям до нашої ери. Цілком можна припускати, що у III-II

століттях до нашої ери з сучасної території Чехії, кельти, просунулися в Подністров'я. Археологічно досліджена і відкрита у Верхньо-Дністровському регіоні кельтська споруда, дає право говорити про наявність у цей час в Карпато-Дністровському регіоні кельтської військово-політичної, господарсько-економічної та культурно-релігійної адміністрації"[103,с.29].

Підтвердженням присутності у Карпато-Дністровському регіоні кельтської господарсько-економічної та військово-політичної адміністрації може бути знайдений біля Білгород-Дністровського кельтський шолом. Дана кельтська військова приналежність, яка вже була викована в Подністров'ї, датується кінцем II початком I століття до нашої ери. Слід також наголосити, що у Подністровському давньогрецькому місті Тірі знайдений обломок барильєфа, на якому зображений кельтський воїн з овальним щитом[14,с.78-80].

Отже, як бачимо із археологічних джерел, кельти в цей же час кристалізували господарсько-економічну та політичну систему в Подністров'ї: Галатію, Галичину, яка, після злиття з місцевим слов'янським населенням, відома по джерелах, як Бастарнія, королівство Бастарнів, господарсько-економічна та військово-політична інфраструктура якого із Подністров'я поширює свій вплив на Причорномоські землі[1,с.36-37].

Слід наголосити, що основна маса археологічних знахідок фіксує господарсько-економічну присутність кельтів у регіоні Українських Карпат в середині III столітті до нашої ери. Браслети із полусфер, залізні і бронзові чоловічі і жіночі пояси, фібули, ножі, мечі, наявність опідумів дають право говорити про належність регіону Українських Карпат і Подністров'я до господарсько-економічної і культурно-релігійної інфраструктури кельтського світу уже в III столітті до нашої ери[83,с.62-67;s.2-6].

Виходячи із сукупності виявлених і вивчених внаслідок археологічних досліджень, фактичних кельтських матеріалів, можна робити висновок, що проникнення кельтів в області Закарпаття, Українських Карпат і Українське Прикарпаття почалося у першій половині III століття до нашої ери. Без їх безпосередньої участі неможлива була б організація таких великих господарсько-економічних та виробничих центрів, як Галіш-Ловачка і Ново-Клиново, а також міських промислових

центрів-опідумів, що підтвержує досліджений львівською дослідницею Л.І. Крушельницькою, комплекс кельтських старожитностей поблизу Галича в Бовшеві, які є тотожними з аналогічними центрами цілого кельтського світу[12,с.49-81].

Російська дослідниця І.П. Русанова вважала, що складання господарсько-економічного, культурно-релігійного кельтослов'янського симбіозу, в Прикарпатті та Подністров'ї проходило в декілька етапів і кожний із них мав свої характерні особливості. Найраніші кельтські старожитності фіксуються у нижньому Подністров'ї і Північному Причорномор'ї у IV столітті до нашої ери. Каталог цих пам'яток нараховує 26 пунктів і вони розкидані по усьому регіону Подністров'я[73,с.215-217].

Так, російський дослідник М. Шукін наголошує: “ що у III столітті до нашої ери повсюди в регіонах Карпат, Прикарпаття і Подністров'я постає господарсько-економічна система кельтів, яка проіснувала до римського впливу на Галичину”[104,с.18-23]. Ця кельтизована група населення, що функціонувала за господарсько-економічною системою яка в кінці I століття до нашої ери займала лісостепові області на схід Карпат і була відома античному світу під назвою - королівства бастарнів [52,с.33-35].

Підтвердження нашої гіпотези ми знаходимо у свідченнях археологічних і топонімічних джерел, які засвідчують про існування на схід від Карпат господарсько-економічних та військово-політичних союзів кельтів. Уже давно ученими зауважено, що на окраїнах великої території розселення кельтів-галатів існував цілий ряд тотожних назв, що пов'язується з самоназвами гальських племен. Терміни: Гель, Гелія, Галія, якими означували себе кельти Ірландії, область Гелеція-Галісія в південно-західній Іспанії, Галатія - держава в Малій Азії і місто: Галати, Галац на нижньому Дунаї і накінець Галичина, стародавнє Галицьке князівство, з XIII століття Галицьке королівство, найвища політична фаза Карпато-Дністровської цивілізації - Галицьке королівство XIII століття, у Подністров'ї з центром у місті Галич. Можна припустити, наголошує дослідник Д.А. Мачинський: “ що Прикарпатська Галичина зобов'язана своєю назвою кельтам-галатам. Територія слов'янської Галичини була у II столітті до нашої ери окраїнною областю розселення

кельтів. Поховальні та господарські речі Галичини II століття до нашої ери - II століття нашої ери безумовно кельтські”[60,с.300-304].

Їх досить добре проаналізував дослідник Ю.В. Кухаренко, який підтвердив вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу Галичини[46,с.31].

Івано-Франківський вчений В.В. Грабовецький вважає, що формування Галичини і назви Галич походить від грецького слова “гальс”, що означає сіль. Це припущення він мотивує тим, що у Галицькій землі були соляні джерела, а в самому Галичі містилися склади солі, що дало можливість внаслідок міжнародної торгівлі постати і самому місту Галичу. На його думку, Галич в IX-X століттях знаходився на землі племінного об'єднання хорватів[19,с.10].

Галицький вчений XIX століття О. Партицький вважав, що від галатів-бастарнів і походить назва міста Галича, вони і є засновниками у II-I століттях до нашої ери, внаслідок господарсько-економічного розвитку, Галича над Дністром, який став, на думку дослідника, концентруючою господарсько-економічною та культурно-релігійною домінантою кельтослов'янської етнокультури Подністров'я. Згідно зі свідченнями готського історика Йордана: “ біля Галтіса (Галича) у 246 році відбулася велика битва між германцями ост-готами і гепідами”. Йордан наголошує: “ війська готів і гепідів, зустрілись біля міста “Haltis”, де пливе ріка “Ауґа” - тобто на лівому березі Дністра, де і до XIX століття заворіт ріки чи частина ріки Дністра носила назву ріки - Углової”[60,с.298-299, с.302-307].

Чеський дослідник П. Шафарик і польський І. Лелевель утотожнювали “Галтіс” Йордана з містом Галичем над рікою Луквою і вважали, що час виникнення давньоруського Галича датується 246 роком, на думку цих дослідників, свідчення Йордана під 246 роком, це перша згадка про Галич над Дністром [102,с.134-146; с.162-187; 113,с.116-142, с.156-184].

Польський дослідник Т. Земенецький теж вважав, що Галич над Дністром, за свідченням Йордана під 246 роком, був заснований кельтами-галатами. Доказуючи, що кельти-галати у цей час проживали у Карпато-Дністровському регіоні Європи він стверджував, що Галич означає племінну назву кельтів-галатів,

які залишили у пам'яті про себе назви в Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї: Галич, Галіція. Галич у Подністров'ї у перших століттях нашої ери, на думку дослідника, був один із великих торгових городищ, що був закладений кельтами-галатами. У III столітті, тобто у час битви біля міста ост-готів і гепідів, Галич міг уже бути окрім центру господарсько-екорномічного та торгового бути і центром політичним. Слід наголосити, що назва Галича поширена і у Карпатських горах, пагорби, узгір'я, пасма гір яких носять назви Галича, а це регіони розселення бойків, лемків і гуцулів, яких дослідники вважають кельто-слов'янами[26,с.23-29].

На думку галицького дослідника XIX століття А. Петрушевича, карпато-горяни: гуцули і бойки, яким належить і місто Галич, складали в минулому східну частину хорватів, хоча багато дослідників, зокрема Т. Шрейбер, вказували на вплив кельтської культури на формування бойків, лемків і гуцулів зауважуючи на наявність дольменів кельтів у культурі горян-слов'ян. Можливо певні компоненти кельтської культури, наголошував А. Петрушевич, у галицьких горян і мали місце, та з проміжком часу вони кристалізувались у суто слов'янські[66,с.30-31].

Російський дослідник XIX століття Ф. Браун наголошував, що з іменем Галича в його час пов'язували частину лісистих Карпат, і спеціально гору з якої бере свій початок Дністер. Дальше топоніми з назвами Галич поширені у ряді сіл Угорщини-Галич, Великий Галич, в Рудних горах - Галіч, в Новоградському комітаті - Галич. Про походження імені Галич існують дві гіпотези. Одна із них, згідно якої ім'я Галича означає область багату на сіль, тому-то і склони Лісистих Карпат пов'язують цю назву зі словами: гальс-сіль - загально індо-європейським означенням солі. Гіпотеза ця можлива фонетично лиш у тому випадку, якщо ми приймемо за вихідну мову кельтську. В британській групі кельтських діалектів слова дійсно починаються з h(г): halion, holen-так як і у мові Карпатських галатів. Можна допускати карпато (слов'янсько)-кельтський діалект: Halitio, Nilizio, яке у слов'янській мові означає "Галич". Очевидно основні будівники міста були слов'яни і кельти, які мали не тільки етнічну, але й мовну спільність[1,с.165-166].

Характерно, що назви Галич в Рудних горах, Гала-гора в

Польщі в області Татранських гір, можуть свідчити про кельто-слов'янські етнокультурні старожитності. Якщо у слов'янській мові є слова: галявина, галява, а у кельтській: hel, hal, що утотожнюється у індо-європейському корені: hel, hollen, hal і існують у слов'янських мовах, де є слова: галява, галявина. Цілком можливо, наголошує з цього приводу О.М. Трубачев, що слов'яно-кельтські етно-мовні зв'язки були дуже древні, що зафіксовано у етніміах Галичина-Галич[97,с.4-9,с.24-25,с.168-179]. Характерно, що топоніми поселень назв Галича на Дністрі і Галича на Дунаї по всьому пасму Карпатських гір і Подністров'ї притаманні там, де в сивому минулому проживали разом кельти і слов'яни. В Рудних горах були і топоніми карпів, на нижньому Дунаї кельти і слов'яни теж складали велику і могутню у політичному розумінні етнокультуру[97,с.4-9,с.24-25,с.168-179]. Можливо, що "Галичана" лиш слов'янізована етноназва кельтських переселенців, і старожитності, як, і усі городища давньої Галичини у своїй основі були кельтські. Можна припустити, що слов'яни нарівні з кельтами брали участь у формуванні господарсько-економічних, політичних і торгових осередків Галичини на кельтській основі. Принаймні, Руський літопис у своєму первісному екскурсі говорить нам про "Галичан Яфетового коліна", ставлячи їх між Руссю і Волохами. Слід наголосити, що вчені утотожнюють цих волохів-кельтів із територією Подністров'я. Із сукупності джерел цілком реально можна наголошувати, що слов'яни-хорвати проживали спільно у Карпатах і Подністров'ї з кельтською етнічною меншістю галатів, етнічне взаємопроникнення яких і кристалізувало літописний етнос галичан-бастарнів[100,с.65-68].

Слід брати до уваги і відкрити експансію кельтів-галатів, і насильне підкорення слов'янського населення. Ряд дослідників вважає, що кельти-галати, зайнявши Галичину, сконцентрували у Карпато-Дністровському регіоні Європи усю свою політичну, господарсько-економічну та культурно-релігійну адміністрацію. Основним їхнім пунктом концентрації політичної та господарсько-економічної влади став Галич, звістку про який нам подає готський історик Йордан, датуючи 246 роком[34,с.72-77].

Чернівецький дослідник Б.О. Тимошук наголошував: " що найстародавніші місцевості на середньому Дністрі теж

пов'язуються з етнімією Галича. Тут же стародавнє городище з іменем Галиця, у Чернівецькій області. Галицею називають притоку річки Сучави, є тут урочище Галиця. Багато етнімів Галич-Галиця, вважає дослідник, розміщуються і тягнуться від Берладського Малого Галича на Дунаї до Галича на Дністрі, що дозволяє припускати думку про існування з давніх часів одного етнічного регіону, який дослідники пов'язують з древнім етносом бастарнів-склавинів[89,с.26-27].

На стародавність Галича вказують і кельто-слов'янські старожитності, випадково знайдені на території Галичини. Деякі із них відносяться до III-II століть до нашої ери, про які галицький дослідник XIX століття А. Петрушевич писав: “ Знайдені речі у Вікторівських лісах: ритуальні топорики-кельти, ритуальні мечі з двома лезами, чотиригранні топірці, є речами кельтських жреців”[67,с.72-79].

Польський дослідник Т.Н. Земенецький, що займався археологічними дослідженнями у Вікторівських лісах і читав лекції в Галичі з дослідженого матеріалу, прийшов до висновку, що носіями політичної і господарської культури, яку перейняли слов'яни Галичини, були кельти. Місто Галич, на його думку: ” було у краю першою великою політичною і господарсько-економічною та торговою “амбасадом” кельтів-галатів. Вони збудували місто, зміцнили його і перенесли з нього свої завоювання на усе Подністров'я. Нижньо-дунайський Галич, був колонією Галича Подністровського, який кельти і слов'яни, після завоювання Нижнього Подністров'я, розбудували”[26,с.23-29].

Попробуємо реконструювати кельто-слов'янську історію з III-II століття до нашої ери до II-III століть нашої ери. Закріпившись у Верхньому Подністров'ї і сформувавши там могутню військово-політичну організацію, кельти-галати уже із слов'янами просунулись у Середнє і Нижнє Подністров'я, закріплюючись на даній території низкою господарсько-економічних, адміністративних і торговельних пунктів, які згодом почали набирати рис городищ. Характерно, що давньогрецький географ Клавдій Птолемей розміщував великі господарсько-економічні та торгово-ремісничі центри на Дністрі - Μαίυςοvίov, який вчені утотожують з Могилевим на Дністрі, а Καρροβovvov - утотожують з Кам'янець-Подільським. Росіцький дослідник

Ф. Браун не знає кому належали ці міста Карпато-Дністровської цивілізації, він тільки зауважує, що усі існуючі міста на Дністрі у I столітті нашої ери носять явно кельтські імена. Місто Галич розпочинав відлік кельтської цивілізації у Верхньому Подністров'ї і Малий Галич замикав перелік Кельтської цивілізації у Нижньому Подунав'ї. Очевидно топоніми Галича Дністровського і Нижньодунайського можуть вказувати на межі слов'яно-кельтської державності Карпато-Дністро-Подунав'я[15,с.207].

Можна припустити, що кельти-галати і слов'яни-хорвати були засновниками тієї господарсько-економічної та торгово-ремісничої Карпато-Дністровської цивілізації, розквіт якої припадає на III-IX століття нашої ери, і яку так ретельно нам описав географ Баварський. Сукупність проаналізованих джерел дає нам право говорити про наявність уже у II-III століттях нашої ери могутньої господарсько-економічної та торгово-ремісничої, а може й політичної організації на Дністрі, оскільки Дністер здавна був одним із найважливіших торгових шляхів, що пов'язував слов'ян Верхнього Подністров'я з Причорномор'ям.

Ріка Дністер була добре відома ще античним авторам, які називали його Тірасом. Під такою назвою ріку Дністер згадує давньогрецький історик V століття до нашої ери Геродот. Так Тірасом Дністер називали і римські автори перших століть нашої ери: Страбон, Пліній Старший, Птолемей. З III-IV століть нашої ери у джерелах поширюється сучасна назва ріки - Дністер. Римський історик Амміан Марцеллін (330-400рр.), називає ріку Данастром, що співзвучне з кельто-слов'янським - бастарн, тобто племінною назвою бастарнів[17,с.3-9].

При цьому археологічні матеріали, виявлені у Прикарпатському регіоні, дають право говорити про давній землеробський етнос регіону, який і кристалізував майбутніх слов'ян[94,с.13-14].

Рух кельтів в область Карпат і Дністра був швидким, що підтверджує нам і польський хроніст Вікентій Калдубек, який наголошував: “ що волохи-галли завоювали слов'ян, які проживали на південь і схід від Карпатських гір”[94,с.14-18].

Якщо рух кельтів за В. Калдубеком, виходив із їх держави Галатії, і кельти-галати проводили військову кампанію в

Карпато-Дністровському регіоні, то усе вище проаналізоване є історичною реальністю і відповідає розвитку кельто-слов'янського етносу в Карпато-Дністровському регіоні Європи. Кельти оволоділи Прикарпаттям та Подністров'ям у час своєї найбільшої господарсько-економічної та політичної могутності. У III столітті до нашої ери у них був уже великий досвід по формуванню варварської держави. Сформувавши могутню державу Галатію в Малій Азії, кельти-галати перенесли копію своєї державності у Подністров'я[34,с.72-77].

У час приходу в Подністров'я, кельти-галати уособлювали могутню цивілізацію. Утвердившись етно-політично і культурно у Прикарпатті та Подністров'ї, вони втягнули у свій господарсько-економічний і політичний ареал і місцеві слов'янські племена. За період кельтизації регіону і створення кельто-слов'янського симбіозу, який упродовж свого політичного і етнічного розвитку кристалізувався у слов'яно-український галицький етнос[94,с.13-14].

Ряд дослідників і серед них Є.Н. Міннс вважають, що кельтизація регіонів Карпат, Дністра і Бугу проходила в два етапи. Перший етап, - це коли слов'яни уперше зіткнулись з кельтами в V століття до нашої ери, потрапивши під вплив їхньої політичної організації, що змусило їх покинути свою Дунайську батьківщину і переселитися в області Карпат, Подністров'я і Буга до споріднених з ними слов'ян - будинів. І по-друге, коли кельти безпосередньо просунулись у Подністров'я і Побужжя у III столітті до нашої ери[117,с.102].

Дослідник В. Парван, проаналізувавши матеріал гальштатської культури Карпат і Подністров'я, прийшов до висновку про глибоке проникнення кельтів-галатів у слов'янське середовище Трансільванії, Галичини і Поділля, де кельти заснували свої політичні і торгово-ремісничі пункти: Галич, Кам'янець (Подільський), Малий Галич в районі Трансільванії. До кельтів у цьому регіоні проживали слов'яни, що були на стадії політичного і господарсько-економічного формування. Кельти своєю передовою політичною та господарсько-економічною організацією, поступово розчиняючись у слов'янському етносі, прискорили процес політичної та господарсько-економічної консолідації слов'ян Карпато-Дністровського регіону[119,с.8-9].

Дослідник С.П. Толстов вважав, що кельтська, або гальштатська культура в основному сконцентрувалась політично і господарсько-економічно у Галичині, стала домінуючою при кристалізації слов'янських племінних об'єднань Подністров'я. Висуваючи таку гіпотезу, дослідник однак не уточнює яку політичну і господарсько-економічну структуру уособлювали кельти і слов'яни у даному регіоні, однак наголошуючи про модернізацію культури балкано-дунайських народів в Західно-Українському регіоні, стверджував, що на території Прикарпаття і Подністров'я у III столітті до нашої ери відбувалось масове поселення військово-політичних союзів кельтів-галатів, що прийшли із Галатської держави Малої Азії[94,с.18-19].

В сформованій Галичині пришельці-галати і їх королівська та князівська адміністрація, за допомогою місцевої родо-племінної знаті, почала формувати ряд галато-слов'янських королівств, основними політичними центрами яких були в Посянні Перемишль, Галич у верхньому Подністров'ї, Кременець-Кам'янець-Подільський на середньому Дністрі, про які згадує Геродот, Птолемей, Йордан, і які дослідник XIX століття Ф. Браун визначив як кельтські. З цих двох основних політичних та господарсько-економічних центрів кельто-слов'яни проникли у нижнє Подунав'я[15,с.165-166,с.173].

Сукупність фактів, наголошував дослідник А.Д. Удальцов, дає право стверджувати, що кельтський елемент у Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї утвердився із кельтської держави Галатії і утримував свій вплив у слов'янському суспільстві Прикарпаття і Подністров'я протягом III століття до нашої ери - III століття нашої ери, до поки в Карпато-Дністровський регіон не прийшли, готи, а потім римляни. Такий могутній кельтський вплив очевидно закріплювався інфраструктурою кельтського суспільства, його господарсько-економічними, технічними та культурно-релігійними, надбаннями, поступово розчиняючись у слов'янах-галичанах. Такий поступальний синтез кельтів-галатів та слов'ян і кристалізував, королівство бастарнів, які є носіями господарсько-економічної як кельтської, так і слов'янської політичної культури[99,с.12-17].

Цілком очевидним є, наголошував дослідник А.Д. Мачинський: “ що Прикарпатська Галичина своєю назвою і організацією у ній

господарсько-економічного та політичного ладу, зобов'язана кельтам-галатам, які принесли в Карпато-Дністровський регіон Європи реал своєї Кельтської цивілізації, тобто гальштатської культури. В той же час кельти-галати розчиняючись в слов'янській культурі, Прикарпаття та Подністров'я. Археологічні матеріали з Карпато-Дністровської цивілізації, свідчать, що кельтські речі мають місце у побуті кельто-слов'янського населення тільки у перші століття проживання кельтів у Подністров'ї, тобто у III-II століттях до нашої ери - I століття нашої ери, а далі стають ці ж речі вже виготовляються слов'янськими майстрами"[94,с.15-19,с.21].

Вивчений археологічний матеріал дає право наголошувати про наслідування слов'янами, кельтів. Так, у поселенні Бовшів, що в 11 кілометрах від стародавнього Галича, знайдені кельтські вироби виготовлені на гончарному крузі. Весь комплекс датується II століттям до нашої ери. Знайдені житла, печі Л.І. Крушельницькою свідчать, що у побуті населення в широкому вжитку у II столітті до нашої ери був як кельтський, так і слов'янський посуд[45,с.119-122].

Можна припускати, що у час II-I століть до нашої ери у Карпато-Дністровському регіоні Європи склався кельто-слов'янський етнос, старожитності якого виявлені в околицях стародавнього господарсько-економічного центру, Галича (тобто в селі Бовшів). Ряд дослідників вважає, що найбільша концентрація кельтів-галатів знаходилася у південному Прикарпатті і що власне там слід шукати їх найбільші господарсько-економічні, політичні та культурно-релігійні центри[124,с.478-179; с.265-266].

Інші дослідники навпаки, вважають, що кельти в Прикарпаття і Подністров'я проникли з південної Польщі чи Закарпаття, перейшовши Карпатські перевали, і власне в суміжних землях з Польщею, особливо на території сучасного Перемишського воєводства сучасної Польщі, слід розшукувати основні господарсько-економічні, політичні та культурно-релігійні центри кельтів, які з цього регіону контролювали Прикарпаття і Подністров'я[110,с.62-64].

У сучасній історичній науці побутує думка, що кельти-галати та кельт-бої проникли на територію Подністров'я із Богемії (Чехії) у

III столітті до нашої ери. Хоча така точка зору як слід ще не обгрунтована, однак, наголошує дослідниця Л.І. Крушельницька: “ в Галичині виявлені цілком достовірні сліди кельтських поселень. Їх наявність у етносфері давнього Галича може говорити про реальне проживання кельтів у регіоні на північ від Карпат”[45,с.119-122].

Відкриті дослідницею Л.І. Крушельницькою кельтські старожитності, комплекси поселень, технології ремісничих обладнань, як і самого гончарного круга у II столітті до нашої ери в околиці стародавнього Галича, наголошує дослідник А.Д. Мачинський, має велике значення у вивченні питання виникнення господарсько-економічних та культурно-релігійних центрів кельто-слов'ян у Прикарпатті та Подністров'ї. У перше достовірно зафіксовані кельтські житла, майстерні, печі для виготовлення посуду, які по аналогії відповідають кельтським комплексам Прикарпаття та Подністров'я було одним із господарсько-економічних регіонів провінційної Кельтської цивілізації. Наявність великої кількості кельтської посуду не можна пояснити торговельними операціями, це може говорити про реальне розселення кельтів навколо свого політичного і торгово-економічного центру Галича. Характерно, що кельтські комплекси в околиці стародавнього Галича можна розглядати і як пам'ятку, що свідчить про спільне проживання в одній політичній та господарсько-економічній інфраструктурі кельтів з слов'янами. Очевидно, наголошує дослідник А.Д. Мачинський: “ в цей час і формувався кельто-слов'янський конгломерат, який був відомий Ольвійському джерелу під угрупованнями союзних галатів (кельтів) і скірів (слов'ян), які кристалізувались в одну етнічну та політичну інфраструктуру, бастарнів, проживання яких відоме у Карпато-Прикарпатському регіоні”[52,с.36-37].

Кельтський комплекс у селі Бовшів, в околиці стародавнього Галича, на думку вчених, не є ізольованим середовищем кельтів. Український дослідник М.Ю. Смішко у поселенні Новосілка-Костюкова виявив кельтські мальовані горшки, що може свідчити про наявність ще одного кельтського поселення[123,с.155-159].

Неподалік від Галичини в верхній течії Західного Бугу знайдено два скарби кельтських монет II століття до нашої ери - I століття нашої ери. Велика кількість монет може говорити про наявність

політичної та господарсько-економічної адміністрації кельтів, яка почала розвивати у Прикарпатті та Подністров'ї свої господарсько-економічні і політичні інститути, включаючи карбування монет. Ряд кельтських пам'яток зафіксовано біля села Колоколин, що на Верхньому Дністрі, які датуються I століттям до нашої ери, дають підстави говорити про наявність у цей час у Подністров'ї сильної кельтської військово-політичної та господарсько-економічної адміністрації. Усі наявні речі, знайдені на території Галичини, наголошує дослідник А.Д. Мачинський: “ свідчать на користь того, що серйозні дослідження кельтських старожитностей Галичини - справа майбутнього”[52,с.35-37].

Картина взаємовідносин культури кельтів з культурою українців-слов'ян Карпато-Дністровського регіону Європи дуже сильно утотожнюється із топонімією. Стародавні назви Карпат, Прикарпаття і Подністров'я зафіксовані на карті давньогрецького географа Клавдія Птолемея у II столітті нашої ери. Вони говорять, що серед поселень, відкритих у верхній течії Дністра поряд з Карпатами є такі, що мають безумовно кельтські назви: Каррадунон, далі по Дністру іде Галич (Haltis), у середній течії Дністра Кам'янець, далі Могилів на Дністрі, тоді Кліпедава майже біля Чорноморського узбережжя і Малий Галич на Дунаї. Усі назви на Дністрі, наголошував дослідник Ф. Браун, зазначені давньогрецьким географом К. Птолемеєм, носять явно кельтські назви[15,с.207]. Такі ж назви є ще тричі зафіксовані давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм в областях з кельтським населенням. На думку фахівців, ще одне поселення у Верхньому Подністров'ї має кельтську назву, це - Ерактон, а назви двох інших поселень теж можна пояснити тільки за допомогою кельтської мови. Усе це переконливо свідчить, що на Верхньому Дністрі у II столітті до нашої ери - II столітті нашої ери проживало кельтське населення, і це видно не тільки з характеру і рівня матеріальної культури, але й з основи. Характерно, що на південь від Каррадунона на півночі Карпатської котловини, давньогрецький географ Клавдій Птолемей розміщує народ з явно кельтським іменем - тевриски. Важливо відмітити, що на Верхньому Дністрі античні джерела малюють нам картину безперервного розвитку кельто-

слов'янських старожитностей, які кристалізуються, починаючи з II століття до нашої ери[45,с.119-122].

Сучасна гідроніміка Карпато-Дністровського регіону Європи добре проаналізована у працях російського мовознавця О.М. Трубачова. Серед зафіксованих ним мовних пластів дуже цікавою є картина мовного західно-балканського чи кельтського характеру. Дані гідроніми окреслюють територію Галичини і надто роздіблені на обширних просторах на північний схід і схід від Галичини[98,с.4-9,с.24-25, с.168-169, с.276-282; s.255-289].

Іншими словами, наголошує дослідник А.Д. Мачинський: “ядро цього топонімічного пласту знаходиться на території Галичини, тобто там, де відкриті археологічні пам'ятки, які належать кельтам чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, тобто регіону сучасної Галичини. У цьому ж напрямку археологічно простежуються сліди найбільш глибокого впливу кельтської культури на культуру місцевого слов'янського населення” [52,с.45].

Характерно, зауважував дослідник О.М. Трубачов: “що у Карпато-Дністровському регіоні поряд з кельтськими, відкрито значний пласт давньослов'янських гідронімів”[98,с.4-9,с.24-25, с.168-169, с.276-282; s.255-289].

І так, якщо археологія фіксує на території Галичини у III-II століттях до нашої ери - II столітті нашої ери наявність розвинених культур кельтського ареалу, дані ж картографії і письмових джерел кінця III століття до нашої ери - II столітті нашої ери фіксують слов'янські, кельтські і північно-фракійські старожитності[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Топонімія XX століття говорить про наявні кельто-іллірійські, слов'янські, фракійські, германські топоніми. Можна прийти до висновку, що такий збіг обставин не випадковий і що могутній пласт західно-балканських, кельтських, готських, слов'янських гідронімів у Галичині слід пов'язувати із проникненням у даний регіон у III столітті до нашої ери кельтського населення. Поширення окремих гідронімів далі на північний схід може бути пов'язано з тим, що частина населення, що залишила зарубницьку культуру Карпат і Прикарпаття, перебувала у тісних

контактах з кельтським світом Верхнього Подністров'я і Верхнього Повіслення і перейняла у кельтів топоніміку. Можливо, що між князівськими родами кельтського етносу і князями місцевого слов'янського населення пройшло глибоке етно-проникнення на кельтській основі, що зафіксоване як у письмових так і археологічних джерелах[52,с.45].

Усі існуючі гідроніми Карпато-Дністровського регіону, що виділив мовознавець О.Н. Трубачов: “ дають підстави твердини, що про наявну тут кельтську політичну та господарсько-економічну основу і слов'янську етнічну більшість, яка побутувала у період III століття до нашої ери і до II століття нашої ери в областях Карпат, Прикарпаття і Подністров'я” [98,с.42-43; с.255-289].

Археологічні і письмові джерела засвідчують про існування військово-політичних союзів кельтів, які у III столітті до нашої ери - II столітті нашої ери заселяли регіони Верхнього Подністров'я, що є свідченням того, що кельти-галати сприяли становленню в регіоні нового господарсько-економічного і політичного ладу, чи галицької державності, Бастарнського королівства, яке кристалізується відносно їхньої етноназви і в слов'янській інтерпретації набирає у подальшому назву Бастарнії- Великої Хорватії-Галичини. Роль кельтів, як носіїв певних досягнень в областях розвитку політичних організацій, економіки, духовної культури, на нашу думку, була домінуючою особливо у III столітті до нашої ери - III столітті нашої ери, власне вона і визначала соціальний, політичний, культурний і духовний розвиток населення регіонів Прикарпаття і Подністров'я. Очевидно тут, у Подністров'ї, наголошував дослідник А.Д. Мачинський: ” відбувалась інтеграція кельтів у слов'янський світ, що прискорювало розвиток господарсько-економічної, політичної, матеріальної, духовної культури слов'ян, яка, сформувавшись продовж століть під впливом кельтів, переросла у етно-політичну назву бастарнів-галичан, що особливо стало відчутно в час могутнього функціонування Галицького князівства та Галицького королівства”[52,с.35-41].

Отже, власне з кельтами-галатами пов'язується становлення господарсько-економічної системи та етноназви - Галичина в Карпато-Дністровському регіоні Європи, де археологічна наука

виявила неукріплені поселення, у яких зафіксовані глиняні вироби, речі з заліза, бронзи і скла, притаманні кельтам-галатам Середньої Європи[46,с.40].

Досліджений конкретний археологічний матеріал дає право вважати, що проживання кельтів в Прикарпатті та Подністров'ї і формування ними господарсько-економічної та політичної системи - Бастарнії-Галичини є реальністю. Вивчене кельтське поселення поблизу села Бовшів, що розташоване на відстані 11 кілометрів від стародавнього Галича, в якому віднайдений кельтський інвентар, датований II ст. до н. е. яскраво засвідчує проживання кельтів-галатів в Подністров'ї[45,с.119-122].

Відкриття львівським археологом Л.І. Крушельницькою кельтського житлового комплексу, яскраво свідчить, що він відповідає аналогічним господарсько-економічним комплексам центральної Європи II століття до нашої ери. Знайдений кельтський посуд, який був у вжитку в населення Подністров'я, може говорити про реальне розселення кельтів навколо свого економічного та політичного центру "Galtisa" - Галича (за свідченням Йордана). Слід вважати, що кельтський "Галтіс" дав початок майбутньому слов'янському Галичу, стародавні назви Прикарпаття і Подністров'я зафіксовані давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм у II столітті до нашої ери - II столітті нашої ери, вказують, що по верхній і середній течії Дністра є такі кельтські поселення: Карадунон, Галтіс, Кліпедава, Ерактон. Ці господарсько-економічні центри на Дністрі ще слабо досліджені археологами. Російський дослідник А. Спіцин знайшов кельтський матеріал на Поділлі в Немирівському городищі[85,с.160-161].

Не слід забувати, що Немирівське городище - це один із поселених пунктів на Дністрі, про які писали античні автори. Давньогрецький географ Клавдій Птолемеєм розселив в цьому регіоні кельтське плем'я - тевриски. Згідно свідчень середньовічних вчених, на Дністрі проживали в I столітті до нашої ери - I столітті нашої ери такі кельтські племена: галати, бої, тевриски, тевстосаги. Очевидно ці кельтські об'єднання і стояли біля витоків господарсько-економічної та політичної етноструктури Бастарнії - Галичини[30,с.215-216].

Є надія що подальші археологічні дослідження дадуть більш

детальний матеріал для з'ясування етногенезу кельтської господарсько-економічної та культурно-релігійної системи у Карпато-Дністровському регіоні Європи[6,с.15-16].

В подальшому з I-IV століття в Галичині утверджується свою господарсько-економічну систему, землеробський етнос, бастарнів, яких римські джерела називають, королівство бастарнів, які кристалізували майбутніх українців-галичан [30,с.214].

В цей же час літописець Київської Русі, монах Нестор, наголошував, що волохи, яких дослідники вірно вважають кельтами, були тим могутнім господарсько-економічним двигуном, який змусив слов'янський етнос видозмінюватись [74,с.2-10]. Слов'янський міжплементний союз під тиском кельтів розпався на окремі плементні княжіння, які розійшлися у різні сторони у пошуках нових придатних для проживання земель. Одні, наголошує літописець, прийшли і сіли на ріці на ймення Морава і назвалися Моравами, другі назвалися Чехами, а ось ці ж самі слов'яни Хорвати Білі, і Серби, і Хорутани, очевидно, далеко не пішли і оселились у Карпатах і Прикарпатті. Коли ж волохи (кельти), що раніше притіснили слов'ян і насильства їм чинили, розчинились в слов'янах, останні вже сіли на Віслі і прозвалися Ляхами, а в Подністров'ї - Галичанами[74,с.2-10].

Якщо пов'язувати повідомлення літописця Нестора з наступом кельтського етносу на слов'ян Карпато-Дністровського регіону, то, власне, із цього часу можна починати з'ясовувати питання політичних варварських державних утворень у слов'ян в кельтську Латенську епоху. Наступні завойовники, які прийшли в Прикарпатський регіон, римляни, і їх історики з самого початку теж знають слов'ян під назвою венеди (волохи) - кельти, як древній і автохтонний етнос. Римські джерела в жодному із свідчень не згадують про будь-яке переселення венедів і пізніших антів і склавінів, а навпаки, вказують на їх території, як на місця довготривалого проживання. Римські історики вказують у I столітті нашої ери на проживання слов'ян-венедів біля Вісли, біля Дністра, у горах Карпатаї (горах Венедських). Римський історик першого століття нашої ери Корнелій Тацит наголошував, що венеди ведуть осілий спосіб життя, мають будинки, а отже, ведуть господарство. Археологічні матеріали

вказують на наявність сталої політичної і економічної організації. Йордан називає ці політичні об'єднання венетами, антами і склавінами, а отже, можна говорити про консолідацію племінних держав за протофеодальними ознаками[34,с.77]. Знаючи ці племінні княжіння, можна пояснити розселення слов'янських етносів на північний схід до Дніпра. Імовірно, що усі літописні племінні об'єднання, як наголошував літописець Нестор, були уже ранньо-феодальними державами. А саме, як зауважує літописець, ті, що сіли по Дніпру і назвались полянами, а інші древлянами тому, що поселились в лісах, інші ж поселились між Прип'яттю та Двіною і назвались дреговичами, деякі сіли по Двіні і назвались полочанами від імені ріки Полоти, що впадає в Двіну. Частина слов'ян поселилась також біля озера Ільмень і назвалась своїм іменем слов'яни. Ці слов'яни побудували місто і назвали його Новгород. Решта ж слов'ян, що поселились на Десні, Сеймі і назвались сіверянами. Немов би виділяючи полян, літописець говорить, що у них було своє княжіння, а у древлян своє, у дреговичів своє, у слов'ян своє в Новгороді, у полочан своє. Від них же, полочан, походять кривичі, що проживають в верхів'ях Волги, Двіни, Дніпра. Складається враження, що половчани - це такий великий конгломерат племен, який ще в історичній літературі зустрічається під назвою серби[74,с.2-10].

Письменники V-VII століть нашої ери згадують серед головних народів "Сарматії" народ сербів. Якщо врахувати теорію російського вченого С.М. Соловйова, що хорвати розселилися від Карпат до Дніпра, а услід за ними проживали серби, то це підтверджує нам свідчення імператора-письменника Костянтина Багрянородного про сербів і хорватів часу імператора Іраклія (610-640 рр.), та їх розселення у різні часи на південь і схід з регіону Карпат і Подністров'я[74,с.2-10].

Далше київський літописець Нестор особливо виділяє князівство дулібів чи волинян, яке простяглося своїми племінними об'єднаннями до ляхських земель[86,с.87].

Аналізуючи повідомлення київського літописця Нестора "про початкове розселення Яфетового коліна народів", російський дослідник Н.П. Барсов зауважував, що історична батьківщина слов'ян знаходилась в області Дунаю і Карпат, де слов'яни проживали великим багатоплемінним конгломератом об'єднаним

державним і економічним укладом. Слов'яни на Дунаї у своїх стародавніх помешканнях, на думку дослідника, відрізнялись тільки територіально-географічною специфікою проживання і діалектами єдиної слов'янської мови, побутом, регіональним світобаченням[10,с.3-5].

У цій Дунайсько-Карпатській котловині слов'яни проживали поряд із кельтами, іллірійцями і фракійцями. У користь даної гіпотези можна висунути такі аргументи. Аргумент перший, висунутий ще С.П. Толстовим, згідно якого повний збіг племінних назв полабських, поморських та інших західних слов'ян з найстародавнішими назвами слов'ян, відомих в Карпато-Дунайському ареалі, може говорити, що слов'яни у минулий час виселилися із Карпато-Дунайських земель на обширні території, де відтворили етно-назви своєї Карпато-Дунайської батьківщини[94,с.29].

Особливий інтерес представляє велика кількість слов'янських географічних назв архаїчного нашарування в Карпато-Дунайському регіоні, на території сучасної Угорщини, Румунії, Трансильванії, області Українських Карпат, що говорять, що у II столітті нашої ери дані території входили до складу найстародавніших слов'янських земель[54,с.358-359, с.370].

На слов'янський характер топоніміки уперше звернув увагу російський дослідник XIX століття Н. Надеждін, який писав: “Горби, тобто Карпати, були основним місцем концентрації слов'яносського племені”[56,с.6-13].

Пізніше цю гіпотезу конкретизував лінгвіст С. Берштейн, який вважав, що слов'яни у I століттях нашої ери були у Карпатах пануючим етносом. Можливо, зауважував Ф.П. Філін, що Карпати і були загальнослов'янським гніздом[36,с.139], в Руському літописі Карпати іменуються просто “Горбами”[74,с.2-10]. Також “Горбами”, за свідченнями П.І. Шафарика, називали Карпати і місцеве слов'янське населення, карпи-хорвати. Античні джерела згадують у Карпатському регіоні державу карпів, Йордан писав, що карпи були надзвичайно досвідчені у війні люди. Візантійський імператор Костянтин Багрянородний концентрував у Карпатах у V-X століттях державу Велику чи Білу Хорватію, яка уособлювала, на думку дослідника, сполучені воедино багаточисельні слов'яно-хорватські народи[36,с.139-

140].

Російський історик початку XX століття І. Забелін вважав, що назва “Карпи” і згадка цього племінного об’єднання у римських джерелах означає не що інше, як майбутніх хорватів, назву яких, назвавши хорватів, карпами, латинізували римляни[25,с.265-315].

Добре відомо, що угри, прийшовши у Карпати, застали тут місцеве слов’янське населення. Основною топонімікою того часу були назви узгірь: Карпач, Хиртоп. До топоніму “Карпати” близькі такі слова як: хорват, хрват, храбр, що означає “горянин”. Легендарний родоначальник сербів теж називався: Кробат, до цієї когорти можна віднести і Хорива Руського літопису і Крапа-Крака із польського епосу, усіх їх очевидно слід відносити до найстародавніших слов’янських етнізмів. Слово гора - хрба відоме в усіх слов’янських народах. Такі назви, як Нова і Стара Загора, Гірка і т. д. говорять, що слов’яни у архаїчному минулому були добре знайомі з горами. Ці варвари, писав про антів візантійський літорписець Прокопій Кесарійський, краще від усіх уміють воювати в гористих і важко-прохідних місцевостях. В іншому місці він говорить, що у минулому слов’яни ніколи не появлялися під стінами міст і боялися спускатися на рівнину. І трохи далше він пише: “ Боячись римського полководця, вони (слов’яни) у той же час перервали свій похід на Фессалоніку і не осмілювалися більше спускатися на рівнину, а повернувши назад і пройшовши по горах всю Іллірію, вони опинились в Далмації“. Щось схоже описує і Маврикій Стратег: “ Битися із своїми ворогами вони люблять в місцях порослих густим лісом в тіснинах і на обривах, серед тіснин і гір“[36,с.139].

Сучасна археологічна наука поки що остаточного висновку про господарсько-економічний розвиток Прикарпатських та Подністровських слов’ян не зробила. Судячи із характеру археологічного матеріалу, між Дністром, Віслою і Карпатами зосереджувались слов’янські пам’ятники пражського і пеньківського типу. Вони поширюються по Пруту, Сирету, притоках Тиси і Дунаю, характеризуючись слов’янськими рисами: квадратними формами напівземлянкових жител з пічками-кам’янками, глиняною керамікою. У Подунав’ї шляхи носіїв пеньківської та пражської культури тримаються осібно. Перші розміщуються у Нижньому Подунав’ї і на Балканах, а

другі піднімаються вверх по Дунаю і відомі уже з II-V століттях нашої ери у Моравії і Словачії. Питання про заселення слов'янами Прикарпаття і Подністров'я, особливо його нижньої частини, наголошують археологи В.Д. Баран, Д.Н. Козак, Р.В. Терпиловський, ще чекає свого вирішення. До найраніших письмових джерел, де містяться свідчення про слов'ян-венедів у Північному Подунав'ї, належать дорожня карта римських шляхів - "Певтінгерові таблиці", яку вчені датують III-IV століттями нашої ери. На даній карті народ венедів розміщено між Нижнім Дунаєм і Дністром поряд із сарматами, гепідами, даками, гетами та іншими етнічними групами. В останньому десятилітті молдавськими та українськими археологами відкрито нову групу пам'яток III століття нашої ери, типу Етулуї, що типологічно пов'язана з слов'янськими старожитностями цього самого часу середнього і верхнього Подністров'я (чотирикутні житла напівземлянки, безурнові поховання з обрядом трупоспалення) - є усі підстави зв'язувати це населення з венетами "Певтінгерових таблиць". Пізніші письмові джерела, що згадують слов'ян-склавів та антів, датують їх у Подунав'ї III-IV століттями нашої ери. Таким чином, наголошують українські археологи, археологічні матеріали не тільки не суперечать, вони дозволяють говорити про проживання слов'ян у цьому регіоні уже в першій половині I століття нашої ери[95,с.152-154].

Суттєве доповнення нам дає топоніміка, яка включає до Дністро-Карпатського культурного пласту слов'ян і Карпатський архаїчний ареал топонімії Карпатських гір, наголошує В.П. Кобищев, який має такі архаїчні слов'янські кореневі топоніми: "Брда, Вра, Гвда, Вкра, Скра, Бльг, Попрад, Гор, Хорб, Грб, Хрб". Усі вони, на думку дослідника, мають притаманні для слов'янських буквосполучень декілька приголосних. Тут, у Карпатах, ми зустрічаємо колосальну масу гідронімів і топонімів з відомим уже нам формантом "ава", який у слов'янських мовах у сивому минулому був у широкому вжитку, що переконливо доводять назви: "Шумава, Свалява, Одрава, Острава, Дубрава, Плянява, Житава, Плуґава, Влодава, Сучава, Святава, Морава". У східнослов'янських землях подібних назв ми майже не знаходимо, винятком є населені пункти Чернява і Полтава. Особливий інтерес становить наявність великої кількості

слов'янських географічних назв, які є найархаїчнішими. Вони виявлені у Карпато-Дністровсько-Нижньо-Дунайському басейні і сконцентровані в більшій мірі у Трансільванії. Наприклад, ріки: ”Красна, Бистра, Черна, Суха, Топля (більше 10 назв), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, гори Свинеча, Студені, Обрета, населені пункти Вадубоврей, Петник, Примешки, Пригор, Козла, Белобрежка, Поток, Брешниця, Окол, Пристол, Окна” та інші. Слов'яни, на думку румунського дослідника М.Макрі: ”були в один час, тобто до приходу римлян у I столітті нашої ери, досить багаточисельними у Дакії. Не дивлячись, що під натиском римлян вони змушені були звідтіля виселитися, їх чисельні гідронімічні і топонімічні етноніми залишилися і до сьогодні. Населені пункти, їх назви проіснували на Дунаї і Дакії з того часу, коли їх зафіксували тут римські джерела. Все це переконливо засвідчує, що дана територія колись входила у склад найстародавніших слов'янських земель”[54,с.358-359].

Як бачимо із сукупності свідчень, слов'яни на Дунаї і в областях Карпат і Дністра є давнім автохтонним етносом. Характерно, що свідчення київського літописця Нестора повністю співпадають із свідченнями польських і чеських середньовічних хроністів XIII-XV століть[36,с.2-5].

Чеський славіст Л. Нідерлев у своїй праці “Слов'янські старожитності” узагальнив досягнення різних наук: історії, етнографії, лінгвістики і топоніміки. Вчений локалізував Прабатьківщину слов'ян у Карпатах, а також над верхнім Бугом, на Дністрі, Пруті і Сереті. Епіцентр слов'янської території, на думку Л. Нідерле, знаходився в Галичині і Волині. Тут, згідно свідчень легенди, яка поширена у південних слов'ян, знаходилося стародавнє Хорватське королівство, з якого вийшли південні слов'яни і з якого принесли в Далмацію свою державність [57,с.29,с.46,с.51,с.53-54,с.56].

Що стосується княжіння і князівської влади на території хорватського етносу, то із свідчень імператора Костянтина Багрянородного ми знаємо, що хорвати у своїй стародавній батьківщині в VI-VII століттях мали своїх незалежних нехрещених князів. Дане джерело подає імена князів і княгинь хорватських народів, що пересилилися із своєї батьківщини на нові землі в Далмацію: Мухло, Ловел, Косинець, Хорват і дві

княгині, що очолювали два хорватські народи: Туга і Буга. Говорячи про хорватів, які залишилися у своїй стародавній батьківщині, Костянтин Багрянородний наголошував: “ що ними управляє один нехрещений князь”. Тут же візантійський імператор К. Багрянородний у своєму творі “Про управління імперією” подає територію нехрещеної Хорватії, свідчення про яку проаналізуємо нижче[7,с.131,с.135,с.137].

До цього періоду належить і згадка анонімного джерела угорського короля Бели про місто Галич та галицького князя, яке було складовою частиною території хорватів. В описі подій кінця IX століття він згадує про Галич та галицького князя, що гостинно прийняв у себе угорського вождя Алмоша, коли угорці переходили в Панонію[61,с.56]. Очевидно Галич кінця IX століття був уже традиційним осередком князівської влади місцевої хорватської династії[24,с.296].

Польський хроніст Ян Длугош, опираючись на невідомі нам хорватські джерела, згадує останнього хорватського князя Всеволодімера, що загинув на полі битви у 993 році під час відомої із руських джерел русько-хорватської війни. Ян Длугош наголошував: ” що сестра великого хорватського князя Всеволодімера - хорватська княгиня Євдокія, була у другому шлюбі дружиною польського короля Болеслава хороброго і цим шлюбом мотивував претензії і заняття Болеславом хоробрим у 1018 році Хорватії і Червенських градів”[109,с.235-237].

Аналіз свідчень Яна Длугоша до останнього часу не бравля чомусь до уваги для всебічного вивчення, однак дослідник І. Лінніченко ввів свідчення польського літописця Яна Длугоша в науковий обіг в контексті політичної історії хорватів, правомірно наголошуючи на існуванні до X століття в Карпато-Дністровському регіоні незалежного від Польщі і Русі, Хорватського королівства[49,с.12-18].

Отже, як бачимо, із свідчень Яна Длугоша Хорvastьке королівство окреслено територією, господарсько-економічною та політичною організацією. Його господарсько-економічна та політична діяльність проглядається, з королівства карпів-хорватів, починаючи III - по X століття, можна погодитися з висновками дослідника В.Д. Королюка, що столичним центром хорватів було місто Перемишль. Дослідник вважав, що племінні

княжіння карпів-хорватів у III-IX століттях були формами політичних та господарсько-економічних організмів близьких до держави чи королівства карпів-хорватів, яке в VII столітті замінило давні племінні союзи-княжіння. Племінні князівства карпів-хорватів, на думку дослідника, були не тільки територіально-політичними утвореннями, але й певними етнічними та господарсько-економічними одиницями [41,с.9-18]. Вони виробили у собі значною мірою і внутрішню єдність, і свідомість своєї особистості. Кожна така група слов'ян у Карпато-Дністровському регіоні, як хорватська, відрізнялась від іншої особливостями свого побуту, звичаями, елементами культури, на що звернув увагу Руський літопис: “ мали бо звичаї свої і закони батьків своїх, історію і свій характер і мораль” - і очевидно, свою чітко окреслену господарсько-економічну інфраструктуру на визначеній території[40,с.23-26].

Територія княжінь, це області і місцепроживання невеликих, за виразом П.Н. Третьякова, “народців” зі своєю господарсько-економічною та політичною системою, культурою, історією, релігією і епосом[96,с.297-299].

Етнографічні особливості племінних княжінь полягають в тому, що їх території були зайняті однорідним населенням, що проживало на даній території довгі віки, і це відображається даними фольклору, лінгвістичним, топографічним і археологічним матеріалом. Беручи до уваги таку сукупність джерел, ми і будемо локалізувати територію хорватів. Не маючи достовірних археологічних джерел, не знаючи території, яка би вказувала, що власне тут проживали хорвати, ми за основу їх проживання беремо територію, яка включає в себе басейни рік горішньої Вісли, Дністра і Попруття. Порівняльно-типологічне вивчення слов'янських пам'яток III-X століть на території Подністров'я і Українського Прикарпаття показало, що обидві групи пам'яток належать до однієї східно-слов'янської культури типу Луки-Райковоцької, але між ними встановлено і певні відмінності, і племінні особливості, ймовірно етнографічного характеру. Так, в слов'янських керамічних комплексах, які входять у територію хорватів, дуже часто зустрічаються гончарні горщики із значними домішками жорстви. Зерна останньої виступають на поверхні, створюючи враження, що вони посипані

дрібними камінчиками. В керамічних комплексах з слов'янських поселень середнього Подністров'я, зазначав Б.О. Тимошук, посипана кераміка зустрічається рідко. Є незначні відмінності і в житлобудівництві. Основним типом жител обох груп слов'янських пам'яток були напівземлянки з пічками-кам'янками, дерев'яні стіни яких обмазувалися глиною, що майже не зустрічається за межами розселення хорватів у слов'ян середнього Подністров'я. Майже на усій території розселення хорватів у Прикарпатті виявлені зернові ями з обпаленими стінами, що є відсутнім у слов'ян Середнього Подністров'я. Досить характерним для території хорватів Прикарпаття є городища із земляними валами, насип яких зміцнювався невисокими кам'яними стінами (Ревно, Червона Діброва та інші) - подібного типу укріплення, поза територією розселення хорватів, зокрема на території середнього Подністров'я, не виявлено. З цього приводу археолог Б.О. Тимошук висловив припущення, що Прикарпаття і середнє Подністров'я належали до різних політичних і територіальних об'єднань, до різних племінних князівств. За давньою історичною традицією північно-східне Прикарпаття заселяла група слов'ян з іменем хорвати [90,с.137-138].

Дослідник історичної географії Східної Європи М.П. Барсов, ще у 1873 році писав: “ Хорватів початковий літопис розміщує по сусідству з уличами, тиверцями і дулібами, але детального їх територіального розміщення не подає. Все ж, сама назва цього племінного об'єднання дає підстави вважати, що хорвати розселились на схилах Татранських Карпат, які і до цього часу в галицьких русинів зовуться горби (хърби, хріпи...). На їхнє широке розселення по територіях Прикарпатських областей можуть вказувати чисельні місцевості, які до цього часу зберегли хорватські назви від верхів'їв рік Вислока, Білої і Сана на південь до Тиси і її приток Гернаду, Боржогу, по Сому і Красній і по Пруту“. Визначена територія хорватів Н.П. Барсовим охоплює усі північно-східні Карпати, верхів'я Подністров'я на заході, до Прута і Дністра на сході[11,с.80-82].

Приблизно таку ж територію відводять хорватам інші вчені. Відомі славісти П. Шафарик та Л. Нідерле вважали, що хорвати проживали на схід від Чехії і Вісли, охоплюючи територію

Галичини і Буковини біля рік Дністра і Прута, де в топоніміці збереглися сліди їхнього перебування [57,с.155].

Польські історики, які присвятили хорватам багато своїх наукових праць, розрізняють західних(чеських) або білих хорватів південних та східних або руських, вони вважають, що руські хорвати проживали на схід від білих хорватів на території від верхів'я Пруту, Серету і Західного Бугу і до Ніси та верхів'їв Ельби. Отже, польські дослідники відносять Буковину і верхнє Подністров'я в ареал розселення хорватів. Руські чи східні хорвати згадуються лише в "Повісті минулих літ". Давньоруський літописець на перших сторінках свого твору "Повісті минулих літ", говорячи про розселення слов'ян називає білих хорватів поряд з чехами і моравами, сербами та іншими [121,с.33].

У другому випадку він згадує хорватів серед іншої групи слов'янських племен, коли розповідає про східних слов'ян: "І живуть у мирі поляни і древляни, і сіверці, і радимичі, і вятичі, і хорвати"[74,с.2-10].

Схожу ситуацію відносно хорватів ми знаходимо у хроніці Козьми Пражського де теж згадуються дві групи хорватів: "хорвати та інші"[102,с.204,с.406].

Візантійський імператор Костянтин Багрянородний у своєму творі "Про управління імперією" теж залишив свою гіпотезу про хорватів, його екскурс сягає в глибину віків хорватської історії, і дає право наголошувати нам, що хорвати є давнім етносом серединної Європи. А саме Карпато-Дністровського регіону. Він єдиний середньовічний автор, який, хоч і гіпотетично, майже точно подав нам територію розселення хорватів[101,с.13; р.124].

За цим територіальним описом К. Багрянородного дослідники висунули гіпотези про можливість проживання хорватів у Галичині і Буковині[7,с.135,с.137]. Він теж поділяє хорватів на дві групи: одних називає хорватами, а інших - білими хорватами. На думку багатьох вчених, давні слов'яни, як і інші народи, користувалися географічною терміно-логією, за якою сторони світу визначалися не за сонцем, а за кольорами. Чорний колір означав північ, червоний - південь, білий - захід, зелений або голубий - схід. Отже, територія білих хорватів, згідно свідчень візантійських і вітчизняних джерел означають західних хорватів,

що визначається територіально передгір'ями північно-східних Карпат[89,с.98-99].

Сукупність джерел і їх аналіз дав можливість вченим і раніше окреслювати територію хорватів в межах Галичини. Ранні згадки про карпів (хорватів) III-IV століть нашої ери римських джерел, які археологічно ототожнюються вченими з культурою Карпатських курганів, що дає можливість локалізувати на схід від римської провінції Дакія військово-політичний союз карпів-хорватів[84,с.151-152].

Свідчення Костянтина Багрянородного, який писав про хорватів, дозволили дослідникам окреслити територію хорватів і пов'язати її з територіями Галичини і Буковини[90,с.138-139].

Власне на цій території і розміщені хорватські археологічні пам'ятки, комплекси яких датуються III-X століттями. Дані археологічні пам'ятки: селища, городища, дають можливість прослідкувати особливості господарсько-економічного розвитку стародавньої Хорватії-Галичини. Аналіз даних пам'яток на території хорватів-галичан говорить, що хорватське суспільство у III-X століттях в основному складалося із землеробських багатосімейних (сусідських) общин, з яких розвинулись ранньо-феодальні та господарсько-економічні центри[57,с.77,с.155].

Досліджені археологічно хорватські господарсько-економічні центри дають право наголошувати, що в III-X століттях на Карпато-Дністровській території вони перетворюються в феодальні центри різної величини із різним соціально-економічним і політичним статусом і у еволюційному процесі існують до кінця X століття, тобто до того часу, коли, як наголошував археолог Б.О. Тимошук, закінчується процес включення східних хорватів, що проживали на території майбутньої Галичини, у склад Київської держави[93,с.5-7].

Ми уже наголошували, що головним господарсько-економічним центром на території хорватів був Перемишль, та останні дані археологічної науки свідчать, що окрім Перемишля, у хорватів були й інші значні політичні і торгово-ремісничі центри, зокрема Стільско, який був досить великим адміністративним центром і його археолог О. Корчинський вважає столицею галицьких хорватів. Сучасна археологічна наука за останні десятиріччя встановила на території розселення племінного об'єднання

хорватів в Галичині велику кількість населених пунктів, городищ, святилищ, які датуються V-X століттями і пов'язуються з літописними хорватами[40,с.24]. Розглядаючи археологічні пам'ятки Галичини, вчені побачили, що взагалі вони належать хорватам[89,с.96-97].

Приблизно так визначав територію хорватів, навіть без наявного археологічного матеріалу, виключно на хорватському топонімічному матеріалі російський історик XIX століття М.П. Барсов. Визначена М.П. Барсовим територія розселення хорватів від Пруту на сході, до Вислоку на заході в основному співпадає з даними археологічної науки [11,с.80-82].

Археологічно слабо досліджена територія хорватів згідно з літописними даними, “за дулібами” на сході і на заході у супритику з польською і чеською групами слов'ян була однак ще у XIX столітті. Лінгвістично ця територія добре досліджена чеськими славістами, які вважали, що хорвати проживали на схід від Чехії і Вісли, охоплюючи території Галичини і Буковини. Зокрема Л. Нідерле наголошував: “ що поселення хорватів знаходились у східній Галичині і Буковині біля Дністра і Прута, де в топоніміці наявні сліди їх перебування”[102,с.208,с.405].

Дуже цікавим аргументом для з'ясування території хорватів є простеження за свідченнями археологічної науки, розмежування хорватів з дулібами, тобто галичан з волинянами. Руський літопис, як вважає більшість дослідників, завжди розміщує хорватів услід за дулібами, арабський мандрівник Масуді у своєму описі слов'янських племен теж розміщує услід за волинянами народ хорватів[18,с.276-277].

Дослідник В.Д. Корольок, розглядаючи свідчення Руського літопису, датованого 981 роком, прийшов до висновку, що Володимир ходив війною на дулібів і хорватів, а це яскраво може свідчити про сусідство останніх[41,с.24-26].

Згідно висновків археолога Б.О. Тимощука, який основні пам'ятки в Галичині відводить хорватам, виділяючи останні в особливий Прикарпатський варіант слов'янської культури, видно, що окрім Карпат і Верхнього Подністров'я, хорвати у V-IX століттях займали усі східні притоки Дністра від його витоків до ріки Збруч, саме ж Збручське святилище Богит, дослідник теж зараховує в ореол хорватської археологічної культури[93,с.5-7].

Ряд польських істориків, в тому числі і Г. Ловмянський, теж розміщують хорватів на обширній території, починаючи від Західного Бугу далі по Дністру, Верхньому Пруту і Серету, включаючи в ареал хорватської культури усю територію сучасної Української і Румунської Буковини[114,с.62-168].

Якщо вважати вірним розмежування територій хорватів і дулібів по згаданих вододілах, що підтверджується і висновками археологічної науки, згідно зі свідченнями якої, з однієї сторони вододілів ми бачимо курганні і підплитові поховання хорватів, а з другої сторони поховання полів Поділля і Волині - то визначене нами розмежування, є по усій очевидності достовірне[90,с.138-139].

Підтвердженням таких наших висновків є хорватські наральники знайдені у Перемишлі, Галичі, хорватських селищах Рашків, Бакота[17,с.76-96].

В господарстві хорватського населення Галичини, з яким пов'язується відкрита у регіоні і датована першими століттями нашої ери, культура Карпатських курганів, яку визначають як хорватську, помітний своєрідний стиль ведення господарства, який може вказувати на зародження у даному регіоні ранньослов'янських феодальних відносин. Характерно те, що в господарстві хорватів мало орних земель і багато пасовищ, це могло б свідчити про те, що хорвати переважно займались скотарством. Та як свідчать археологічні джерела, хорватське населення активно займалося і землеробством. Виявлені хлібні ями в хорватських городищах Ревному, Червоній Діброві, та на поселенні Клокучка-2 в Чернівцях, Козині та інших поселеннях, у яких знайдено збіжжя пшениці, ячменю, проса, полови, яскраво свідчить, що хорвати Галичини вели скотарсько-землеробський спосіб життя, де останньому приділяли велику увагу. Виявлені тут землеробські знаряддя праці: залізні серпи, залізні мотики, жорнові камені, глиняні сковороди для просушки зерна (зерновики) дають нам яскраве підтвердження, що протягом століть, а може й тисячоліть, населення Прикарпаття вело комбінований спосіб господарювання, тобто землеробсько-скотарський. Згідно з останніми напрацюваннями археологічної науки бачимо, що населення Прикарпаття і Подністров'я з давніх-давен розвивало усі види свійських тварин, велику і

дрібну рогату худобу: свиней, коней, птицю[16,с.217-218].

Візантійський автор другої половини VI століття Прокопій Кесарійський подає деякі відомості, що слов'яни Карпато-Дністровського регіону окрім землеробства і скотарства вели і лісове господарство. Аналізуючи ці свідчення, український дослідник В.П. Петров відзначив, що свідчення Прокопія Кесарійського дають право говорити про виробничі особливості лісового господарства: короткий термін користування посівною ділянкою обмежений одним-трьома роками, тому підсіка лісів під угіддя і поля цілком реальна у господарській діяльності хорватського населення Галичини[64,с.30-35]. Самі ж хорвати, згідно археологічних свідчень, проживали у перших століттях нашої ери великими поселеннями, між якими було дуже багато вільних незайманих земель і це давало можливість вести перелогову систему землеробства, за якою родючість полів відновлювала сама природа. Кількість хорватського населення у цей час зростає, поселення Карпат, Прикарпаття і Подністров'я перетворюються в городища у яких активно проходить розвиток ремесла, з яким активно співіснує і розвивається землеробство і скотарство. Хорватські поселення і городища в цей час розміщуються переважно у горбистій вкритій лісом місцевостях, у них ведеться землеробсько-скотарський спосіб господарства. Дослідник Б.О. Тимощук наголосив на довготривалому існуванні хорватських поселень землеробського характеру. На його думку, вони могли довго функціонувати лише при умові постійного обробітку одних і тих самих ділянок землі. Цілком очевидно, що вогнево-підсічна та перелогова система землеробства потребувала і колонізації нових земель, що приводило до відтоку населення. Щоб залишатися віками на одній і тій же землі, хорвати повинні були дотримуватися такої системи землеробства, яка могла б забезпечити відновлення родючості ґрунтів в найкоротший відрізок часу, не виключно, що хорвати під впливом господарювання в сусідніх римських провінціях ввели у себе двопільну систему землеробства, підтвердженням цього можуть бути знахідки на поселеннях римських сільськогосподарських знарядь праці, залізних римських наральників. Поява у III-IV століттях у карпів-хорватів нової системи землеробства дає право нам вважати, що вони

переходять до плужного плужного (римського) методу обробки земель, який придатний не тільки для рихлення ґрунту, а й перегортання його скиб. Рештки плугів, важкі рала, залізні лемехи, чересла знайдені на слов'янських поселеннях IV-VI століть яскраво говорять про новий плужний спосіб обробітку земель населенням Галичини[90,с.102-103]. Застосування плуга було великим досягненням хорватського землеробського населення, це прискорювало процес обробітку великих посівних площ під майбутній урожай, який вирощувався у цей час переважно на продаж і вивозився на римські ринки в провінції Дакію і Мезію. Наявність постійного римського ринку давало можливість кардинальних змін у сільському господарстві, наприклад, зробити перехід від перехресної системи рихлення ґрунту ралом, що вимагало вдвічі більшої затрати праці, до оранки в одному напрямку, що давало економію сил і часу. Перевертання ґрунту під час плужної оранки сприяло збереженню вологи, поліпшувало структуру ґрунту. Все це давало можливість поступово переходити до сталого обробітку тих самих полів і значно збільшувати виробництво сільськогосподарської продукції для продажу, яка у III-V століттях нашої ери потрібна була не тільки землеробам, щоб прогодуватися, а й для представників політичної адміністрації ранньо-феодального хорватського суспільства, і також для особистого збагачення за рахунок продажу на римських ринках. Таке могутнє зрушення в господарстві хорватів майбутньої Галичини сталося завдяки експлуатації хорватською знаттю залежного хорватського землеробського населення, яке у цей час чисельно збільшилося. Це видно із того, що хорватські села у IV-VI століттях нашої ери стають великими як за площею, так і за кількістю населення. Нова система землеробства, забезпечена новою технікою, дуже сприяла виникненню надлишкового продукту, що є, на нашу думку, ознакою феодального ладу і вивіз останнього на римський ринок та отримання за нього сталого еквіваленту цінностей - римських срібних і золотих грошей. А отже, можна припустити, що уже у IV-V століттях, внаслідок сусідства з римським суспільством і торгово-економічних зносин з останнім, у слов'ян Галичини зароджуються такі економічні відносини, які виражаються постулатом феодалізму: товар-гроші-

товар, ринковими відносинами, де виробництво і землеробство в тому числі всеціло спрямовується на ринок (продаж товару), як представниками панівного класу (феодалами) так і середнього класу (купцями) і підневільного (землеробами-общинниками). Виявлені в цей час у Прикарпатті великі за площами землеробські угіддя, явно говорять, що сільськогосподарська продукція виготовлялась в основному для продажу, оскільки для прогодування населення її було явно забагато. Очевидно, що розвиток нової системи господарювання привів до виникнення нових інститутів феодальних відносин, при яких новоутворений військовий клас (феодалів) теж забирав з підвладного населення частину врожаю, продуктами рослинництва чи тваринництва. Так, очевидно, і виник інститут “полюддя“, який відомий уже, як вважають дослідники, у ранньослов'янському суспільстві. В цей же час у Прикарпатті модернізується і скотарство. Свідченнями цього може бути поява спеціального глиняного посуду, що пов'язується з молочним господарством. Мова іде, наголошують дослідники, про миски-цідила, які відомі у хорватських пам'ятках IV-V і VI-IX століттях. Нові археологічні дані говорять, що в цей час починають виникати городища, які зразу ж стають основними осередками ремесла і торгівлі, що безумовно сприяє кристалізації феодального ладу, який постає на базі нового способу ведення господарства[48,с.93-94].

Досліджуючи господарство-економічний і суспільний лад галицьких хорватів, слід приділити велику увагу городищам та селищам, які розміщені на всій території Галицької Хорватії. У виявлених городищах археологи провели ретельні розкопки, в процесі яких вивчалися системи та конструкції оборонних споруд, характер забудови укріплених городищ і їх зв'язок з навколишніми селищами і поселеннями. Досліджені городища хорватів, час функціонування яких припадає в основному на IV-X століття, поділяються в основному феодальні центри і городища, а також городища з князівськими фортецями, городища-сторожові фортеці, городища-феодальні замки. Типологія хорватських городищ, їх система забудови в VI-X століттях майже однакова, її ще залишилось порівняти із типологією хорватських поселень III-IV століть, щоб визначити певні закономірності історичного розвитку давньогалицького

суспільства. В процесі аналізу археологічного матеріалу вчені побачили, що система укріплень хорватських міст має свої риси. Укріплення складаються з дерев'яних стін стовпової конструкції (частоколу чи стіни, що зводилася з горизонтально покладених колод закріплених стовпами, часто укріплених земляними укосами спереду, та різноманітними будівлями: довгими наземними будівлями, зрубами-опорами з внутрішнього боку. Це найдавніший тип конструкції який застосовувався у карпів-хорватів, починаючи з IV століття і зберігся до часу завоювання Хорватії Київською Руссю, тобто до X століття. Укріплені лінії такого типу досліджувалися уже у хорватських городищах V-VI століть біля сіл Ревно, Добринівці, Червона Діброва, Судова Вишня, в селі Нижньому Струтені, містах Галичі, Звенигороді і багато інших. Різні археологи датують їх по-різному, однак очевидно, їх інтенсивний розвиток припадає на IV-VI століття [7,с.131,с.135,с.137].

Внаслідок ретельного вивчення хорватських городищ, вчені побачили 4 основних типи конструкцій головних оборонних ліній, які відповідають головним типологіям забудови хорватських городищ, очевидно городищ - господарсько-економічних центрів, другого - городищ князівських центрів (фортець), третього - городищ феодальних замків, четвертого - городищ сторожових фортець, інакше кажучи, наголошував дослідник Б.О. Тимошук, певному соціальному змісту того чи іншого укріпленого поселення відповідає певне планове і конструкційне вирішення його спорудження. Однак городища з укріпленнями певного типу з "частоколом" у готовому вигляді трапляються рідко, у більшій мірі у одному і тому ж самому хорватському городищі спостерігаються різні конструкції навіть головних оборонних ліній[93,с.7].

Для визначення соціального типу хорватських городищ, необхідно враховувати два періоди їх розвитку - римський і візантійський, тобто час, коли система їх укріплень була підлаштована під рівень тієї цивілізації, з якою хорватське суспільство стародавньої Галичини черпало господарсько-економічну систему для застосування її у власному суспільстві. Не слід забувати і перейняття слов'янами-хорватами Прикарпаття і Подністров'я давньогрецької (полісної) системи

господарювання у більш ранній час, де міста держави хорватів цілком могли формуватися під впливом давньогрецької (полісної) системи і у римський час тільки модернізувати свою господарсько-економічну систему для зародження феодальних відносин [22,с.131-42].

Оскільки дана проблема ще зовсім не розглядалася історичною наукою і є значною мірою гіпотетичною, то розгляд феодальних городищ у системі укріплень Хорватської держави слід починати з достовірно встановленого археологічного наукою часу, а тобто з IV-VI століть нашої ери. Більшість хорватських укріплень цього часу було обгороджено однією лінією, і лише в'їзні частини мали додаткові укріплення. Але виявлені городища більш складного плану обгороджені широкими оборонними спорудами, які склалися з кількох укріплених ліній. Феодальні замки хорватської знаті були обгороджені однією оборонною лінією, а князівські цитаделі-фортеці кількома укріпленими лініями. Що стосується забудови території городищ, то археологи вважають, що вони на ранніх етапах забудовувалися без будь-якої системи. На їх територіях у IV-VI століттях розміщувалися різнотипові будівлі, в основному, це довгі наземні споруди, напівземлянкові житла, ремісничі майстерні (це стосується в основному обшинних центрів). На городищах-феодальних центрах забудова проходила за встановленим планом. Основні хорватські городища IV-VI століть і феодальні центри забудовувалися на місцевостях, які самі слугували добрими природніми укріпленнями. Всередині таких городищ розміщувалися різноманітні будівлі: житлово-господарські, ремісничі майстерні, складські приміщення. Така система забудови у хорватів залишилась і тоді, коли Хорватське князівство увійшло до складу Київської Русі і функціонувало як самостійне Галицьке князівство, в XIII столітті, як Галицьке королівство[41,с.26-28].

Сукупність письмових джерел III-X століть нашої ери про карпів-хорватів і свідчення археологічних джерел, дають нам право висувати гіпотезу про зародження, кристалізацію і поступову модернізацію господарсько-економічних відносин у слов'ян майбутньої Галичини в V-VI століттях, хоча не слід забувати і IV століття. Цьому сприяло збільшення населення, сусідство могутньої у господарсько-економічному і політичному

відношенні Римської держави, розвиток товаро-грошових відносин внаслідок встановлення високого рівня сільського господарства і землеробства в першу чергу. Результати обслідування, щоправда трохи у пізніші часи, а тобто у VI-VII століттях хорватських поселень дає право наголошувати, що густота населення у Прикарпатті та Подністров'ї була завжди висока і це є однією із ознак високого економічного і політичного рівня старогалицького суспільства. Ріст населення співпадає із часом широкомасштабних господарсько-економічних і політичних змін, а також з більш високим рівнем розвитку феодальних відносин і основних галузей господарства хорватів, розвитком міст і ремесел. Важливим критерієм наявності феодального ладу у хорватів в V-VII століттях нашої ери є наявність ремісничих поселень: ковалів, гончарів. Ремісничі поселення у хорватів, вважає археолог Б.О. Тимошук, у VI-IX століттях були новим прогресивним доробком хорватського населення Галичини, їх виробництво у цей час було уже переважно спеціалізоване і розраховане на обслуговування населення не тільки своєї общини, але і сусідніх общинних центрів. Тільки цим можна пояснювати той факт, що на території ремісничих поселень вироблялася продукція у таких масштабах, які в декілька разів перевищували норму окремих поселень, така ж ситуація відбувалась і в землеробстві[92,с.66-67].

Очевидно такі поселення, як ремісничі, так і землеробські, у V-VII століттях нашої ери могли виникнути з наявністю нових феодальних, господарсько-економічних відносин, які устанавлювались протягом усього III-IV століть нашої ери у хорватському суспільстві стародавньої Галичини. Археологічний матеріал V-VI століть говорить, що у Прикарпатті та Подністров'ї в V-VI століттях нашої ери функціонувала велика кількість торгово-ремісничих городищ, у яких знайдено велику кількість кінного військового спорядження, зброю, поряд з ремісничим і землеробським реманентом, що може говорити про реальність князівської феодальної влади, дружинної знаті, і землеробсько-ремісничого населення. В процесі господарсько-економічного розвитку хорватського суспільства і феодальних відносин, общинні центри очевидно на перших порах співіснували з князівськими державними центрами, та у процесі

розвитку князівські або державні центри трансформувались у феодальні центри з політичною адміністрацією і почали відігравати більш значну роль в економічному і політичному житті Хорватської держави - Великої чи Білої Хорватії. В таких умовах Хорватська держава набирає нових господарсько-економічних рис. На перше місце у ній у VI-VII століттях виходить місцева князівська родоплемінна знать, з спадковою передачею влади, що підтверджують нам даними візантійського імператора-літописця Костянтина Багрянородного згідно свідчень якого, ряд хорватських князівств, що переселялися у кінці VI на початку VII століття у Далмацію, управлялися княгинями: Бугою і Тугою, що можливо тільки при наявності спадкової влади та могутньої господарсько-економічної системи у слов'ян взагалі і у хорватів зокрема[91,с.95-96].

Таким чином, можна наголошувати, що VI століття нашої ери є тим часом, в який кристалізувалась феодально-господарська і політична система хорватського суспільства на основі передових зрушень у галузях землеробства, ремесла і торгівлі, які породили сукупність усіх досягнень, в тому числі торгово-ремісничі і феодальні центри, які й стають у цей час основою у розвитку господарства і суспільного ладу хорватів[7,с.131,с.135,с.137].

За сукупністю свідчень Костянтина Багрянородий говорить, що конгломерат хорватів і сербів розміщувався у землі "Бойки-Бойгибарія-Бой-гора, Бабина-гора". Очевидно бойки заселяли відчасти Прикарпаття, відчасти Карпати і покривали своєю стародавньою назвою можливо увесь військово-політичний союз сербо-хорватських слов'ян. Ймовірно правий чеський славіст, П. Шафарик розміщував Бойків у Карпатах, а прабатьківщину хорватів на схід від Чехії в басейні ріки Верхньої Вісли і по усьому Прикарпатті і Подністров'ї. На його думку, бойки були карпатським населенням і проживали у регіоні міст Стрия і Самбора[102,с.254, с.406].

Внаслідок свого стародавнього проживання у цьому регіоні, хорвати і серби клином входили у німецькі землі, а на сході хорвати своєю назвою охоплювали слов'янські військово-політичні союзи по усій середній і нижній течії ріки Дністра аж до Причорномор'я і Подунав'я, де межували з печенігами [57,с.77]. З усієї сукупності джерел можна помітити, що в

Прикарпатті і Подністров'ї до 30-х років VII ст. концентрувалась Прикарпатська держава хорватів, яка з історичної точки зору ще зовсім не вивчена[20,с.58-75]. Чеський славіст П. Шафарик вважав, що прабатьківщина хорватів знаходилась на схід від Чехії в областях східної Галичини, тобто у землях бойків Подністровських і бойків Карпатських. Часом руху хорватів на Балкани він вважав 630-640 роки[102,с.252-255,с.405-407].

Цю точку зору значно розширили югославські вчені Ф. Рачкі і В. Ягич, які внаслідок всестороннього аналізу прийшли до висновку, що хорвати прибули в Далмацію з більш східних областей, а тобто з басейнів рік Сана і Дністра[120,с.136-138; с.234-236]. Що стосується їх часу переселення на південь, то вони відкинули твердження П. Шафарика, що хорвати появилися на Балканах тільки у 630-640 роках, і тому сумнівно зв'язувти їх із імператором Іраклієм. Цілком ймовірно, що власне у цей час хорвати скинули аварське іго у своїй стародавній батьківщині, що підвищило їх міжнародний і політичний авторитет. В цей же час, наголошував В. Ягич, вони настільки зміцніли політично, що привернули увагу політичної і військової адміністрації візантійської імперії[125,с.47-87]. Цілком можливо, як вважав Л. Нідерле, що хорвати і серби прийшли на Балканський півострів на початку VI століття нашої ери, що підтверджується свідченнями 536 року про прихід слов'ян до Салони чи у 548 році під Діррахію. Що стосується мене, наголошував дослідник, то традиції державності Великої чи Білої Хорватії на півночі я не вважав би лиш породженням фантазії візантійців. Хорвати і серби прийшли на південь як сильні народи, а значить, покидаючи Прикарпаття і Подністров'я, вони уособлювали там собою значну державну, політичну і економічну силу[57,с.77]. Очевидно, у Прикарпатті після виходу частини хорватського етносу на Балкани, залишилась ще значна частина політично добре улаштованого народу, який складав собою могутню державу, яка охоплювала усе Прикарпаття і Подністров'я, частину суміжних польських і чеських земель. Таку політичну, господарсько-економічну хорватську групу ніяк не можна розділяти на чеських, руських і південних хорватів. Очевидно, у Прикарпатті проживало з прадавніх часів досить могутнє і єдине у етнічному розумінні плем'я хорватів, яке уособлювало у регіоні

ранньо-феодалну державність Велику чи Білу Хорватію [50,с.219]. Дослідник Ф. Браун наголошував, що назва племені “хорвати” дуже близька до назви Карпатських гір. Не можна також відкидати гіпотези про генетичні зв’язки хорватів з древніми карпами, яких римські імператори Галерій і Максиміліан у 295 році переселили у нижню Паннонію, ряд дослідників вважали, що це власне переселення карпів-хорватів і мав на увазі імператор-письменник X століття Костянтин Багрянородний, помилково приписавши його часам імператора Іраклія, тобто переніс раніші події III століття у час VII століття [15,с.404-405].

При всій складності проблеми можна сказати, що Прикарпатська гілка хорватів, що залишилась проживати у своїй стародавній батьківщині, у мовному розумінні належить до тієї ж південної гілки хорватів, що переселилась на південь. Зауважимо лише, що Галицьке євангеліє, яке датується 1141 роком, написане на сербо-хорватській мові[32,с.92-93], що цілком реально можна вважати, що за XI-XIII століття хорвати в Галичині, підупавши під загальноруський культурний вплив, хорвати набрали рис загально-руської(української) народності. Можливо це так, а можливо і ні, проблема майже зовсім не вивчена і з усіх сторін і точок зору гіпотетична. Важко сказати чи лише ті хорвати, що пішли з Прикарпаття на південь зберегли усі старожитні риси етнокультури Карпат і Подністров’я і чи хорвати Руського літопису теж? Принаймні, Галицьке євангеліє залишається єдиним поки що переконливим джерелом, що у мовному розумінні поєднує обидві гілки хорватського етносу і дає право висувати гіпотезу, що у XII столітті далматійські і галицькі хорвати були ще єдиним народом. Таку нашу гіпотезу підтверджує і угорське джерело XII століття, згідно свідчень якого: “ народ, що зараз в Галичині називається Русія-албі, раніше називався Хорватос-албі, хорватський народ”. Угорські королі мотивували напади на Галичину і бажання її приєднати до угорської корони, чи створити союзне до Угорщини, окреме Галицьке королівство, тим, що вони нібито хочуть приєднати другу частину хорватського народу, до першої, яка підкорюється угорській короні в Далмації і де вони теж створили Хорватське королівство[86,с.28-32].

Існування східно-хорватського етносу у Галичині навіть у X-XII століттях можна припускати згідно прізвищ основних боярських родів: Молибожич, Єльчич, Кормильчич, Судич, Халдієвич, Щепанович і багато інших, виявлені у Галицько-Волинському літописі[65,с.36,с.47,с.67,с.92].

Сама ж хорватська боярська знать на новому витку історії Карпато-Дністровської цивілізації, під егідою київських князів з роду сина великого київського князя Ярослава мудрого, Володимира, князя Ростислава Володимировича, навіть у руський період історії, вважала Галицьку державу, як зауважували ” Слово о полку ігоревім” та Галицько-Волинський літопис: “Гірською державою (країною) Перемишльською“, яку ототожнювали з Карпато-Дністровською державою, Великою чи Білою Хорватією, про яку засвідчив у своєму творі “Про управління імперією” візантійський імператор Костянтин Багрянородного[74,с.2-10; 7,с.131,с.135, с.137].

Не слід також забувати, що у IV-VI століттях етнічні розходження хорватів були мінімальні, а згуртування в межах Великої чи Білої Хорватії кристалізувало хорватський етнос повністю. Саме існування могутньої Хорватської держави у Карпато-Дністровському регіоні Європи засвідчено і східними джерелами, які говорять про Хорватію, як велику слов’янську імперію, яка називається: “ Chordab, Dzarvab, Dzravat, Chravat, Chrvat, Churdab”[18,с.176-277].

Цілком реально вважати, зауважував чеський дослідник Л. Нідерле, що причиною розпаду могутньої колись у Карпато-Дністровських землях Хорватської імперії і виселення більшої частини хорватів на південь до Сави, стало нашествя аварів на початку VI століття на територію сучасної Галичини. Значна частина хорватів, що проживала переважно в Прикарпатті ще в римські часи просунулась в Подунав’я, та населення власне хорватів, що проживало у Придністров’ї і гуртувалося у більшості в Хорватській державі, на думку дослідника Й. Пейскера почала переселятися на південь під тиском авар[58,с.77; с.92]. Хоча жодне джерело не говорить про напад аварів на хорватів, однак нам відомо, що авари у VI столітті нашої ери притісняли дулібів, що привело до розпаду Волинської імперії, у склад якої як зауважує арабський хроніст Масуді, входили і

хорвати[18,с.276-277].

Із подальших свідчень ми довідуємось про Хорватську імперію, яка разом з Візантійською імперією бере участь у розгромі Аварського каганату, а це може говорити, що переселення хорватів на південь не могло бути зумовлене нападом авар на хорватів у VI столітті нашої ери, оскільки передгірські та гірські райони “Гірської країни Перемишльської” були недоступні для широкомаштабного аварського вторгнення чи навіть завоювання кінного війська аварських кочовиків. Археологічні матеріали свідчать, що цей регіон не був захоплений у VI столітті аварським погромом[64,с.234], слід наголосити, що такий натиск авар на хорватів у VI столітті висунув у XIX столітті вчений Й. Пейскер[18,с.276-277], а отже, напад аварів на дулібів міг і не торкнутися території сусідніх хорватів, вимога кагана аварського платити хорватам данину у зв’язку з підкоренням сусідніх дулібів була останніми відкинута[78,с.254-259].

Проаналізувавши факти, можна вважати, що Велика чи Біла Хорватія у VI-VII століттях нашої ери була уже могутньою господарсько-економічною варварською державою, яка об’єднувала у собі усі хорватські роди, а також на конфедеративних початках племінне об’єднання сусідніх тиверців, обіймаючи своєю назвою територію усього Прикарпаття і Подністров’я, про що свідчить імператор-літописець Костянтин Багрянородний. Згідно з його свідчень Велика чи Біла Хорватія межує з печенігами на півдні[7,с.131]. Не виключено однак, що зі сторони Польщі і зі сторони Чехії чи Словачії хорвати займали теж ряд суміжних територій і на конфедеративних початках підпорядковували собі ряд сусідніх чеських чи ляхських князівств, що давало підстави Костянтину Багрянородному стверджувати, що Велика чи Біла Хорватія розміщувалася услід за Францією, під якою учені розуміють Німеччину. Однак, якщо врахувати, що Польське князівство було васалом Німецької імперії і у Німеччині й в Костянтинополі, цей васалітет розуміли як територіальне входження Польщі в склад Німецької імперії, тоді свідчення Костянтина Багрянородного, що Хорватія розміщується за Німеччиною, тобто за складовою Німецької імперії, Польшею, є правдиве[7,с.131].

Чеський історик Л. Нідерле вважав, що у регіоні Дністра і

Прута проживало одне добре організоване господарсько-економічно і політично плем'я хорватів, яке, починаючи з VI століття, набрало рис Хорватської держави ранньо-феодалного типу, центром якого був Краків[57,с.155-156], на нашу думку, Перемишль, який концентрував державу хорватів, політичне життя якої візантійський імператор К. Багрянородний прослідковував з VII до X століття нашої ери і яка, на думку російського дослідника XIX століття М.П. Барсова, розміщувалася у Галичині і Буковині біля Дністра і Прута, де в топоніміці збереглися реальні сліди їх проживання[41,с.28-35].

Сучасний російський вчений В.В. Седов теж вважає, що в цей час у Карпато-Дністровських та Прикарпатських слов'ян почали формуватись міста під впливом римо-візантійського світу. Такими ранньофеодалними центрами були щойно відкрите на Волині городище Зимно V-VI століть, Добринівське городище VI століття у хорватів, можливо щойно відкрите у верхньому Подністров'ї городище Стільско. Можна припускати, наголошує дослідник, що аналогічний розвиток, починаючи із III-V століть, пройшли усі племінні князівські центри, не винятком є Перемишль у хорватів[79,с.21, с.24-26; с.51-52].

Хорвати згадуються у “Повісті минулих літ” тільки у X столітті, щоправда літописець у вступній частині літопису розміщує їх між русинами, ляхами і волохами-галичанами, яких ряд відомих російських істориків вважали слов'янами-хорватами, мешканцями Карпато-Дністро-Дунайського регіону[75,с.2-10;с.XC-XCI; с.24-25].

Саме ж подання свідчень про хорватів, датоване 907 роком, і у зв'язку з русько-хорватською війною 992-993 років дуже лаконічні, оскільки Подністровська Хорватія не входила в політичну структуру Київської Русі до X століття. Руські свідчення джерел X століття не дають, окрім свідчень візантійського імператора К. Багрянородного, більш-менш точної інформації про хорватів, що правда Руський літопис завжди розміщує услід за дулібами уличів і хорватів. Такий висновок при реконструкції літописного свідчення про похід у 981 році великого київського князя Володимира у Карпато-Дністровський (західно-український регіон) зробив історик В.Д. Корольок, який вважав, що великий київський князь Володимир Святославович

ходив походом на дулібів і хорватів[41,с.28-35].

Наступне джерело - це велика праця візантійського імператора Костянтина Багрянородного "Про управління імперією", в якій подається опис проживання і розселення хорватів. Імператор Костянтин Багрянородний у своєму творі "Про управління імперією" стверджує: " що далматійські (хрещені хорвати) походять від нехрещених хорватів, які проживають на сході услід за угорцями. Цю Хорватію часто грабують франки (німці), турки (угорці) і печеніги. У сусідній з Хорватською державою країні на заході є ріка Вісла"[7,с.131,с.135.с.137].

Із даного свідчення можна зробити висновок, що Хорватська держава знаходилася між Угорщиною, Польщею і печенігами, що укладається у Прикарпатсько-Дністровський регіон[93,с.6-10]. Очевидно, це і є, на нашу думку, описана імператором Костянтином Багрянородним Велика чи Біла Хорватія VI-X століть, яка межує у Подністров'ї з печенігами, за Карпатськими горами з угорцями, а в сусідній країні на заході дійсно є ріка Вісла[7,с.135, с.137].

Здогад про державне утворення хорватів у Прикарпатті із столицею: Хрваб, Храват, Хордаб, висунув ще у XIX столітті чеський академік слов'янської історії Л. Нідерле. На його думку, залишок цієї Хорватської держави зберігся у Прикарпатті у вигляді Галицького князівства[57,с.155].

Російський академік О.О. Шахматов теж вважав, що хорвати, проживаючи в Галичині у IX столітті, утворили державу, головним центром якої було місто Джарваб. Швидше за все, наголошував О.О. Шахматов, хорвати були західно-європейським етносом, тому-то через них постійно точилася боротьба між Київською Руссю і Польщею[105,с.32,с.33].

Дослідник С.М. Середонін теж локалізував Велику чи Білу Хорватію у майбутній Галичині. Стародавня Хорватія, на його думку, очевидно охоплювала і з'єднані у єдину політичну структуру племенні князівства уличів і тиверців, що в майбутньому привело до суперечок між Руссю і Польщею [82,с.148-152].

Найбільш ранній етап формування хорватів нам невідомий, очевидно, що хорвати кристалізувались в одну монолітну ранньо-феодалну державу із багаточисельних Карпатських і

Прикарпатських князівств внаслідок нападу на сусідніх дулібів авар у 560 році[21,с.58-75].

Цілком реально можна вважати, що у хорватському суспільстві незайнятим аварським погромом була майнова нерівність, могутній клас феодалів-експлуататорів, який починаючи з VI століття нашої ери формував новий господарсько-економічний та політичний устрій, політичні і соціально-економічні цетри як складові і невід'ємні ланки, Хорватської ранньо-феодальної держави[5,с.6-8].

Питання виникнення державності у хорватів Карпато-Дністровського регіону вивчав російський історик В.О. Ключевський, який прийшов до висновку: " що слов'янська державність розвинулась на передгір'ях Карпат і у Прикарпатті". Опираючись на сукупність свідчень руського джерела і арабських джерел, він зробив висновок: " що Волинська держава Масуді є найстародавнішою слов'янською державністю"[37,с.20-21; с.124]. Тут мається на увазі легенда, наведена літописцем Нестором про боротьбу дулібів з аварами і "примучення останніх"[74,с.2-10]. Інтерес до цих легенд привернув увагу російського мовознавця О.О. Шахматова, який вважав, що задовго до вивищення Києва, слов'яни концентрувались навколо одного племінного центру, яким була Волинь. О.О. Шахматов підсумовуючи свідчення арабського мандрівника Масуді про державу Валіана і свідчення руського літопису "про примучення обрами дулібів", дійшов висновку, що Волиняни у стародавні часи мали владу над усіма слов'янськими племенами і втілювали усю слов'янську владу[105,с.32,с.33]. Свідчення арабського купця Масуді були повторені у творі арабського літописця Ібрагіма Ібн Якуба, які В.О. Ключевський вніс у свою концепцію Прикарпатської державності слов'ян, яка, на його думку, сформувалась внаслідок довготривалої боротьби з Візантійською імперією[38,с.124].

Очевидно, ця боротьба і сукупність племен під назвою "Валіана" і була ще відома Масуді, як реальна стародавня слов'янська державність, на чолі якої стояв цар Маджак[18,с.267-277].

З цього питання російський дослідник А.Е. Пресняков у своїх висновках підкреслював: " що підкорені волинянами племена: астрабана, дулаба, бамджин, менгабан, сарбин, морава, харватин,

сасин, частина цих імен не зрозуміла, а інші серби, морави, хорвати-говрять про якесь велике слов'янське царство, до якого належали слов'яни Болгарії, Чехії, Хорватії-Галичини і поморські слов'янські князівства. Цим можна сказати, що у передгір'ях Карпат на Волині концентрувалась у V-VI столітті могутня держава, пізнішими представниками якої були Велика чи Біла Хорватія, що концентрувалась у Галичині, Великоморавська держава VIII-IX століть і Київська Русь IX-XII століть"[68,с.265-266].

Цілком можна припускати, що Волинь і Галичина, як справедливо наголошував російський мовознавець О.О. Шахматов: "що Велика чи Біла Хорватія була найстародавнішою уже реальною слов'янською феодальною державністю у IV-VI століттях в Прикарпатті та Подністров'ї"[106,с.23].

Такі висновки вченого підкріплюються і висновками сучасних досліджень археологічної науки, згідно з останніми даними якої на Волині засвідчується ранньо-феодальне городище Зимно, яке датується археологами V-VI століттями, і яке носить усі ознаки великого надплеменного центру. Ряд учених вбачають у Зимно ранньо-феодальний міжплеменний центр, який був столицею ранньо-феодальної держави "Валіана". Згідно з матеріалами досліджень В.В. Ауліха, сукупності джерельних свідчень Масуді і київського літописця Нестора, ми можемо наголошувати, що ранньо-феодальна держава "Волинян" IV-VI століть нашої ери заслуговує на більш широке і ґрунтовне вивчення, включаючи гіпотетичні реконструкції з вивчення даної проблеми[5,с.10; с.276-277].

Та розгляньмо джерела, які подають свідчення з досліджуваної проблеми. Масуді у своєму творі "Промивальні золота", який складений на основі стародавніх джерел, розповідає про Волинян і Дулібів таке: "Із цих слов'янських племен одне мало у минулому владу над усіма, його царя звали Маджак, а саме плем'я називалось Волиняни. Цьому племені у минулому підкорялися усі інші слов'янські племена, бо верховна влада була у нього і усі інші слов'янські царі йому підкорялись. За волинянами проживало слов'янське плем'я "астрабана-астарбрана", цар якого в даний час називається "Саклаіх-Славік", ще поряд з волинянами проживає плем'я дулаба, цар якого

“Вандж - Слава - Влодислав”. Ми уже розповідали вище, наголошує Масуді, про царя, якому в минулому підкорялись усі інші слов’янські царі. Пізніше між їхніми царями виникли протиріччя, державний порядок у них був порушений, вони розділились на окремі коліна і кожне плем’я вибрало собі окремого царя”[18,с.267-277].

Характерно, що серед цих племен у послідовному порядку проживання, Масуді згадує племена: сербів, чехів, хорватів. Якщо брати до уваги висновки досліджень Л. Нідерле, О. Трубачова, що древні серби, за свідченнями Пріска Понтійського - це мешканці Паннонії і територіально на схід до Карпат, тобто услід за ними, згідно з висновками Л. Нідерле, проживають чехи, то по всій очевидності, згідно з розселенням Масуді, за чехами проживає плем’я хорватів, яке Л. Нідерле розміщував в басейні рік Дністра і Прута. Як бачимо, сам розпад Волинської (ранньо-феодальної) держави міг в своїй основі носити процеси, які ще зовсім не вивчені, чи можна висловитись, невідомі через відсутність джерел, в першу чергу, археологічних. Та наявні джерела дозволяють висувати припущення, що Волинська держава (IV-VI ст. н. е.), як і структура суспільства цієї держави, поділялась на складові ланки під назвою, як виразився радянський дослідник П.Н. Третьяков - “племінні княжіння” [96,с.298-299].

Ймовірно, що розвиток феодальних відносин на Волині, як зазначав В.Д. Королюк, дає можливість говорити про формування там слов’янської державності. Як вважає дослідник, така державність, в першу чергу, могла виникнути у районах, що контактували з Римським та Візантійським світом, на території Моравії, південної Польщі, сучасній території Молдавії, та Західно-Українських землях. Якраз тут потрібно шукати витоки ранньо-феодального періоду історії слов’янських народів, і власне на цих землях в першу чергу відбувався процес формування класового суспільства і слов’янської державної організації зокрема. У контактних зонах з римським і візантійським світом слов’янське суспільство зробило новий рішучий скачок вперед до феодального суспільства і такий скачок у слов’ян відбувся у V-VII століттях нашої ери. З цього часу і слід визначати, на думку В.Д. Королюка, ранньо-феодальну

слов'янську державність. Занепад рабовласницької системи був могутнім поштовхом для загальноєвропейського феодалізму. Самі ж ранньофеодальні держави - Волинська V-VI століть нашої ери, держава Само VII століття, яку утотожують з Великою чи Білою Хорватією, поклали початок формування у слов'ян ранньофеодальної державності. Політична організація ранньофеодальних держав на цьому етапі характеризується певною неоднорідністю. Як правило, це монархія з обмеженими правами, які перепідкорені раді племінних князівств, на якій і вибирався сам монарх як класичний ранньо-феодальний володар[43,с.28-30, с.35; с.21-35]. Очевидно у такій феодальній ієрархії значну роль відігравали язичницькі жерці. По всій видимості, до складу Волинського царства на правах васалів входили ряд суміжних князівств згідно свідчень Масуді: серби, чехи, і т. д., які зберігали свої князівські династії і користувалися певною автономією, утримуючи повноту влади на власній території. Як вважав П.Н. Третяков, держава Маджака була напівфеодальним-напівпатріархальним політичним об'єднанням, являючи собою конфедерацію племінних князівств, які тільки номінально визнавали чи вибирали серед своїх князів слов'янського царя, залишаючись при цьому значною мірою незалежними[96,с.298-299].

Однак усі ці князівства, що входили у Волинську державу, мали певні військові зобов'язання на випадок боротьби проти зовнішнього ворога. Єдина військова організація, очевидно, була тим смисловим стержнем, який ставив племінні князівства на шлях інтеграції в унітарну державу. З усіх свідчень, разом з археологічними джерелами, можна на прикладі становлення Волинської держави слов'ян в V-VI століттях висунути гіпотезу, що власне це політичне об'єднання стоїть біля витоків ранньофеодальної слов'янської державності. Волинь і Галичина були тим історико-географічним, господарсько-економічним, за виразом дослідника В.Д. Королюка, контактним регіоном, де проходило виникнення феодальної формації на основі могутніх слів черняхівської культури. Можна припускати, що слов'янська феодальна система виросла на господарсько-економічних принципах римо-провінційного ладу з наявними у етносі древніми родовими відносинами. Будучи контактною зоною,

Галичина і Волинь підлягала могутньому впливу провінційно-римської культури, що, без сумніву, прискорювало процес феодалізації суспільства. Особливо це видно на прикладі Дністро-Прутського міждріччя, де у слов'янського населення регіону у IV-VI століттях нашої ери яскраво видно слов'яно-римську високотехнологічну сільськогосподарську культуру землеробського населення[42,с.4-7; с.46,с.48].

Наявність у цей час у Прикарпатському і Подністровському регіонах обширних і могутніх політичних, господарсько-економічних утворень, дають право говорити про існування тут у IV-VI століттях могутньої ранньо-феодальної політичної організації, яку, на нашу думку, очолював цар Волині Маджак. Знайдені у царських гробницях на Волині найвищі ознаки імператорської влади, так звані медальйони римських імператорів, можуть певною мірою, підтверджувати нашу гіпотезу, тим паче, як вірно наголошує Б.О. Рибаків, що знайдені медальйони не можна віднести до речей імпорту, вони могли бути подаровані слов'янським царям Волині римськими імператорами як знак особистої дружби до них[71,с.29-31]. Український дослідник М.Ю. Брайчевський вважає, що зародження феодальних відносин на Волині і Галичині можна пов'язувати з наявністю тут могутньої князівської влади, яка перейняла систему імперії внаслідок широкомасштабних політичних і економічних відносин з нею. З цього приводу, на думку дослідника, цікавими є археологічно досліджені так звані "князівські гробниці". Знайдені тут особисті медальйони римських імператорів, монетні знаки великого номіналу, що використовувалися в Римській державі як медалі, які дарувались імператорами за особливі заслуги. В історичній науці поширена думка, що вони здебільшого карбувалися з метою нагороди ними князів і племінних вождів "варварських народів прикордонних з імперією, які визнавали номінальну владу імператора, або за добросусідство й союз з Римом. Характерно, що на території Волині є село Ласків, у якому в 1610 році було знайдено 7 золотих імператорських медальйонів IV століття Костянтина Великого і його синів. У другому скарбі на Волині в селі Борочиці знайдений золотий медальйон імператора Йовіана, вставлений у дороге обрамлення. Біля с. Браки у цій же

Волинській області знайдені два золоті медальйони імператора Трояна, а у Перемишлі Галицькому - золотий медальйон Костянтина великого. У 1928 році Берлінський мюнц-кабінет придбав золотий медальйон Валентіана I та імператора Валента, знайдений поблизу кордону Польщі і Росії, а отже в сучасній Рівненській чи Тернопільській обл. Золотий медальйон Костянтина I був знайдений російськими солдатами південно-західного фронту у Галичині чи Волині під час риття окопів. Український дослідник М.Ю. Брайчевський вважає, що ці медальйони належали волинським і хорватським князям, які вступали у тісні політичні та економічні взаємини з римською адміністрацією. Він припускає, що уже у III-IV століттях нашої ери, у слов'янському суспільстві відбувалось становлення феодальних відносин. Великі союзи племен антів і склавів очевидно були зародками перших ранньо-феодальних держав. Вони уже мали складну соціальну структуру і організацію, на чолі якої стояла молода (феодальна) суспільна верхівка, яка і очолила у середині IV століття боротьбу слов'ян з готською державою Германаріха. Дуже важливі дані щодо царства антів нам подає готський історик Йордан, який малює антського царя спадковим володарем (з синами), якого оточують 70 його найбільших вельмож (племінних князів). Власне ці свідчення Йордана відповідають тому археологічному матеріалу Волині [13,с.292-294,с.303; с.74]. Вчені називають ці "князівські могили" першими слов'янськими династійними некрополями і датують їх кінцем IV століття нашої ери, що підтверджує припущення існування на Волині у III-IV століттях епіцентру ранньо-феодальної слов'янської державності[13,с.292-294, с.303; с.74].

Дослідник Я.Д. Ісаєвич з цього приводу наголошував, що концентрація між Вепром і Горинню знахідок римських монет I-IV століть нашої ери, золотих медальйонів, поряд із наявністю тут князівських могил, говорить, що це був час, який формував у даному регіоні ранньо-феодальне суспільство, що утвердилось тут у VI столітті і відоме в історичній науці під іменем "Дулібського союзу племен". Цей союз племен-князівств, очевидно, уособлював структуру ранньо-феодальної державності, де дулібська ранньо-феодальна аристократія, що розвивалася більш швидкими темпами, могла підкорити собі і об'єднати

навколо себе більш відсталі у політичному і соціально-економічному відношенні сусідні племінні князівства[33,с.114-115, с.116].

Таку картину світобачення ранньо-феодального суспільства Галичини і Волині подають нам і археологічні знахідки з ранньо-феодального центру Зимно. В городищі знайдені знаряддя праці: напівфабрикати-заготовки, готові вироби, зброя, а це дає право говорити, що у V столітті у городищі проживали висококваліфіковані ремісники, ювеліри, ковалі, зброярі, що обслуговували князя і його військову дружину [3,с.40-42]. Характерно, що сам археологічний матеріал Галичини і Волині, як і сама Волинська ранньо-феодальна держава іншою плеядою дослідників утотожнюється з іншим могутнім конгломератом літописних слов'ян, які джерела називають - склавинами. Болгарський дослідник Е. Михайлов вважає, що склавини у IV-VI століттях були могутнім народом з політичною системою типу ранньо-феодальної держави з своєю чітко визначеною територією і з своїм стремлінням просуватися в Подніпров'я[55,с.50-52].

Готський літописець Йордан пов'язує проживання склавинів з територією, яка простягається від Дунаю на півдні до Дністра на сході та до Вісли на півночі[34,с.74]. Волинське ранньо-феодальне городище Зимно якраз знаходиться на території склавинів. Пам'ятники склавинів охоплюють усю територію Прикарпаття і Буковини, тобто територію, де були виявлені найстародавніші точно датовані V століттям нашої ери ранньослов'янські "склавинські" пам'ятки[8,с.147].

З цього часу і протягом всієї другої половини I тисячоліття нашої ери Прикарпаття було заселене склавинами. Відкриті і вивчені на даній території археологічні пам'ятки склавинів V-X століть. належать до двох хронологічно послідовних один за одним періодів склавинської культури: V-VII століття (пам'ятки пражського типу), VIII-X століття (пам'ятки типу Луки Райковецької). Аналіз основних пам'яток матеріальної культури (керамічних комплексів, домо-будування, оборонних споруд) дозволяють виділити дані склавинські пам'ятки V-X століття у Верхньодністровський чи Прикарпатський варіант склавинської культури. Пам'ятки цього варіанту згадані у джерелах хорватами[92,с.66,с.67].

Сучасні українські вчені В.Д. Баран, Д.Н. Козак, Р.В. Терпиловський теж поєднують в одну етнічну групу слов'ян дулібів, бужан, волинян, хорватів і тиверців, вважаючи, що городище V-VII століть відкрите поблизу села Зимно у Волинській області, є найстародавнішим політико-адміністративним і господарсько-економічним центром південно-східної Європи. Воно розміщене на території пражської культури і було центром великого політичного об'єднання, яке очолювалось дулібським князівством[9,с.76,с.88]. Це політичне та господарсько-економічне об'єднання на північно-східних схилах і передгір'ях Карпат є фактом, як вважає В.О. Ключевський, слов'янської державності[38,с.124].

У Прикарпатті у цей же час знаходився обширний племінний союз хорватів. Масуді згадує хорватів серед слов'янських народів, які підкорялися Волинському царю Маджаку. Це підкорення було військово-політичним. Дослідник Б.О. Тимошук підкреслював, що "дулібський союз" мав насамперед військовий характер, роль князів обмежувалася лише військовим керівництвом. Основна влада "Дулібського союзу" належала раді племінних князів, з маси якої вони вибирали слов'янського царя, у даному випадку - князя дулібів Маджака[18,с.276].

Не слід залишати поза увагою, що дулібське князівство у даний проміжок часу було більш могутнім, ніж решта племінних князівств, перелічених Масуді, що входили у це ранньофеодальне об'єднання. Наявність ранньо-феодальної державності у дулібів у VI столітті дає право припускати, що сама ранньофеодальна державність почалась формуватися у склавинів у IV-V століттях[80,с.32-33], тому, мабуть, правий польський дослідник Г. Ловмянський, що вважав дулібів пізнішим формантом, ніж склавини і навіть хорвати. Він запропонував прийняти хронологічну послідовність етапів розвитку: склавини-хорвати, тиверці-дуліби[115,с.70].

Дослідник Б.О. Тимошук запропонував хронологію: склавини-дуліби-хорвати й тиверці[90,с.136-137]. Схема Б.О. Тимошука, на думку В.В. Ауліха, ближче узгоджується з хронологією літопису, очевидно, що територія Прикарпаття і Подністров'я у V-VI століттях тяжіла до території Західної Волині і була з нею традиційно зв'язана, можливо узами єдиного етносу, що

внаслідок розвитку феодальної державності поділився на дві його парості[4,с.6]. З цього приводу російський історик С.М. Соловйов вважав, що дуліби, бужани і волиняни - це східна парость хорватів. Руський літописець, наголошував дослідник, не випадково ставить поряд хорватів і дулібів. Дуліби, Бужани і Волиняни вийшли із країни хорватів, тобто із нинішньої Галичини і тому є племінними родичами хорватів[81,с.87].

Що стосується етноісторії галицьких хорватів, то ще радянський академік М.С. Державін вважав їх давнім етносом Прикарпаття та Подністров'я. На його думку, хорвати відомі уже в числі західно-скіфських племен V століть до нашої ери. Давньогрецький історик Геродот називає їх "кал ліпідами" і розміщує їх у східному Подістров'ї і Побужжі. Хорватів-Калліпідів знає на тій же території і давньогрецький історик IV століть до нашої ери Ефор, який називає їх "карпідами". Під цим іменем хорватів на цій же території називають і наступні давньогрецькі історики. Тотожність Геродотових "калліпідів", наголошував М.С. Державін, не викликає ніякого сумніву, цілком очевидно, що це пізніші карпи чи карпіани, жителі Прикарпаття. Цілком можна наполягати на твердженні, що власне слов'янське племінне об'єднання хорватів, яке київський літописець розміщує у цьому ж регіоні, пов'язується етнічно із вищенаведеними згідно джерел назвами: карпи-карпіани-хорвати, яких розміщують у цьому ж регіоні. Вони є автохтонним населенням Карпатських гір і Прикарпаття. Хорвати, робить висновок М.С. Державін, - це мешканці гір-горбів-хребтів, не виключено, що внаслідок етнічного розвитку вони поширились у стародавні часи як на захід в басейн ріки верхньої Вісли, так і на схід у басейн ріки Буга і середньої течії Дніпра[23,с.48].

Більш конкретні свідчення про хорватів нам подає візантійський імператор Костянтин Багрянородний у розділі "Про хорватів" наголошуючи, що у VI столітті нашої ери авари поселились в Далмації, хорвати у цей же час проживали за Багібарією (Бабиними горами - Біло-Хорватськими горами), де і у час візантійського імператора К. Багрянородного проживали біло-хорвати, чи Несторові "це ті самі хорвати білі". Частина їхнього народу прогнала аварів із Далмації і поселилась у ній. Інша частина хорватів залишилась у Білохорватії за Багібарією у

сусідстві з Францією-Германською імперією Отона, тобто з сусідніми Чехією і Польщею, які у X столітті, у час правління імператора Костянтина Багрянородного входили у склад на васальних початках до Германської імперії, принаймні, так це розуміли в Костянтинополі. Дальше Костянтин Багрянородний наголошує: “ вони, хорвати, є не хрещені”, а отже політична місія візантійських релігійних кіл, очевидно мала наміри їх хрестити, за грецьким обрядом. Такий наш здогад відповідає вислову К. Багрянородного: “ Мають свого власного чи незалежного нехрещеного архонта-князя, перебувають у дружніх зв'язках з Турками (Мадьярами), з якими межують“ [7,с.131,с.135,с.137].

У другому розділі свого творк “Про управління імперією” імператор-письменник К. Багрянородний конкретизує своє світобачення про хорватів: “ Ті хорвати, що проживають тепер у Далмації і походять від нехрещених хорватів, яких також називають білими, походять від нехрещених хорватів, які проживають за Турцією поблизу Франції-Німеччини (наша трактовка Польщі, Чехії, які входили у склад Німецької імперії) і межують зі слов'янами нехрещеними сербами (сучасний регіон західної Волині, який тягнеться до Білорусії, де стародавні серби Костянтина Багрянородного - це предки сучасних білорусів. Велика Сербія, згідно свідчень Нестора, у X столітті платила данину Київській Русі”[7,с.131,с.135,с.137].

Хорватами, вважав імператор-дослідник, вони називають себе на мові слов'ян, що означає: “ Володарі великих земель“. Велика же Хорватія називається також Білою (світлою, сонцелюбивою, такою, що поклоняється сонцю-Хорсу) - і до цих пір залишається нехрещеною, рівно як і сусідні серби. Отже, наступні наголошення на нехрещеності хорватів чітко дають нам право висувати припущення, що окрім військово-політичних стосунків з Великою чи Білою Хорватією, Візанійська імперія намагалася проводити і релігійну пропаганду з метою хрещення Прикарпатської Хорватії. Прецедент уже був, згідно свідчень цього ж джерела, відомий, та частина хорватів, що переселилася у Далмацію була хрещена імператором Іраклієм. Що ж стосується військово-політичного улаштування Прикарпатської Хорватії, то імператор-дослідник зауважував:” що вона (Біла Хорватія) має меншу кінноту ніж хрещена Хорватія, і через те підлягає частим

спустошливим нападам Франції-Німеччини (Польщі і Чехії), турків (Мадяр-угорців) і печенігів”. Вони, хорвати, наголошував візантійський імператор К. Багрянородний: ” не мають ні сагин, ні кондур, тобто ні великих військових, ні великих торгових кораблів, тому що віддалені від моря на 30 днів шляху, а море, до якого їм пішки йти 30 днів із Прикарпатського регіону, називається ними Чорним”[7,с.131,с.135,с.137].

Отже, із даного свідчення можемо зробити висновок, що Велика чи Біла Хорватія не зовсім не має торгових суден, а не має великих морських суден які має Далматійська Хорватія, що розміщена на побережжі моря. Оскільки Біла Хорватія розміщена на відстані 30-и днів ходьби до моря, чи може плаву суднами проти течії ріки Дністер із Причорномор'я до ключових торгово-ремісничих центрів хорватів на Верхньому Дністрі, то це може говорити тільки про те, що з точки зору візантійського джерела цей торговий шлях є, але він дуже не зручний, адже не дає можливості використання великих торгових суден якими володіли візантійці. Сама ріка Дністер не була придатна для широкомасштабної морської торгівлі, про що вірно зауважував імператор-дослідник, наголошуючи, що у Білої чи нехрещеної Хорватії немає великих морських військових і торгових кораблів, якими ведуть торгівлю Візантія і хрещена Далматійська Хорватія. Однак, зауважимо те, що Хорватія хоч і не мала великих кораблів, усе ж вела досить інтенсивну торгівлю. Печерський Патерик розповідає нам, що під час міжусобиць в Києві, київський князь у 1096 році не впустив для торгівлі у місто гостей із Галича і лодій із Перемишля, тобто, як зауважує інше джерело, Галицько-Волинський літопис “ Гірської країни Перемишльської“, що дає нам дані про точність свідчень Костянтина Багрянородного щодо Великої чи Білої Хорватії. Слід зауважити, що висловлений Костянтином Багрянородним синонім назви Великої чи Білої Хорватії - країна “Багибарія” дуже добре співвідноситься із висловом про одну і ту ж стародавню Карпато-Дністровську державу, яку називає Галицько-Волинський літописець означає як: “Гірську країну Перемишльську“ [7,с.131,с.135,с.137; 74,с.375-387].

Ще в XIX столітті вчені звернули увагу, що назва “Bahibaria“ є інтерпретована візантійцями слов'янська назва розташування

гірської країни слов'ян. Таке припущення вірогідне, оскільки слов'янська назва "Бабині гори" і сьогодні означає назву найбільшого із Карпатських хребтів в Українських Карпатах, який, як вважав російський дослідник XIX століття К. Грот, ще у XIII столітті розділяв Галичину і Угорщину[116,р.113].

Такі припущення можуть бути досить вірогідними, адже К. Багрянородний наголошує, що Білохорватія розміщувалася за Турцією (Угорщиною) біля гір, куди угорський король Гейза II "відправлявся з військом під гору галицького князя", а отже землі Білохорватів не могли знаходитися деінде, ніж у Карпатах, Прикарпатті і Подністров'ї, поблизу печенігів, згідно зі свідченнями імператора Костянтина Багрянородного, з якими межувала Велика чи Біла Хорватія, на півдні[20,с.73].

Як засвідчував літописець Нестор: "що у час хорватської війни 993 на Русь, як союзники хорватів напали печеніги". Наявність на заході від хорватів ріки Вісли чітко визначає нам її територію. Ще раніше готський історик Йордан приблизно так само як і візантійський імператор-літописець К. Багрянородний на цій самій території у IV-VI століттях розміщував склавів. Склавіни, згідно з його твердженням: "проживали від Подунав'я до Дністра і на захід до Вісли". Цілком очевидно, що склавіни були змушені межувати у нижньому Придністров'ї та Подунав'ї з кочовими сарматами чи аланами, місце яких у IX-X століттях зайняли печеніги. Далі від Подністров'я на захід, згідно свідчень Йордана: "землі склавів сягали ріки Вісли, обіймаючи очевидно Карпати-Хорвати", де проживали відомі з руських джерел Карпи-Хорвати[35,с.74-75; с.2-4].

За свідченнями же К. Багрянородного Велика чи Біла Хорватія точно лягає у територіальні розселення склавів і обіймає Карпати, усе Подністров'я присідаючи, як зауважував київський літописець Нестор, до нижнього Подунав'я, де протягом тисячоліть межує з однієї сторони з Причорноморсько-Середземноморськими цивілізаціями, а з другої сторони мінливими кочів'ями степовиків. На Заході її кордони доходять до ріки Вісла, де Хорватія межує із належними до складу Німецької імперії Польщею і Чехією тобто, як говорить Костянтин Багрянородний - Францією. Карпатами, Багібарією хорвати межують з Турцією (Угорщиною). А отже, усі наведені

нами сусідні народи хорватів є реальними і сьогодні. Слід зауважити, що К. Багрянородний наголошував, що у його час (940-960 рр.) хорвати були ще нехрещені, тоді як у 960 роках польські і чеські слов'яни були уже хрещені і входили у лоно західного (католицького) християнського світу, який очолювала у Центральній Європі в IX-XIII століттях Німецька імперія (Франція). Хорвати же проживали за Францією, тобто за Польщею, тобто межували порубіжжям з країною, у якій є ріка Вісла. Такі наші здогади підтверджуються і “Повістю минулих літ”, яка знає про проживання у Прикарпатському регіоні і переселення хорватів на Балкани: “А це ті самі хорвати білі” – тобто це та сама парость хорватського народу, що в минулому переселилася на Балкани[63,с.2, с.3, с.4].

Це свідчення київського літописця Нестора немовби перегукується з порівняльними свідченнями візантійського літописця К. Багрянородного про суспільний лад хорватів, що проживали у своїй стародавній батьківщині і хорватів, які переселилися на Балкани, про що ми говорили вище. Хорвати, що проживали між уграми, поляками, чехами і печенігами при ситуації, що вони часто грабуються останніми, мають свого нехрещеного незалежного архонта-князя, особою якого виражається хорватська державність, кінне військо, що може говорити про певний прошарок класу феодалів. Очевидно із цією державою, яка офіційно візантійською дипломатією називається Великою чи Білою Хорватією і заключав союзний договір проти аварів візантійський імператор Іраклій. Чеський дослідник Ф. Дворник вірно вважав: “ що договір Візантійської імперії з Великою чи Білою Хорватією є достовірним. Саме укладання договору між Великою чи Білою Хорватією і Візантійською імперією дослідник відносить до 626 року, коли Костянтинополь був обложений персами, аварами і слов'янами”[108,s.23-45; s.65-79].

Цілком можливо, що в 610-641 роках у хорватів склались міцні господарсько-економічні і політичні відносини з Візантійською імперією. Костянтин Багрянородний називає сім хорватських визначних князів і дві княгині, які активно включились у політичні взаємини з Візантійською імперією. Наслідком цих політичних взаємин було включення частини хорватських

князівств у боротьбу з Аварським каганатом. Цілком ймовірно, наголошує дослідниця О.А. Акімова, у хорватів у VI-VII століттях у їх стародавній батьківщині зароджувалися нові політичні і господарсько-економічні відносини, відходили родоплемінні і встановились ранньо-феодальні. Становлення феодалізму у Прикарпатських хорватів у VI столітті, на думку дослідниці, слід пов'язувати з боротьбою з Аварським каганатом в союзі з Візантійською імперією, де остання була зацікавлена у концентрації могутності Великої чи Білої Хорватії і очевидно торгово-економічно сприяла цьому, тому, як вірно наголошував чеський академік Л. Нідерле: " згадка імператора Костянтина Багрянородного про поширення впливу Візантії на хорватів при імператорі Іраклію (610-641pp.) є не зовсім вигадкою візантійців" [2,с.28; 27,с.20; 108,с.23-48].

В оточеному Костянтинополі все робилось, щоби якнайшвидше залучити хорватів до боротьби проти аварів. Не виключається, що було обіцяно нові землі після переможної війни з аварами, тому поява хорватів на балканах у 20-30 роках VII століття без сумніву не випадкова, як і саме зайняття хорватами території Далмації. Усі дії хорватів були обумовлені договором з Візантійською імперією, можливо одним із пунктів договору було і хрещення хорватів, оскільки К. Багрянородий наголошує: " що імператор Іраклій, привівши священників із Риму, хрестив хорватів"[27,с.20; 108,с.23-48].

Дослідники припускають, що у 20-30 роках VII століття була хрещена лише хорватська знать, а остаточно хорвати були хрещені у 680 році, на що вказує папа Агафон в 680 році, сповіщаючи імператора Костянтина IV про діяння римських місіонерів серед слов'ян, яких, як правило, інденти-фікують з хорватами[108,с.90]. Ймовірно, що хрещення хорватського етносу у 30-60 роках VII століття, повинно вказувати на досить високий рівень їх політичного розвитку, який за 30 років союзних стосунків хорватських князівств і Візантії скластися не міг. Якщо вважати Волинську державу VI століття ранньофеодальною, то Велика чи Біла Хорватія у плані феодалізації суспільства очевидно зробила значний поступ вперед. К. Багрянородний, наголошує польський дослідник Г. Ловмянський, вважає Велику чи Білу Хорватію не племінним союзом, а державою, яка

керувалася з її головного центру Перемишля, обіймаючи усі Західно-Українські землі, а також суміжні землі Чехії і Польщі[114,с.163-168].

Досліджені археологічно на території Українського Прикарпаття хорватські міста VI-VII століть нашої ери, фортеці і поселення V-VII століть, яскраво доводять, що епіцентр Великої чи Білої Хорватії знаходився у майбутній Галичині, яка і є безпосереднім етнічним і політичним творцем наступної державності Галичини у Прикарпатті. Можна наголосити, що ключовим етнічним і політичним компонентом майбутнього Галицького князівства були хорвати, відомі у “Повісті минулих літ” як могутній етнос ще навіть у X столітті[105,с.32-33]. Із цього випливає, що Велика чи Біла Хорватія із археологічної точки зору співпадає із територією майбутньої Галичини[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Розміщення епіцентру Великої Хорватії у Прикарпатському регіоні пояснюється такими фактами. По-перше, Галичина належить до корінних слов'янських земель. Тут вперше були відкриті достовірні слов'янські (хорватські) пам'ятки V століття нашої ери. З цього часу і протягом всієї другої половини I тисячоліття нашої ери, досліджувана нами територія Галичини була заселена слов'янами-хорватами. Відкриті і вивчені тут археологічні пам'ятки V-X століть, належать до двох хронологічно-послідовних періодів хорватської культури. Аналіз основних елементів матеріальної культури, наголошував археолог Б.О. Тимошук, дає підстави пов'язувати дані археологічні старожитності з літописними хорватами[93,с.6-8]. Галичина з її багаточисельним хорватським населенням, як показують дослідження, не підлягала значним міграційним переселенням інших племен і народів, тому матеріальна культура хорватського етносу, його політична, господарсько-економічна організація розвивалась тут з V по X століттях у спокійному поступально-інтенсивному русі, що сприяло інтенсивному розвитку феодальних відносин у хорватському суспільстві майбутньої Галичини і феодальної державності зокрема, де Велика чи Біла Хорватія VII-X століть є початковим етапом у кристалізації Галицької держави[50,с.6-8].

Вчені однак припускають, що ранньо-феодальна державність,

Велика чи Біла Хорватія, не була в регіоні першим господарсько-економічним та політичним об'єднанням слов'ян-хорватів. Археологічні матеріали розташовують у даному регіоні досить могутню у політичному розумінні культуру Карпатських курганів, яку датують III-IV століттями нашої ери. Дана культура основними своїми носіями зосереджується у прикордонних територіях із сусідньою Римською рабовласницькою державою. Однак, останні археологічні свідчення дають право говорити, що основні носії культури Карпатських курганів знаходились у III-IV століттях у Прикарпатському регіоні[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Аналіз археологічного матеріалу культури Карпатських курганів і сукупність історичних джерел дають суму, із якої зрозуміло, що на північний схід від Карпат приблизно в міжріччі верхнього Пруту, верхнього і середнього Дністра у перших століттях н. е. концентрувалось обширне плем'я карпіанів, про яке згадує давньогрецький географ Клавдій Птолемей у своєму творі "Географія". Сама територія "карпіанів" локалізована К. Птолемеем, співпадає з пам'ятками культури Карпатських курганів. Ці племена, на думку дослідника М.Ю. Смішка, належали до давнього Прикарпатського населення, яке згадує давньогрецький дієписець Ефор у IV століття до нашої ери під назвою карпиди. У подальшому історичному екскурсі римські джерела поміщають у Карпато-Дністровському регіоні військово-політичний союз карпів. По усій очевидності, тут мова йде про одну і ту ж групу племен карпів, які характеризуються римськими джерелами як чисельний і могутній народ. Слід також звернути увагу на те, що згадки письмових джерел про чисельність племінного об'єднання карпів збігаються з широким ареалом підкурганних поховань з погребальним обрядом трупоспалення характерного для культури карпатських курганів. Такий обряд зафіксований археологічною наукою, у досліджуваному регіоні він поширений, починаючи із Трансильванії і компактно фіксується аж до Подністров'я і Попруття по усій території Галичини. Беручи до уваги, з одного боку, свідчення давньогрецького географа Клавдія Птолемея, наголошував М.Ю. Смішко, про проживання у I-х століттях тут карпів (карпіанів) на територіях, що розміщені на північний схід

від Карпат, а з другого - згадки римських джерел про їх військові вторгнення у римські провінції у III-IV століттях нашої ери - робимо висновки, що даний етнос носить у собі глибоке місцеве коріння ранньослов'янської культури. З цього виходить, що племена культури Карпатських курганів були на північно-східному підгір'ї Карпат однорідним населенням, яке поступально розвивалось до означеного наукою ранньослов'янського етносу, зафіксованого на цій же території достовірними археологічними джерелами V століття нашої ери [84,с.148-149]. Появу в римських джерелах у III-IV століттях нашої ери повідомлень про карпів у Подунав'ї треба пояснювати їх частими нападами на ці території. Основна ж маса військово-політичного об'єднання карпів проживала в Галичині, підгірських і гірських районах Карпат, а також в Семиградді, звідкіля вони поширилися в Закарпаття[62,с.162]. До такого висновку прийшов і румунський археолог Б. Мітра, який в своїй статті присвяченій скарбам римських монет середини III століття нашої ери на території Семиграддя встановив, що у 23 пунктах скарби монет були заховані у зв'язку з військовими діями у 245-247 роках в Дакії карпів, що просувалися у центральні райони римської провінції Дакія. Скартографувавши ці скарби, він не тільки визначив приблизний район цих військових дій, а й прийшов до висновку, що карпи вторгались із північного і східного підгір'я Семиграддя і Прикарпаття, а отже з околиць Хуста, Яремча Закарпатської і Івано-Франківської областей [118,с.602]. Таку приблизно картину поширення племінного об'єднання карпів можна накреслити, зіставляючи археологічний матеріал з деякими повідомленнями античних і римських джерел. З питання локалізації карпів, щоправда, виникла широка дискусія, адже локалізація карпів співпадає з локалізацією пізніших слов'ян-хорватів, які теж проживали на північно-східному підгір'ї Карпат, і як вважає археолог С.І. Пеняк, були тут давнім, місцевим населенням. Стародавнє коріння їх слід шукати у межиріччі Дністра, Прута, де у I столітті нашої ери давньогрецький географ Клавдій Птолемей розміщував "карпіанів", а згодом, починаючи із III століття нашої ери, римські джерела "карпів"[62,с.161-162].

Такі дані дають можливість припускати наявність генетичного

зв'язку між слов'яно-хорватськими пам'ятками V-X століть і ранішою культурою Карпатських курганів, носіями якої були карпи[3,с.40-42].

Опираючись на аналіз джерел, Л. Нідерле дійшов висновку, що карпи-хорвати - це південна гілка слов'янських племен, яка у V-VII століть у регіоні Дністра і Прута утворила ранньо-феодальну державу, яка по свідченнях Костянтинопольських дієписців X століття відома нам під назвою Великої чи Білої Хорватії, основне ядро якої просунулось на південь у район Сави[57,с.155]. Дослідник М.Ю. Смішко наголошував, якщо враховувати ті обставини, що пам'ятники карпів виступають на нашому підгір'ї раніше I століття нашої ери і мають глибоко місцеве коріння, то вони поширились у раніші часи із Прикарпаття у Семиграддя, що дає право припускати, що етнокультура карпів носить у собі глибокі слов'янські корені, які були знівельовані давньогрецьким, пізнішим кельтським і особливо римопровінційним впливом[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Визначальними джерелами, які дають право нам висувати таку гіпотезу і синтезувати у такому напрямку весь існуючий матеріал є археологічні джерела, основу яких складає культура карпатських курганів, у лоні якої виявлені аналогічні точно визначені як слов'янські підкурганні поховання з ідентичним похоронним обрядом. Окрім цього, заслуговують увагу ті обставини, що район поширення культури Карпатських курганів збігається з територією, на якій, згідно з археологічними даними, розміщують слов'ян-хорватів[36,с.62-63].

Спостерігаються також спільні риси в кераміці обох згаданих груп - як карпів, так і хорватів. Наявність спільних етнокультурних рис карпів і хорватів можуть давати право робити висновки про слов'янське походження карпів. До висновків археолога М.Ю. Смішка приєднався в останній своїй праці і С.І. Пеняк, який значно розвиває і розширює погляди свого попередника. Сукупність джерел, вважає С.І. Пеняк, дає право говорити, що жителями району північно-східних Карпат, в тому числі і Закарпаття, протягом усього I тисячоліття нашої ери були хорватські племена. Останні дослідження показали, що хорвати на північно-східному підгір'ї Карпат були давнім

місцевим населенням і їх коріння слід шукати у міжріччі верхнього Прута і Дністра, де в перших століттях нашої ери проживало плем'я карпіанів, про яких згадує К. Птолемей у своєму творі “Географія”, а згодом, у III-IV століттях римські джерела тут розміщують карпів[51,с.44-46; с.161-162].

Ряд дослідників, зокрема М.Ю. Смішко, генетично пов'язують карпів із пізнішими, що проживали на цій же території, слов'янами-хорватами[84,с.149-152].

Особливо варто підкреслити, наголошують авторимonoграфії “Етнокультурна карта території Української РСР в I тисячолітті нашої ери“, що між пам'ятками культури Карпатських курганів є найтісніші зв'язки з ранньослов'янськими старожитностями, оскільки культура Карпатських курганів існує і в першій половині V століття та співіснує із ранньослов'янськими старожитностями V століття, що видно з поселення Кодин, у якому знайдена ліпна і кружальна кераміка культури карпатських курганів. В двох випадках відкриті мішані комплекси, які носять у собі матеріал, який датується IV століттям (фібули). Така сукупність археологічного матеріалу дає право говорити, що носії культури Карпатських курганів мають у собі ранньослов'янські старожитності[29,с.68].

Очевидно, племінне об'єднання карпів можна вважати предками слов'янського племінного об'єднання хорватів, сукупно розглядати їх у контексті поступальної історії, починаючи з перших століть нашої ери на території Прикарпаття і Подністров'я у вищезазначеному проміжку часу[62,с.162-164].

Такі напрацювання дають право реконструювати господарсько-економічну та етно-політичну історію Галичини як подальшої етноструктури карпів-хорватів і прослідкувати хоча би гіпотетично їх розвиток в поступальному руслі[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

З висновків вчених, наведених вище (академік М.С. Державін та інші), під хорватами слід бачити “каліпідів” V століття до нашої ери, які проживали у західній частині “Геродотової Скіфії”, а тобто в Подністров'ї і Побужжі. На цій же території розміщує їх і давньогрецький історик IV століття до нашої ери Ефор, який називає їх “каліпідами”[23,с.48].

У такому поступальному (землеробсько-громадському) способі

ведення господарства карпи-хорвати проіснували на землях Прикарпаття і Подністров'я до того часу, допоки їх знову не зафіксував у своєму творі "Географія" давньогрецький географ Клавдій Птолемей, що був олександрійським вченим у II століття нашої ери[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276, с.289-302].

Нині у вчених є думка, що при описі східної Європи "Сарматії" давньогрецький географ Клавдій Птолемей використав твір письменника та вченого I століття нашої ери, Мартина Тірського, а отже свідчення, про Карпатські народи, можна обережно віднести до I століття нашої ери, тобто до проживання кельтів у Карпато-Дністровському регіоні, кристалізації кельтослов'янами, держави Бастарнії, яка розміщена на карті К. Птолемея, та часу першого зіткнення римлян з дако-слов'янським світом[69,с.12].

Описуючи народи Карпат, давньогрецький географ Клавдій Птолемей, опираючись, очевидно, на працю Матрина Тірського, наголошував: " Межи певкінами і бастарнами проживають карпіяни". Російський історик І. Забелін вважав, що свідчення давньогрецького географа К. Птолемея дають право розмішувати карпів у Карпатських горах, тобто у північно-східних Карпатах. Певкіни же і бастарни, будучи однорідними щодо карпів слов'янськими племенами, займали східні схили Карпат до Дністра і у час своєї могутності охоплювали своєю племінною назвою і сусідніх певкінів і бастарнів. Очевидно, у цей час усі гори почали називатися Карпатськими, як до цього часу їх називали римляни "Альпами Бастарнськими", чи горами "Певкінськими"[25,с.302-303].

Можна припустити, що карпи у кінці II століття нашої ери очолили військово-політичний союз усіх карпатських народів: певкінів, бастарнів та інших слов'янських народів. На підтвердження сказаного, І. Забелін писав: " Давайте поглянемо на географічну карту східного схилу Карпатських гір, де тепер Буковина - земля слов'янська, на якій проживали Певкіни і Бастарни. Від Буковини тягнеться на південь хребет Стерни-гора, яка відділяється рікою Золотою Бистрицею, є там ріка Мала Бистриця, Золота Бистриця, яка витікає із гори, яка називається Галич (Qalatz), вона тече на південь нижче ріки Молдови і впадає

в ріку Серет. В цьому регіоні розташовувався столичний центр бастарнів - Бистриць“[60,с.187, с.351-354].

З племінним союзом бастарнів пов'язані також назви рік в Прикарпатті Бистриць (Надвірнянської і Солотвинської). Дослідники припускають, що власне по них проходили північні межі стародавнього розселення бастарнів (бистрян). Цілком можливо, що у час найбільшої могутності бастарнів (бистрян) їх етнонім поширився на усе Прикарпаття, про що можуть свідчити назви поселень із слов'янськими коренями: “Істр”, “Стр”: Стрий, Бистриця, Стрипа, Стривонж, що витікає з західної частини Дні[стр]а, і далі тече по Бистриці, яка зливається в одну трохи нижче стародавнього Галича. Тут же, вище протікає потік Стримба, що впадає в Ворону із нею в Бистрицю. Очевидно, що пригірське населення, що проживало по берегах витікаючих із гір бистрих ріках і є народ бастарни-бистряни. Слід зауважити, що історична наука як українська, так і російська, до цих пір майже зовсім не досліджує питання етнотворення бастарнів. Про бастарнів говорили завжди мимохідь, відносячи їх до кельтів чи до германців[25,с.302-303,с.304-306].

Разом із тим, на наш погляд, бастарни - це слов'янський народ, який тільки розчинив у собі малочисельну групу кельтів-галатів, ввібравши їх політичну і торгово-економічну систему. Бастарни римського часу видозмінюються і ця їхня зміна майже не вивчена. При вирішенні питання взаємовідносин слов'ян-бастарнів з кельтським і германськими етносами можна припускати, що слов'яни-бастарни, проживаючи в сукупності з кельтами і германцями, ввібрали в себе деякі етнополітичні риси кельтів у більшій мірі і германів, залишившись однак слов'янами. Дослідник В.М. Татіщев, опираючись на не збережені джерела, вважав бастарнів слов'янами: “ Цар слов'ян Славен, виходячи з Дунаю, залишив там із своїм родом сина Бастарна“[87,с.124-126].

Стародавня легенда, наведена В.М. Татіщевим, спонукає нас бачити у бастарнах, Дунайсько-Карпато-Дністровський народ, що просунувся у Прикарпаття та Подністров'я. Згідно джерел, бастарни уперше на історичній авансцені з'явилися у II столітті до нашої ери. У 80-70 роках цього ж століття з бастарнами проводив переговори з приводу ведення війни з римлянами Македонський цар Філіп. Відомо, що у 168 році бастарни були

союзниками Перся Македонського у боротьбі з Римом. В першій половині I століття нашої ери, бастарни посилають допоміжні війська боспорському царю Мітрідат. Слід зауважити, що слов'яни-бастарни з першої появи в історичних джерелах показуються як народ сильний і багатолюдний, вони посилають Персею Македонському для боротьби з Римом 20-тисячне військо, та політичної єдності, наголошував Аппіан, у них у не було. Вони, за свідченнями цього вченого, поділяються на багато народів на чолі яких стоять князі і царьки. Із їх середовища у них вибирається на час війни загальний полководець. Вони войовничі і сміливі, займаються військовим навчанням і думають тільки про війну. В бою кожний кінний воїн має при собі пішого воїна (парубка). Услід за ними на возах їдуть їхні жінки і діти. Вони хвальковиті і такі високі ростом, що їх військо своїм виглядом наводить жах на ворогів“. Діон Кассій зазначає їх непомірну любов до алкогольних напоїв. Усі ці риси були і у слов'ян. Про їхнє стародавнє проживання ми нічого не знаємо, та сукупність фактів дає підстави говорити, що бастарни-бистряни були древнім рухомим етносом Дунайсько-Дністровського регіону. Перший історик, який більш точно визначає місцепроживання бастарнів - це Страбон, який розміщував це плем'я в області, що знаходиться між тірагетами і германцями на схід за Верхньою Віслою - це нинішня Галичина, наголошував російський дослідник Ф. Браун[15,с.105-106, с.107, с.242], а це означає, що основна маса бастарнів-слов'ян займала північно-східні склони середньо-карпатського хребта, займаючи відчасти території за Beskidami. Вони поділялися на атмонів-карпів і сидонів-певкінів. Тут же з території Галичини можна прослідкувати колонізацію земель, яка доходила на північ до волинських боліт. Очевидно військово-політичний союз слов'ян у Карпатському регіоні очолювали бастарни-бистряни, у який входили і карпи, і певкіни та інші багаточисельні князівства Прикарпаття і Карпат, про що нам розповідає Аппіан. На початку нашої ери Пліній засвідчує проживання бастарнів на північних схлонах Карпатських гір, тобто у Галичині. Давньогрецький географ К. Птолемей називає бастарнів у II столітті нашої ери головним народом південно-західної Сарматії. Римський історик Тацит говорить, що бастарни і певкіни - це один народ. У іншому місці давньогрецький

географ К. Птолемей зараховує певкінів до народності бастарнів і вказує, що вони кельтського чи германського походження. А межі певкінами і бастарнами, немовби про один народ наголошував давньогрецький географ Клавдій Птолемей, проживають “карпіани”[88,с.350-352].

З усіх фактів карпи, бастарни і певкіни уособлювали, як вірно наголошував дослідник І. Забелін, усю південну гілку слов’ян, яка до III століття носила загальну назву наймогутнішого племінного об’єднання бастардів, які були домінуючим, із значним кельтським компонентом, слов’янським етносом, що проживав у Карпатах і Галичині, а з III століття цей військово-політичний конгломерат кристалізувався в південних слов’ян, яких очолили карпи-хорвати[25,с.302-306].

Згідно свідчень римського літописця Корнелія Тацита: “певкіни-буковинці і бастарни-бистряни - один і той самий народ”. Давньогрецький географ Клавдій Птолемей між ними розміщував третій однорідний народ - карпів, тобто як наголошував російський дослідник І. Забелін, олатинених у назві пізніших хорватів, від яких у час їх могутності і отримали назву усі слов’янські племена Карпат і Галичини. Очевидно однак, що усі три народи становили якусь етнічну сукупність, про що нам говорить давньогрецький географ Клавдій Птолемей: бастарни, певкіни і карпи, на нашу думку, становили один із чотирьох великих народів Сарматії. Певкіни, за свідченням К. Птолемея, проживали на північ від Дністра, там, де проходить останнє розмежування Карпат, означене К. Птолемеєм узгір’я Певка, яке називається також Певкінськими горами. Галицький історик О. Партицький вважав, що назва Певкіни у перекладі з грецької на слов’янську означає бори, а отже певкіни - це ті, що живуть в борах. Певкінське узгір’я починається на Збаражській височині по обидвох сторонах верхнього і середнього Збруча. Ріка впливає із узгір’я, за свідченнями К. Птолемеєм, Певки, - це узгір’я і у XIX столітті звалося Борами (Медо-борами). Очевидно, наголошував дослідник О. Партицький, Птолемеєві певкіни - це перекладений на грецьку мову подністровський народ, боранів - тих хто живе в борах-лісах. Нинішні назви: Збараж і Збруч своїми звуками вказують на племінну назву народу Боранів. Назва Бори-сфеніти - це перекинуто давньо-слов’янська назва Боруч (щ) -

Збруч. Держава певкінів або боранів, вважав дослідник, займала тут приблизно таку ж територію, яку у давньоруські часи займало Тербовлянське князівство[88,с.350-352].

Отже, як ми з'ясували, Карпатські гори і передгірські території у перших століттях нашої ери займали слов'янські і відчасти ослов'янені племена певкінів, бастарнів і карпів, останні, як свідчать давньогрецькі та римські джерела, у кінці II - початку III століття нашої ери стали особливо могутніми. Тому для нас є дуже важливо з'ясувати яка територія окрім Карпатських гір належала племінному об'єднанню карпів. Відомо, що у Прикарпатті карпи проживали у центральній Галичині, залишивши там ознаки від місць свого проживання у назві ріки Коропець і нещодавно відкритого городища III-IV століття нашої ери з такою ж назвою Коропець. Ріка Коропець - ліва притока Дністра і протікає коло Підгаєць і Монастириск і впадає біля села Нижніва у Дністер. Недалеко устя є село Коропець, яке називали колись, згідно народних легенд Королівщиною, біля поселення Коропець (Королівщини) розміщено став і озеро з такими ж назвами - Коропець. Згідно свідчень місцевого епосу і легенд, у минулому над рікою Коропець, на її пагорбах, що сьогодні вкриті лісом, знаходилось торжище-городище Коропець, стольний град колись могутнього на цих землях королівства карпів[60,с.351-354]. Населені пункти, господарсько-економічні центри з такими назвами, які можна утотожити із проживанням стародавніх карпів є і у Львівській області, так, наприклад, у Золочівському районі ряд населених пунктів носять назви Коропець, Карпи, Карпів, і т. д., ряд поселень з назвою племінного об'єднання карпів є і на Стрийщині. Багато назв і поселень з означувальними назвами проживання карпів є і у Івано-Франківській області. Дуже багато топонімів зберегли нам різноманітні місцевості у Карпатських горах. Сукупність цих топонімів могли би окреслювати нам територію проживань "могутніх карпів" і звести історію цього племінного об'єднання виключно до періоду II-IV століттях, тобто до часу, коли про них розповідають римські джерела. Та давньогрецькі джерела теж характеризують карпів як один із могутніх центрально-європейських народів, які і у давньогрецький час вторгалися у середземномор'я. Якийсь острів біля Фессалії стародавні греки називали Карпатос, Чорне

море чи Понт ними теж називався по стародавньому Карпатським морем, а отже, наявність карпів у Подунав'ї і Подністров'ї до приходу римлян очевидна. Римський історик Зосим називає карпів карподаками. Російський історик І. Забелін вважав, що таку назву вони отримали внаслідок довготривалих війн у Дакії проти рабовласницького Риму[25,с.304].

Отже, внаслідок довготривалого політичного і господарсько-економічного розвитку у сусідстві з причорноморсько-середземноморськими цивілізаціями, великий військово-політичний союз карпів, у кінці II - на початку III століття нашої ери набрав рис "варварської держави", і як зауважував О. Партицький, був наймогутнішим етносом на території між басейнами рік Дністра і Тиси. Згідно сукупності свідчень, можна твердити, що карпи у II-III століттях уособлювали в Карпатському регіоні, у супротику з римською цивілізацією, державність, яку згідно з визначеннями раніших вчених, можна умовно назвати, як "варварське королівство" з наявною могутньою у ньому військово-політичною та господарсько-економічною організацією. Маркоманська і Сарматська війна послужила для карпів доброю військовою школою. Внаслідок цих воєн реорганізувались і модернізувались Карпатські народці, не завжди одноетнічні, для боротьби з Римом в одну "варварську державу", яку очолили карпи-хорвати, і роль яких у складанні цієї державності маловідома. Цілком можливо припускати, що складання ранньо-феодальних відносин розпочалося в областях Карпатсько-Дністровського регіону, власне у карпів під впливом кельтів і продовжилось під впливом римлян, що підтверджується наявністю в останніх кельтської і пізнішої римо-провінційної культури[60,с.351-354].

Часті війни у II-III століттях нашої ери з Римською державою повинні були виховати у вільного населення областей Карпато-Дністровського регіону певний соціальний клас хоробрих і відважних для ведення війн людей, які після їх закінчення не бажали уже повертатися до повсякденного землеробського способу проживання. На нашу думку, у карпів почалися формуватися для ведення війни постійні бойові дружини, які очолювали особливо хоробрі люди "князі", чи, як їх називав давньогрецький географ Клавдій Птолемей, "жупани", які уже

іншої професії окрім військової мати не бажали. Добування їжі роботою меча ставало їх основною професією. Уперше назва “жупан” як керуючий округом, вживається Клавдієм Птолемеєм у I-II століттях нашої ери, який розміщує володіння жупана у сусідстві з гетами на ріці Дністер в Сарматії. Характерно, що у V-VI століттях словом жупан візантійські літописці означували слов’янських володарів областей Карпат, Прикарпаття і Подунав’я. Галицький дослідник XIX століття А.С. Петрушевич вважав: ” що слово жупан походить від слова жупа - солеварня, жупан - володар солеварень”[67,с.30-32,с.35].

Характерно, що назва володаря і територія жупана співпадає із територією проживання карпів. Згідно свідчень інших джерел, термін “жупан” у Прикарпатських хорватів у V-VII століттях, означав старійшину роду або племінного об’єднання. Очевидно, так і треба розуміти цей термін, вжитий давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм у I-II століттях нашої ери. “Жупан”, на нашу думку, у I-II століттях - це володар військово-політичного та господарсько-економічного об’єднання карпів-хорватів, що проживали у Подністров’ї услід за гетами. Термін “жупанія” у розумінні політичного об’єднання хорватів зафіксований у візантійського імператора К. Багрянородного часом VI-VII століть і пов’язаний зі становленням у переселених із Карпато-Дністровського регіону в Далмацію хорватів на нових землях ранньо-феодальної державності[7,с.131,с.135,с.137].

Цілком можливо, що таке саме означення терміну “жупан” карпів-хорватів побутувало у Дністро-Карпатському регіоні і у час, коли К. Птолемеєм зафіксував політичне та господарсько-економічне об’єднання слов’ян, очолюване жупаном у I-II століттях нашої ери у регіонах Прикарпаття та Подністров’я. Вище аргументована гіпотеза узгоджується з концепцією кристалізації ранньо-слов’янського суспільства чеського славіста К. Кадлеця. Він вірно вважав, що рання слов’янська державність уособлювала собою багаточисельні поселення і, принаймні, одне концентруюче їх городище, яке виконувало функції центру політичного життя округу, який у стародавніх слов’ян називався жупа. Об’єднані навколо городища (жупи) селища і села складали одну політичну одиницю - родоплемінний союз, який очолювався старійшиною - жупаном. Жупан - це уже політична і

адміністративна влада слов'ян у II-III століттях нашої ери. Жупан очолював певний територіальний округ. Із ради жупанів вибирали князя, функція якого полягала спочатку тільки в організації захисту споріднених етнічно і консолідованих в одне ціле одноетнічних народців[112,s.31-71].

Таку господарсько-економічну інфраструктуру суспільства мали у I столітті нашої ери: певкіни, карпи і бастарни. Що стосується часу II-III століть нашої ери, коли військово-політична та господарсько-економічна знать карпів консолідувала усі Карпатські племена у військово-політичний союз чи “варварську державу” карпів, то бачимо, що структура суспільства ускладнилась. На нашу думку, політичну владу карпів-хорватів очолював великий жупан, якому підкорялись за територіальним принципом підвладні йому жупани. Такі наші висновки можуть бути вірними, якщо враховувати ряд обставин: по-перше, що карпи це пізніші хорвати, які в V-VII століттях внаслідок господарсько-економічного і політичного розвитку, модернізувавши власну політичну (феодалну) систему, залишили її певні стародавні (родові) особливості; по-друге, цю сукупність політичного (ранньофеодального ладу) перенесли із Прикарпаття і Карпат у VI-VII століттях в Далмацію. При таких обставинах свідчення імператора Костянтина Багрянородного про улаштування хорватського суспільства на XI жуп як адміністративних і політичних одиниць з політичними і адміністративними територіями, очолюваних жупанами у VII столітті, можна застосувати і для ранішого політичного і адміністративного улаштування (III-IV ст. н. е.) у їх стародавній батьківщині Карпато-Дністровського регіону, можливо і у час, коли географ Клавдій Птолемей у регіональному розселенні карпів розміщував жупу, яка тоді очолювалась жупаном [59,c.831].

Процес розпаду первісно-общинного ладу у Карпатських слов'ян і формування феодальних відносин проходив в римську епоху так бурхливо, що у III-IV століттях племінні князівства і городища-жупи у карпів виникали всюди. В цей же час більш могутні племінні жупани об'єднували під своєю владою однорідний етнос, допоки усі союзи племен Карпат не були злучені в одну державу відому з римських джерел як “могутні

карпи“, що дає право говорити нам про господарсько-економічну централізацію суспільства і зародження у цей час у його надрах ранньо-феодальних відносин[126,s.155-156; сар.34], яка за свідченнями римських джерел уособлювала досить могутню державу в регіонах Карпатських гір, що змушувало Рим рахуватися з карпами[25,с.305].

Римська імперія у II-IV століттях нашої ери в областях, прилеглих до Карпат, проводила дуже хитру політичну діяльність. В першу чергу, вона намагалася показати своїм сусідам військову могутність Римської імперії; по-друге, посварити сусідні народи і по-третє, заручитися підтримкою за грошову винагороду “одного з варварських народів“ для боротьби з іншими[126,s.155-156; сар.34].

Про господарсько-економічну могутність та часті напади карпів у III столітті нашої ери на Балканський півострів нам розповідає римський історик Зосим[111,s.155-156].

Римські джерела однак говорять, що війна карпів з Римом продовжувалась у продовж III і у продовж усього IV століття, доки не була знищена Західно-Римська імперія. Римський історик Зосим наголошував, що у 382 році карпи уклали союз із гунами і разом з останніми почали знову нападати на задунайські провінції Римської держави[111,s.155-156].

Варто зауважити, що старожитності хорватів в регіоні Подністров'я датуються V століттям нашої ери, карпи, що стали союзниками гунів у 382 році, тобто у кінці IV столітті щезнути за століття теж не могли. Археологічні джерела у Карпато-Дністровському регіоні, стверджують про плавний господарсько-економічний перехід від карпів до хорватів[84,с.149-152], а тобто від історичного “могутнього королівства карпів“, відомого нам з давньогрецьких і римських джерел в діапазоні I-IV століттях, до відомої нам з візантійського джерела К.Багрянородного Великої чи Білої Хорватії VI-X століть[4,с.6-10; 7,с.131,с.135,с.137].

Таким чином у висновок наголосимо, вперше з сукупності проаналізованих джерел вдалося достовірно розглянути процеси господарсько-економічного та політичного розвитку історії Галичини[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Дослідженням В.О.Ключевського встановлено, що внаслідок

господарсько-економічного розвитку Велика чи Біла Хорватія утворила в XII столітті Галичину[38,с.106-107], а отже, як наголошував історик і М.І. Костомаров: “ Приєднані силою зброї хорвати, не змінили стародавніх господарсько-економічних, суспільних і державних звичаїв, князі руські, які правили Хорватією-Галичиною, були повністю залежні від стародавнього господарсько-економічного укладу хорватського суспільства, і в кінцевому результаті представляли і відстоювали його давню державність, територіальну цілісність від зазіхань сусідніх можновладців“[44,с.51], а це значить, що руські князі, як вірно зауважував великий знавець галицької історії Д. Зубрицький: ” зайняли опустілі престоли загиблих на полі битви у 993 році давньої династії хорватських королів і в господарсько-економічному та політичному розумінні замінили стару назву Карпато-Дністровської держави, Великої чи Білої Хорватії, на Галичину, відносно її нового господарсько-економічного столичного центра, Галича”[28,с.174-182].

Що ж до вірності аргументів нашої гіпотези, то вона підкріплюється дослідженнями визначного російського історика та мовознавця О.О. Шахматова, який писав: “давня господарсько-економічна інфраструктура “Хорватія“ - це ще більш розвинута, внаслідок господарсько-економічної діяльності населення Прикарпаття і Подністров’я, Галичина“[105,с.31-33].

На основі останніх археологічних досліджень, які повністю співпадають з свідченнями письмових джерел стає очевидним, що господарсько-економічний, культурно-релігійний розвиток давньої Карпато-Дністровської цивілізації підносить її господарсько-економічну та політичну державність на найвищий цивілізаційний рівень, який у XII столітті, а тобто з 1141 року, відомий в Європі, як Галицьке князівство, з XIII століття, а тобто з 1215 року, як Галицьке королівство...[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Список використаних джерел та літератури :

- 1.Абезгауц Г., Єременко В., Журавльов В., Каргопольцев С. К вопросу о ранней дате могильников зарубинецкой культуры.; в Сб.: Проблемы хронологии эпохи латена и римского времени. - Спб., 1992.
- 2.Акимова О.А. Развитие средневековых представлений о происхождении хорватов. В кн.: Этнические процессы в Центральной и юго-Восточной Европе. - М.,1988.
- 3.Археологія Прикарпаття, Волині і Закарпаття (раннеславянский и древнерусский период). - К., 1990.
- 4.Ауліх В.В. Із історії Галицької землі 5-10 століть. В книзі: Київська Русь культура традиції. - К., 1982.
- 5.Ауліх В.В. Південно-Західне пограниччя Київської Русі. 3 історії Галицької землі 5-10 століттях. В книзі: Київська Русь: культура традиції. - К., 1982.
- Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб., 1880.
- 6.Бандрівський М. Я.Йосипишин. Кельти на Заході України. Україна в минулому. - Київ-Львів, 1996. - Вип. ІХ.
- 7.Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1987.
- 8.Баран В.Д. Пражская культура. Археология Украинской ССР. - К.,1986. - Т.ІІІ.
- 9.Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. - К., 1991.
- 10.Барсов Н. П. Славянский вопрос и его отношения к России. - Вильна, 1867.
- 11.Барсов Н.П. География начальной летописи. - Варшава,1873.
- 12.Бідзіля В. І. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери. - К., 1982.
- 13.Брайчевський М. Ю.Біля джерел слов'янської державності. - К.,1964.
- Йордан.О происхождении и деянии гетов. - М.,1960.
- 14.Бруяко И.В., Росохацкий А.А. Кельто-италийский шлем из коллекции Белгород-Днестровского музея. - Спб.,1993.
- 15.Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб.,1899.

- 16.Вакуленко Л.В. Раннеславянское поселение у села Глубокое в Прикарпатье. Раннесредневековые восточнославянские древности. - Л.,1974.
- 17.Винокур І.С., Тимошук Б.О. Давні слов'яни на Дністрі. - Ужгород,1977.
- 18.Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб.,1880.
- 19.Грабовецький В.В. Галич. - Львів,1964.
- 20.Грот К.Я. Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах. - Спб.,1880.
- 21.Грот К.Я. Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах. - Спб.,1880.
- Михайлов Е. Восточные и южные славяне до 9 века. Советское славяноведение. - М., 1977. - № 2.
- 22.Дворниченко А.Ю., Фроянов И.Я. Города-государства Древней Руси. - Л.,1977.
- 23.Державин Н.С. Славяне в древности. - М.,1946.
- 24.Джеджора О. Проблеми історичної топографії Давнього Галича. ЗНТШ ім. Шевченка. - Львів. - Т.ССХХ, 11.
- 25.Забелин И. История русской жизни с древнейших времён. - М., 1908.
- 26.Земенецький Т. Стародавній Галич у Подністров'ї. - Львів, 1878.
- 27.Затыркевич М.Д. О влиянии борьбы между народами и сословиями по образованию строя у славян и в домонгольской Руси. - М.,1874.
- Belosevic J. Materijalna kultura od 7 do 9 stoljeca. - Zagreb, 1980.
- 28.Зубрицький Д. Історія Галицько-Руського князівства. - Львів,1856. - Т.2.
- 29.Этнокультурная карта территории Украинской ССР в 1 тысячелетии н. э. - К.,1985.
- 30.Ідзьо В.С. Кельти і слов'яни – сфера взаємовпливу на етапі формування держави у слов'ян. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.І.
- 31.Ідзьо В.С. Галицько-Волинська держава: політична та соціально-економічна етно-структура римсько-візантійської доби (до питання етногенезу українського етносу II-VI ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - № 3.

Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів "Сполом", 2004. - 288с.

Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (III - XII ст). - Львів "Камула", 2005.- 351с.

Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні". - Львів "Ліга - Прес", 2007.- 317 с.

Ідзьо Віктор. *Basternae* - Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.). - Івано-Франківськ "Сімік", 2010. - 132с.

Ідзьо Віктор. *Carpiani*-Карпи-Хорвати - V століття до нашої ери - X століття нашої ери. - Івано-Франківськ "Сімік", 2012р. - 192с.

Ідзьо Віктор. Етногенез Галичини. - Івано-Франківськ "Сімік", 2013р. - 472с.

32.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истории. - М., 1973. - № 1.

33.Исаевич Я.Д. Грады Червенские и Перемышльская земля в политических взаимоотношениях между восточными и западными славянами (конец 9-начало 11 веков) в книге: Исследования по истории славянских и балканских народов. Эпоха средне вековья. Киевская Русь и ее словянские соседи. - М., 1972.

34.Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М.,1960.

35.Йордан. Происхождение гетов. М. 1960, с. 74-75.

Филевич И.П. Угорская Русь и связанные с нею вопросы и задачи русской исторической науки. - Варшава, 1894.

36.Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М.,1973.

37.Ключевский В.О. Боярская дума древней Руси. - М.,1994.

Ключевский В.О. Курс русской истории. - М.,1987.- Т.I.

38.Ключевский В.О. Курс русской истории. - М.,1987. - Т.I.

39.Козак Д.Н. Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі.- К.,1984.

40.Королюк В.Д. Некоторые спорные и нерешённые вопросы истории славянских народов в раннефеодальный период (3-11вв.). Актуал. пробл. слав. - М.,1961.

- 41.Королюк В.Д. Западные славяне и Киевская Русь в IX-XII вв. - М.,1964.
- 42.Королюк В.Д. Основні етапи розвитку ранньо-феодальної державності у східних і західних слов'ян. Український Історичний Журнал. - К.,1969. - № 12.
- Королюк В.Д.Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. - М.,1985.
- 43.Королюк В.Д. Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. - М.,1985.
- Королюк В.Д. Особенности становления феодализма и формирования ранне-феодальных государств в Восточной, Центральной и Юго-Восточной Европе. С.С. - М.,1970. - № 5.
- 44.Костомаров М.І. Наука і суспільство. - К.,1989. - № 9.
- 45.Крушельницкая Л.И. Кельтский памятник Верхнего Поднестровья. СКИА. - М.,1965.
- 46.Кухаренко Ю. Распространение латэнских вещей на территории Восточной Европи. - СА. - М.,1959. - № 1.
- 47.Кухаренко Ю.В. К вопросу о происхождении зарубинецкой культуры. Соватская Археология. - М.,1959. - № 1.
- 48.Кухаренко Ю.В Раскопки в городище и селище Хотомель КСИИМА. - № 668. - М.,1957.
- 49.Линниченко Н.Забужская Русь. - Варшава,1864.
- 50.Литаврин Г.Г.Раннефеодальные государства на Балканах в 6-12 вв. - М.,1985.
- 51.Лонгінов А.В.Червенские города. - Варшава,1885.
- Пеняк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI-XIIIст. - К.,1980.
- 52.Мачинский А.Д. Кельты на землях к Востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М.,1974.
- 53.Махновець Л. Про Автора Слова о полку Ігоревім. - К.,1989.
- Крушельницкая Л.И. Кельтский памятник Верхнего Поднестровья. - СКИА. - М.,1965.
- Татищев В.Н. Российская история. - М.,1964. - Т. III.
- 54.Макря М. Славянский могильник в Сомешени. - Бухарест "Дакия",1958. - Т.2.
- 55.Михайлов Е. Восточные и южные славяне до 9 века. Советское славяноведение. - М.,1977. - № 2.

- 56.Надеждин Н. Опыт исторической географии русского мира. - М.,1849.
- 57.Нидерле Л. Славянские древности. - М.,1956.
- 58.Нидерле Л. Славянские древности. - М.,1956.
- Peisker I.Expansion of the Slavs. - Cambridge, 1914.
- 59.Очерки истории СССР.Кризис рабовладельческой системы и зарождение феодализма в СССР 3-9 вв. - М.,1958.
- 60.Партицкий О. Старинна історія Галичини. - Львів,1894.
- 61.Пастернак Я. Старий Галич: Археологічно-історичні досліді у 1850-1943 роках. - Краків-Львів,1944.
- 62.Пеняк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття 6-13 ст. - К.,1980.
- 63.Первольф И.Славянская взаимосвязь с древнейших времен до 18 века. - Спб., 1874.
- 64.Петров В.П. Етногенез слов'ян. - К.,1972.
- 65.Петрушевич А. Галицко-Волынская летопись. - Львов,1871.
- 66.Петрушевич А.С. Сборник издаваемый Галицко русской матрицей. - Львов,1885. - Вып. I-II.
- 67.Петрушевич А.С. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов,1887.
- 68.Пресняков Е.А.Лекции по русской истории. - М.,1993.
- 69.Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. - М.,1982.
- 70.Рапов О.М. Княжеские владения на Руси в X первой половине XIII века. - М.,1977.
- 71.Рыбаков Б.А. Мир русской истории. - М.,1979.
- 72.Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества 12-13 вв. - М., 1982.
- 73.Русанова И.П. Этнический состав носителей Пшеворской культуры. Ранне-славянский мир: Материалы и исследования. - М.,1990.
- 74.Руський літопис. - К.,1989.
- 75.Руський літопис. - К.,1989.
- Савельев-Ростиславич Н.В. Славянский сборник. - Спб., 1845.
- Савельев-Ростиславич Н.В. Славянские народы в Европе. - Спб., 1845.
- 76.Славяне и их соседи в конце I тыс. до н. э. - первой пол. I тыс. н. э. - М.,1993.

- Пастернак Я. Найновіші пам'ятники з Галичини і Волині.// Записки Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка (далі ЗНТШ). - Львів, 1932. - Т. 151.
- Пастернак Я. Коротка Археологія Західноукраїнських земель. ЗНТШ. - Львів, 1932. - Т. 151.
77. Славяне и их соседи в конце 1 тысячелетия до н. э. - первой половине 1 тысячелетия н. е. - М., 1993.
- Русанова И.П. Компоненты пшеворской культуры.//Тезы доклада советской делегации на V Международном конгрессе славянской археологии. - М., 1985.
78. Свод древнейших письменных известий о славянах. - М., 1994. - Т. I.
- Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
79. Седов В.В. Становление европейского средневекового города. - М., 1989.
- Пастернак Я. Найновіші пам'ятники з Галичини і Волині.//Записки Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка (далі ЗНТШ). - Львів, 1932. - Т. 151.
- Пастернак Я. Коротка Археологія Західноукраїнських земель. ЗНТШ. - Львів, 1932. - Т. 151.
80. Сергійчук В. Етнічні межі і кордони України: Південний захід. Наука і суспільство. - К., 1993. - № 5/6.
81. Соловьев С.М. История России с древнейших времен. - М., 1988. - Т. 1-2.
82. Середонин С.М. Историческая география. - Пг., 1916.
83. Славяне и их соседи в конце 1 тис. до н.э. - первой пол. 1 тис. н. э. - М., 1993.
- Graberfeld d. d. n. im Karpatenbecken.//Pamatky archeologicne. - Praha, 1973.
84. Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини 1 тисячоліття нашої ери. - К., 1960.
85. Спицын А. Скифы и Гальштатт.//Сборник археологических статей поднесенный А. А. Бобринскому. - Спб., 1911.
86. Соловьев В. История Руси. - Белград, 1941.
87. В. Н. Татищев. Российская история. - М., 1964. - Т. 3.
88. К. Тацит. О происхождении германцев и местоположении Германии. Собрание сочинений в двух томах. - Л., 1969. - Т. 1.

89. Тимошук Б.О. Слов'янські гради Північної Буковини. - Ужгород, 1975.
90. Тимошук Б.О. Слов'яни Північної Буковини 5-9 ст. - К., 1976.
91. Тимошук Б.О. Давні слов'яни на території Північної Буковини. Український Історичний Журнал. - К., 1979. - №6.
92. Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина. - К., 1982.
93. Тимошук Б.А. Восточнославянская община 6-10 вв., н. э. - М., 1990.
94. Толстов С.П. Нарцы и волохи на Дунае. // Советская этнография. - М., 1948. - № 2.
95. Топоров В.Н., Трубачев О.Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. - М., 1962.
96. Третьяков П.Н. Восточнославянские племена. - М., 1953.
97. Трубачев Н. Етногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М., 1991.
98. Трубачев О.Н. Етногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М., 1991.
- Trbihovic V. Jizne kultire i narodi prema lizickoj kulturi Praslovenskima i Slovenskima. 1 Miedzynarodowy kongres. - Krakow, 1968.
99. Удальцов А.Д. Племена Европейской Сарматии. СЕ. - М., 1946. - №2.
100. Фёдоров Г.Б. Население Пруто-Днестровского междуречья в I тис. н. э. МИА. - М., 1960. - № 89.
101. Филевич И.П. История древней Руси. - Варшава, 1896. - Т. I. ДАІ. - W., 1967. - 11.
102. Шафарик П.И. Славянские древности. - М., 1948. - Т. 2.
103. Цигилик В.М. Населення верхнього Подністрів'я перших століть нашої ери. - К., 1975.
104. Щукин М.Б. Черняховская культура и явление кельтского ренессанса. КСИА. - М., 1973. - Вип. 133.
105. Шахматов А.А. Древнейшие судьбы русского племени. - Пг., 1919.
106. Шахматов А.А. К вопросу об образовании русский наречий и русских народностей. НЖМНП. - Спб., 1899. - № 4.
107. Demetrykiewicz W. Vorgeschichte Galiziens. // Osterreichisch Monarchie in Wort und Bind. - Wien, 1888.

- 108.Dvornik F. Byzantium, Rome, the Franks and the Christianisation of the Souththrl Slfvs.// Cyrillj-Mefhodiane. - Graz, 1964.
- 109.Dligic Jan. Prazi. - Krakjw, 1825.
- 110.Zaki A. Archaeiogika Carpatska. - Krakow,1963. - T.4.
111. Zosimi. Historiae Augustae. - T. 2.
- 112.Kadleca K. O politycznym istroj Slowian, zwlaszcza zachodnich przed X wiekiem. Poczatki kultury Slowianskicj. "Encyklopedia Polska". - Krakowie,1912. - T.4. - Cz.2.
- 113.Lelewel I. Narody na ziemiach slowianskich. - Poznan, 1853.
- 114.Lowmianski H.. Poczatki Polski. - Krakow,1964. - T.2.
- 115.Lowmianski H. Op. cit. - Krakow,1964. - T.3.
- 116.Ljubic. O Posavskoj Hrvatskoj. Etc. Rad. Jugoslav. Ak. kn. XLX 11,1878.
- 117.Minns E.H. Scythian and Creeks. - Cambridge,1913.
- 118.Mitrea B. Tezaurie monetar dela Risi. - Sibiu, Sciv,1953. - № 3-4. - Karta № 2.
- 119.Parvan V. Dakia. - Cambridge,1928.
- 120.Racki F. Ociyena starijih izujrd zf hrvatsku i srbsru hjvitst sredni vika. Knjizennir, 1. - Zagreb,1865.
- Racki F. Biela Hrvatska i Bila Srbija. Rad. - Zagreb,1880-1881.
- 121.Slownik starozytnosci slowianskich. Wroclaw-Warszawa-Krakow,1962. - T.I-2.
- 122.Smiszko M. Kultury wszesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Malopjlsce Wschodniej. - Lwow,1932.
- 123.Smisko M. Stanowisko wczesnorzyvskie w Kolokolini pod Rohatyn. WA, X. - 111, 1935.
- 124.Filip Jan. Keltove ve Stredni Ewrope. - Praha,1956.
- Пресняков Е.А. Лекции по русской истории. - М.,1993.
- 125.Jagic V. Ein kapitel dus der Geschichte d. sudslav. - Sprachen (Arch. tom. Slav.),1895.
- 126.Scriptores historiae Augustae. - T.2.
- Zosimi historika.- Lib. 4. - Cap. 34.

РОЗДІЛ II.

Господарсько-економічний розвиток галицького підгороддя на прикладі становлення села Угринів

Історичну реконструкцію господарсько-економічного розвитку галицького підгороддя та села Угринів, яке розташоване в околиці стародавнього Галича, слід проводити згідно з дослідженнями, які проводилися вченими у продовж XIX, XX та першого десятиліття XXI століття на території Угриніва, в контексті розвитку стародавнього центру, міста Галича, та галицького підгороддя, в повній totoжності з аналізом письмових, топографічних, гідронімічних, археологічних джерел та даних картографії[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Оскільки, Угринів своєю Долішньою частиною прилягає до ріки Бистриці, яка впадає в Дністер, а староданий Галич - Haltis (246р.), нинішнє село Крилос, згідно свідчень готського історика Йордана, розташовувався над Луквою та Дністром, та в якійсь мірі прилягав до водної артерії ріки Бистриці з однієї сторони, з другої до Дністра в яку впадає Бистриця, то слід розглянути гіпотезу водного сполучення Угриніва, як і інших сіл, з Галичем.

Як засвідчують джерела та висновки вчених XIX та XX століть, зокрема польського історика І. Лелевеля та галицького історика О. Партицького та інших, Галич уже в III столітті нашої ери був торгово-ремісничим центом, біля його стін якого, як засвідчує готський історик Йордан, у 246 році, пройшла велика битва остготів та гепідів. Власне в цей час торгово-ремісничий центр Галич, розпочав формування передгороддя, з поселень, які ї прилягали до нього в тому числі й сучасного Угриніва, яке зафіксоване достовірними, притаманними і для археологічної культури Галича, черняхівським та липицькими старожитностями II-IV століть нашої ери, що дає право наголошувати, що в контексті розвитку Галицького підгороддя, поселення на території Угриніва розпочалось розвиватись з I-II століть нашої ери[6, с.71-73; с.56-64; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

За таких історичних обставин, підходу до вивчення історії Подністров'я та Прикарпаття, ми бачимо, що джерельна база наповнюється свідченнями у I-III століттях нашої ери, в епоху

безпосереднього входження Римської цивілізації, яка вступила з місцевою черняхівською та липецькою культурою в політичні та торгово-економічні відносини. Власне з цього часу слід розглянути і формування населення, що проживало поблизу притоки Дністра, ріки Бистриці, на території села Угриніва. Очевидно головним таким, регіональним, торгово-ремісничим центром Подністров'я, римської доби, який концентрував навколо себе Галицьке передгороддя був згаданий Йорданом у 246 році, Галич, навколо якого формувалося населенням майбутніх сіл: Єзуполя, Ямниці, Угриніва, Княгинина, Заболотіва, Угорників та інших сіл, що розміщувалися на водній артерії Бистриці. З іншої сторони, Галич формували: Бринь, Комарів, Вікторів, Сокіл, Підгороддя, Четверки, Перевозець, Григорів та інші стародавні поселення Галицького підгороддя[7, с.9-20; с.11-19, с.7-82; 8, с.216-219; 35].

Наукові дослідження вчених XIX, XX століть дають підстави стверджувати, що всі стародавні цивілізації розвивалися на ріках і сполучалися у стародавні часи човнами по водних артеріях, по яких велась оживлена торгівля. Тому вивчення взаємовідносин населення Бистриці та території Угриніва з населенням Дністра є предметом нашого дослідження, тим паче, що притока Дністра, ріка Бистриця, співзвучна з назвою країни "Бастарнія", що засвідчена на карті давньогрецького географа Клавдія Птолемея уже в II-I століттях до нашої ери - I-II століттях нашої ери[8, с.216-219; 35].

Не слід виключати, що стародавня річкова торгівля з Угриніва, Ямниці, Єзуполя до Галича і прилягачих до ріки Бистриці і Дністра сіл Галицького підгороддя теж проходила не тільки суходолом по битому "Галицькому гостинцю", але й по річці Бистриці, яка, як глибоководна притока Дністра була включена в торгово - економічну систему вже починаючи з епохи Геродота, а тобто V століття до нашої ери[9,с.92-99].

Батько історії Геродот, який відвідав землі Скіфії (України) у V ст. до н. е. називав найбільшу велику ріку Прикарпаттям - Тірасом, з багаточисельними притоками, зокрема Бистрицею, на водному басейні якого проживало багаточисельне населення, що зафіксоване городищами і селами вже на карті іншого

давньогрецького вченого - картографа Клавдія Птолемея у II століттях до нашої ери - I-II століттях нашої ери[35; 8, с.216-219].

З початком нашої ери, тобто I-II століть нашої ери прибувши у Прикарпатський регіон, римляни, почали називали Тірас - Дністром. Карпати “Альпи Бастарнські” (Бистрянські) з витікаючими з гір і впадаючими в Дністер, притоками (Бистрицями), які зафіксовані на римській дорожній карті III-IV століть нашої ери “Певтінгерових таблицях”[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Слід наголосити, що римляни теж означували спочатку гори, як “Альпи Бастарнські ” та ріки “Бастарнські”, очевидно що назви прикарпатських рік Бистриць, витікаючих з “Альп Бастарнських” теж пов’язуються з проживаючим між горами і Дністром (липецька, черняхівська, ранньослов’янська археологічна культура II-V століть нашої ери) народом Бастарнів - Бистрянів, які проживали на ріках Бистрицях[7,с.9-20; с.141-158, с.7-82, с.314]

В такому контексті нашого дослідження стає зрозумілою історична та археологічна реконструкція розвитку археологічних культур згідно виявлених старожитностей з території села Угриніва, які датуються першими століттями нашої ери[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Слід наголосити, що перша карта, яку склав картограф Подністров’я, Мінос із Тіри, розміщувала усі та річкові та гірське басейни, як і народи, які проживали у Подністров’ї у III-II століттях до нашої ери. Мінос із Тіри реально знав всі великі слов’янські народи, що проживали на Тірі-Дністрі та її притоках. Тому він зафіксував ріку Тірас-Дністер як головну ріку країни Бастарнії. Мінос Тірський вважав, що по берегах Тіраса - Дністра, та його притоках, був розселений народ “Бастарнів”, “Бистрян”. Власне з Бастарнами і пов’язується ріка Бистриця, як найбільша притока Верхнього Дністра. Таким чином першу карту Подністров’я склав картограф Мінос з нижньодністровського міста Тіри, копію якої подарував у Олександрійську бібліотеку. Для виготовлення своєї великої карти “Sarmatia”, цю складену карту Подністров’я Міносом із Тіри, використав знайшовши її у Олександрійській бібліотеці, давньогрецький картограф Клавдій Птолемей. Власне він на своїй карті “Sarmatia” відтворив басейн

ріки Дністра, який входив у Бастарнію, де зокрема одна із приток, називається Бистрицею, і власне цю назву уже в II-I століттях до нашої ери він відзначив і пов'язав з народом “Basternae”. Давньогрецький географ Клавдій Птолемей назвав країну та народ “Basternae” не випадково, цією ж назвою названа ріка Бистриця, як притока “Tirasa” - Дністра. Ця назва, як ми бачимо на карті написана поверх “Basternae”, означення ріки Дністра - “Tirasa” , що дає право наголошувати, що Клавдій Птолемей утотожнив Бистрицю з народом “Basternae”, який тут споконвічно проживав і розселення якого він означив на своїй карті[35; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Цілком можна припускати, що давньогрецький географ Клавдій Птолемей ріку “Бистру”, “Бистрян”, “Бистрицю” назвав тією назвою, якою її називало місцеве, проживаюче на ній населення, яке належало до великого народу “Basternae”, тобто Бастарнів - Бистрян. Отже, напис зверху Дністра, який нами прочинаний, як “Basternae”, означає назву великого слов'янського народу та його етнонімів та гідронімів, зокрема назву ріки Бистриці. Таким чином ріка Бистриця, що протікає повз Угринів, Ямницю та інші села Галицького передгороддя, знаходилася в країні, яка називаються і позначена на карті іменем Бастарнія - “Basternae” і хоча серед зафіксованих пластів гідронімів Бастарнії, Бистриця не відзначена на карті її назва співзвучна і співставима з гідронімією, яку давньогрецький географ Клавдій Птолемей включив у державу Бастарнія та притоку Дністра - ріку Биситрицю[35; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Як засвідчує Юлій Цезар в своїх записках, Бастарни - Бистряни, що проживали по ріках, які витікають з “Альпів Бастрнських” були великим і могутнім народом, вони проживати по чисельних ріках, які носять їх назви (Бистриця), в районі “Альп Бастарнських” тобтов Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї [17,с.224-225, с.251-255, с.294-298, с.310-312, с.345- 346, с.356-357; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Власне ріка Бистриця, яка протікає в Країні, в якій “ проживав народ “Бастарни”, який з III століття до нашої ери до III століття нашої ери відіграє велике значення в житті населення, що проживало на території села Угриніва і суміжних землях, що засвідчено археологічними старожитностями черняхівської

культури II-IV століть нашої ери, та слов'янськими старожитностями V-VIII століть виявленими в Угриніві археологами Б. Василенком та В. Артюхом. Власне на території села Угриніва та по руслу ріки Бистриця, що впадає в Дністер і прилеглих до неї полів Угриніва і проживали черняхівці-бастарни, а в подальшому слов'яни, русичі-галичани[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

В 2007-2010 роках на території села Угриніва археологом В. Артюхом зафіксовано гончарну кераміку черняхівської епохи, слов'янського великого періоду, яка відповідає народу Бастарнам, Бистрянам (II-IV ст. н. е.), слов'янську кераміку (VI-X ст. н. е.) та кераміку епохи Київської Русі (XI-XIII ст.). Вся ця тяглість епох та одно-етнічних археологічних культур, незмінність одного слов'янського населення дає право наголошувати, що на території Угриніва та сусідніх сіл аж до метрополії Галича, в означений вище час, проживало одне етнічне населення, яке вносило одну господарсько-економічну складову в розвиток Галицького підгороддя[2,с.194-195; с.151-152].

Слід наголосити, що про Бастарнію, Галицьке Подністров'я, російський історик XVIII століття В. Татіщев, який використав недійшовші до нас стародавні слов'янські легенди, які були записані ще в епоху Київської Русі в XII-XVI століттях, наголошував: ” що у стародавні часи Дністром володіли Бастарни. Сам цар Славен - Склавен, від якого отримали назву склавини-слов'яни, який виходив із Дунаю та Дністра в північні краї, залишив у Дністровському краю свого сина Бастарна з своїм народом бастарнів...”[21,с.158, с.320-327; с.79].

Все це дає підстави наголошувати на сталий поступальний історичний розвиток слов'ян-бастарнів, що підтверджується віднайденими та археологічно дослідженими поселеннями черняхівської культури II-IV століть, які кристалізують в подальшому підтвердженими археологічними старожитностями, ранньо-слов'янську культуру V-VI століть нашої ери, на території майбутнього села Угринів[2,с.194-195; с.151-152].

На сталий бастарнській (битестрянській) політичній, господарсько-економічній та релігійній основі це населення, як засвідчують археологічні старожитності з території села

Угриніва, перетворюється в суто слов'янський політичний, господарсько-економічний та культурно-релігійний етнос людей, галичан, галицького підгороддя, що проживають з верхньої сторони у лісистому масиві, що захищає від нападу ворогів, з другої сторони біля великої водної артерії Бистриці, притоки Дністра, основної водної та економічної артерії поблизу Угриніва, яка пов'язується вченими за свідчення письмових, археологічних джерел та даними гідронімії, з конгломератом бастарнів-слов'ян[7,с.9-20; с.12-14, с.7-82].

Як засвідчують письмові джерела з території майбутнього села Угриніва, бастарнські топоніми і по гирлу ріки Бистриці з території майбутнього села Угриніва, Ямниці, тягнуться, як засвідчував давньогрецький картограф Клавдій Птоломей, від стародавнього Галича на Дністер, що дозволяє вважати, що територія села Угриніва, Ямниці та інших сіл галицького підгороддя з давніх часів, була заселена бастарнськими племенами які вели активне землеробство, скотарство, рибальство, мисливство, а в подальшому торгівлю та господарсько-економічну діяльність. Знайдені археологом В.Артюхом на території Угриніва: гончарна кераміка з епохи черняхівської культури (II-IV ст. н. е.), слов'янської епохи (V-X ст.) та Київської Русі (XI-XIV ст. н. е.), дає право говорити про сталий спосіб ведення господарства слов'ян - бастарнів (бистрян), та русичів - галичан, що яскраво проглядається, на території села Угриніва, покрайній мірі з епохи черняхівської культури, а тобто з перших століть н. е., що й співпадає з свідченнями давньогрецьких та римських письмових джерел про цей регіон та картою давньогрецького географа Клавдія Птолемея[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82; 8, с.216-219; 35].

Таким чином, територія села Угриніва та інших сіл Галицького підгороддя та ріки Бистриці, це один адміністративно-політичний та господарсько-економічний регіон, у якому черняхівці-бастарни-слов'яни, що проживали на території села Угринів та у інших селах Галицького підгороддя, мають пряме відношення до політичного і господарсько-економічного становлення бастарнського етносу, що зафіксовано і картою давньогрецького географа Клавдія Птолемея, та дорожною картою римських шляхів "Певтінгеровими Таблицями". Можна

допустити, із сукупності проаналізованих джерел, що територія Угриніва та інших сіл галицького підгороддя, з своїм археологічним ареалом господарської діяльності, який розміщений відчасти на ріці Бистриці, за свідченнями карти давньогрецького географа Клавдія Птолемея, входила в господарсько-економічну інфраструктуру, Бастарнію, і своєю етнокультурою та спільними археологічними старожитностями, які поширюється від Угриніва до Дністра і складала один Галицький політико-етнічний, адміністративний, господарсько-економічний, та культурно-релігійний регіон[17,с.224, с.251, с.294-296, с.310-312, с.320-345].

Слід наголосити, що тільки умовно, ми фіксуємо територію Угриніва в районі Бистриці і пов'язуємо її з слов'янами-бастарнами утотожнюючи цю етнокультурну та господарсько-економічну інфраструктуру, що тут проживала, з територією та аналогічною культурою в сусідніх селах галицького підгороддя та на території стародавнього Галича де теж були виявлені тотожні черняхівські, липецькі та слов'янські старожитності [2,с.194-195; 7, с.9-20; с.11-19, с.7-82; 8, с.216-219].

Відомо, що в історичній традиції ріка Бистриця, що витікала з “Гори” яка в стародавній епоху називалися римлянами “Альпами Бастарнськими”, “Карпатами”, руським літописцем “Горами Кавкасієськими”, “Горами Угорськими”, “Горбами”, “Хрипами”, “Горбатами”. Внаслідок проникнення римлян до Коломиї, де археологічно віднайдений їх військовий табір, й дуло засноване поселення Коломия, про що свідчить і коломийка “Коломия древнє місто за римлян постало”, римляни, які вступили в взаємовідносини з народом карпів-хорватів, з цього часу, а тобто з II-III століття н. е., почали називати і означувати на своїх картах, як “Карпати”, від імені народу якийц в них проживав, карпів-хорватів[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82; 8, с.216-219].

Що ж до протікаючої повз Угринів з гір ріки Бистриця, то її назву галицький історик О. Партицький вірно пов'язував із стародавнім народом Бастарнів[17,с.224, с.251, с.294-296, с.310-312, с.345-356].

Однак цей дослідник не врахував і не проаналізував сукупність археологічних джерел історичного розвитку та картографію Галицького Краю, близьких до Угриніва лісів та приток ріки

Бистриці. За період становлення ранніх слов'ян які концентруються навколо території Угриніва і річки Бистриці, яка тісно пов'язується з останнім, настає великий слов'янський період, який концентрує слов'янську державність IV-X століть навколо стародавнього Галича і який підтверджується археологічними старожитностями з Угриніва. Без археологічних досліджень така наша історична реконструкція у співставленні з проаналізованими джерелами, розвитку культур на території Угриніва, була б неможлива[2,с.194-195; с.151-152; 7,с.9-20; с.110-119, с.7-82; 8, с.216-219].

Наступний етап, в історії села Угринів, це IX століття, епоха великого переселення угорців - "мадьярів", та їх прохід через Київщину, Волинь і Галичину, по усьому Галицькому підгороддю, що підтверджено, як письмовими джерелами так і археологічними дослідженнями. Власне з проходом угорців в Паннонію у 896 році, вчені пров'язують виникнення на території Галичини та Галицького підгороддя, ряду населених пунктів з назвою Угринів, Угорники, Старий Угринів і т. д.[13,с.12-13].

В середині XX століття ця гіпотеза набрала більш реального вигляду в зв'язку з віднайденими реальними речами угорських переселенців істориком та археологом Я. Пастернаком на території стародавнього Галича, та в першому десятилітті XXI століття, істориком та археологом В. Артюхом на території села Угринів, а власне: угорських залізних кілець до кінської зброї і залізного кілка для припинання коней, які датуються IX століттям і які є типовими для ранніх угорських - переселенців[2, с.194-195; с.151-152; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Якщо врахувати угорську версію походження села Угринів, а треба наголосити, що перша найстародавніша версія - легенда, яка побутувала в селі Угриніві, говорить, що назва села дійсно пов'язується з IX століттям, часом переселення угрів - мадьярів в Паннонію. Так мешканка села Угринів Долішній Соболевська у "Довідці про історію села Угринів" колись записала: " Офіційна назва населеного пункту Угринів у документах відноситься до XV століття. Однак воно існувало задовго до цієї дати. За переказами, наголошувала перша дослідниця с.Угриніва, Соблевська: " назва села Угринів походить від перших

поселенців, чи засновників села, якими були угри - мадяри”[18, с.2; с.131-135].

Слід наголосити, що заснування іншого населеного пункту з тотожною назвою, Угорники, Старий Угринів, теж пов’язують з переселенцями уграми - мадярами[12, с.242].

Дослідник Й. Карпів у книзі “Таємниці місцевих назв”, теж за народним переказом вважає, що назва села Угринів походить від першого поселенця Угрини.” Спочатку говорили: Угринів лан, Угринів двір, даліше - село Угринів”[14,с.50; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Власне версія, згідно якої виникнення села слід пов’язувати з IX століттям і визнати, що назва села Угринів походить від топоніму угорських переселенців, про що засвідчують як вітчизняні джерела, зокрема літописець Нестор, так і свідчення Аноніма угорського. Всі перекази та письмові свідчення, які є не пустим звуком, доповнюються археологічними дослідженнями археолога Я. Пастернака, який у 1937 році під Галичем виявив достовірні угорські археологічні старожитності[34,Vol.21.141.0].

В 2008 та 2010 роках археолог В. Артюх на полі між Верхнім та Нижнім Угринівом теж виявив старожитності угорських переселенців. Досліджений археологічний матеріал, який фіксує на території Угриніва, реальне перебування в IX столітті в означений джерелами час, переселенців угрів, засвідчує тут їх реальне перебування. Тут же цьому “Рогізнму полі” між Верхнім і Нижнім Угринівом зафіксовані комплекси стародавніх поселень, сконцентрований поступальний розвиток археологічних старожитностей від черняхівського періоду, до великого періоду проживання слов’ян, аж до періоду переселенців угрів - мадярів в IX столітті, та великої епохи Київської Русі X-XIV століть[2,с.194-195; с.151-152].

Попередньо, ще раніше автором у 2000 році вже було наголошено в праці за редакцією історика В. Костіва ”Історія Угринова”: ”... що, версія заснування Угриніва угорськими переселенцями доповнюється сукупністю проаналізованих вітчизняних, угорських, археологічних, історичних та філологічних джерел, що ставить висунуту нами угорську гіпотезу та час заснування Угриніва в основу виникнення назви та поселення Угринів і говорити про епоху угорського

переселення в IX столітті угрів і перебування їх на території поблизу Галича і Угриніва та на його території, як реальність. Ця історична, підкріплена джерелами подія, ставить 896 рік в основу часу заснування Угриніва”[13,с.12-13].

Слід наголосити, що сучасна історична наука в останні десятиліття внаслідок відновлення незалежності Української держави, зробила спробу реконструювати історико-політичні, господарсько-економічні, культурно-релігійні та етнічні відносини України і Угорщини з найдавніших часів. Розуміючи, що староукраїнський етно-масив (слов'яни-руси) в Паннонії, Підкарпатті і Карпатах і Прикарпатті є давнім етносом, угорські вчені не сумніваються в приналежності цієї території до українського етнічного, культурного та національного масиву [11,с.23-25].

На думку угорських вчених, які серйозно займаються проблемами переселення угорців в IX-X столітті на їх нинішню батьківщину та їх короткотривале перебування в Україні, зокрема на території Галичини, у них немає сумніву, що місцеве населення, наприклад в Угриніві під Галичем, було слов'янське, в подальшому українське. На їх думку, це населення було тут політично зріле внаслідок функціонування в IX-XIII століттях давньоукраїнської держави з центром в Києві та Галичі[15,с.22-30].

Основними угорськими джерелами з цієї проблеми є свідчення Аноніма угорського, автора “Діянь угрів” початок XIII століття, який написав про угорські племена, які проходили через Київщину, Волинь, Галичину в Паннонію, де й знайшли собі нову батьківщину, яка з X століття називається Угорщиною. За свідченням цього джерела багато племінних князів з своїми родами, в пошуках кращої долі приєдналися до Алмоша і пішли разом з уграми в Паннонію. Їх нащадки і до сьогодні компактно проживають в різних регіонах Угорщини[28; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Характерно, наголошує угорський дослідник Я. Мелих, що переселенці з України-Русі в Паннонію засвідчені рядом населених пунктів, як в Угорщині, так і в Підкарпатсько - Карпатському регіоні. Назви цих сіл: Орос, Ороси (Orosz, Oroszi) - Руси, Руські. Щось схоже спостерігаємо і в Україні, де з

переселенцями-угорцями пов'язуються такі населені пункти, як Угринів, Угорники, Старий Угринів та інші, які функціонували ще до монголо-татарського нашествия [32, old. 338 - 339; old.155 - 157, old.165].

Наступний угорський вчений Е. Маюс дослідив топоніми, які утворені за допомогою суфіксу “уг”, й прийшов до висновку, що українські села з назвами: Угри, Угринів, Угориники були утворені переселенцями в час проходження угорськими племенами по території стародавньої Галичини в IX столітті [33, old.268 - 270].

Угорський дослідник Д. Дерфоррі вважає, Угорниками, Угринівами слов'яни називали свої поселення зі змішаним населення в час проходження угорців в яких частково у IX-X століттях осідали угорські переселенці[30, old. 268-270].

І нічого тут дивного не має, наголошують угорські вчені, оскільки є чисельні свідчення про проживання великої кількості руських - галичан в Угорщині, що знаходимо і в німецьких джерелах. Так Трансільванський населений пункт Сердахей, німецькі джерела називають Reussmarkt і наголошували, що в поселеннях з такими назвами проживали руські. Характерно, що в XIII ст. поселення з назвами Ruchmark, Ruzmark (населені пункти руських) є дуже у великій кількості в Угорщині. Характерно, що ці ж назви Reussmarkt зв'язують також із “русськими ярмарками”. Є також точка зору, що під цими назвами слід розуміти поселення купців Галицької Русі, які прибули для торгівлі в Угорщину[15,с.23; с.23-25].

Угорські вчені вважають, що наявність населених пунктів в Галичині: Угринів, Старий Угринів, Угорники, Угорське дає право наголошувати, що під час свого переселення всього угорського етносу в IX столітті проходило мирно. Угорці цілком могли залишатися в Галичині цілими селами з своїми, притаманними їм етнічними назвами та топонімами: Угри, Угроїди, Угринів, Угорники, Угорці[31, old. 13; old.574, old.577]. Є свідчення, що переселенці з різних причин, угорці, були визначними галицькими боярами та князями, зокрема засновк Галицького королівства у 1215 році, перший король Галичини, угорський принц, Коломан[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

У X-XIII століттях вплив Угорського королівства на Галичину був домінуючий, як політичний так і економічний. Поширення на Галичину “Золотої Були” угорського короля Андрія II втягувало Галичину в економічну та політичну інфраструктуру угорського королівства. “Русія - албі, це ті самі раніші ховатос - албі Галичини”, наголошує Угорський анонім. В XIII столітті перший галицький король Коломан I, який роздав уграм - боярам та воєводам в управління села - супутники під містом Галечем, теж вплинув на утвердження назви: Угринів, Старий Угринів, Угорники і т. д. Тому виникнення топоніму “Угринів” під Галичем можна пов’язати з двома періодами історії:

Перший прохід угрів через поселення біля Галича в IX столітті і виникнення чи перейменування поселення в Угринів.

Другий виникнення топоніму і населеного пункту в першій чверті XIII столітті в час правління Галичем угорським принцом, королем Галичини Коломаном I і передання поселення - села під Галичем, зокрема “Угринів” в управління одному з визначних угорських вельмож, наприклад, бану - воєводі Фільнію.

Все це реально пояснює угорський слід у виникненні назви села Угринів під Галичем. Перша і друга версія різняться тільки у віковому часі, наголошують угорські вчені[29,old. 335; old. 670].

У слід за висновками угорських дослідників, які проаналізували угорський літопис, та напрацювали версії походження назви села Угринів біля стародавнього Галича, подамо та проаналізуємо свідчення Нестора - літописця, які він зафіксував в Руському літописі[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Руський літопис вперше фіксує нам термін “Угри” розповідаючи про народи Яфетові: ” Яфет узяв також краї до Понтійського моря на північних сторонах: Дунай, Дністер, і Кавкасійські гори, себто Угорські...”[20, с.1].

В подальшому екскурсі руський літописець згадує про слов’ян: “які сіли по довгих часах на Дунаї, де є нині Угорська земля”[20, с.2].

Вперше про прихід угрів в Європу літописець Нестор розповідає під 837 - 839 роками: ” А по сьому прийшли білі угри і успадкували землю слов’янську прогнавши волохів... Ці угри з’явилися за Іраклія, цесаря грецького (610 - 640 р.), у VII столітті”[20, с.6].

“...А потім за часів Олега в 893 році ішли чорні угри мимо Києва”[20, с.7].

Вдруге про угрів в Україні в IX столітті, а власне під 893 роком літописець Нестор розповідає тоді коли від їхнього місця - постою було назване містечко чи село біля Києва - “Угровське”. Це перший з чисто угорською назвою населений пункт в Україні. Руський літопис так відтворює нам ці події: ” Ішли угри мимо Києва горою, що зветься нині Угровське. І прийшовши до Дніпра стали вежами, бо ходили вони так, як і половці. І прийшовши зі сходу, ринули вони через гори великі, що прозвалися горами Угорськими і стали воювати проти слов’ян і волохів, які тут жили...”[20,с.14].

Слід наголосити, що вдруге про “під Угорським”, що мається про одну і ту саму населену одиницю літописець згадує під 1151 роком: ” Ізяслав же з Вячеславом сів у Києві, причім Вячеслав - на Великому дворі, а Ізяслав - на дворі під Угорським, а сина Мстислава він посадив в Переяслав” Як наголошує дослідник Л. Махновець: ” “Угорське” це Печерська частина Києва”[20,с.250-251; с.573].

Дальше літописець словами князя Святослава розповідає, що поселившись на Дунаї “угри торгували сріблом і кіньми” [20,с.39].

Про мирні взаємовідносини з Угорщиною в X столітті в час правління князя Володимира Великого розповідає і Руський літопис: ” І жив він із князями навколишніми у мирі - з Болеславом лядським, із Стефаном Угорським із Ондроником Чеським і був же мир межи ним і дружба”[20, с.71].

Дальше літописець описує усьобиці часів правління Святополка, наголошуючи, що: ” Святополк же сей окаянный, лихий, убив також брата Святослава, пославши убивць до гори Угорської, коли він утікав в угри”[20, с.71].

Дальше літописець переносить нас в XIII століття в час усьобиць після смерті великого князя Романа у 1207 рік, де наголошує на значимості в волинській землі міста Угровськ. ” Олександр узяв собі тоді Угровськ, Верещин, Столп’є, Комів, а Василькові дав Белз”[20, с.370].

Вдруге про Угровськ літописець говорить у 1230 році: ” Коли ж Данило перебував у городі Угровську прислали до нього галичани послів”[20, с.386].

Слід наголосити, що літописець чітко розмежовував Русь і Угорщину, називаючи кордон у 1231 році його “Ворота Угорські”: ” Данило гнав Олександра до Воріт Угорських” [20,с.388-389].

Достовірно відомо, що угри вийшли зі своєї батьківщини Великої Угорщини, що знаходилася в басейні нижньої і верхньої течії ріка Ками. І у першій хвилі переселення у VII столітті разом з болгарами і хозарами оселились у Великій Болгарії. У 896 році відбулась друга хвиля переселення “Чорних Угрів”, які поселились в сучасній Угорщині і які по дорозі свого переселення залишивши етно-назви свого розселення, своєї присутності, серед них й Угринів. Ось фактично всі свідчення нашого літопису про Угрів, які розглядаються нами в контексті з’ясування назви підгороддя стародавнього Галича, села Угринів.

За свідченнями угорських джерел, на чолі об’єднання семи угорських племен стояв тоді вождь Алмош, з яким був син Арпад, засновник угорської королівської династії в майбутній Угорщині. Вийшли ці угри з прабатьківщини - басейну нижньої течії ріки Ками. Близько 893 року минули Київ. В 894-896 роках перебували на території Галичини з розселенням на території якої і пов’язані засновані ними чи за їхньою участю населені пункти, зокрема села Угринів, Угорники біля стародавнього Галича. В 896 році угорські племена перейшли через Карпати, і розселились у басейні середнього Дунаю куди вже Арпад привів угрів. Їх перебування в околиці Галича в 894-896 роках дає всі підстави пов’язувати з виникненням населеного пункту з назвою Угринів [36,old.I.47; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Після зупинки на Київщині де відоме Угорське, угри помандрували на захід. Угорські джерела, зокрема Анонім короля Бели, розповідають в IX столітті про велике місто Галич, в якому володарює князь Галич з чисельною знаттю в якого гостював угорський князь Алмош по дорозі в Паннонію[28; 7,с.9-20; с.11-19,с.7-82].

Київський історик П.П. Толочко вважає прохід угрів у IX столітті через Галич та околиці з заснуванням населених пунктів

Угорники, Угринів реальністю, оскільки Галич стояв на стародавньому торговому шляху “Гостинцю”, що зв’язував стародавніх слов’ян з торговельними центрами Подунав’я і Західної Європи, тому локальний торговий шлях “Гостинець”, на нашу думку, дійсно проходив у IX-XIII століттях з Галича через Ямницю, Угринів, Заболотів, Княгинин, Угорники до міста Тисмениці. По цьому торговому шляху наголошують дослідники праці “Історія Угриніва” їздили купці з південних країн через Угринів на ярмарок до Галича, який так і називали “Угорським базаром”. П.П. Толочко услід за В.В. Ауліхом підтверджує реальне існування Галича та його підгороддя: ” Угринів уже в кінці IX на початку X ст., підтверджує П.П. Толочко свідчення угорського джерела “Аноніма Нотаря, короля Белли II” про гостювання угорського вождя Алмоша у галицького князя, та заснування уграми під Галичем населеного пункту Угринів по дорозі їхнього переселення в Паннонію. Стояння табором в районі села з стародавньою назвою Угринів, Угорники під Галичем, могли бути реальністю. Під цими селами могли стояти табором прийшли угорці чи навіть заснувати їх[23,с.12, с.24, с.30].

Археологічна наука фіксує слов’янський комплекс жител навколо Галича та околиць, зокрема сіл Ямниця, Угринів. Зокрема на території села Угринів археологічно виявлено поселення в Урочищі школа №1(східна околиця села) неперервне функціонування якого датується XII-XV століття. Люди цього поселення наголошують дослідники праці “Історія Угриніва”, за редакцією історика В. Костіва: ” знали Ярослава Осмомисла, платили данину Данилу Галицькому”[13,с.20-21].

Сукупність проаналізованих джерел, в тому числі й археологічних, які датуються IX-XII століттями говорять про функціонування Галича, з приміськими селами, як центру землі і великого торгово-ремісничого центру, що неперервно приростає в XII-XIII століття, починаючи з VIII ст. н. е. З IX, як засвідчує Анонім угорський, Галич відомий, як столиця держави з своїми селами супутниками, такими як: Єзупіль, Ямниця, Угринів, Пасічна, Княгинин, що зі сторони ріки Бистриці[3,с.121-137].

Останнім часом вдалося виділити комплекс X століття, який характеризує Галич, як великий торговельний центр з широкими міжнародними зв’язками. Місто своєю економічною могутністю,

приміськими розвинутими селами з ремеслами, зокрема з однієї сторони в селах: Єзуполі, Ямниці, Угриніві, та з іншої сторони: Бринь, Комарів, Сапогів, Викторів виділяється серед усіх решти міст Прикарпаття[4, с.292 - 293].

Визначний історик та мистецтвознавець А.Раппопорт у розділі “Мистецтво школи військового мистецтва і національні особливості західно-руських оборонних систем” - наголошує на існуванні добре укріплених торгово-ремісничих міст з могутніми фортепікаційними системами уже в IX столітті. Серед таких міст, на його думку у IX столітті, з своєю добре розвиненою сільською інфраструктурою, серед яких були приміські села: Бринь, Комарів, Сапогів, Викторів, із іншої сторони села: Єзупіль, Ямниця та Угринів, де останнє могло бути засноване угорськими переселенцями у IX столітті, був і Галич, про що засвідчує Анонім угорський[19,с.195-197].

Цікаву гіпотезу стосовно розвитку Галицького підгороддя та Галича висунули автори виданої у Москві в 1993 році монографії “Древнерусское градостроительство в X-XV вв.”. Для з’ясування питання забудови стародавнього Галича, та сільської інфраструктури Галицького підгороддя, дані вчені вірно врахували ландшафтний характер Центральної Європи, особливий економічний і політичний розвиток густонаселеної Центральної Європи і особливо, повної водно ними артеріями, Галичини. На їхню думку, Галичина за системою містобудування сильно відрізняється від Волині, що обумовлюється, на їх думку, структурою рельєфа та річкового розгалуження. Землі Галицького князівства розміщені основним чином на землях Подільської височини, ріки Дністра та прилягаючих річок Прикарпаття і Карпат. Такий різноманітний ландшафт з могутнім Дністром і його притоками, зокрема Бистрицями, склали умови для своєрідних і неповторних по системі будівництва композицій укріплень фортець, замків, міст, сіл які розміщуються в більшій мірі на вершинах нагір’я, пагорбів, як наприклад Угринів[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Автори вірно відзначають, що швидкому розвитку Галичини у минулому послуговували тісні торгові зв’язки з Візантією, Західною Європою з Близьким Сходом. Господарсько-економічний центр Галича, на їх думку, виріс із ряду приміських

поселень, які тягнуться від Бистриці, зокрема від Угриніва, Ямниці, Єзуполя з іншим сторін, наприклад від Бриня, Сапогова, Комарова, Викторова. Всі ці поселення активно розвивалися в VII-VIII століттях. На території Галицького підгороддя у селах: Угринів, Ямниця, Єзупіль з іншої сторони Бриня, Сапогова, Комарова, Викторова та інших, що на галицькому шляху “Гостинцю”, знаходилася основна робоча сила, яка будувала стіни Галича у VIII-IX століттях. Згідно з даної реконструкції, підміське населення з сіл збудувало замок, а потім місто, яке в VIII-IX століттях було уже потужним фортепікаційним європейським об’єктом. У комплексі стародавнього Галича, що розташовувалося між притокою Дністра та рікою Луквою і впадаючим в неї Мозолеви́м потоком, виникла князівська фортеця, що знаходилася в Крилосі і охоплювала в себе стародавнє городище, яке займало у X столітті 2 гектари і було оточене валом. У IX столітті, у час приходу угрів, біля Галича було багато поселень, зокрема відоме за час постою угрів, в подальшому, таке як Угринів, яке входило в зону розселення передмістя, оскільки знаходилося від Галича в обширі площі 15 - 20 кілометрів. Слід наголосити, що на підступі до Галича в обширі 10-15 км. його захищали монастирі, замки, фортеці, які знайдені в селах Птричі, Бринь, Сокіл, Викторів. До речі слово Вихтор - означає на місцевому діалекті - сторож, страж. З іншої сторони від Карпат, наголошують дослідники, проходить “Галицький Гостинець” - торговий шлях через такі приміські села як: Ямниця, Угринів, що з IX по XI століття складають підгороддя стародавнього столичного Галича, швидке зростання якого як і прилеглих сіл треба починати з V-VIII століть, оскільки в IX столітті Галич, на їх думку, за свідченнями Аноніма угорського, уже був великим князівським центром[5,с.126-129].

Що стосується пізньої появи в літописах стародавнього Галича та сіл супутників Галицького підгороддя то московський вчений М.М. Тіхоміровов наголошував, що Галич та прилеглі села від: Бриня, Сапогова, Комарова, Викторова, до з іншої сторони: Ямниці, Угриніва та інших, хоч і появився на сторінках літопису так пізно тільки тому, що до XI століття літописання знаходилося у столичному місті, землі, Перемишлі. В XI столітті, коли економічний рівень Галича з Перемишлем вирівнявся і

Печерський Патерик у 1084 році Перемишль і Галич поставив на один економічний рівень: “ гості з Галича, лодії з Перемишля”, а це значить, що Галич став відомим за рахунок економічно розвиненого підгороддя, зокрема розвинених сільських ремесел та господарства в поселеннях: Єзупіль, Ямниця, Угринів, Княгинен, з іншої сторони: Комарів, Сапогів, Бринь, Вікторів і т. д. Після цього давній Галич, ставши фактично вотчиною земських боярів і розпадається на окремі частини, які через століття оформилися як самостійні населені пункти: Вікторів, Комарів, Сокіл, Крилос, Підгороддя, Четверки, Бринь, Перевозець, Григорів. З іншої сторони, від Галича - Крилоса: Єзупіль, Ямниця, Угринів, Княгинин, Заболотів і т. д.[22,с.87-142].

Наступною і, безумовно, найсуттєвішою зміною в адміністративно-територіальній структурі міста було перенесення його центру із Крилоської гори на Галич - Гору поблизу Дністра. Таким чином, ядро середньовічного Галича (та й саме сучасне місто) опинилося на території однієї з околиць давньої княжої столиці. Історичний же центр Галича виділився в окремий населений пункт під назвою Крилос, за яким розміщувалися села: Єзупіль, Ямниця, Угринів і т. д.[1,с.83-86;7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Таким чином проаналізуємо угорське джерело, щоб остаточно сказати, що назва села, Угринів в передмісті столиці Галицького князівства, пов'язується з свідченням угорського джерела, яке засвідчує про гостювання і перебування у IX столітті угорців у галицького князя та передмісті Галича (10-15 км.) по дорозі в Паннонію на свою нову батьківщину. Таким чином реальність галицького князя, як і самого Галича в IX столітті та заснування переселенцями уграми в його околицях населених пунктів типу Угринів, Угорники це реальність, оскільки про переселення угорських племен під керівництвом вождя Алмоша в Паннонію в кінці IX, заснування населених пунктів по дорозі: Угорське в Києві, Угровськ на Волині, Угринів біля Галича, як і про політичного адміністратора, галицького князя, досконало розповідає угорське джерело - "Хроніка анонімного нотаря короля Бели III (1173-1196)" - "Діяння угрів" (Anonymi Gesta Hungarorum)[28; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Для нашого дослідження, з'ясування етно-назви населеного пункту Угринів, цікавий сам факт активності функціонування Галицького князівства уже в IX-X століттях, оскільки вивчення цього питання тільки розпочинається. В інтерпретованому "угорському варіанті" розповідає Анонім угорський в 11 частині свого твору, який називається "Про міста Володимир і Галич - De civitatibus Lodomer et Galicia". В ньому угорський дієписець засвідчує: "...з під Києва Алмош привів угрів до Володимира (Волинського), де в передмісті заклав місто Угровськ. Тутешній князь відкупився від них, угрів, великими подарунками і надав закладників. Всього під стінами міста Володимира угорські кочовики провели три неділі. На четвертій неділі Алмош зі всіми своїми супутниками прийшов в Галицьку землю (in Galiciam) і

тут вибрав собі і своїм супутникам місце для відпочинку (на нашу думку місцевість, широке для табору і випасу коней, де в подальшому виникло село Угринів)[26, old.I.47; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Угорське джерело наголошує: ” Коли про це почув князь Галицької землі, то він вийшов на зустріч вождю Алмошу босим зі всіма своїми вельможами і надав в користування (*ad usum*) вождя Алмоша різноманітні дари, відкривши ворота міста Галича, він виявив йому гостинність, немов би своєму пану, віддавши йому в закладними єдиного свого сина разом з синами вельмож свого королівства. Окрім того він подарував, як вождю та і його воїнам десять найкращих скакунів (*farisii*) і триста коней з сідлами і вудилами, три тисячі марок срібла і двісті марок золота, а також прекрасний одяг. Після того, як вождь Алмош пробув на місті свого відпочинку на протязі одного місяця в Галицькій землі, її князь і другі його сотовариші (*cobiles*), щобони пішли на захід за ліс Холош у землю Паннонії”[27,с.142-144, с.441- 442].

Таким чином угорський князь Алмош перебував, можливо на території заснованого ним осідку Угриніва, за свідченнями угорського джерела, від одного місяця до пів року, чи за іншим аналізом джерела, до року. Власне тут між Верхім і Нижнім Угринівом на великому полі, археолог В.Артюх знайшов угорський залізний кілок, яким припинають коней, та угорське залізне кільце від кінської зброї[2,с.194-195; с.151-152].

Інформація подана Анонімом угорським про перебування угрів яскраво засвідчує, що в IX столітті та території України було три значних політичних центри, які згадує Анонім угорський, із якими пов’язуються виникнення як угорських поселень так і їх назв. Ось як подає нам літописець Нестор угорські назви місцевостей та населених пунктів, це Київ (Угорське), Володимир-Волинський (Угровськ) і Галич - передмістя (с.Угринів), що дає підстави вважати, що початок історії Угриніва під Галичем, слід виводити з IX століття, внаслідок свідчень Аноніма угорського про перебування угрів в Галичі і їх розквартирування під Галичем у 896 році[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Цю, точно визначену літописцями та вченими дату, 896 рік, за аналізом свідчень літописця “Аноніма угорського”, який засвідчив перебування угорських переселенців в Галичі, в околиці Галича, що підтвержено археологічними дослідженнями та науковими працями Я. Пастернака[34, Vol.21.141.0], та в околиці Угриніва археологічними дослідженнями археолога В. Артюха)[2, с.194-195; с.151-152] і слід пов’язати із першою письмовою згадкою про село Угринів у галицькому підгородді [24, с.24-27; с.12-14].

В нашому дослідженні свідчення Аноніма угорського привертає увагу передусім своїм твердженням, що Галич в IX столітті поряд з Києвом, Володимиром, які проходили очолені князем Алмошем, угри, був третім великим містом, як князівським так і торгово-ремісничим центром з чисельним підгороддям та селами - супутниками[7, с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Як засвідчує Анонім угорський: ” Через ворота Галича Алмош на запрошення галицького князя в’їхав в нього, а всі угри розселилися табором біля нього, на нашу думку на території прилягаючих до міста, майбутніх сіл з назвами: Угринів, Угорники”[2, с.194-195; с.151-152; 7, с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Характерно також, що згідно з свідченнями Аноніма угорського, в IX столітті Галич очолює спадковий король (князь) в якого був єдиний син, спадкоємиць трону. Галицького короля оточувала багато чисельна знать. За свідченнями Аноніма угорського, Галич в IX столітті стояв на чолі великої держави - королівства. Очевидно історично Галич - Galtis, часу свідчень Йордана, продовжував політичну традицію, яку засвідчують римські джерела під назвою ”королівства бастарнів”(II-IV ст.), візантійські джерела “королівства карпів-хорватів”(IV-IX ст.) [7, с.9-20; с.11-19, с.7-82].

В IX столітті Галич був великим, адміністративним, політичним і торгово-ремісничим центром, оскільки надав угорському князю Алмошу різноманітні, виготовлені в місті дари. Галич IX століття, це великий міжнародний торговельний центр, про що свідчить його багатство. Галицький король (князь) подарував Алмошу 3 тисячі марок срібла і 2 тисячі марок золота. Галич IX століття це великий ремісничий центр в якому процвітало ткацтво і ремесло пошиття одягу, про що засвідчує Анонім, коли

говорить про подарунки прекрасного одягу. Оточення князя, очевидно наближені бояри називаються “nobiles”. В Галичі і прилягаючих поселеннях, зокрема такому, який кристалізувався на території майбутнього Угриніва, було прекрасно організоване господарство, зокрема вирощування коней у великій кількості, оскільки Алмошу були подаровані 10 найкращих скакунів (farisii), воїнам 300 коней, що засвідчує про високий розвиток коневодства. Слід наголосити, що багатство міста Галича та прилягаючих біля нього поселень в IX столітті внаслідок розвитку політичної, господарсько-економічної та торгово-ремісничої системи, очевидне, оскільки Галич відкупоючись від угрів 2 тисячами марок золота та 3 тисячами марок срібла віддавав йому не останні гроші, а це говорить, що такі багатства місто Галич, як центр землі, за свідченнями Аноніма угорського, королівство, не нагромадило за одне IX століття[27,с.142-144, с.441-442].

Аналіз джерел дає право наголошувати на достовірності свідчень Аноніма угорського, де угри, очевидно, були не перші нападники, від якого Галич за свою багатовікову історію, починаючи фіксації його готським істориком Йорданом у III столітті (246р.), відкупувався. З історичних джерел відомо що через Прикарпаття і Подністров'я в різні віки проходили: сармати, кельти, готи, римляни, гуни, авари та інші народи, про що наголошує “Слово о полку Ігоревім”: ” Були добрі віка Троянові та злі віки довгі Хінові...”[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

За цим свідченням Угорського аноніма виникнення Угриніва в час перебування угрів в околицях Галича в 896 році постає з усією очевидністю, що потребує подальшого, на території села Угриніва, археологічного дослідження[16,с.180-183, с.185-186; с.17-24].

За таких обставин джерельна база Аноніма угорського є цілком достовірною, якщо взяти до уваги ті обставини, що в 1935-1937 роках в районі села Крилоса (епіцентрі стародавнього Галича IX - XIII ст.), на відстані біля 1 км. від стародавніх міських укріплень, в лісі Діброва, археолог Я. Пастернак відкрив два угорських поховання. Це були могили знатних угорських воїнів, які були захоронені разом з кіньми при багатому поховальному інвентарі серед яких виділяються золоті і срібні прикраси, які датуються IX

століттям. Відкриття археологом Я.Пастернака безумовно являються яскравим підтвердженням свідчень Аноніма угорського про перебування угорських племен в околицях Галича, зокрема на території з назвою якого пов'язуємо виникнення села Угринів, де в 2008 та 2010 роках археолог В. Артюх знайшов угорські старожитності IX століття, які підтверджують, що територію між Верхнім та Нижнім Угринівом, як і саму назву села Угринів, слід пов'язувати з епіцентром тимчасового перебування угорських племен по дорозі на захід в Паннонію[34, Vol.21.141.0; 2, с.194-195; с.151-152].

Очевидно розміщення угрів в околиці Галича, а власне на території села Угриніва у IX столітті, відбулось приблизно 896 році, що бачимо за свідченнями письмових та археологічних джерел. Власне цю дату слід пов'язувати з першою історичною згадкою, з назвою та часом заснування села Угринів[13, с.12-13].

Слід наголосити, що етноструктура Верхнього Угриніва та велике поле між Нижнім та Верхнім Угринівом, де археологом В. Артюхом були віднайдені достовірні археологічні старожитності угорських переселенців, розташовується з другої сторони у лісистій зоні, яка тягнеться з прадавніх часів густими пасмами лісів від стародавнього Галича не зачіпаючи тільки “Галицький Гостинець” по дорозі через галицьке підгороддя та його поселення: Ямницю, Угринів з їхніми навколишніми очищеними від лісів, землеробськими угіддями галицького підгороддя. Власне таку картину галицького підгороддя, навколишніх сіл, відтворює нам і галицький літописець XII століття розповідаючи про час, коли галицький князь Володимир Володарович у 1153 році їздив з своїм боярським оточенням, очевидно, через Ямницю, Угринів на лови в лісiste передмістя міста Тисмениці [20, с.197].

Картину галицького підгороддя, з прилягаючими до Галича селами, описує нам візантійський дієписець Микита Хоніат в контексті взаємовідносин візантійського імператора Андроніка Комнина і галицького князя Ярослава Осмомисла у XII столітті: ” Він був прийнятий правителем Галичини немов рідним братом, пробув у нього досить довго і до того прив'язав його до себе, що разом з ним полював і засідав у “Галицькій Думі” і жив в одному з ним палаці і разом обідав. Коли ж Андронік у 1183 році став

візантійським імператором, він побудував розкішні палати, де були розписані сюжети його життя та полювання в Галичині на турів - зубрів. Живопис уявляв собою приміські села з накритими соломою хатинами, кінну їзду по дорозі “Галицькому Гостинцю” через ці села Ярослава Осьмомисла і Андроніка з собаками, крик птахів, гавкання собак, полювання на оленів, забитого списом кабана і раненого зубра”[26,с.167, с .420].

Вище приведені літописні свідчення дають право гіпотетично відтворити картину галицького підгороддя XII століття, умови життя в сільських хатах сіл: Єзуполя, Ямниці, Угриніва, з іншої сторони, сіл: Бринь, Комарів, Сапогів, Вікторів та інших, через які проїжджали князі Володимир галицький та Ярослав Осьмомисл на полювання, за свідченнями джерел у 1153 та 1183 роках[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Оскільки всі цивілізації використовували у своєму сполученні водні шляхи прилягаючих рік, і як наголошувалось вище, Угринів у певній мірі, прилягав до водної артерії, притоки Дністра, ріки Бистриці, по якій в данину мешканці, що розміщувалися по берегах ріки мали не тільки зручне водне сполучення, як наприклад з культовими язичницьким центром, відомим під назвою “Монастир”, що знаходиться у Вовчинецьких горах, але й мали сталі господарсько-економічні відносини з столичним Галичем[10,с.176-179; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Угринів у стародавні часи, у більшій мірі був тісно пов’язаний з повноводною, повною риби, рікою Бистрицею. Очевидно його мешканці страждали від розливів та частих повіней, що проходили на Бистриці, тому й селилися люди здебільшого на Угринівській височині. Як бачимо із свідчень істориків, від Вовчинецьких гір, ріки Бистриці, до Угриніва Нижнього, по усій території села Клузіва, розливалась ріка Бистриця. Тут були великі болота, про що засвідчує назва села Заболотів на території якого у XVII столітті виникло місто Станіслав. Польські карти XVI-XVII століть показують, що території від ріки Бистриці до Угриніва були для заселення і проживання в цей час, непридатними. Австрійські карти XVIII-XIX століть та австрійські вчені наголошують, що глибоководна ріка Бистриця розливалась практично по усій території села Клузів, до побудованого великого насипу, на якому в епоху Австрійської

імперії у ХІХ ст. було побудовано залізничну колію, насип якої стримував воду Бистриці. У ХХ столітті ріка Бистриця теж була дуже повноводною і піддавала затопленням прилягаючі землі Нижнього Угриніва. Достовірно відома картина, дослідженого вченими, і описана письменниками великого затоплення всього села Клузіва і Нижнього Угриніва, внаслідок виходу з русла ріки Биситриці, яке відбулося в 1969 році. Автор цього дослідження у дев'ятирічному віці, сам мав можливість бачити і відчувати страх від цієї великої повені[36,old. 47; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Ось як відтворює ці важкі доленосні події затоплення Галича та Галицького підгороддя від виходу Дністра, очевидно і Бистриці у ХІІ столітті у 1164 році, галицький літописець, що виявилось, за його твердженням, справжнім стихійним лихом: ” У той же рік була повінь велика у городі Галичі. ... од сильного дощу в один день і в ніч із Дністра несподівано пішла велика вода на оболонь і дійшла до Бикового болота і потопила більше 300 чоловік, що ішли були із сіллю із города Удеча. І багато людей попадали з дерев і вози що їх вода була повикидала, а багато інших потопилося. Хліб був у них сильно дорогий на ту зиму”[20, с.286].

Російський історик В.М. Татішев, який опирався на недійшовші джерела з стародавньої історії Галичини, доповнює картину повені в Галичині: ” І розлилась вода в Дністрі по обидві сторони вельми далеко, люди спасалися по деревах великих, скотина і жита на полях погинули від чого учинилась дороговизна і голод великий”[21,с.158, с.320-327; с.79].

Київський дослідник П.П. Толочко наголошує, що у 1164 році розміри стихії були такими великими, що утоплених налічували сотнями. Таким чином це стихійне лихо не спричинило голод в Галичі та підгородді, літописець зауважив тільки, що підвищились ціни на хліб та тільки на одну зиму. Очевидно у наступному році ситуація повністю стабілізувалася[25,с.257-258].

За аналізом свідчень Галицького літопису: “ у найблищій околиці Галича знаходились урочища: Болоння, Бикове Болото, Угольники чи Угорники (перша письмова згадка 1378 р.). Назви сіл “Угольники - Угорники” сказано в множині, що дає підстави наголошувати, що Угольники - Угорники це збірна назва,

можливо двох підміських сіл, якими за дослідженням та аналізом літопису: ” були Угорники і Угринів”. В Галицькому підгородді, недалеко від Галича, літописець згадує “Печери Домамири”, які у 1242 році хитрощами здобув князь Ростислав Михайлович. Цей “город”, як його називає літописець, утотожуються з нинішнім селом Підпечари, Тисминецького району Івано-Франківської області”[20, с.400].

Слід наголосити, що польські джерела сусідні за Угринівом села Пасічна та Загвіздя вперше згадують під 1374 роком. У грамотах 1350-1350 років за “Aktax grodzkie i ziemskie”, які опубліковані у Львові у XIX столітті наголошено, що в XIV столітті поблизу Галича знаходилось село Микитинці, яке було відоме у 1373 році в час князювання Владислава Опольського. Як засвідчено в 3 томі збірнику документів ”Kodex dyplomatyczny Malopolski”. ” В 1416 році польський король Владислав Ягайло підтвердив надання села Микитинці власникам, яким село ще було надане князем Владиславом Опольським ще 15 грудня 1374 року, 1449 роком датується перша згадка про село з другої сторони ріки Бистриці - Княгинин ”[36, с.38].

На стародавнє походження Угриніва вказує, не тільки його назва, а ті обставини, що перша письмова згадка під 1440 роком, яка опублікована Премиславом Домбровським польською мовою у праці “Поділ Руського і Белзьського воєводства у XV ст.”, у Розділі “Адміністративний”. Львів 1939, наголошує, що в XV столітті Угринів (Гугринів) був уже відомим і великим селом, з широко розвинутою господарською та ремісничою інфраструктурою[13, с.34; 18, с.9-10].

Як бачимо з аналізу першоджерела у час першої згадки у 1440 році Угринів вже належав королівським орендарям Петру Одровонжу та Миколі де Лубіна, а це може говорити, що власником Угриніва був сам польський король Владислав Ягайло, який орендував вишеозначеним шляхтичам свою маєтність, зокрема село Угринів. Тому в майбутньому для з’ясування проблеми першої письмової згадки про село Угринів в польських джерелах, слід вивчити всі земельні власності в Галичині короля Владислава Ягайла. Така перша згадка може бути і раніше 1440 року, хоча би наприклад у 1438 році, що засвідчено поінформованим королівським канцлером Іваном де

Конецьполе від ” W Piotrkowie 6 Grudnie 1438 r. “... - “Datum per manns magniticiet generosi virorum Iohannis de Coneczpole... Ad relacionem cinsdem magnifici Iohannis de Coneczpole Regni Polonie Cancellarii”[36, s.93].

І це підтвержується королівським привілеєм, який королівський канцлер Іван де Конецьполе видав Петру Одровонжу, на право орендування земель, він від імені короля Владислава Ягайла у 1438 році. Цей документ опубліковано в 3 томі збірнику документів ”Kodex dyplomatyczny Malopolski” у якому в документі LXXV наголошено про надання привілею Петру Одровонжу на маєтності: ” W Piotrkowie 6 Grudnie 1438 r. - Wladyslaw Warneczyk potwierdza I odnawia wszystkie prawa, przywileje i swobody poddanych swych swieckich I duchwnych” : ” I Nomini Domini Amex. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Wladislaus tercius Dei gracia Rex Polonienae non terra Cracovie, Sandomirie, Siradie, Laneicie, Cuiavie, Lithwanie princeps, Spremus, Pomeranie, Russigue”... “ - Aktum in opido...Larando de Grabic inniwladislanienesi et Petro Odrowansch de Sprowa”. Datum per manns magniticiet generosi virorum Iohannis de Coneczpole... Ad relacionem cinsdem magnifici Iohannis de Coneczpole Regni Polonie Cancellarii”. Що стосується самого Петра Одровонжа, як вдалось з’ясувати з історичних джерел, то в 1432 році на з’їзді всіх панів Галичини в Едльні, повелінням короля Владислава Ягайла було утворено Руське воєводство на чолі якого було обрано Петра Одровонжа, який раніше був першим галицьким старостою (Генеральним старостою галицьких земель). Цю адміністративну переміну затвердив польський король Владислав Ягайло. Сам Петро Одровонж походив із стародавньої польської шляхетської родини і управляв Руським воєводством з 1432 по 1450 роки, допоки не загинув у битві з молдаванами[36,s.93-95].

В вище приведеному документі за 1438 рік прямо не вказується, що Петру Одровонжу наданий Угринів. Документ просто засвідчує привілей короля Владислава Ягайла на села чи землі. Однак, якщо взяти до уваги наступний документ в якому під 1440 роком згадується, що Петро Одровонж володіє селом Угринівом, який був процитований Премиславом Домбровським у праці “Поділ Руського і Белзького воєводства у XV ст.”, у Розділі “Адміністративний”, яка видана у Львів 1939 році, з яким

пов'язується перша згадка про село Угринів, і який в цей час належав королівським орендарям Петру Одровонжу та Миколі де Лубіна, то зрозуміло, що ці два документи говорять про один і той самий королівський привілей на село і землі короля Владислава Ягайла, а отже, першу письмову згадку про село Угринів, за свідченнями польських джерел, можна утотожити з 1438 роком, з часом, коли королівський канцлер Іваном де Конєцьполе, видав привілей на землю та село Петру Одровонжу. Таким чином приходимо до висновку, що вище процитований документ надавав право володіти Угринівом визначному шляхтичу, першому управителю Руського воєводства (з 1432 р.), Петру Одровонжу, уже у 1438 році[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Слід наголосити, що подальші дослідження маєностей польських королів від епохи їх утвердження в Галичині у 1370-1380 роках Володислава Опольського до епохи короля Владислава Ягайла у краківських та варшавських архівах, могли б уточнити реєстр сіл та міст, які в кінці XIV в першій чверті XV століття були захоплені Польщею і знаходилися у власності польських королів. Як відомо такий реєстр канцлер короля Владислава Ягайла мав у 1390-1400 роках, а це значить, що при ретельному дослідженні можна дізнатися, чи був Угринів серед сіл, які належали польському королю Владиславу Ягайла у 1390 - 1400 роках, якщо був, то це суттєво посунуло б назад дату першої письмової згадки про село Угринів, “за свідченнями польських джерел”. Надіємось, що завдяки подальшому дослідженню істориками польських та угорських архівів це можна буде встановити, де за свідченнями угорських джерел 896 рік цілком логічно пов'язується з першою згадкою про село Угринів, про що йшлося вище[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Уже сьогодні проведена реконструкція всіх літописних та археологічних джерел, і бачимо, що перед нами з сивого історичного минулого IX-XV століть яскраво постають наступні села Галицького підгороддя: Угорники, Угринів, Пасічна, Загвіздя, Підпечари, Микитинці, які існують і до нині, що видно на реконструйованій Катрі Галичини XV століття М. Гаталевича [7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Аналіз топографічних назв Галицького підгороддя показує, що ряд сіл про початки яких не маємо свідчень в ранніх історичних

письмових джерелах, активно функціонували і розвивались в епоху Галицької держави IX-XIII століть[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

У висновок аналізу джерел наголосимо, що село Угринів, становлення якого гіпотетично розглянуто через призму історичних джерел, являється передмістям стародавнього Галича, селом-супутником, столиці Галицького князівства, господарсько-економічне та адміністративне становлення якого, в подальшому, слід розглядати з IX століття. Таким чином перед читачем, за сукупністю проаналізованих історичних джерел, гіпотез вчених та краєзнавців, постає історична реконструкція Галицького підгороддя та розвитку села Угриніва, як його невід'ємної складової[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

У висновок слід наголосити, що для подальшого з'ясування етногенезу та історичного розвитку села Угриніва, потрібно провести подальші дослідження та аналіз історичних джерел в архівах Польщі та Угорщини, які б корелювалися з широкомасштабними археологічними дослідженнями на території села Угриніва з залученням знаючих і не одне десятиліття, апробуючих проблему вивчення галицького підгороддя, фахівців істориків, етнографів та археологів[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Список використаних джерел та літератури:

1. Арсенич П. До історії стародавнього Галича (до 70 - ти ліття з дня народження почесного члена УІК). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. VIII.
2. Артюх В. Звіти завідувача археологічним відділом УІК за 1998 - 2008 роки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т. XIV.
3. Артюх В. Пошуково-ахреологічні дослідження в с. Угринів у 2010 році. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т. XVI.
4. Ауліх В.В. З історії долітописного Галича. В кн. Дослідження з слов'яно - руської археології. - К., 1976.
5. Ауліх В.В., Петегірич В.В. Работы Галицкого отделения Карпато-Волынской экспедиции. АО. 1977. - М., 1978.
6. Древне русское градостроительство X - XV веков. Под общей редакцией Н.Ф. Гуляницкого. - М., 1993. - Схема - карта реконструкция общего плана древнерусского Галича. - Рис. 129.
7. Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М., 1960.
8. Ідзьо В. Стародавній Галич (246 - 2006) - 1760 років від часу першої письмової згадки готського історика Йордана. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2006. - Т. XII.
9. Ідзьо В. Галицька держава - процеси етнотворення і становлення (III - XII ст.). - Львів "Камула", 2005.
10. Ідзьо Віктор. Історична реконструкція розвитку села Угринів. Українознавець. - Львів "Сполом", 2010. - Вип. IX.
11. Ідзьо Віктор. Село Угринів Тисменицького району Івано-Франківської області в археологічній, історичній та мовознавчій традиції. - Івано-Франківськ "Сімік", 2010. - 110с.
12. Ідзьо В.С., Артюх В.С. Кельтські міста на Дністрі на межі нашої ери. (Згідно карти Клавдія Птолемея I - II ст. н.е.). - Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
13. Ідзьо Віктор. Basternae - Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.). - Львів "Сполом" 2010. - 172с.
14. Ідзьо В. Український мовний ареал від Геродота до Нестора. Українознавець. - Львів, 2006. - Вип. II.
15. Ідзьо В. С. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки "Монастир",

що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX - XX століть). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.

11.Ідзьо В.С. Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну - Русь (IX - XIII ст.). Науковий Вісник Українського Університету міста Москви.- М., 2002. - Т.II.

12.Історія міст і сіл УРСР. Івано - Франківська область. - Київ, 1971. - Угринів. Історія міст і сіл УРСР. Івано - Франківська область. - Київ, 1971.- Старий Угринів.

13.Історія Угринова. Нариси з історії села Угринова Тисменецького району Івано-Франківської області. Науково - методичний центр "Українська етнопедагогіка і народознавство Академії педагогічних наук України і Прикарпатського університету ім.В.Стефаника". За редакцією В.Костіва. - Івано - Франківськ "Плай", 2000.

14.Карпів Й.Таємниця місцевих назв.- Тисмениця, 1995.

15.Кришто Д. Русские в Венгрии в эпоху династии Арпадов. Славяноведение. - М., 2001.- №2.

16.Майоров А.В. Галицко - Волынская Русь. - Спб., 2001.

Наливайко С.Українське прізвище ІДЗЬО на індоарійському - угорському тлі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.2005. - Т.XII.

17.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1896.

18.Процак Р. Угринів - село моє: історія - минуле і сучасність. - Івано - Франківськ, 2000.

Процак Р. Нарис історії села Угринів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т. XVI.

19.Раппопорт П.А. Военное зодчество западно - русских земель X - XIII вв. - Л., 1967. - Мал.- Карта 153.

20.Руський літопис. - К., 1989.

21.Татищев В.Н. История Российская. - М.1964. - Т.I.

Татищев В.Н. История Российская. - М.1963. - Т.III.

22.Тихомиров М. Древнерусские города.- М., 1954.

23.Толочко П. Древняя Русь. - К., 1989.

24.Толочко П.П. Галичу - 1100 років. - ГГЗ. - Київ. - Галич, 1998.

В.Д.Баран. Галичу 1100 років. - Археологія. - К., 1999.- №1.

25.Толочко П.П. Історичні портрети. - К., 1990.

- 26 Хониат Никита. История: в 2 - х томах. - Спб., 1860. - Т.I.
- 27.Шушарин В.П. Руссо - венгерские отношения в IX веке. Международные связи России до XVIII века. Ред. Кол.: А.А.Зимин, В.Т.Пашуто. - М., 1961.
- 28.Anonum Belas Regis Notarii de gestis Hungarorum liber 2;
De civitatibus Lodameria et Galicia.- Scriptorum rerum Hungaricarum.
- Budapestini. 1937. - T.I
- 29.Hodinka A.Az orosz evkonyvek magyar vonatkozasai. - Budapest, 1916.
- Wertner M.Az Arpadkori udvari tisztviselon sorozata. - Tortenelmi Tar, 1899.
- 30.Gyorffy G.A magyar nemzetsegrol a varmegyeig, a torzstol az orzagig.- Szazadon, 1958.
- 31.Kristo G., Makk F., Szegfu L. Adatok a "korai" helyneveink ismeretehez I// Acta Universitatis Szegediensis de Attila Jozsef nominatae. Acta Historica.- Szeged, 1973.- T.XLIV.
- Gyorffy G. A magyar nemzetsegrol a varmegyeig, a torzstol az orzagig. - Szazadon, 1958.
- 32.Melich J. Nehany magyar nepnevrol. - Magyar xyelv.1090.
- Melich J. A honfoglalaskori Magyarország. - Budapest, 1925-1929.
- 33.Malyusz E . Akozepkori magyar nemzetisegi politika.- Szazadok, 1939.
- 34.Pasternak J. A krylosi (Galicia) magyar sirleletek. - AH. Budapest (Bp.), 1937.
- 35.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. - Weimar Verlag des Geographischen Institus.1848. - Karta.
- 36.CDM.- Krakow, 1887.T.III.- №797.
- 37.SRH.- I .47, old.

РОЗДІЛ III.

Політичний розвиток Галичини з III по XIII століття

В попередніх працях проводився аналіз джерел, та археологічних старожитностей, які засвідчують поступальний господарсько-економічний розвиток суспільства Галичини з III до XIII століття, тобто з епохи королівства бастарнів, королівства карпів, Великої чи Білої Хорватії, до часу політичної та господарсько-економічної епохи, Галицького князівства та Галицького королівства, де в інфраструктурі останнього, Галичина, кристалізувала свою останню, найвищу фазу Карпато-Дністровської державності[23,с.6-76,с.198-218, с.246-282; 24,с.5-74, с.75-175; 25,с.162-180; с.5-34; с.157-169; 27,с.5-23; 28,с.68-95].

Безсумнівно, що в цьому розділі буде досліджено політичний розвиток Галичини з III по XIII століття наслідком якого постане доказова база проаналізованих джерел, які засвідчать, що Галичицьке князівство в XII столітті, та найвище політичне утворення Карпато-Дністровської державності, Галицьке королівство, в XIII столітті мало приблизно таку ж політичну систему, як сусідня Польща, Угорщина та Чехія, внаслідок впливу яких, вся політична інфраструктура Галицького князівства в XII столітті, а особливо Галицького королівства XIII століття, набула політичних та культурнео-релігійних форм притаманних державам Союзу Католицьких держав[29,с.4-119; с.5-119; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203; с.137-171; с.161-167; с.263-269].

Однак слід наголосити, що політична надбудова, що сформувалася за період з XI до середини XII століття, політично, тяготіла до сходу, тобто до Києва, який в цей час переживав останню фазу свої політичної могутності. Наявні джерела наголошують, що до політичної експансії Київської Русі в X столітті на територію Великої чи Білої Хорватії (Галичини) у якій вже була добре сформована розгалужена мережа політичних центрів та торгово-ремісничих городищ, які у X столітті всі були укріпленими, і які тяготили до Київської Русі із-за великої кількості як торгових центрів так і сировини в яких можна було збути або обміняти галицькі товари для виробничо-ремісничих

потреб. Слід наголосити, що за час входження Великої чи Білої Хорватії в політичну інфраструктуру Київської Русі, за час X-XII століть, галицькі міста, внаслідок торгово-економічних та політичних взаємовідносин, швидко вирости в політичні князівські центри, про що може говорити могутність, наприклад, міста Звенигорода, який в епоху Київської Русі, став могутнім політичним центром князя Володаря Ростиславовича.

Слід наголосити, що в епоху Київської Русі і всі інші міста Карпато-Дністровського регіону, які утримували князі Ростиславовичі, такі як: Перемишль, Галич, Теребовль політично і торгово-економічно розвинулись внаслідок міжнародної торгівлі у внутрішній інфраструктурі Київської Русі.

Всі ці політичні центри Великої чи Білої Хорватії в XI - першій половині XII століття стояли на торговій магістралі, яка зв'язували Київ з Західною Європою та Візантійською імперією, Дунайською політичною та торгово-економічною системою, Арабським халіфатом[29,с.4-119; с.5-116; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203; с.137-171; с.161-167; с.171-195].

Велика кількість знайдених візантійських, арабських монет говорить про жваву міжнародну торгівлю, а отже багатолюдність Великої чи Білої Хорватії внаслідок сталих міжнародних торгово-економічних відносин, внаслідок яких хорватські князі мали могутню політичну владу. Польський літописець Ян Длугош наголошував: “ що до 993 року велику чи Білу Хорватію очолював великий хорватський князь Всеволодімер. Він знаходився в союзних політичних взаємовідносинах з Польщею, оскільки його сестра Євдокія була дружиною великого польського князя Мешка I” [87,с.52; с.76].

Наявність у Великій чи Білій Хорватії (Галичині) в першій половині в X столітті, політичних та торгово-економічних центрів, дає право говорити про поступальний розвиток галицького політичного суспільства за західно-європейським зразком. Навіть розгром військової системи Великої чим Білої Хорватії, внаслідок програної битви великим хорватським князем Всеволодімером на полі битви у 993 році, великому київському князю Володимирі, не зупинило західно-європейського господарсько-економічного розвитку Великої чи Білої Хорватії.

Нова київська князівська династія Великої чи Білої Хорватії, під

орудою внука великого київського князя Ярослава мудрого, князя Ростислава перемишльського, який одружився з угорською принцесою Ілоною, продовжила курс політичного та господарсько-економічного зближення Галичини з країнами центральної Європи[29,с.4-119; с.5-116; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

Особливо це прискорення розвитку пройшло після того, як стародавню Хорватію-Галичину очолив, син засновника нової київської династії у Великій чи Білій Хорватії, князь Володар Ростиславович перемишльський, діяльність якого по зміцненню торгово-економічних та політичних центрів чітко фіксується свідченнями джерел і археологічних матеріалів. Власне в цей час зміцнює свої позиції хорватське боярство, яке від імені князівської влади управляє значними центрами в Хорватії-Галичини. Власне в цей час Хорватія-Галичина набирає єдину політичну інфраструктуру від Карпат по Прикарпаттю і по усьому басейні Дністра від північних схилів Карпат по басейну ріки Дністра та Прута до Причорноморського побережжя та Подунав'я[29,с.4-119; с.5-119; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203]. В цей час по верхів'ях Західного Бугу Галичина межувала з Волинню куди проводила військову експансію [14,с.118].

Розвиток в XI столітті політичної організації, сільського господарства, торгівлі, ріст великого феодального землеволодіння, притік населення, все це сприяло політичному і економічному розвитку Карпато-Дністровської цивілізації, політична доля відновлення єдності якої, як Галичини, в цей час теж була вирішена не дивлячись на зазіхання західних та східних сусідів. Як східні так і західні сусіди отримали від галичан військову поразку. Київське князівство на Рожному полі, а Угорське королівство в битві під Перемишлем. Якщо врахувати агресивність галичан щодо Польщі, вторгнення перемишльського та теребовлянських князів, в тому числі з половцями в Польщу, то можемо наголосити, що Галичина дійсно, як зазначав Руський літопис: “ славилася тишиною, спокоєм”. Таким чином, як бачимо до 1125 року Угорське та Польське королівство та сусіди на сході Волинь та Київщина не сміли нападати на Галичину. В цей час, як зазначають джерела Галичина міцно дотримувалася

союзу з Візантійською імперією, що прискорило політичний та культурно-християнський розвиток, зокрема найтіснішими з Візантійською імперією стали політичні, торгово-економічні та військові відносини, які були підкріплені шлюбом візантійського царевича Олексича, як його називає руський літописець, з дочкою перемишльського князя Володаря, Іриною[65,с.68-69].

Усі вищеперелічені події безсумнівно засвідчують про відродження Великої чи Білої Хорватії, майбутньої Галичини, як могутньої центрально-європейської держави за час правління князів: Ростислава, Рюрика і особливо Володаря, тобто за період з 1066 по 1141 роки. Цей поступальний процес можна назвати шляхом правлячої династії Ростиславовичів[28,с.95-135].

Безсумнівно, утвердження енергійного київського князя Ростислава Володимировича в столичному центрі Великої чи Білої Хорватії, Перемишлі, його шлюб з угорською принцесою Ілоною, визнання за ним Великої чи Білої Хорватії, Угорським королівством, внаслідок енергійного правління князя Ростислава, який розгромив польських феодалів, які зазіхали на Перемишль, повинно було мати великий вплив на місцевих Карпато-Дністровських феодалів - бояр. Подальше енергійне правління його старшого сина князя Рюрика Ростиславовича, князя Володаря Ростиславович та князя Василя Ростиславовича, об'єднання великої території від Карпат до Причорномор'я та Подунав'я, претензії на Крим - все це зробило великий авторитет правлячій династії Ростиславовичів[29,с.4-119; с.5-119; 30, с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

В цей же час, наголошує ужгородський дослідник С. Федака, услід за Полоцькою землею відмовилися коритися Києву і галицькі Ростиславовичі. У 1132 році князь Василько теребовлянський видав свою дочку за чеського князя з Брно Вратислава. Князь Володар перемишльський укріпився в Угорщині оженивши свого сина Володимира з дочкою угорського короля Кальмана "книжника", Софією. Якщо повважати, що союз з Візантією був міцним, оскільки князь Володар перемишльський скріпив його одруженням своєї дочки Ірини з царевичем Ісааком Комнином, то можна наголосити, що у же в час правління князя Володаря Карпато-Дністровська держава настоювала на відновленні повної незалежності від

Києва[90,с.122; с.77].

Домінантою утвердження незалежності Галичини в XI столітті від західних та східних сусідів були дві блискавично виграні битви, які ми проаналізували вище. Однак окрім військових баталій володарі Галичини в XI першій половині XII століття проводили гнучкі дипломатичні переговори[29,с.4-119; с.5-119; 30,с.5-60;с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

До дипломатичної перемоги слід віднести і рішення Любецького з'їзду, укладення миру з поляками та угорцями, союз з Волинським князівством, проти агресивного Київського великого князівства[55,с.366-367].

При усьому позитиві злучення княжінь в Галичину навколо давнього кельто-слов'янського центру(опідуму), Галтіса-Галича, проаналізуємо діяльність князів Ростиславовичів до часу утвердження в 1141 році Галицької держави князем Володимиром Володаровичем в новому столичному центрі Прикарпаття та Подністров'я, місті Галичі[29,с.4-119; с.5-116].

Як відомо його батько князь Володар Ростиславович перемишльський та його брат князь Василій Ростиславович теребовлянський, сходять з політичної сцени Галичини, як співправителі Прикарпаття та Подністров'я, та наймогутніші володарі XI - першої половини XII століття. Як засвідчив Руський літопис: " У цей же рік помер Василько Ростиславович, а після нього представився Володар, брат його старший"[74,с.180].

Дослідник О.М. Рапов вважав, що князь Володар Ростиславович помер 19 березня 1124 року, а його брат 28 грудня 1124 року. Київський дослідник М.Ф. Котляр вважає, що князь Володар перемишльський помер 28 грудня 1124 року, а князь Василько теребовлянський 28 лютого 1125 року[67,с.71-72].

Джерела не розповідають про розподіл земель в Перемишльському князівстві, однак можна наголошувати, як засвідчує польський літописець Ян Длугош, який користувався недійшовшим до нас Перемишльським літописом, що князю Володимиру Володаровичу дісталось у спадок місто Звенигород, а князю Ростиславу Володаровичу місто Перемишль[101,р.403-405].

Князі Васильковичі, за свідченням польського джерела успадкували: князь Георгій Василькович місто Теребовль, князь

Іван Василькович місто Галич[101,р.404-405].

Санкт-петербурзькі вчені І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко розуміючи проблему ролі міст та торгово-економічної знаті Галичини в політичному житті, наголошують, що хоча Перемишль в цей час був столичним центром і його роль була домінуючою серед міст Прикарпаття та Подністров'я, однак в цей же час велику політичну роль відіграють такі міста, як Галич, Звенигород і звичайно Теревовль, які отримують статус князівських центрів. В цей час, зокрема Галич, починає вже суперництво за першість з Перемишлем і власне Галич, який був захищений з усіх сторін і стояв на зручному Дністровському торговому шляху, який з'єднував його як з Києвом, так і Причорномор'ям та Подунав'ям починає набирати рис могутнього політичного центру[93,с.137;с.108].

В цей же час, окрім міста Галича вивиснується і місто Звенигород. Як засвідчує джерело, яке використав при написанні своєї історії у XVIII столітті російський історик В.М. Татіщев: " помираючий у 1124 році князь Володар князівство Перемишльське дав молодшому сину Ростиславу, а Звенигородське, старшому сину Володимирі"[81,т.II,с.137]. Звичайно по такому розпорядженню розпочалась, після смерті князя Володаря, боротьба між братами, яка закінчилась так і не перерісши в катастрофу для Галичини. Скоро князь Ростислав перемишльський помер і князь Володимир Володарович переїхав в Перемишль, залишаючись і князем звенигородським. Що стосується Галицького та Теревовлянського князівств, то відомо, що після смерті теревовлянського князя Георгія Васильковича його князівство перейшло до князя Івана Васильковича галицького, який однак, не побажав переїжджати в місто Теревовль, а залишився князувати в Галичі водночас вододіючи і Теревовлем та всім Дністро-Подунав'ям[29,с.4-119; с.5-116; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

Київський літопис теж засвідчує князування Івана Васильковича в Галичі в 1140 році, наголошуючи: " що цього ж літа преставився в Галичі Василькович Іван - і взяв волость його Володимирко Володарович, сидючи в обидвох волостях, князуючи в Галичі"[74,с.193].

Проаналізуємо свідчення нашого джерела, згідно якого

політична ситуація в Галичині в 30-40 роки XII століття виглядає так, що джерела основну увагу приділяли боротьбі князя Ростислава з князем Володимиром за Перемишльський престол [29,с.4-119; с.5-116].

Як бачимо всі Прикарпатські князі, князь галицький Іван та теребовлянський Георгій, а також великий київський князь Мстислав підтримували право князя Ростислава Володаровича на перемишльський стіл, оскільки князь Ростислав не мав абсолютських стеремлінь на володарювання в усю давню Карпато-Дністровською (Великою чи Білою Хорватією) цивілізацією. Утвердження князя Ростислава в Перемишлі всіх влаштовувало, як і великого київського князя Мстислава, якому князь Ростислав перемишльський підтвердив свій васалітет, так і князя Георгія теребовлянського і князя Івана галицького, які практично ставали незалежними регіональними князями і виходили з під залежності Перемишля, як стольного міста Карпато-Дністровської державності. В цей же час в утвердженні свого зятя Володимира в Перемишлі та його об'єднаних стремлінь, бажав угорський король Кальман I, який надавав йому у цій боротьбі велику військову допомогу. Однак князь Володимир через блокаду його політичних стремлінь всіх регіональних князів: перемишльського Ростислава, теребовлянського Георгія, та галицького Івана, змушений був залишатися тільки князем звенигородським. Смерть перемишльського князя Ростислава у 1128-1129 роках, зразу зробила князя Володимира звенигородського одним із наймогутніших володарів Прикарпаття, однак Подністров'я, яке вийшло з під влади Перемишля, він не наважувався підчиняти військовим шляхом. В цей час в історії Дністро-Подунав'я досить сильні позиції займав Галич, володар якого князь Іван Василькович після смерті брата Георгія був також і князем теребовлянським. Як засвідчують джерела, перемишльці і галичани, як засвідчує Печерський патерик в 1094 році ведуть на рівні торгівлю з Києвом. Відомо, що князь Володар перемишльський в 1125 році розбитий поляками під Перемишлем, як засвідчував польський літописець Ян Длугош, поїхав в Галич збирати нове військо для війни з поляками [101,р.403-405].

В 1130 році галичани, як засвідчує київський літописець разом з полочанами, киянами, володимирцями, смолянами беруть участь у поході. Дослідники І.Я. Фроянов та А.Ю. Дворніченко вважають, що київський літописець називаючи галичан серед основних княжінь Русі, говорить про велику могутність Галича [92,с.133-134].

Під 1139 роком Київський літопис говорить, що князь Іван Василькович галицький і князь Володимир Володарович перемишльський спільно діяли проти волинських і київських князів. Такі ж свідчення ми отримуємо і під 1140 році. Така спільна політична діяльність князів Івана і Володимира може говорити про те, що після смерті князя Івана, двоюрідний брат Володимир перемишльський не випадково зайняв Галицьке і Теребовлянське князівства[29,с.4-119; с.5-119; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

Здамося питанням, яку ж роль у цій політичній житті Карпато-Дністро-Подунав'я займав син князя Ростислава Володаровича, князь Іван Ростиславович? Як бачимо із свідчень джерел від отримав від князя Володимира Володаровича для князювання Звенигородське князівство і як вважали вчені: В.Т. Пашуто, Л.В. Черепнін, Б.Д. Греков, опираючись на свідчення грамоти князя Івана берладника, Берладське князівство[56,с.367; с.192]. Володіючи з 1134 року землями Буковини, Молдавії та Подунав'я і маючи значні матеріальні засоби, як це засвідчує “Грамота князя Івана Ростиславовича берладника”, володіючи такими великими торгово-економічними центрами з міжнародною торгівлею, як: Берлад, Малий Галич, Текучий і другі, про що свідчить видана ним грамота від Галицького стола, він безсумнівно міг претендувати на першість в Галичині[16,с.336-381].

Щодо зайняття звенигородського престолу князем Іваном Ростиславовичем, то можна наголосити, що згідно з нормами феодального права, звільнившись трон уділу зразу займав молодший за рангом феодал. За таких власне обставин смерть князя галицького, Івана Васильковича у 1141 році, дозволила князю Володимирі Володаровичу перемишльському заволодіти Галицьким і Теребовлянським князівствами і стати одноосібним володарем всієї Карпато-Дністровської цивілізації - Великої чи

Білої Хорватії[29,с.4-119; с.5-116].

Однак повній абсолютистській владі князя Володимира Володаровича перешкоджав племінник, князь звенигородсько-берладський Іван Ростиславович. Хоча на перший погляд, він не міг заважати абсолютизму князя Володимира галицького, оскільки ключовим центром Перемишлем він володів, а Звенигородське князівство було роз'єднане з Берладським суто ключовими землями Галичини[29,с.4-119; с.5-116].

Київський дослідник М.Ф. Котляр з цього приводу зауважує, що конфлікт між могутнім сузереном і непокірним васалом, власне так характеризує Київський літопис князя Івана Ростиславовича, був неминучий[41,с.77].

Однак, сам князь Володимир Володарович, ставши одноосібним володарем Карпато-Дністровської цивілізації почав продумувати зміцнення своєї одноосібної влади. Ужгородський дослідник С. Федака вважає, що його самодержавному правлінню в чотирьох князівствах почав протидіяти великий київський князь Всеволод. Щоб охопити непокірну Галичину з двох боків великий київський князь Всеволод іде на все більше зближення з Польщею. В 1142 році між Всеволодом київським і Владиславом II краківським було укладено військово-політичний союз, який був підкріплений шлюбною угодою. Син Владислава одружився з Дзвениславою Всеволодівною. Опісля почалася війна в Польщі до якої було запрошено на боці великого київського князя Всеволода і князя Володимира галицького. Як бачимо міцний союз великого київського князя Всеволода з Польщею був утворений для того, щоб тримати в покорі князя Володимира галицького. Хмари над князем Володимиром галицьким згущувалися. У зв'язку з посиленням польської загрози, вважає С. Федака, князь Володимир переніс столичний центр з Перемишля в Галич[89,с.147-148].

Дослідник С. Федака також вважає, що перенесення столичного центру дуже не сподобалося великому київському князю Всеволоду, тому він супроти адміністративної діяльності князя Володимира галицького утворює у Волинському князівстві свого сина Святослава Всеволодовича. Князь Володимир галицький розумів, що таким кроком великий князь київський Всеволод розпочинає поступове підминання Галичини під Волинь. Тому

розуміючи неминучість війни з поляками та київсько-волинським великокнязівським доменом він своєю енергійною діяльністю швидко стабілізує політичну владу в Галичині, приборкує місцеве боярство, яке орієнтувалося то на Київ то на Краків [29,с.5-129; с.5-116].

Таким чином, наголошує ужгородський дослідник С. Федака, князю Володимирі Володаровичу галицькому вдалося забезпечити собі незалежність від Києва[89,с.148].

Щоб зрозуміти глибоко політичну та господарсько-економічну діяльність князя Володимира галицького, спадкоємця перемишльського престолу треба розглянути політичну, господарсько-економічну і військову діяльність цього князя з часу його повноліття[29,с.5-129; с.5-116].

Як засвідчують джерела, ще при житті батька князя Володаря Ростиславовича, Володимир займав визначне місце в політичній діяльності Перемишльського князівства. З часу повноліття він князь звенигородський, який активно помагає батьку з своїм військом в його війні з поляками[29,с.5-129; с.5-116].

В цей же час, засвідчують польські джерела, князь Володимир оточений силою звенигородського боярства, рицарства, переконаний в своїм праві зайняти по батьковій смерті перемишльський стіл. Практично, як наголошував галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький, опираючись на польські джерела, князь Володимир в час полону батька Володаря фактично виконував обов'язки князя Перемишльської землі. Він разом з стриєм князем Василієм Ростиславовичем веде переговори з поляками про викуп батька з полону. Його дипломатія закінчується перемогою і йому вдається викупити батька з полону, хоча всю славу в цьому питанні Руський літопис віддає князю Василю Ростиславовичу[29,с.5-129; с.5-116].

В подальшому часі, після викупу перемишльського князя Володаря з полону, князь Володимир організовує великі походи в Польщу, в помсту за полон батька-князя. Польські джерела засвідчують, що князь Володар послав сина Володимира грабувати Польщу. Як засвідчують польські джерела Володимир виконав волю батька і в 1124 р. полонив і опустошив Польщу по місто Беч[101,р.406-407].

Польський король Болеслав кривоустий у відповідь на похід

князя Володимира відправився походом у Перемишльське князівство де попалив багато міст і сіл. Між Болеславом та Володарем відбулася битва у якій перемогли поляки. В цій битві князь Володар втратив двох своїх визначних рицарів Навротинського і Завшитинського, що змусило його відступити в 1124 році в Галич, де він до 1125 року збирав нове військо для війни проти поляків[29,с.5-129;с.5-116].

Безсумнівно, наголошував Д. Зубрицький: “ така кровава війна відбулася зразу ж після визволення з полону князя Володаря перемишльського, і князь Володимир Володарович, як бачимо, прийняв у ній найактивнішу участь”[18,с.53].

Російський дослідник XIX століття І. Лінніченко, опираючись на свідчення польського літописця Яна Длугоша, теж наголошував, що після визволення батька Володаря князь Володимир весь час проводив у військових походах в Польщу. Війна закалювала його, давала досвід. Він виростав хоробрим князем-воїном, рицарем, який подавав приклад всьому своєму війську. Водночас, князь Володимир перебирав досвід політичного улаштування Польщі, одночасно стаючи політиком європейського масштабу. Поряд була окрім Польщі, Угорщина, Чехія та Німеччина на політичне улаштування, як вважав дослідник І. Лінніченко, орієнтувався князь Володимир Володарович, що пізніше й визначилося в його одноосідному правлінні в Галичині[29,с.5-129; с.5-116].

В цей же час, як наголошують джерела, князь Володимир не перебирав засобами, задля отримання перемоги над поляками, він був віроломним, жорстоким в молодому віці, що пізніше відтворено ним як у внутрішній так і зовнішній політиці [45,с.147]. Вже перед смертю батька, перемишльського князя Володаря, наголошував польський літописець Ян Длугош, князь Володимир зробив великий похід на поляків і завдав Польщі великого урону[101,р.406-407].

Зразу ж після смерті перемишльського князя Володаря, його сини князі Володимир та Ростислав зробили великий опустошувачий похід у Польщу, їх війська дійшли до ріки Вислока, в області якої були зруйновані всі польські міста та села [45,с.147].

Однак скоро брати посварились за якусь невелику волость, що

розміщена на межі між Перемишльським та Звенигородським князівствами. Не слід виключати, що князь Володимир, який не отримав Перемишльського князівства, підтриманий тестем, угорським королем Кальманом I, за його допомогою шукав приводу, щоб військовим шляхом зайняти Перемишль, оскільки частина перемишльських бояр, вважала, що власне князь Володимир повинен князувати в Перемишлі, як старший в роді [18,с.54].

З'ясуємо політичні відносини Угорського королівства з Перемишльським князівством. Як відомо після тяжких поразок угорців під Перемишлем був укладений мирний, чи як вважають дослідники, союзний договір. Він був підкріплений шлюбом князя Володимира з принцесою Софією, дочкою угорського короля Кальмана I, книжника. Договір укладений з Угорщиною був політично вигідний Перемишльському князівству щоб уникнути війни одночасно на два фронти проти Угорщини і Польщі[29,с.5-129; с.5-116].

Як відомо в цей час союзниця Перемишльського князівства Візантійська імперія все активніше протидіяла проти Угорщини. В час коли угорці концентрували всі військові сили на кордоні з Візантією, перемишльські князі, нападали, як на Польщу, й на Угорщину. Союзний договір і шлюб князя Володимира з угорською принцесою Софією поклали край нападам перемишльським князя на Угорщину. Стосунки набрали досить дружніх відносин, за яких могутній угорський король Кальман побажав бачити свого зятя на столичному перемишльському престолі у чому заохочував зятя, князя Володимира і не тільки словами, але й наданням великої військової допомоги. Слід зауважити, що за канонами феодално права, старший володарович повинен був успадкувати Перемишль, однак вмираючий князь Володар, невідомо керуючись якими причинами, віддав Перемишль молодшому сину, князю Ростиславу[29.с.5-129; с.5-116].

Останній, як вважав галицький дослідник XIX століття І. Шараневич, підтриманий перемишльськими боярами, які знали властолюбство князя Володимира, вирішив не віддавати старшому брату Перемишль. Військові дії не привели ні до якої небуть переваги, хоча угорський король сильно помагав зятю

військами[95,с.35].

Дослідник І. Лінніченко вважав, що істинним зачинщиком усобиці в Галичині був угорський король, який домагався своєму зятю Володимиру та дочці Софії в занятті Перемишльського князівства. Князя Ростислава перемишльського підтримували Васильковичі і великий київський князь Мстислав. Така політична ситуація привела до військової рівноваги, хоча угорський король Кальман I мобілізувавши всі наявні військові сили Угорського королівства, старався не зважати на протистояння проти нього та його зятя Володимира всіх руських князів. Перемишльський стіл для дому Арпадів був визначний, уже по традиції на ньому повинна була бути його дочка Софія, оскільки баба князя Володимира, перемишльська княгиня Ланка-Ілона, дружина перемишльського князя Ростислава, була з угорського королівського дому і в час її володарювання в Перемишлі, підтримана військовою організацією Угорщини, зуміла утриматись на перемишльському престолі, утверди і возвести за допомогою угорської зброї на перемишльський престол своїх малолітніх синів, князів Рюрика, в подальшому Володаря. У цьому випадку могутній угорський король, влада якого поширювалася від Адріатики до Карпатських гір, теж бажав бачити свою дочку, принцесу Софію, володаркою Перемишльського князівства. Однак рівновага військових сил схилила обидві воюючі сторони до переговорів. Як бачимо, наголошував І. Лінніченко, тут мова може йти про сферу впливу на Галичину, з однієї сторони Київського великого князівства, з другої сторони, Угорського королівства[45,с.147].

Зовсім по іншому підійшли до з'ясування цієї проблеми Санкт-петербурзькі вчені І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко, які вважають, що внаслідок активної господарсько-економічної та політичної діяльності князя Володимира, активною стала і звенигородська громада, яка підтримала свого князя у претензіях на перемишльський стіл. За допомогою останньої князь Володимир захотів вигнати з Перемишля свого молодшого брата, князя Ростислава. Дослідники наголошували, що спочатку у конфлікті приймали участь тільки військові дружини князів [12,с.121-129].

Подальші події говорять, що у конфлікт були втягнуті обидві

громади: звенигородська і перемишльська. Коли великий київський князь Мстислав послав військо на допомогу князю Ростиславу перемишльському, угорський король Кальман після приїзду князя Володимира з дружиною Софією в Угорщину, теж вислав йому на допомогу велике угорське військо[92,с.131-132]. В цей же час князь Ростислав перемишльський обложив Звенигород де воєвода князя Володимира з звенигородцями і 3 тисячами угрів міцно обороняв місто. На кінець оборони, обороняючися побачили помилку в розташуванні військ князя Ростислава, вийшли з міста і так сильно перемогли князя Ростислава, що у останнього не залишилося іншої можливості, як покинути облогу міста Звенигорода і відійти до Перемишля [81,с.138].

Таку ситуацію дослідники І.Я. Фроянов та А.Ю. Дворниченко пояснюють так. Князь Володимир, хоча і залишив місто Звенигород, однак облаштував, громаду, що скоро вернеться з військовою допомогою Угорського королівства. Звенигородська громада у відсутність князя Володимира не тільки захистилась, але й перемогла Ростиславове військо. Чому ж громадськість міста так трималася за князя Володимира, очевидно тому, що отримала запевнення князя Володимира, що коли він посяде перемишльський престол, то місто Звенигород отримає за вірність і допомогу більшу торгово-економічну і політичну самостійність. Так в міжкнязівських чварах звенигородська громада мала свій інтерес. Власне тут, наголошують дослідники, ми прослідковуємо зіткнення господарсько-економічних та політичних інтересів двох громад перемишльської та звенигородської[92,с.12].

Український дослідник І.П. Крип'якевич вважав, що зачинщиками ворогування між братами були перемишльські та звенигородські бояри. На мирному з'їзді у місті Щирці у 1127 році, як це засвідчує Ян Длугош, бояри з обох сторін безуспішно намагалися дійти згоди, і тільки смерть князя Ростислава Володаровича, наголошував І.П. Крип'якевич, припинила в Галичині усобицю і проклала шлях до централізації Галицької держави, як і отримання перемишльського стола князем Володимиром[42,с.72].

Джерела не конкретизують чим займався князь Володимир

Володарович утвердившись в Перемишлі, однак відомо, що він приймав участь в угорській усьобиці, польсько-угорській війні на стороні Угорського королівства. В зв'язку з цією війною він зробив у 1135 році блискучий похід у Польщу, внаслідок якого, як наголошують польські джерела, князь Володимир завоював місто Вісліцу і всю Вісліцку область і повернувся в Перемишль з великим польським полонем[101,р.407-408].

Галицький дослідник Д. Зубрицький вважав, що перемога князя Володимира відбулась внаслідок зради якогось воєводи “угорця”. Польський історик Нарушевич вважав, що це був відомий в історії князь Борис Коломанович, якого підтримували поляки в його претензіях на угорський престол і якому дали в утримання Вісліцку область, та це ймовірно, наголошував Д. Зубрицький, не відповідає істині[18,с.55-56].

Що стосується князя Бориса Коломановича, то він був сином угорського короля Коломана і княжни Євфросимії дочки великого київського князя Володимира Мономаха. Виріши, наголошував І. Лінніченко, він почав домагатися угорського престолу, опираючись на частину угорських вельмож. У його домаганнях його підтримувала Польща, яка бажала використати усьобицув Угорщині, щоб відібрати прикордонні області. Польський король Болеслав зробив три походи в Угорщину в 1132, 1133 і 1134 роках, та всі вони були неуспішними. На стороні Бориса та Болеслава ми знаходимо і руське військо, як вважають дослідники це військо послане великим київським князем. Ворогом цієї коаліції був зять і союзник угорського короля князь Володимир Володарович. Це він нагадував під час облоги Перемишля сину Бели, Гейзі, що він помагав сліпому королю проти ляхів: ” Батько твій був сліпий, а я отцю твоєму доволі послужив списом і своїми полками за його обід у ляхів” [74,с.150].

Угорські джерела теж наголошують, що відбивши напад поляків у 1135 році угорський король і його зять галицький князь Володимир у битві розгромили поляків. Після цієї перемоги угорський король і його зять князь Володимир захотіли повністю перемогти Польщу. Справа їх обляшувалася тим, що війська їх були цілі, а поляки понесли великі втрати. В 1135 році вони вирішили нанести по Польщі комбінований удар з Буди і

Перемишля. В результаті могутнього удару угорці захопили всі прикордонні з Угорщиною польські області, а князь Володимир Володарович, Вісліцку область. Перед наступаючими угорськими та галицькими військами постало питання штурму Кракова, і тільки заручництво за Болеслава краківського, німецького імператора, який був посередником на мирних переговорах, спасло Польщу від повного розгрому[100,с.150].

Вигідний мирний договір на заході, з Польщею, був укладений і князь Володимир галицький розпочинає переговори на сході, оскільки попередні відносини його з великим київським князем Мстиславом були напружені. Як засвідчують джерела, князь Володимир перемишльський вступає в досить дружні відносини з новим великим київським князем Ярополком. Російський дослідник В.М. Татіщев, опираючись на невідомі джерела, наголошував, що великий київський князь Ярополк в 1136 році вів війну проти Польщі по просьбі князя Володимира: ” того ж року Володимир і Васильковичі, князі червенські, скаржились Ярополку на вчинені їм від поляків многі обіди і просили у нього допомоги. Задля цього великий київський князь Ярополк зібрав велике військо і скоро сам пішов з братами своїми Вячеславом і Андрієм і синівцес Із’яславом і його полками. І переходячи до Галича, послав Ярополк хороброго воеводу і кормильця Андрія-Зева розвідати, де і як ляхи стоять і як на них іти зручніше. Зев оглядів добре обоз Болеслава і місце розглядів і по селах знатних поляків захопив і привів до Ярополка. Вони заявили, що Болеслав стоїть за Галичем по лугах між болотами, а позаду нього гори і чекає Ярополка. Війська у нього багато більше ніж у Ярополка. Перемишльські князі стоять біля гір і не сміють наступати, а Болеслав ще чекає війська. Це привело багатьох в страх і вони радили, щоб не іти далше, а послати до Болеслава послів і просити миру. Другі радили відступити і стати задля безпеки біля міста Звенигорода. Малодушних підкріпила промова князя Андрія Володимировича. І тоді вирішили обійти навколо Болеслава і з’єднатися з галицькими князями і напасти на поляків з двох сторін. Великий київський князь Ярополк поширює слух, що він відходить, а в цей час виконує окреслений план, раптово підступає до польського табору і робить напад з однієї сторони, а галицькі князі нападають на нього з другої. Поляки розбиті і

просять миру”[81,т.ІІ,с.258].

Галицький літопис після цієї перемоги наголошував: “ що великий київський князь Ярополк хоча князував не довго, з 1132 по 1139 рік, однак за час свого правління проводив політику єднання держави, помагаючи окраїнним князям проти ворогів Русі-України. В 1136 році він знову надав допомогу галицьким князям, яка забезпечила перемогу над польським королем Болеславом кривоустим. Великий київський князь Ярополк не зазіхав на Галичину і тільки постійно надавав галичанам військову допомогу виражаючи своєю владою “загальноруськими інтересами”, чим заслужив у галицьких князів повагу”[18,с.56].

Така повага і авторитет великого київського князя Ярополка підтверджується свідченнями Київського літопису, який наголошує: ” що у 1138 році галичани разом з киянами, смолянами, володимирцями на чолі з Ярополком ідуть на Чернігів”[74,с.192]. Цілком очевидно, наголошував І. Лінніченко, що В.М. Татіщев опирається на джерела, які не дійшли до нас, добре знав чому галицькі князі, всіма своїми полками допомагають Ярополку у війні з проти Чернігова. Галицькі князі цим своїм військовим походом віддячувалися великому київському князю Ярополку за допомогу у війні проти поляків. Така взаємодопомога, наголошував дослідник, була потрібна всім, оскільки великий київський князь Ярополк добре знав ситуацію в Польщі надаючи допомогу князю Володимирі. Перед Галичиною була могутня, з’єднана воєдино, агресивна Польща, яка була настільки могутня, що справлялася як з угорцями так і з галичанами. Великий київський князь Ярополк прекрасно розумів, що цю агресію в Русь-Україну треба припинити, оскільки вона може мати тяжкі наслідки для всієї держави. Підтримуючи в 1136 році проти поляків князя Володимира перемишльського він розгромом польського короля Болеслава кривоустого під Галичем остаточно припинив агресію Польщі в Галичину. Ці напади, очевидно й були передумовою перетворення окремих князівств Прикарпаття та Подністров’я в середині XII століття в могутню Галицьку державу[45,с.147].

Пізніші події виправдовують політичні стеремління галичан, а власне зупинення агресії Польщі, оскільки після смерті короля Болеслава кривоустого об’єднана його зусиллями Польща

розпалась на декілька князівств і після її розпаду князь Володимир Володарович перемишльський вже не потребував допомоги в боротьбі з поляками. Однак у 1136 році, наголошувава російський дослідник В.М. Татіщев, загроза Перемишлю була настільки сильна, що навіть спільно з Угорським королівством та великим київським князем Ярополком, князь Володимир зміг заледве припинити агресію Польського королівства. У цьому епохальному періоді історії Перемишля, є потреба наголосити на полководському та дипломатичному таланті князя Володимира перемишльського[29,с.5-119; с.5-16].

В цей же час, наголошував дослідник, Польща, розпалась власне із-за своєї агресивності, оскільки польський король Болеслав кривоустий із-за поразок підірвав військовий авторитет Польщі, що визвало незадоволення регіональних польських князів щодо королівської влади і після його смерті, польські князі не бажали сильної влади для своїх князівств. Слаба Польща, стала запорукою складання сильної Галичини. Не слід виключати, що польський король Болеслав кривоустий знав про політичні устремління князя Володимира і не бажав в сусідстві Польщі могутньої Галицької держави[29,с.5-119; с.5-16].

Його постійні війни по ослабленню позиції князя Володимира в Галичині в середині XII століття і полководський і політичний талант останнього, однак заступав планам князя Володимира в швидкому утворенні Галицької держави[29,с.5-119; с.5-16].

В цей же час князь Володимир перемишльський під гаслом “захисту руських земель”, звинувачуючи в “агресивності поляків” зумів втягнути у війну проти могутнього польського короля Болеслава кривоустого не тільки свого тестя, угорського короля, але й великого київського князя, що можна назвати, на передододні утворення Галицької держави, великим політичним та дипломатичним успіхом князя Володимира[81,т.ІІ,с.258-259].

Дослідник Д. Зубрицький зауважував, що Польська держава за час правління короля Болеслава кривоустого стала дуже могутньою. Польському королю Болеславу вдалося зломити опір польських князів і підчинити їх загальнопольській ідеї. Розумний князь Володимир розумів, що протистояти могутній Польській державі тільки дипломатією, а тобто не завжди впевненим союзом з Угорським королівством та великим Київським

князівством не можна. Для забезпечення недоторканості кордонів від Польщі, потрібна власна державна могутність[18,с.57].

Власне в цей час, наголошував дослідник І. Лінніченко, князь Володимир галицький бачучи могутньою Польську державу намагається відновити свою зверхність серед Прикарпатських князів і підчинити їх загально-державним, галицьким, інтересам [29,с.5-119; с.5-16]. Його помисли переплелись з аналогічною позицією великого київського князя Ярополка, що можна покласти в першу фазу формування Галичини[29,с.5-119; с.5-16].

Перемога над польським королем Болеславом кривоустим в 1136 під Галичем, всю політичну діяльність якого копіював у певній мірі, щодо зміцнення своїх позицій у Прикарпатті і Подністров'ї, князь Володимир, ось перший етап становлення Галичини, як окремої центрально-європейської держави[45,с.152].

Можна вважати, що паростки єдності Галичини проросли ще за часів великого київського князя Мстислава мономаховича (1125-1132рр.), який послабив центральну владу і практично заснував в Русі-Україні, федералізм, на якому проросли регіональні держави. Він підтримував тих князів, які уособлювали собою регіональну владу. Так в 1126 році великий київський князь Мстислав втручаючись в феодалну війну в Галичні підтримав центральне правління в Перемишлі на чолі з князем Ростиславом[29,с.5-119; с.5-16]. До його розуміння проблеми були включені і подністровські князі Васильковичі. Однак вся діяльність в цьому питанні великого князя київського Мстислава була не послідовною, тому після його смерті 15 квітня 1132 року наступний великий київський князь Ярополк надав торгово-економічні привілеї регіональним центрам Русі-України, як і торгівлі взагалі. Отже бачимо, що правління великого київського князя Ярополка було політичною, соціальною і торгово-економічною революцією, внаслідок якої міста та регіональні князівства, отримали від великого князя Ярополка великі права. Торгівельні права були закріплені великим київським князем Ярополком в 1135-1136 роках і надали Галичині повну господарсько-економічну незалежність[13,с.21].

Дослідник В. Янін вважав, що торгово-економічні пільги нібито на перший погляд не підривали великокнязівської влади, однак сильно зміцнювало регіональні князівства і юридично

закріплювали за ними право торгово-економічної самостійності, яка згодом переросла і в політичну. З точки зору процвітання Русі-України, явище було прогресивне, однак з точки зору феодального права, стимулювало регіональну політичну самостійність[98,с.60-79].

Київський дослідник П.П. Толочко вважає, що час правління великого київського князя Ярополка є часом переходу від єдиновладдя до поліцентризму. Київський князь Ярополк ослабив великокнязівську владу, тим самим дав можливість посилитись, як політично, так і економічно регіональним князівським центрам, які використовуючи авторитет великокнязівської влади, по суті вирішували свої політичні питання. Перемога великого київського князя Ярополка в Галичині в 1136 році над могутнім і свавільним польським королем Болеславом кривоустим укріпила авторитет не тільки великокнязівської влади, але й авторитет перемишльського князя Володимира, який отримав завдяки перемозі першість серед Прикарпатських князів[84,с.108-115, с.115-116].

Після смерті великого князя Ярополка в 1139 році в Києві починається міжусобна боротьба за великокнязівський стіл, як зауважував галицький дослідник І. Шараневич: ” яка тільки прискорила господарсько-економічне та політичне становлення Галицької держави”[95,с.37].

Однак цей процес господарсько-економічної та політичної незалежності в Галичині ще не набув широких форм. Як тільки на великокнязівському київському престолі утвердився Всеволод Ольгович, великий польський князь Владислав краківський зразу ж вступає з ним в дружні відносини. Союз був вигідний обидвом. Великий польський князь Владислав боявся своїх князів-братів, а також галицьких князів, які підтримували опозиційних до нього, польських князів. Союз Всеволода київського з Владиславом краківським був скріплений шлюбом сина Владислава Болеслава з дочкою Всеволода Звениславою. Цей союз залишався дієвим до самого вигнання Владислава краківського з Польщі.

Після укладання союзу великий київський князь Всеволод захотів відібрати у князя Із'яслава Мстиславовича його Волинь. Він посилав своє велике військо, яке доповнюють перемишльський князь Володимир та галицький князь Іван, а

також йому на допомогу прийшло польське військо Владислава краківського. Така ситуація зовсім не влаштовувала галицьких князів і вони дізнавшись, що великий київський князь Всеволод бажає перевести волинського князя Із'яслава у Переяслав, а його місто Володимир віддати своєму сину Святославу, зразу ж вступили в ворожі стосунки з великим київським князем Всеволодом, оскільки з'єднання Київщини і Волині в одних руках сильно налякало князів-родичів Володимира та Івана, що заставило їх ще більше консолідуватися. Отже наголошував дослідник І. Лінніченко, консолідації Прикарпаття і Подністров'я і перетворення їх в єдину могутню Галицьку державу, сприяли своєю політичною діяльністю київські князі[45,с.155].

Ситуація була майже безвихідна і знову в таких обставинах князі-родичі Володимир перемишльський і Іван галицький вжили достатньо заходів, щоби дипломатичним шляхом забезпечити безпеку своїм князівствам. Як наголошував дослідник Д. Зубрицький: "перемишльський і галицький князі замість того щоб битися з волинським князем Із'яславом Мстиславовичем подружилися з ним і повернулися додому. Поляки не задовільнившись ходом війни, лиш пограбувавши околиці міста Володимира і повернулися в Польщу. Ось так закінчилась війна великого київського князя Всеволода в 1140 році"[18,с.57].

Таким чином на передодні смерті князя Івана Васильовича галицького, ми бачимо політичну консолідацію двох володарів Прикарпаття та Подністров'я, які єдині в своїх політичних стремліннях. Таку очевидно політичну єдність князів-родичів-князів Володимира та Івана можна прослідкувати у продовж всього десятиліття, а тобто від того часу, коли князь Володимир став князем перемишльським та звенигородським, а Іван князем галицьким та теребовлянським. Як бачимо із свідчень та висновків вчених обидва володарі діють за одне в усіх своїх політичних стремліннях[29,с.5-119; с.5-16].

Такий "дуумвірат", чи як вважає російський дослідник Д. Александров: "співправління Галицькою державою, князями Володимиром і Іваном було притаманно до тогочасної Європи. Аналогічні процеси в цей час ми спостерігаємо в Польщі, Угорщині, Німеччині, де кожний володар мав своє велике князівство, однак був співправителем і цілої держави. Галичина в

цьому питанні не виключення. За таких обставин, князів галицьких Володимира та Івана, можна назвати співправителями Галицької держави. До них, такими співправителями Карпато-Дністровської цивілізації, Великої чи Білої Хорватії, були їхні батьки, князі - Володар і Василько»[3,с.45,с.47, с.54,с.116].

Смерть князя галицько-теребовлянського Івана в 1141 дозволила князю Володимирі перемишльсько-звенигородському стати єдиним, спадковим володарем Карпато-Дністровської цивілізації, яка на новому, вищому витку історії постала у вигляді Галицької держави[29,с.5-119; с.5-16].

Отже князь Володимир Володарович злучає всю велику територію чотирьох князівств, що простягнулась від Карпат до Дністра та Дунаю відносно старого політичного, господарсько-економічного центру Подністров'я, Галича, яка з 1141 року починає називатися Галичиною[29,с.5-119; с.5-16].

Заснований на межі ер, кельтами-галатами, як господарсько-економічний та політичний центр і відомий за свідченням готського історика Йордана з 246 року, як Галтіс, місто Галич вже у III-IV століттях був значний торгово-ремісничий центр, який відігравав велику економічну та політичну роль в Подністров'ї[19,с.23-27; 23,с.6-76,с.198-218,с.246-282].

Руський літопис так описував подію переходу столиці з Прикарпаття в Подністров'я: "сього ж року преставився у городі Галичі Василькович Іван і взяв волость його Володимирко Володарович. Сів він у обох волостях Галицькій і Перемишльській, княжуючи в Галичі"[74,с.193].

Як засвідчили джерела, з 1141 року адміністративно-політичним та господарсько-економічним центром Карпато-Дністровської цивілізації, стає стародавнє місто Галич, в який була перенесена столиця з міста Перемишля. Стара Карпато-Дністровська держава, як її ще в X столітті називав у своєму творі "Про управління імперією", візантійський імператор Костянтин Багрянородний: "Велика чи Біла Хорватія", отримала в 1141 році нову назву - Галицького князівства[29,с.5-119; с.5-16].

Князь Володимирко Володарович галицький був першим великим князем Галичини, територія якого на сході та південному сході доходила по лінії Горині, Свічі, Південному Бугу, на Заході, де Галичина межувала з Польщею і Угорщиною

кордони проходили по ріці Сян по вододілах рік Віслока і Віслоки, далше по ріці Сян, Карпатському хребту до Семиграддя і по Серету. Далше кордони Галичини проходили по Дністро-Дунайському міжріччі, охоплюючи гирла рік Дністра та Дунаю. До Галицького князівства належала і Закарпатська Русь, та населення Карпатських гір, які здавна були заселені слов'янами-хорватами[29,с.5-119; с.5-16].

Окрім Галича, могутніми господарсько-економічними та політико-адміністративними центрами були: Перемишль, що лежав на стародавньому торгівельному шляху, що з'єднував Галичину з Угорщиною, Польщею та Чехією, а також Звенигород в Подністров'ї Галич та Тербовль. На півдні Бакота, Берлад, Малий Галич. Князь Володимир Володарович галицький зразу був могутнім володарем, якому вдалося швидко стабілізувати політичну і господарсько-економічну систему на такій великій території[29,с.5-119; с.5-16].

Князь Володимир галицький зумів зразу ж у 1141 році зломати опір сусідніх князів, претендентів на галицький стіл, а також підкорити своїй волі могутніх і гордих галицьких феодалів-бояр, які здавна мали в Прикарпатті та Подністров'ї сильні політичні та господарсько-економічні позиції. Злучення воєдино чотири великих князівств поставило князя Володимира галицького в один ряд з наймогутнішими володарями центрально-східної Європи[29,с.5-119; с.5-16].

Таке політичне становище дозволило галицькому князю Володимирі зразу ж у 1141 році стати фактично незалежним, щодо Києва, центрально-європейським володарем. Статус галицького великого князя, був набагато вищий ніж раніший, коли Володимир був лише перемишльським князем[29,с.5-119; с.5-16].

Дослідник О.М. Рапов наголошує, що у 1141 році князь Володимир Володарович об'єднав всі князівства, що знаходились на території від Карпат до Дністро-Подунав'я під своєю владою. Це політико-адміністративне та господарсько-економічне об'єднання різко посилало політичну, економічну і військову могутність галицького князя і привело до нових територіальних надбань[67,с.74].

У 1141 році проходить повна централізація Галицького

князівства, як політична, адміністративно-військова так і господарсько-економічна. Ослаблення великокнязівської влади в Києві і могутність галицького князя Володимира, вважав дослідник О.М. Рапов, ось причини, які привели до повного від'єднання Прикарпатських і Подністровських князівств від політичної інфраструктури Київської держави і перетворили останні, з'єднані воєдино, енергією перемишльського князя Володимира, в самостійну Галицьку державу, яка зразу ж керувалася своїм спадковим володарем з роду внука великого київського князя Ярослава мудрого, князя Ростислава Володимировича перемишльського[67,с.74].

Дещо іншу точку зору займає на цю проблему має київський історик М.Ф. Котляр. На його думку, Галич, що розвинувся з замку в середині XII століття, швидкими темпами, особливо в 40-роки XII століття об'єднав особливу Галицьку землю у склад якої входили села-городища: Голі Гори, Микулин, Тисмениця, Тлумач, Ушиця. Сянок, Болшів, Ярослав, Кучелмин та інші. Тільки з переїздом у Галич у 1141 році князя Володимира Володаровича, розвиток Галича, який займав невелике серединне місце землі, пішов особливо швидкими темпами. В 1141 році князь Володимир Володарович сформував Галицьку землю, яка об'єднувалася з чотирьох князівств. Тільки Галицька земля, об'єднана князем Володимиром, прискорила ріст самого Галича, його соціально-економічне і політичне життя. Злучення значної частини західноруських земель навколо Галича було облегшено швидким наростанням центробіжних процесів феодалного розпаду. Київський центр виявився неспроможний перешкодити утворенню сильного Галицького князівства і його політичному відокремленню. Однак великокнязівська влада з перших років існування нового могутнього Галицького князівства робила усе для того, щоб підчинити князя Володимира Володаровича загальноруській державності. Робились спроби його вигнання чи навіть заміни останнього. Протидіючи централізаторським діям київського князя Всеволода Ольговича, князь Володимир галицький одночасно намагався ослабити могутність волинських мономахів, в першу чергу князя Із'яслава Мстиславовича. Так у 1141 році великий київський князь Всеволод звелів у місті Володимирі посадити свого сина Святослава, а волинському

князю Из'яславу віддати Переяславське князівство. Такий хід подій створив реальну загрозу існуванню могутньому Галицькому князівству та його засновнику князю Володимиру галицькому. Якщо врахувати союзні та родинні відносини з польськими князями, то можна наголосити, що могутній галицький князь у 1141 році попав своєрідні стратегічні кліщі. Вірний своїй політиці посадження братів і синів по ключових містах, великий київський князь Всеволод, наголошує київський дослідник М.Ф. Котляр, уже в 1141 році шукав приводу, щоби вигнати незалежного князя Володимира з Галича. Справа йшла до військового конфлікту між ними[41,с.79-82].

З точкою зору київського дослідника М.Ф. Котляра не згідні Санкт-Петербурзькі вчені І.Я. Фроянов і А.Ю. Двоніченко, які вважають, що історія розвитку міста Галича має свою багатовікову передісторію і її не можна виводити з середини XII століття, як це робить київський дослідник М.Ф. Котляр. Історія розвитку давнього Галича відкриває причини багатовікового процесу розвитку, як торгово-економічного так і політичного, що приводить до утворення могутньої волості і міста. Не дивлячись на те, що княжі столи були в XI столітті в Перемишлі, Терембовлі, Звенигороді, Галич в цей час однак не був порівняно з ними слабким торгово-економічним та політичним центром. Князювання Івана Васильовича в Галичі в 1130 році лиш підтверджує, що Галич в IX-XI століттях був могутнім політичним та господарсько-економічним центром[92,с.132].

Свідчення угорських джерел, які засвідчують про наявність у Галичі в IX столітті "галицького князя"[99,р.34-63], спростовує твердження дослідника М.Ф. Котляра, що Галич в XII столітті був "звичайнісіньким князівським замком без посада"[41,с.79]. Поява у Галичі в 1124 році князя Володаря, як наголошував польський літописець Ян Длугош, який живе в ньому певний час до 1125 року та збирав нове військо, факт багатозначний[101,р.407-408], що засвідчує про високий рівень господарсько-економічного та політичного життя міста. Про рівність по значенню центрів Перемишля і Галича нам говорить і Печерський патерик, який в 1094 році засвідчує про "гостей з Галича і лодії з Перемишля"[58,с.108].

Господарсько-економічний та політичний рівень Галича в

першій чверті XII століття дуже високий, про що говорить факт, що після смерті князя Георгія Васильковича в Теревовлі, галицький князь Іван Василькович не побажав переїжджати в Теревовль, а продовжив керувати Подністров'ям та Подунав'ям з Галича. Все це говорить, що у Галичі політичні та господарсько-економічні процеси проходили активніше, що висувало Галич на передній план. Таким чином за свідченнями угорськи джерел Галич уже в IX-X століттях, князівський центр, у 1130-1141 роках столичний центр Дністро-Подунав'я, з 1141 року столичний центр всього Прикарпаття і Подністров'я, фундатор Галицької держави [67,с.74].

Таке вивіщення Галича, коли він відсунув на задній план за господарсько-економічним розвитком такі міста, як: Перемишль, Звенигород та Теривовль, вважають І.Я. Фроянова та А.Ю. Дворніченко, і почав конкурувати з Володимиром та Києвом після того, як став столичним центром Галицької держави, говорить, що політичне та господарсько-економічне життя прискорене торговими відносинами з Візантією, Дунайськими територіями, Причорномор'ям з другої сторони з Будю, Краковом, Прагою, німецькими містами, з третьої сторони з Володимиром, Києвом, Ченіговом та Суздальською Руссю зробили свою справу в тому контексті, що Галич в подальшому випередив за розвитком Київ, що дало йому можливість з початку XIII століття фактично стати новою столицею Русі-України, а з 1215 року увійти у найвищу фазу західно-європейської, Карпато-Дністровської державності - Галицького королівства[92,с.132-134].

Вчений В.Т. Пашуто вважав, що переїзд князя Володимира і заснування нового столичного центру Прикарпаття та Подністров'я в Галичі, був пов'язаний політичними та господарсько-економічними обставинами. Князь Володимир бажав правити самостійно, а у Перемишлі його діяльність обмежувалася боярами. Роль Перемишля, "Гірської країни Перемишльської", як великого центру в центральній Європі дуже велика. Однак уже в XII столітті внаслідок близькості кордонів з Угорщиною, Польщею, Чехією, Перемишль став дуже незахищений від раптового нападу сусідів. Щоб опинитись під Перемишлем угорському королю потрібно було всього день ходу,

краківському князю приблизно такий самий час, і хоча Перемишль був добре укріплений та оточений захисними фортецями та містечками, однак великому війську він протистояти міг тільки за умов допомоги у його захисті всієї Галичини[60,с.148].

Становлення та розвиток Перемишля в історичній науці вивчена недостатньо, складається враження, що Руський літопис XIII століття замовчував стародавню історію Великої чи Білої Хорватії, Галичини, і зокрема міста Перемишля. Однак за сукупніст проаналізованих європейських джерел, вчені прийшли до висновку, що у місті Перемишлі складався свій власний громадський устрій, вівся власний життєвий Перемишльський літопис. Князівський і столичний центр Великої чи Білої Хорватії, Перемишль, займав, особливе місце в центральній Європі навіть тоді, коли князь Володимир Володарович переніс столицю в Галич. Вся політична та господарсько-економічна справа міста знаходилася в руках стародавнього родового боярства. Однак слід наголосити, що основна маса перемишльського боярства разом з князем Володимиром переселилася в Галич[20,с.46-54].

Перенесення столиці з Перемишля в Галич було обумовлено великою територією, яку в спадок отримав князь Володимир. Щоб зручніше управляти землями як Прикарпаття так і Дністро-Подунав'я, Берладського князівства, князь Володимир вибрав, добре захищене від раптового нападу ворогів, Галицьке князівство. З нього було добре контролювати як центрально-європейське так і причорноморське політичне та господарсько-економічне життя[55,с.367].

Цілком очевидно, наголошував дослідник А.М. Насонов, що Подунав'я перейшло в спадок князю Володимирі Володаровичу від галицько-теребовлянського князя Івана Васильковича. Уже в час князювання Володимира Володаровича в Галичі, галичани вважали Теребовль та Дністро-Дунайське пониззя з ключовими центрами: Берладем, Текучим, Малим Галичем та іншими містами на Дунаї, своєю волостю[49,с.136].

Домінування могутності Галицької Русі в Подунав'ї відзначає і грамога князя Івана берладинка від галицького стола. Очевидно міста: Берлад, Текучий, Малий Галич були тими центрами, які

утримували позиції володарювання князя Володимира на Дунаї [16,с.336-381].

Важливим рішенням князя Володимира зразу ж після злучення в одну Галицьку державу чотирьох князівств стародавньої Карпато-Дністровської цивілізації, наголошував український академік І.П. Крип'яквич, було встановлення нової столиці. Всі інші міста Галичини знаходились на окраєні: Перемишль близько польського кордону, Тереховль поблизу половецьких степів. Прикритий Дністро-Дунайськими містами та Тереховлем з півдня, Галич, був тією могутньою столицею з якої можна було контролювати і Центральну Європу і степовиків у Дністро-Подунав'ї. Внаслідок такого міцного прикриття раптовий удар Галичу не загрожував. Як відомо усі решта, центри, Перемишль, Звенигород, Тереховль могли дуже довго витримувати облоги від поляків, угорців, половців, тому Галич, який стояв в центрі Карпато-Дністровської цивілізації, був тим зручним політичним та господарсько-економічним центром, який забезпечував активне управління усією Галицькою державою. Галич мав можливість швидко зібрати великі військові сили, якщо напад на стародавню Велику чи Білу Хорватію, Галичину, був з якоїсь однієї сторони. Галич, наголошував академік І.П. Крип'яквич, був важливим політичним та господарсько-економічним центром Європи. Судноплавний Дністер давав можливість "гостям з Галича і лодіям із Перемишля", як зауважував Печерський патерик в 1094 році, вести торгівлю як з Києвом, так і з Константинополем, Будою, Регенсбургом на Дунаї, Причорноморськими містами[42,с.73].

Важлими товаром, яким торгував Галич, була сіль. Як виразився Руський літопис київський князь: "не пустив гостей з Галича і лодій із Перемишля і не було солі в усій Русі"[58,с.108].

Всі ці обставини підняли Галич до столичного центру. Однак передусім слід відзначити, що спочатку проходило господарсько-економічне вивіщення Галича, а опісля політичне, хоча можна наголосити, що Галич стоячи на великому торговельному шляху, оскільки Дністер був в той час повністю судноплавним, складав один із могутніх політичних та адміністративно-торгових центрів Подністров'я, які відзначені ще навіть у II-III століттях нашої ери на карті давньогрецького географа Клавдія Птолемея. Про Галич

у III столітті розповідає готський історик Йордан[27,с.5-51], у VIII-IX століттях Географ Баварський, в X столітті, розповідаючи про гостинного галицького князя, Анонім угорський[29,с.5-119; с.5-16]. Розвиток раннього Галича, як господарсько-економічного центру, без політичної князівської адміністрації було типовим явищем для міст-держав тогочасної Європи[92,с.132-134].

Однак, і це вірно наголошував І.П. Крип'якевич, Галич вже в X столітті, за свідченням Аноніма угорського був, князівським центром, а в XII столітті став могутнім столичним центром Галицької держави, коли в 1141 році князь Володимир Володарович затверджує за Галичем статус столиці, і всю землю від Сяну до Дунаю називає відносно свого столичного центру - Галичиною[42,с.73].

Саме вивчення Галича, як і його політична та господарсько-економічна історія в X-XII столітті потребує ретельного аналізу, оскільки сам ріст міста Галича не можна собі уявити без росту продуктивних сил всієї Галицької землі взагалі.

Вперше Подністров'я, як господарсько-економічна та політична система подається в II столітті нашої ери давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеем[27,с.5-31].

На його карті на усьому басейні Дністра зафіксовані міста від Карпатських гір, від ріки Сяна, витоку Дністра до його устя та Дунаю. Складається враження про давнє функціонування Великої чи Білої Хорватії - Галичини III-X століть, політичне життя якої описав візантійський імператор Костянтин Багрянородний, як активне функціонування Карпато-Дністровської політичної та торгово-економічної цивілізації в давні часи[103,р.13-18; р.29-31].

В зв'язку з цим розглянем всі наявні версії походження заснування міста Галича на Дністрі[29,с.5-119; с.5-16].

Одним із найцікавіших і найдискусійніших питань в історії Галича є походження його назви. У топонімічній науці існує понад 10 версій стосовно утворення топоніма Галич, які за тематичним принципом умовно поділяються на 5 груп:

1.Лексико-етимологічні версії тлумачать назву міста Галича на основі близьких до неї за звучанням іншомовних та власне українських слів (за співзвучністю кореневої морфеми). Найбільшого поширення набула гіпотеза, що прив'язує топонім Галич до галки - птаха родини воронових. Твердження науковців

підкріплене легендою про заснування міста, ініціатором якого нібито виступив один із перших київських князів під час свого походу на західноукраїнські землі. Вподобавши місцевість, вигідну для оборони, князь налякав там галасливу зграю вороння (давньоруське “галич”). Згодом поселення, яке тут виникло, теж дістало назву Галич.

За припущенням деяких мовознавців найменування міста утворене від слів, що означають характер рельєфу місцевості, де розташовувався давній град, а саме:

- польське *hala* - гірське пасовище;
- литовське *galas* - кінець, вершина;
- готське *hallus* - скелі;
- старослов'янське *golv* - голий, оголений (перегукується з українськими словами “галявина”, “прогалина”, тобто ділянка в лісі, на якій немає дерев).

Первісний Галич дійсно постав на безлісій, скелястій вершині гори. З наведеної гіпотези випливає також, що його мали б закласти племена одного із вищеназваних народів, із лексики яких і походить назва міста.

До версій, в основі яких лежить звукова подібність слів, слід відносити й “соляну” гіпотезу. Вперше її висунув професор Львівського університету Б. Гаке, згодом його підтримали історики Т. Свенціцький, Й. Еглі, Т. Коструба та Я. Ісаєвич. Найповніше ця версія обґрунтована у працях академіка В. Грабовецького. Основою для неї послужив переклад із кельтської близького за звучанням до назви міста слова: *hal* - сіль. Знайшовши в літописах повідомлення про переїзд через Галич торгівців сіллю, дослідники зробили висновок, що через княжу столицю пролягав “соляний шлях”. На їхню думку, в місті знаходилися склади солі, завезеної сюди із місць її видобування - підгірських копалень. Головним контраргументом проти цієї версії є те, що в історичних джерелах не знайдено свідчень про існування в Галичі соляних складів. Крім того, якщо вважати аргументи вищеназваних дослідників переконливими, то більше шансів отримати назву Галич мали Долина, Калуш чи деякі села Богородчанського району - давні центри солевидобування. Критично ставилися до цієї гіпотези відомий історик М. Грушевський та більшість українських мовознавців.

2. Міфологічну версію трактування назви міста обстоює філолог С. Пушик. Він вважає, що топонім Галич утворений від імені оспіваного в народній творчості язичницького божества Галиці - напівдів, напівзмії, котрій у дохристиянські часи поклонялися предки галичан. Вони збудували капище для принесення жертв Галиці, на місці якого пізніше постала княжа столиця. Зображення змії знайдено на одному із білокам'яних блоків, вмурованих у стіну Успенської церкви. Мистецтвознавці допускають, що цей блок не належить до власне декору церкви - він походить із літописного катедрального Успенського собору, збудованого у XII столітті.

3. Етнографічна версія базується на свідченні античного історика Геродота про проживання у Верхньому Придністров'ї племені галазонів (алазонів). Інші вчені називають у своїх працях автохтонні племена галлів, галійців, галатів, галіндів. Прихильники цієї версії стверджують, що саме назва представників котроїсь із цих народностей лягла в основу найменування закладеного ними ж поселення. Свої припущення дослідники обґрунтовують, проводячи паралель між згаданими племенами та археологічною культурою фракійського гальштату, поселення якої існували на західноукраїнських землях у XII-VII століттях до нашої ери.

4. Геральдична версія походження назви Галич ґрунтується на знайдених численних зображеннях галки на гравюрах, гончарних виробках, стінах і долівках церков, сторінках літописів і т. д. Про поклоніння жителів Підкарпаття чорній галці писав у X столітті арабський хроніст Аль-Масуді. Очевидно, цей птах був тотемом одного із білохорватських племен, що населяли терен Галичини у IX-X століттях. Цілком можливо, що одне з їхніх поселень було назване на честь птаха-покровителя, а через кілька століть зображення останнього з'явилося й на гербі міста.

5. Найбільш вдале, на нашу думку, пояснення назви княжого града дає антропонімічна версія. Її автор - професор Львівського університету І. Шараневич, якого підтримували відомі історики Й. Пеленський, М. Грушевський, І. Крип'якевич. Вони виводили вищеназваний топонім від князя на ймення Галич, що був засновником міста. Підставою для цього твердження є згадка в літописі про традиційне місце проведення ритуальних дій -

Галичину могилу, з якою пов'язувалась номінація князів на галицький престіл. Довгий час її місцезнаходження залишалось невідомим, і лише в 1991 році зусилля археологів В. Барана і Б. Томенчука увінчалися успіхом. На Качкові у Крилосі вони відшукали і розкопали могилу, в якій знаходилися: 2 бойові сокири, залишки залізного кинджала, залізні наконечники стріл, обгорілі останки ритуального човна - довбанки. Всі ці речі засвідчували, що їхній власник за життя займав досить високе становище в суспільстві - не виключено, був вождем племені чи князем. Порівнюючи Галичину могилу з аналогічними похованнями київських правителів Кия, Аскольда та Олега Віщого, можемо припустити, що в ній покійся племінний князь, причетний до заснування міста, або ж це символічна могила, висипана в його честь. Уперше цю гіпотезу висунув мовознавець Фасмер.

Останнє твердження базується на тому, що самого праху в могилі не виявлено).

Не виключено й те, що дане поховання належало не князеві, а княжні на ймення Галиця. Легенда розповідає, що ця дівчина після загибелі свого коханого - княжича із племені бастарнів - дала обітницю безшлюбності. Та коли над слов'янськими землями нависла загроза поневолення готами, то княжна, рятуючи край від знищення, погодилася стати дружиною готського правителя. Але, йдучи із ним до вінця, втопилася, дотримавши таким чином своєї клятви. Поселення, звідки вона походила, відтоді стали називати Галичем[29,с.5-119; с.5-16].

Сучасний український мовознавець М. Худаш також надає перевагу цій версії, але вносить у неї деякі поправки. Він доводить, що топонім Галич утворився в результаті поєднання особової назви "Галица" і денотата (означувального слова) "двір", "град" тощо (Галица двор, Галица град). Особову назву Галица вчений виводить від усіченого слов'янського автохтонного імені Гал (Галеслав), однак допускає, що вона могла утворитися й від апелятива "галица" - галка.

Перші поселенці на терені Галича з'явилися в добу пізнього палеоліту. У 1988 році археологічна експедиція під керівництвом Л. Крушельницької та М. Бандрівського виявила на Галич-Горі сліди життєдіяльності первісної людини: крем'яні відщепи,

пластини та сколи, скребла, ножі, а також залишки кісток мамонта, шерстистого носорога, оленя, зубра. На основі геологічного аналізу стоянку продатували 13-15 тис. до н. е.

Під час розкопок старостинського замку на Галицькій горі у кінці XX століття на початку XXI століття: археологи В. Баран, Б. Томенчук, Ю. Лукомський, В. Петрик, І. Коваль та В. Оприск виявили знахідки культури фракійського гальштату і досить потужний пласт давньоруської культури XII-XIII століть. Найвірогідніше, що у княжу добу тут знаходилася укріплена боярська садиба або твердиня одного з галицьких князів. Окремі науковці вважають, що на Замковій горі мав свою тимчасову резиденцію князь Данило галицький. Археологи встановили, що культурний пласт княжої доби мав товщину близько 1 м. і залягав на глибині 5,5-6,5 м. Під час розкопок зовнішніх контурів замкової вежі дослідники виявили оборонний вал із рештками дерев'яних клітей XII-XIII століть, залишки випалювальної печі XII століття та житла-майстерні XI століття. У клітках та під ними знайдено уламки корчаги, ручки від амфори, залізні шпори XII століття, фрагмент бронзового браслета. На плато гори виявлено залишки бронзоливарної майстерні, житло княжої доби, із предметів - залізні наконечники стріл, ножі. Отже, у давньоруський період житловий комплекс на Замковій горі мав виразно виробничий характер, хоча не виключено, що деь поруч знаходився княжий чи боярський терем. Північна околиця княжого Галича (сучасне місто) була заселена вже в 1-й половині XIII століття[29,с.5-119; с.5-16].

У 40-х роках XIII століття князь Данило галицький переносить столицю держави до міста Холма. Після цього давній Галич, ставши фактично вотчиною земських боярів, розпадається на окремі частини, котрі через століття оформилися як самостійні населені пункти: Вікторів, Комарів, Сокіл, Крилос, Підгороддя, Четверки, Бринь, Перевозець, Григорів. З іншої сорони від Карпат: Ямниця, Угринів, Пасічна, Заболотів, Угорники, Тисмениця і т. д. Наступною і, безумовно, найсуттєвішою зміною в адміністративно-територіальній структурі міста було перенесення його центру із Крилоської гори на Галич-Гору поблизу Дністра. Таким чином, ядро середньовічного Галича (та й саме сучасне місто) опинилося на території однієї з околиць

давньої княжої столиці. Історичний же центр Галича виділився в окремий населений пункт під назвою “Кринос”[4,с.183-186].

Продовжуючи тему походження Галича, зауважимо, щонайповніше ця версія обґрунтована у ранніх працях, мого вчителя академіка В.В. Грабовецького. Основою для неї послужив переклад із кельтської близького за звучанням до назви міста слова *hal* - сіль. Продовжуючи кельтську версію наголосимо, що уже давно вченими зауважено, що на окраїнах великої території розселення кельтів-галатів існував цілий ряд тотожних назв, що пов’язується з самоназвами гальських племен. Терміни Гель, Гелія-Галія, якими означували себе кельти Ірландії, область Гелеція-Галісія в півд-зах. Іспанії, Галатія-держава в Малій Азії і місто Галати, Галац на нижньому Дунаї і накінець Галичина, стародавнє Галицьке князівство у Подністров’ї з центром у місті Галич. Можна припустити, наголошує Д.А. Мачинський, що Прикарпатська Галичина, місто Галич, зобов’язані своєю назвою кельтам-галатам. Територія слов’янської Галичини була у III ст. н. е. окраїнною областю розселення кельтів. Поховальні речі Галичини II ст. до н. е. - III ст. н. е. безумовно кельтські. Їх досить добре проаналізував Ю.В. Кухаренко, який підтвердив вплив кельтів на розвиток слов’янського етносу Галичини. Що дослідник В.В. Грабовецький в пізніші працях, відкинув вплив кельтів на формування Галичини і вважає, що назва Галич походить не від кельтського, як він вважав раніше і що нами приведено вище, а від грецького слова “гальс”, що означає сіль. Це припущення він мотивує тим, що у Галицькій землі були соляні джерела, а в самому Галичі містилися склади солі, що дало можливість внаслідок торгівлі постати і самому місту Галичу. На його думку Галич як місто існував з IX століття на землі племінного об’єднання хорватів[28,с.68-95].

Однак, якщо розглянути роль Галича через призму не тільки місцевої, але й європейської історії то побачимо по багатолітності і багатству археологічного матеріалу відкритого в XIX столітті в Гальштатті, назва якого стала признаним терміном для означення ранньої фази розвитку кельтської культури. Ця територія покривається низкою регіональних князівств. Які одне за другим тягнутимися від Ірландії через усю Європу до Подністров’я та

Подніп'я та Причорномор'я. Ці князівства відомі: Британії, Франції, Іспанії (Галлія), Італії (Галлія) Німеччині (Венедія), Чехії (Богемія), в Україні (Галичина), Малій Азії (Галатія).

Власне тут були знайдені поховання представників могутньої кельтської аристократії і скромні могили общинників, які засвідчили життя людей епохи пізньої бронзи. Це європейські люди, які зробили в той час різочу технологічну революцію, а саме - перехід від епохи бронзи до заліза. Цей же народ кельти-галли вперше в Європі почали розробляти багатих покладів солі, за що їх і було прозвано словом *hals*-сіль, солеварами. Сіль вже в той час вважалась цінним продуктом. Вона давала можливість зберегти від порчення м'ясо, сало і другі продукти. Сіль дякуючи кельтам стала необхідним раціоном в харчуванні європейців.

Епоха Гальштату відкрила археологам поховання, речовий матеріал яких показує, що люди виготовляли свої ріжучі знаряддя і зброю, зокрема мечі не із бронзи, а з заліза. Князів кельти хоронили під насипаними курганами з верху яких увінчувалась статуя покійного в повний ріст з зображенням божества чи надгробний камінь чи ритуальну стелу. Тіла, як достовірно засвідчено уже не спалювались, а хоронились в прекрасних погребальних камерах, виложених із дубових колод. Такими своїми захороненнями кельти Гальштатта вийшли на історичну арену Європи біля 700-500 роках до н. е. Історичні джерела доповнюються свідченнями топонімії, які розкривають історію ряду географічних назв Європи, показують, що кельтські мови в Європі були ще задовго до того, як етнографи класичного стародавнього світу почали описувати кельтів, як один із самих могутніх народів Європи. Кельтське суспільство, як це ми наголошували вище, було аристократичне, очолювалося багаточисельною і всесильною знаттю. Другою ланкою суспільства були ремісники, які задовільняли усі потреби кельтського суспільства. Як засвідчують джерела кельтське суспільство ділилось на три основні класи "благородних: жреці, поети воїни, вільних ремісників і землеробів і рабів, які задовільняли всі потреби кельтського суспільства. Відносини в кельтському суспільстві регулювало "Кельтське право", перша європейська правова система, з якою античний світ і римляни змушені були рахуватися в своїх політичних відносинах з

кельтами. Кельтське право захищало всіх громадян суспільства. Громадянин лишався захисту “кельтського права” тільки за тяжкої провину перед суспільством. Не дивлячись на те, що кельти завоювали всю Європу і створили Європейське право, на основі якого, вони в усій Європі уже в V столітті до нашої ери розпочали розчинятися в місцевих народах[23,с.6-76,с.198-218,с.246-282].

Однак повернімося до проживання кельтів у Галичині і нижньому Подністров'ї, коли галати із Подністров'я-Галичини просунулись у Подунав'я у III-II ст. до н. е. На нашу думку цей регіон у цей час, теж був включений у сферу впливу державного формування галатів Подністров'я. Власне тут на території на схід від Карпат кельти дуже швидко почали поширювати свої топоніми. В цей же час слов'яни Карпат і Дністра переймають самоназви кельтів, зокрема венеди, і другі. Назви пов'язані з політичною присутністю кельтів-галатів, зберегли пам'ять про кельтів Галатів у назві міста Галич, назві Галичина, яка на нашу думку, походить від державного формування кельтів Галатії (Галичини) в Малій Азії. Питання виникає само собою з відкля походить ім'я міста Галич, що дало назву Галицькій державі і етно-назві галичан. Галицький вчений XIX століття О. Партицький вважав, що від галатів-бастарнів і походить назва міста Галича, вони і є засновниками у II-I ст. до н. е. Галича над Дністром, який і став на думку дослідника концентруючою політичною і господарсько-економічною домінантою кельто-слов'янської етнокультури Подністров'я[23,с.6-76,с.198-218,с.246-282; 27,с.5-23; 28,с.68-95].

Найдавніша письмова згадка про Галич відноситься до III ст. н. е. Згідно з свідченнями готського літописця Йордана: “ біля Галтіса (Галича) у 246р. відбулася велика битва між ост-готами і гепідами. Війська готів і гепідів, наголошує Йордан, зустрілись біля міста Haltis, де пливе ріка Ауґа-тобто на лівому березі Дністра”, де і до XIX століття заворіт ріки чи частина ріки Дністра носила назву ріки углової, наголошував дослідник. Чеський дослідник П. Шафарик і польський І. Лелевель утотожнювали “Галтіс” Йордана з Галичем над рікою Луквою і вважали, час виникнення давнього Галича 246 роком[102,с.24-46,с.67-92]. На думку дослідників П. Шафарика, І. Лелевеля, О.

Партицького та багатьох інших: “ свідчення Йордана під 246 роком, це перша згадка про Галич над Дністром”.

Польський дослідник Т. Земенецький теж вважав: “ що Галич над Дністром, що відомий за свідченнями готського літописця, Йордана, під 246 роком, був заснований кельтами-галатами”.

Доказуючи, що кельти у цей час проживали у Подністров’ї він наголошував, що: ” Галич самоназвою означає племінну назву кельтів-галатів, які залишили у пам’яті про себе назви у Прикарпатті і Подністров’ї: Галич, Галіція. Галич у Подністров’ї у перших століттях нашої ери, був один із великих торгових городищ, що був закладений кельтами-галатами”[102,s.24-46,s.67-92].

У III столітті нашої ери, тобто у час битви біля міста ост-готів і гепідів, Галич міг уже бути окрім центру торгового і центром політичним. Характерно, що назва Галича поширена і у Карпатських горах, пагорби, узгір’я, пасма гір носять назви Галича. Характерно, що це регіони розселення бойків, лемків і гуцулів. На думку А. Петрушевича: “ Карпато-горяни, гуцули і бойки, яким належить і місто Галич, складали в минулому східну частину хорватів”, хоча багато дослідників, зокрема Т. Шрейбер, вказували на вплив кельтської культури на формування бойків лемків і гуцулів наголошуючи на на дольмени кельтів у культурі горців слов’ян. Можливо певні компоненти кельтської культури, наголошував А. Петрушевич у галицьких горців мали місце, та з проміжком часу вони кристалізувались у суто слов’янські. Російський дослідник Ф. Браун наголошував, що з іменем Галича в його час пов’язували частину лісистих Карпат, і спеціально гору з якої бере свій початок Дністер. Дальше топоніми з назвами Галич поширені у ряді сіл Угорщини-Галич, Великий Галич, в Рудних горах - Галіч, в Ноградському комітаті-Галич. Про походження імені Галич існують дві гіпотези. Одна із них, згідно якої ім’я Галича означає, як області багатой сіллю, тому то і склони Лісистих Карпат зв’язують цю назву з словами гальс-сіль-загально індо-європейським означенням солі. Гіпотеза ця можлива фонетично лиш утому випадку, якщо ми приймем за вихідну мову кельтську. В британській групі кельтських діалектів слова дійсно починаються з h(г): halion, holen-так як і у мові Карпатських галатів. Можна допускати карпато(слов’янсько)-

кельтський діалект: Halitio, Hilizio, яке у слов'янській мові означає як Галич. Очевидно основні будівники міста були слов'яни і кельти, які мали не тільки етнічну, але й мовну спільності. Характерно, що Галич в Рудних горах, Гала-гора в Польщі в області Татранських гір можуть говорити про кельто-слов'янські етнокультурні старожитності. Якщо у слов'янській мові є слова галявина, галява, а у кельтській: hel, hal, що утотожнюється у індо-європейському корені hel, hollen, hal і існують у слов'янських мовах, де існують такі ключові слова, як: галява, галявина. Цілком можливо, наголошує з цього приводу дослідник О.М. Трубачев, що слов'яно-кельтські етно-мовні зв'язки були дуже древні, що зафіксовано у етніміах Галичина-Галич. Характерно, що топоніми поселень назв Галича на Дністрі і Галича на Дунаї по усьому пасму Карпатських гір і Подністров'ї притаманні там де в сивому минулому проживали разом кельти і слов'яни. В Рудних горах були і топоніми карпів, на нижньому Дунаї кельти і слов'ян теж складали велику і могутню у політичному розумінні етнокультуру. Можливо, що Галичани лиш слов'янізована етноназва кельтських старожитностей, і усі городища древньої Галичини у своїй основі були кельтські. Можна припустити, що слов'яни нарівні з кельтами брали участь у формуванні господарсько-економічних, політичних і торгових осередків на кельтській основі. По крайній мірі Руський літопис у своєму первісному екскурсі говорить нам про "Галичан Яфетового коліна", ставлячи їх між Руссю і Волохами, що утотожнюється вченими із територією Подністров'я. По сукупності джерел цілком реально можна наголошувати, що слов'яни-хорвати проживали спільно у Карпатах і Подністров'ї з кельтською етнічною меншістю галатів, етнічне взаємопроникнення яких і кристалізувало літописний етнос бастарнів. Не слід і виключати відкрити експансію кельтів і насильне підчинення слов'янського населення. Ряд дослідників вважає, що кельти зайнявши Галичину сконцентрували у регіоні Подністров'я усю свою політичну і господарсько-економічну адміністрацію[23,с.6-76,с.198-218,с.246-282].

Основним їх пункток концентрації політичної влади став Галич звістку про який подає готський історик Йордан під 246 роком. Дослідник Б.О. Тимошук наголошував, що найстародавніші

місцевості на середньому Дністрі теж пов'язуються з етнонімією Галича. Тут же стародавнє городище з іменем Галиця, у Чернівецькій області. Галицею називають притоку річки Сучави, є тут урочище Галиця. Багато етнонімів Галич-Галиця, вважає дослідник, розміщуються і тягнуться від Берладського Малого Галича на Дунаї до Галича на Дністрі, що дозволяє припускати про існування з давніх часів одного етнічного регіону, який дослідники пов'язують з давнім етносом склавів-хорватів. На стародавність Галича вказують і кельто-слов'янські старожитності випадково знайдені на території Галичини. Деякі із них відносяться до III-II ст. до н. е., про які галицький дослідник XIX століття А. Петрушевич писав: " Знайдені речі у Вікторівських лісах ритуальні топорики-кельти, ритуальні мечі з двома лезами, чотиригранні топірці, являються речами кельтських жреців". Польський дослідник Т.Н. Земенецький, що займався археологічними дослідженнями у Вікторівських лісах і читав лекції в Галичі по дослідженому матеріалі, прийшов до висновку: " що носіями політичної і господарсько-економічної культури яку перейняли слов'яни Галичини, були кельти. Місто Галич, було у Карпато-Дністровському краю першою великою політичною, господарсько-економічною і торговою "амбасадом" кельтів-галатів. Вони збудували місто, зміцнили його і перенесли з нього свої завоювання на усе Подністров'я. Нижньо-Дунайський Галич, був колонією Галича подністровського, який кельти і слов'яни по завоюванню нижнього Подністров'я розбудували"[19,с.23-27].

Археологічні матеріали Галича та його околиць говорять, що кельтські речі мають місце у побуті населення тільки у III ст. до н. е. - II ст. н. е. Подальший археологічний матеріал говорить, про подражання кельтам. Так у поселенні Бовшів, що в 11 кілометрах від стародавнього Галича, знайдені кельтські вироби виготовлені на гончарному крузі. Весь комплекс датується II ст. до н. е. Відкриті житла, печі археологом Л.І. Крушельницькою говорять, що у побуті населення в широкому вжитку у II ст. до н. е. була як кельська так і слов'янська посуда. Можна припускати, що у час II-I ст. до н. е. в околиці Галича склався кельто-слов'янський етнос, про що засвідчують старожитності виявлені в околицях стародавнього Галича, в селі Бовшів[43,с.119-122].

Про прихід кельтів в область Карпат і Дністра та заснування Галича, підтвержує і польський хроніст В. Калдубек, який наголошував: ” що волохи-галли завоювали слов'ян, які проживали на південь, схід від Карпатських гір де заснували Галич чи Галичину”[102,s.116-142; s.158-184].

Свідчення археологічних та ранніх свідчень джерел підтверджують інші достовірні джерела, які в Подністров'ї згадують вперше Галич у 246 році[36,c.72-77].

Згадки про Галич є набагато раніше, так у французькому епосі Галицька земля прославляється як багата країна, а руські белини називають місто: “ Галич старий, Галич багатий”[33,c.27].

На гербі стародавнього Галицького князівства була зображена чорна галка. Стародавній галицький герб у галичан, на нашу, чорний крук, був прототипом польського орла. Уже після 1215 року, після офіційної коронації на короля Галичини і утворення Галицького королівства, герб Галицького королівства стає чорний крук (ворон) в золотій короні. У такому вигляді чорний крук в золотій короні пройшов через усю 800 літню істрію Галичини, з 1215 року Галицького королівства, зокрема польський та австро-угорський період історії, в яких зберігалась державна символіка та герб Галицького королівства: чорний крук в золотій короні, що яскраво засвідчено польськими, угорськими та австро-угорськими джерелами. Російський вчений О.М. Трубачев етимологічно і історично пов'язував символ Галичини горну галку, чорного крука з етнокультурою Дунаю. На думку його О.М. Трубачева: “ Малий Галич на Дунаї мав якісь тісні етнічні зв'язки з Галичем на Дністрі, так само як Дунайське місто Томач - Тлумач з Толмачем - Тлумачем Подністровським, очевидно наголошував О.М. Трубачев мешканці одного із Галичів та Тлумачів були засновниками іншого”, якого конкретно дослідник не уточнює [88,c.171-172].

Археологічні дослідження в місті Галичі і підгородді говорять, що господарсько-економічні відносини на місці майбутнього Галича могли зародитися в Римську добу (I-III ст. н. е.). Знайдена велика кількість римських монет римських імператорів: Октавіана, Августа, Нерона, Траяна говорять про широкі торгово-економічні зв'язки населення стародавнього Галича з Римською імперією в перші століття нашої ери. Не слід виключати, що

Галич, як торгово-ремісничий центр міг уже функціонувати в пізньо-римський час, про що засвідчує під 246 роком готський історик Йордан[34,с.134-135].

Географ Баварський у IX столітті детально описує міста Прикарпатті та Подністров'я. Він наголошує, що цей регіон має стародавню назву Галіндію - Галичину у якій є місто Галич. Географ Баварський називає Галицьку землю "країною Галіндією". Це свідчення географа Баварського проаналізували російські вчені І. Топоров і В. Іванов які утотожнюють "Галіндією" географа Баварського з Галицькою землею чи князівством та з стародавнім Галичем на Дністрі[75,с.22-24].

Перша згадка, яку всі вчені вважають достовірною, про наявність Галицького князівства, чи князювання в місті Галичі князя, є свідчення угорського джерела, яке засвідчує про гостювання угорців у галицького князя по дорозі в Паннонію на свою нову батьківщину[99,р.29-32, р.46-49].

Про наявність в місті своєї стародавньої історії, стародавніх традицій говорить літописне свідчення, згідно якого в Галичі ще в XIII столітті ходила легенда, навколо поховання, пагорба, з яким галицькі бояри пов'язували з засновником міста Галича, легендарним князем Галичем. Літописне свідчення говорить: "у рік 1206 галичани привели князя Мстислава Ярославовича Німого... І прийшов він до Галича, але не досягнув нічого. Боярин Ілля Щепанович вивівши його на Галичину могилу і усміхнувшись сказав йому. Ти уже на Галичині могилі посидів, ото ж і в Галичі ти покняжив esi. А після цього ми скажем про Галичину могилу і про початок Галича, звідки він постав..." [74,с.371].

В свій час це свідчення аналізував дослідник М.Ю. Смішко, який припускав, що такого типу курганні поховання, як Галичина могила, могли бути в стародавній Галичині в I-IV століттях нашої ери. На його думку за цим поховальним обрядом хоронили представників карпсько-хорватської знаті[76,с.62].

Свідчення готського історика Йордана цілком співставляються з точкою зору археолога М.Ю. Смішка, та дослідженнями з цього питання галицького дослідника О. Партицького[57,с.67-80].

Ряд джерел, дають нам право наголошувати, що до часу утвердження в IX столітті князівської влади, містом Галичем, у

продовж століть, управляли “мужі градські” і він функціонував як торговий та боярський центр. До наших днів до нас дійшла белина “Дюк Стерпанович” у якій є нашарування галицьких сказань IX-X століття, які концентрують розповіді про господарсько-економічну і політичну історію Галича, особливо в IX-X століттях, коли Галич конкурував торгово-економічно і політично з Київською Руссю[5,с.23-24; с.12-16; с.34-45].

Одже джерело цього часу дає нам право говорити про Галич, “як про великий добре улаштований боярський центр”, яким разом з матір’ю володів “удатний син боярський-Дюк (герцог-князь) Степанович”. Ряд дослідників пов’язують слово “Дюк” з адміністративним становищем хорватського князя чи боярина Степановича, як галицького володаря, де останній був по західноєвропейських мірках, герцогом, за руським титулуванням князем, васальним відносно столичного Перемишльського великого хорватського князя, наприклад Всеволодімера[5,с.23-24; с.12-16; с.34-45].

На жаль до цього часу у питанні розгляду історії Галича, ці свідчення вченим були невідомі, або не бралися до уваги. Не будемо виключати, що у Галичі з самого початку сформувався могутній клас боярства, який виріс із торгово-ремісничої знаті. Могутність галицького боярства проглядається із самого початку князювання Володимира в місті Галичі, яке постійно намагалося обмежити самотійне правління князя. За таких обставин, можемо наголошувати, що до утвердження в Галицькій землі князя Володимира Володаровича було не простим, однак князь, за допомогою військової сили, зумів утвердити своє панівне становище, в такому могутньому господарсько-економічному центрі, як Галич. Джерела засвідчують, що Галич цього часу був і могутнім культурним центром. Це підтверджує нам Галицьке євангеліє, яке датується 1141-1144 роками, тобто роками утвердження князя Володимира перемишльського в Галичі. Зауважимо лиш, що Галицьке євангеліє, яке є унікальною пам’яткою, воно написане на сербо-хорватській мові, має рідкісний срібний XII століття, оклад. Галицьке євангеліє залишається єдиним поки що переконливим джерелом, яке засвідчує велич та могутність Галицької держави[32,с.92-93].

Тепер ще раз звернемося до населення та соціальних станів

міста. Джерела засвідчують, що в місті були всі: “і худі і багаті і добрі і духовенство”. Загальна чисельність міста в час переїзду князя Володимира Володаровича в Галич складало 15 тисяч чоловік. В основному, це була торгово-реміснича знать, духовенство, в підгородді проживали селяни-землероби. Місто більше виглядало на великий господарсько-економічний та міжнародний торговий центр, в якому всю владу мали галицькі купці. Цей наш здогад підтверджує свідчення Печерського патерика, який в 1094 році засвідчує про “ гостей з Галича, які торгували в Києві сіллю”[58,с.108].

Галицький дослідник І. Шараневич, що проводив археологічні роботи в Галичі вважав, що місто в X-XII століттях було “середовищем галицьких купців”, які займалися торгівлею у західній, південній та східній Європі. Факт продажі великої кількості солі в Києві, наголошував дослідник, дуже показний. Він говорить, що “гості з Галича” про вигнання яких жаліли кияни, були тут завжди бажаними[95,с.33].

Таким чином, наголосимо, що князь Володимир Володарович, зробив своїм стольним місто, яке як виразився київський історик М.Ф. Котляр, не постало в першій чверті XII століття і швидко виросло із замку “без посаду”, а було стародавнім центрально-європейським політичним, господарсько-економічним та ремісничо-торговим центром, за свідченням джерел, старішим за Київ. Коли умовна дата виникнення Києва датується V століття нашої ери, яка встановлена гіпотетично, то перша згадка готського історика Йордана цілком конкретна і визначена вченими ще в XIX столітті - 246 нашої ери.

Як бачимо Галич XII століття, це могутній політичний, торгово-ремісничий центр з багатовіковою історією, політичний та господарсько-економічний рівень якого не поступається навіть Києву, та іншим містам Русі та Європи. Галич з 1141 року - центр Галицького князівства[29,с.5-119; с.5-116], а з 1215 - Галицького королівства, як центрально-європейської держави[26,с.4-40].

Безсумнівно, що така могутність Галича, як вірно зауважує і київський дослідник М.Ф. Котляр, зразу ж налякала всіх сусідів і в першу чергу великого київського князя Всеволода, тому М.Ф. Котляр вірно наголошує, що уже в 1141 році великий київський князь Всеволод Ольгович робив все можливе для заміни, а той

фізичного знищення князя Володимира галицького. Однак процес започаткований князем Володимиром по політичному зміцненню господарсько-економічної системи в Галичині знищити було неможливо[41,с.82].

Дослідник І. Лінніченко вважав, що уже в 1141 році великий київський князь Всеволод робив все, щоби знищити Галицьке князівство, він почав організовувати великий похід в Галичину, хоча офіційної для цього причини не було. Формально князь Володимир галицький виконував всі феодалні повинності, щодо свого могутнього київського сюзерена, однак, наголошував І. Лінніченко, цього було недостатньо. Він був могутній і нагромаджував сили. Все йшло до зіткнення, як політичних так і торгово-економічних інтересів. Київський князь Всеволод перший розпочав конфронтацію. Він зібрав на князя Володимира галицького велику кількість князів, зокрема: Мстиславовичів, підняв краківського князя Владислава, який з'явився особисто з усім своїм військом. В цей же час князь Володимир галицький закликав на допомогу союзного угорського короля. Однак коаліція князів, яка виступила проти галицького князя була потужна, це були майже всі наймогутніші володарі Русі. Однак, наголошував І. Лінніченко, князь Володимир побачивши, що війна знищить ще зовсім не окріплу Галицьку державу, вирішив вдатися до дипломатії. Власне за допомогою дипломатії він вийшов із скрутної ситуації, а саме знищення своєї Галицької держави відійшло у майбутнє. Його дипломатія базувалася на залякуванні князів прийшовшої в Галичину коаліції. Галицький князь Володимир переконував князів, що якщо київський князь Всеволод вб'є його і відбере в нього Володимира його Галицьке князівство, то опісля він поступить так само з рештою князями, оскільки буде тоді сильним, підчинивши собі всю могутню військову організацію Галичини. До цього в нього вже є Волинь і Київщина. Після цього, наголошував князь Володимир, з такою силою, він піде на вас, як оце зараз на мене. Така політика дала можливість відступити втечею, а в цей час князі не переслідували військо князя Володимира галицького, а великий київський князь Всеволод задовільнившись фактом перемоги над князем Володимиром галицьким і признанням васалітету останнім повернувся в Київ[45,с.156].

Ця сутичка, як вважають дослідники відбулась на Волині. Князь Володимир галицький, не дав можливість вторгнення великого київського князя Всеволода в суто галицькі землі очевидно з причини, зради боярства та торгово-ремісничої знаті[20,с.46-54].

Джерела слабо описують війну князя Володимира галицького і Всеволода Ольговича київського у 1141 році на Волині. Не слід виключати, що вона відбулась із-за того, що князь Володимир галицький намагався захопити якісь прикордонні міста, як це пізніше наголошував Руський літопис. На нашу думку це була проба сил нового Галицького князівства з старим Київським. Однак жодна сторона не була готова до довготривалої війни. В стані Всеволода не всі князі підтримували політику великого київського князя. Переконливі доводи князя Володимира галицького, з якими він звернувся до окремих князів коаліції, очевидно були тим критерієм, які сприяли швидкому її закінченню в 1141 році. Швидкому закінченню війни з Володимиром галицьким були і інші причини. В той час, коли краківський князь Владислав пішов з усім військом на допомогу Всеволоду київському його молодші брати вдарили йому в спину і фактично нейтралізували союзника київського князя Всеволода. Тут не можна також виключати дипломатичної звитяги князя Володимира галицького. Уже в наступні роки сам великий краківський князь Владислав просить допомоги у князя Всеволода київського. Руський літопис так описує цю подію під 1142 роком: ” У ту зиму послав Всеволод сина свого Святослава, та Із’яслава Давидовича з Володимиром галицьким у поміч свату своєму князеві лядському Володиславу на братів його менших, на Болеславовичів. І зібрались вони коло города Чернецька і пустошивши вони вернулися взявши в полон більше мирних ляхів ніж ратних”[91,с.372].

Дослідник Д. Зубрицький вважав, що великого успіху цей похід не мав, оскільки князь Володимир галицький фактично не воював, він тільки дбав за інтереси свого князівства. Ослаблення поляків було йому на руку. Д. Зубрицький наголошував: “ що ця війна була корисною тільки для князя Володимира галицького і він використав її сповна. Князь Володимир галицький взяв більше мирних ляхів ніж ратних і з великою здобиччю повернувся в Галич”[18,с.58].

Дослідник І. Шараневич теж наголошував, що князь Володимир галицький з великою охотою включився у війну в Польщі. Він особисто, на чолі всіх своїх полків, вторгся в польські землі на ворогів Владиславових, які займали порубіжні, відносно Галичини, землі. Ослаблення безпосередніх сусідів з заходу було стратегічним завданням галицького князя. Тому він особливо сильно розпочав війну власне тут, про що свідчить великий полон з яким він повернувся в Галич[95,с.38].

Всі вище виложені і проаналізовані свідчення говорять, що становище Галицького князівства в 1141-1142 роках залишається таким, як за перших Ростиславовичів. Дослідник І.П. Крип'якевич вважав, що із-за того, що князь Володимир галицький намагався проводити свою самостійну політику виключно в інтересах Галичини, його князівство було стиснуто з усіх сторін сусідами: з півдня Угорщиною, з заходу Польщею, від півночі Волинським князівством, із сходу Київським князівством, з Дністро-Дунайського пониззя половецькими ханами та Візантійською імперією. Перебуваючи у такому становищі, князь Володимир галицький повинен був проводити обережну політику, щоб не допустити війни на два фронти. В цей же час йому потрібно було мати і надійних союзників. Як бачимо, союзниками його була Угорщина, Візантійська імперія, опозиційні до краківського князя Владислава, польські князі. В 1141 році, щоб зміцнитись він прийняв васалітет великого київського князя Всеволода і навіть по велінню останнього ходив військовим походом в Польщу. Однак стратегія князя Володимира галицького залишалась одна і та ж - повна незалежність і в першу чергу від київського князя Галицької держави[29,с.5-1129; с.5-116].

В цілому в перші роки правління в Галичі його зовнішньополітична діяльність залишається мирною. Як бачимо він припиняє активні походи проти Польщі і робить похід у 1142 році виключно за вказівкою великого київського князя Всеволода. З 1126 по 1142 роки він не виступав проти Угорщини підтримуючи з нею союзні відносини. Підтримував дружні відносини і з сусіднім волинським князем. Після 1141 року прагнув підтримувати дружні відносини з великим київським князем Всеволодом Ольговичем. Однак не дивлячись на свої мирні наміри змушений був відбиватися від нападів з усіх сторін.

Поява його могутньої Галицької держави була не по нутру всім сусідам і в першу чергу Польському королівству та Київському князівству, володарі яких терпіли князя Володимира галицького із-за його могутності[29,с.5-1129; с.5-116].

Сам же князь Володимир галицький, як бачимо, підтримував плани великого київського князя Всеволода щодо війни з Польщею, однак Всеволод київський вимагав, щоби Володимир визнав його верховну владу і "поклонився" йому, однак князь Володимир галицький відмовився і тому київський князь Всеволод Ольгович знову відновив війну, зібравши всіх князів Русі для походу в Галичину[42,с.74].

Київський дослідник М.Ф. Котляр з цього приводу наголошує, що подальші плани порозуміння між Всеволодом і Володимиром розходяться після 1142 року, тобто після того, як Всеволод зумів посадити свого сина Святослава в Володимирі, а Із'яслава Мстиславовича перевів у Переяслав. Це створило реальну загрозу самотійному правлінню Володимира галицького. Як вважає дослідник, конфлікт ставав неминучий, навіть при відвертій лояльності князя Володимира галицького[41,с.144].

Руський літопис так відтворює ці події: " У той же рік посварилися Всеволод з Володимиром із-за сина, бо сів син Всеволода в Володимирі і почали один на одного складати війну і Володимир кинув йому хресну грамоту. Всеволод тобі з братами пішов на нього. Того ж року ходили Ольговичі на Володимира: Всеволод і з двома братами з Ігорем і Святославом, Давидович Володимир і Вячеслав Володимирович, Мстиславовичі два - Із'яслав і Ростислав і Святослав Всеволодович і всеволодовичі два Борис і Гліб і Глібович Ростислав і Володислав лядський князь. Пішли вони на велемовного Володимира, заставляючи його добровільно приїхати до Всеволода і поклонитися йому. І утрів він привів до себе на поміч, але були вони йому без ніякої користі"[74,с.196].

Київський дослідник Л. Махновець зауважував, що коаліція на чолі з великим київським князем Всеволодом, що вирушила в Галичину, запросила також і половців. Війська підійшли під Теревовль, відрізуючи від Володимира Дністро-Дунайські його володіння. Сюди прибув і князь Володимир галицький з усіми своїми полками та з угорською допомогою, яку надіслав йому

угорський король Гейза II, брат дружини Володимира, Софії. На чолі великого угорського війська стояв ховатський бан, дядько Володимира галицького по матері, другий після короля сановник, палатин Угорської держави, Белуш. В цей же час, як наголошують джерела в час протистояння київський князь Всеволод зайняв все Дністро-Дунайське пониззя. Не дивлячись на те, що Володимир галицький втратив Дністро-Дунайське пониззя, він вирішив продовжувати протистояння. Противники цілий тиждень стояли по обох сторонах річки Серет. Союзники Всеволода прислали до князя Володимира галицького послів з пропозицією поклонитися Всеволоду київському. Ряд князів, які теж були залучені до походу, теж не хотіли зміцнення Ольговичів. І лише після того, як Володимир галицький відступив в район Рожного Поля і тут на злочасному місці для киян, Всеволод київський ухилився від битви, він відійшов до Звенигорода[74,с.196].

Руський літопис так розповідає про подальші події: ” І став Всеволод по цій стороні Звенигорода, а Володимир став по ту сторону, зійшовши з гори, а межі ними була ріка Білка. І повелів Всеволод кожному ім полку робити гаті. І назавтра перейшли ріку взяли гори в тилу у Володимира, бо Володимир думаючи, що вони до нього йдуть став приготувавшись до бою перед городом на оболоні, а усім Всеволодовим полкам не можна було битися з ним через тісноту, тому що болота підійшли аж під гори. Тому то зайшли руські полки на гори од сторини Перемишля і од Галича. Ситуація в цей час змінюється на користь Всеволода, оскільки Із’яслав Давидович привів половців, які стали мобільною силою, яка могла напасти на галицькі міста і села. Їх прихід став можливим після того, як берегдеї, торки та половці взяли штурмом Ушицю та Микулин. Це очевидно і перелякало галичан. Коли побачили це галичани, то занепокоїлись, кажучи: ”Ми тут стоїмо, а там жінок наших візьмуть. І почав Володимир слати послів до Ігоря: ” якщо ти помириш мене з братом, то я по по Всеволодовій смерті поможу тобі щодо Києва. І так підманув він Ігоря. І став Ігор благодіти Всеволода і мольбою і гніваючись і кажучи: ” не хочеш ти мені добра. Нащо ти призначив еси мені Київ. Ти і приятелів мені не даси приймати. І послухав його Всеволод і того ж дня під вечір учиним мир. І виїхав Володимир і поклонився Всеволодові, а Всеволод зустрів його зі всіма своїми

братами. І дав Всеволоду Володимир за труд 1400 гривень срібла, лаврентіївський літопис пише, що 1200 гривень, раніш багато наговоривши, а потім багато заплативши, і цим його вблагав. Всеволод же з братами цілувавши його примирив з собою. Сказавши йому: ”Осе ти цілий єси і більши не гріши”, - повернув йому Всеволод Ушицю і Микулин. І вернулися вони до себе” [74,с.196-197].

Як бачимо, Всеволод київський діяв проти Володимира галицького підступно, а тобто за допомогою половців намагався знищити Галичину. Сам же він, як воїн ніяк не виявився. Два рази галичани пропонували Всеволоду київському вирішити долю суперечок битвою, один раз на Рожному Полі, другий раз під Звенигородом, однак, остінній чекав на половців, які могли безборонно знищувати Галичину. Тому, Володимир галицький, зробив у цьому випадку єдиний правильний вибір, поклонився, що можна наголосити на високій дипломатії галицького князя. Тільки напад половців на Дністро-Подунав'я і міста Галичини примусили князя Володимира галицького прийняти васалітет і виплатити Всеволоду велику контребуцію[29,с.5-1129; с.5-116].

Галицький дослідник Д. Зубрицький так пояснював ці події, які засвідчені в Руському літописі: “цілком очевидно, що сусідство з Ольговичами на Волині не задовільняло галицького князя, він боявся, що Ольговичі, рано чи пізно нападуть на нього і відберуть від нього добреорганізовану в господарсько-економічному та політичному розумінні його батьківщину. Така підозра цілком очевидна і вона засвідчена в літописі: ”розсварився Володимир з Всеволодом із-за посадження сина Всеволодового Святослава в Володимирі”. Як бачимо, посадженню Святослава в Володимирі протидіяв Володимир і Всеволод розумів, що становище Святослава на Волині хитке. Як вважав Д. Зубрицький, не довіряючи Володимирі, Всеволод почав придумувати, якесь особливе поклоніння для Володимира, хоча було вже одне признание Володимиром зверхності Всеволода. Були так звані хресті грамоти, признание Володимиром влади Всеволода. Друге, що насторожило великого київського князя Всеволода, що князь Володимир галицький не хотів їхати в Київ на поклоніння Всеволоду, очевидно, що це була процедура не обов'язкова. Великий князь київський

Всеволод просто шукав причини, щоб відібрати Галичину у князя Володимира і посадити у ній одного із своїх синів. У деяких дослідників, які проаналізували хід протистояння із-за Волині Володимира з Всеволодом виникло враження, що Володимир сам в раптобий час злучення чотирьох князівств, бажав приєднати до своєї Галицької держави і Волинське князівство. Однак, наголошував дослідник Д. Зубрицький, такі твердження треба відкинути, оскільки розумний галицький князь, прекрасно розумів, що утриматись на Волині він так само не має шансів, як і Святослав Всеволодович, оскільки Волинь є родовим гніздом мономаховичів і вони по ослабленню влади князя Всеволода Ольговича в Києві будуть претендувати на неї. Він повинен був у цей час думати тільки про своє політичне утвердження власне на своїх обширних територіях, які простяглися від Польщі та Угорщини і простягалися до Дністро-Подунав'я. Обширність володінь, а це: Перемишльське, Звенигородське, Галицьке, Тербовлянське та Берладське князівства, потребували пристальної уваги галицького володаря. В цей час князь Володимир галицький був настільки могутній і багатий, про що до речі свідчить заплачені гроші "1400 гривень Всеволоду за труд", щоб думати, що інші князі дозволять йому захопити ще й Волинь. Власне в цей час захоплення Володимиром галицьким Волині могло обернутися для нього катастрофою. Скоріше всього Володимир суперничав з Всеволодом у питанні повернення Із'яслава Мстиславовича в отчу Волинь, якою володіли його предки. Мономахович Із'яслав був другом Володимира Галицького, що засвідчено і джерелами. Очевидно по його клопотанню і печучись інтересами власної безпеки князь Володимир галицький розпочав протистояння з київським князем Всеволодом"[18,с.60-61].

Характерно, що ввійшовший у Галичину великий князь київський Всеволод, теж побачив її добре улаштованою в господарсько-економічному і політичному розумінні. Всі ключові міста були вірні князю Володимирі галицькому. Навіть звенигородський князь Іван Ростиславович, не став пособником Всеволода київського, а підтримував політичну лінію свого стрия, князя Володимира Володаровича. В цей же час Всеволод київський пішов на примирення з Володимиром галицьким не

тільки тому, що прохання князя Ігоря зіграли велику роль. Угорський фактор теж не треба відкидати, і хоча літописець насміхаючись з Володимира галицького наголосив: “ що приведена велика кількість угрів залишилась Володимирі галицькому без потреби”. Однак, на нашу думку, власне цей угорський фактор став тією причиною, що “Володимир залишився цілий” і його “гріх був прощений”[29,с.5-1129; с.5-116].

Слід наголосити, що велике ополчення, вся Русь і Польща не злякали князя Володимира галицького, і тільки взяття половцями Ушиці та Микулина дещо змінили хід війни і перенесли її в центральну Галичину, а тобто під стіни Звенигорода. В цей час прибуття половців вирішило протистояння, що застало Володимира галицького піти на примирення. На таке примирення його штовхала знать, яка була в його війську, як із Дунайських міст та Берладського князівства так і Галичини, яка боялась половців. Власне великий викуп і віддання Ушиці і Микулина були тією умовою, яка знову утверджувала Галичину від Карпатських гід до Дністро-Дунайських гирл, однак у цей раз князь Володимир галицький отримав уже ці території з рук великого київського князя Всеслода[29,с.5-1129; с.5-116].

Про приналежність Дністро-Дунайських володінь до Галицької держави в епоху князя Володимира галицького нам засвідчує російський дослідник В.М. Татіщев у якого під 1144 роком записано: “ що Володимир після війни із дунайськими болгарами і візантійцями володів всіма містами до Дунаю”[81,т.ІІ,с.158].

Можна припустити, що після такого принизливого “примирення” з князем Всеволодом київським Дністро-Подунав’я, тобто Берладське князівство, вирішило вивільнитися з під галицької залежності. Однак, князь Володимир галицький не дивлячись на принизливий мир, залишався одним із могутніх володарів центрально-східної Європи і міцно утримував силою галицької зброї ці дунайські території[29,с.5-1129; с.5-116].

З’ясовуючи це протистояння київський дослідник П.П. Толочко вірно наголошував, що конфлікт не переріс у війну, сторони пішли на взаємні уступки: ” І дав Всеволоду Володимир 1400 гривень срібла за труд... Всеволод вернув йому Ушицю і Микулин. І вернулися вони до себе”[84,с.122].

Дослідник О.М. Рапов, опираючись на свідчення В.М. Татіщева, наголошував що конфліктом у 1144 році між Володимиром галицьким та Всеволодом київським виник тому, що Володимир захопив всі князівства своїх родичів. Він наголошує, що така велика контребуція, це плата за визнання Всеволодом київським права Володимира на всі галицькі володіння[67,с.73].

Конфлікт, на думку дослідників В.Т. Пашуто, Л.В. Черепніна, Б.Д. Грекова, виник також тому, що могутній сюзерен Володимир, відібрав у Івана Ростиславовича Дністро-Дунайське князівство, яким той володів, як відомо з грамоти з 1134 року [55,с.367].

Осівши в Галичі князь Володимир перепідпорядкував Дністро-Дунайські землі в своє управління і отримував з них великі доходи. Однак дослідник В.Т. Пашуто вважав, що тільки осівший в Галичі князь Володимир не міг мати великих грошей для виплати контребуції. Ці гроші він взяв з громадськості міста Галича, чим й визвав незадоволення горожан, що й викликало повстання галичан в майбутньому[60,с.181].

Дослідники І.Я. Фроянов та А.Ю. Дворніченко теж вважають, що власне галичани виділили на виплату контрибуції половину суми, що потягло за собою незадоволення міщан князем Володимиром[92,с.134].

Цю точку зору відхилив дослідник О.М. Рапов, який наголошував, що уже князь Василько Ростиславович володів великими багатствами, про що свідчить сума грошей 1200 гривень, які він заплатив полякам за викуп брата князя Володаря. Зауважимо, що князь Василько був князем одного князівства, Тербовлянського а князь Володимир володів Галицьким князівством, територією від Карпатських гір до Подунав'я. Тому сума контрибуції 14000 гривень була йому посильна. Тим паче, що літописець наголошує, що князь Володимир зразу заплатив гроші, а не десь їх збирав. Про будь-який збір грошей в Галичі для відкуплення Руський літопис не говорить[67,с.73].

Джерела, які були в розпорядженні В.М. Татіщева свідчать: ” що в 1144 році князь Володимир галицький вів війну з дунайськими містами, які внаслідок його поразки відійшли від нього. Війна його також проводилась з болгарами і візантіяцями. І володів він усіма градами до Дунаю”, наголошував В.М.

Татіщев[81,т.ІІ,с.137]. Незадоволення галичан скоріше носило не матеріальний, а моральний характер, як зауважують дослідники І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко. Галицька земля не захотіла пробачити своєму князю фактичної поразки, оскільки Дністро-Подунав'я з ключовими центрами Ушицею та Микулином були повернуті шляхом дипломатичного компромісу та контребуції, за які “велемовному Володимирі прийшлося багато заплатити”. Моральна сторона поразки, наголошують дослідники, ось основна причина незадоволення галичан князем Володимиром [92,с.134].

Аналізуючи конфлікт князя Володимира галицького і Всеволода київського автори монографії, Історія УРСР, вважали, що безпосередньою причиною походу князя Всеволода київського у Галичину був князь Івано берладник. Київський князь розпочав політику з'єднання Русі, тому Іван берладник був у його поході на захід козирною картою, звідси і неприязнь могутнього Володимира і в майбутньому його сина Ярослава до племінника Івана. Проти підтримки Кивом князя Івана Ростиславовича рішуче виступив князь Володимир, що й спричинило конфлікт, який надав виступу Всеволода київського в Галичину законного характеру. Зауважимо, що така точка зору не підкріплена ніякими джерелами[35,с.406-407].

Всі проаналізовані нами точки зору подій 1144 року зводяться до широкого незадоволення галичан правлінням князя Володимира галицького, як наголошено вище, весь тягар контребуції в подальшому було покладено на торгово-ремісничу знать, широкі народні маси[29,с.5-116].

Все це незадоволення стало наслідком повстання, про яке Руський літопис так нам зображує у другій половині січня 1145 року: ” на ту ж зиму вийшов Володимир із Галича в город Тисменицю на лови. А в цей час послали галичани послів по Івана по Ростиславовича у Звенигород і ввели до себе в Галич. Князь Володимир же почувши про це зібрав дружину і прийшов на нього до Галича і став навког город. Та виїзджаючи з города галичани билися кріпко і багато падало з обох сторін. А в мясниці в неділю на ніч виступив на них Іван з галичанами і багато вони билися. І побили в Івана дружини багато і відрізали його од города і не можна йому було вернутися в город і пробіг він скрізь

чуже військо до Дунаю, а звідти полем прибіг до Всеволода в Київ. Галичани же усю неділю билися після Івана з Володимиром, та по неволі одчинилися йому в масляну неділю. Володимир увійшовши в Галич, багато людей порубав, а інших покарав карою лютою”[74,с.197].

Як бачимо протистояння між самовладним правлінням князя Володимира і галичанами було велике. Як видно із свідчення джерела все місто простияло князю Володимиру. Все місто запросило князя Івана Ростиславовича звенигородського на галицький престол. І власне з галичанами він бився проти війська стрия князя Володимира, а звідтіля втік до великого київського князя Всеволода в Київ. Однак, як наголошував літописець, сили були не рівні. У протигагу виступу торгово-ремісничої галицької знаті, князя Володимира підтримали всі решту міста, дружина, яка складалася з бояр. Про те що князь Володимир увійшовши в Галич покарав лютою карою галичан, однак не говорить, що він покарав галицьких бояр. Як відомо з Руського літопису князь Володимир зібрав швидко дружину і скоро з нею прибув під Галич. Сила дружини була більша ніж дружина князя звенигородського і галицького ополчення. Руський літопис відзначав, що “побито у Івана дружини багато”, “відрізано дорогу до города”, а сам город взято в повну облогу[74,с.197], внаслідок чого князь Іван Ростиславович втік до великого князя Всеволода в Київ, що може натякати на якийсь зв’язок повстання в Галичі з великим київським князем Всеволодом Ольговичем. Як бачимо Всеволод київський не віддав опісля Івана, Володимиру галицькому, а навпаки почав спрямовувати його в Подунав’я для продовження боротьби з Володимиром галицьким. Взнавши це князь Володимир галицький жорстоко покарав галичан. На думку дослідника Д. Зубрицького, галичани побачивши, як владно володарює князь Володимир, вирішили запросивши молодого звенигородського князя Івана припинити володарювання в місті Галичі перемишльської знаті, якою оточив себе князь Володимир. Очевидно, наголошував Д. Зубрицький, що повсталі проти князя Володимира не тільки ремісники і купці, але й якась незадоволена вторинною роллю в місті частина галицького місцевого боярства, яка до вокняження в місті князя Володимира повністю контролювала місто Галич. Власне вона і запросила

звенигородського князя Івана, як реальна та місцева правляча еліта, на князювання в Галич[18,с.62-63].

Дослідник І. Шараневич наголошував, що після того, як князь Іван берладник вокняжився на галицькому столі з волі місцевого галицького боярства, князь Володимир галицький проти такого сепаратизму столичної знаті совокупив всі полки міст та князівств для боротьби з галичанами. Причина може бути та, що галичани, які мали з Києвом пільгові торгово-економічні відносини, очевидно діяли в інтересах великого князя Всеволода. Вони думали, що вигнавши князя Володимира і прийнявши князя Івана тим самим отримають допомогу великокнязівської влади. Однак князь Володимир діяв швидко. Галичани не могли й думати, що за такий короткий час князь Володимир галицький збере велике військо з усієї Галичини. Все це може говорити, що не дивлячись на поразку, князь Володимир залишався володарем, який опирався на міста, князівства та населення всієї Галицької держави[95,с.39]. Дослідник М. Дашквич наголошував, що в Галичині пройшов конфлікт між регіональними та центральними верствами галицького суспільства. В той час, коли регіональні центри підтримали князя Володимира галицького, сили центру, які бажали вивищитися над князем і домінувати в галицькому суспільстві і управляти ним при слабій князівській владі, підтримали князя, який фактично, з точки зору феодального права не мав прав на князювання в Галичі. Бояри, які з волі князя Володимира тримали всі ключові центри та регіони Галичини, звичайно підтримали свого князя Володимира. Галичан покладались на власні сили і князівську дружину Івана Ростиславовича. Одже підтриманий власниками великих феодальних землеволодінь, боярами, які на заклик князя Володимира прибули з власними військовими загонами та ополченнями міст, князь Володимир мав повну переважаючу військову силу під Галичем. Він зумів розгромити галицьке ополчення і дружину князя Івана Ростиславовича, відрізати його військо від міста і прогнати його з Галичини. Навіть раптовість нападу, як наголошує літописець, не був несподіванкою для готового до бою війська князя Володимира. Галичани, здалися і відкрили ворота, оскільки розуміли, що князя Івана з підтримкою не буде, а тій силі яка є у князя Володимира галицького вони

протистояти не зможуть. У них не було іншого виходу, як здатися на милість князю Володимирі. Як бачимо з свідчення Руського літопису, князь Володимир галицький з дружиною ввійшов в Галич. Хто ж була та вірна його дружина, запитував сучасників дослідник М. Дашкевич і відповідав: ” це були бояри, господарсько-економічна та військово-політична еліта галицького суспільства”[15,с.19-20]. Це підтверджував і руський літописець: “Дружина хотіла за “князя Володимира і його сина Ярослава, який любив і кормив її голови свої покласти” [74,с.197]. Власне за допомогою цього класу феодалів, боярської дружини, князь Володимир галицький утримував всю повноту влади в Галичині від Карпатських гір до Подунав’я, власне за допомогою боярської дружини він жорстоко розправився з повсталими галичанами, як наголошує літописець “багато людей порубав, а інших покарав лютою смертю”[74,с.197].

Однак відновлення князя Володимира в Галичі і покарання винних, не означало припинення боротьби та інтриг навколо Галицького князівства. Як засвідчують джерела князь Іван Ростиславович, після невдалого вокняжіння в Галичі втік в Київ до великого київського князя Всеволода Ольговича, який хоч офіційно й перебував у дружніх відносинах з васальним уже галицьким князем, однак не припиняв інтриг проти нього і бажав його політичного і економічного ослаблення. Як вважав, галицький дослідник Д. Зубрицький, даючи підтримку, більш дипломатичну князю Івану Ростиславовичу, він фактично санкціонував його посадження в Галичі. Не слід виключати, що це посадження було узгоджене великим київським князем Всеволодом із господарсько-економічною знаттю - галичанами [18,с.63].

Російський дослідник XIX століття С.М. Соловйов наголошував, що захист і політичний притулок, який був наданий князю Івану Ростиславовичу князем Всеволодом Ольговичем київським є продовженням попередньої політики, яку проводили Володимир Володарович галицький та Всеволод Ольгович київський. Прийняття в Києві князя Івана Ростиславовича ще більш загострили існуючі протиріччя, які привели до нової війни між Київським та Галицьким князівствами в 1146 році[77,с.421].

Як бачимо із свідчень джерел, великий київський князь

Всеволод Ольгович, теж примінив дипломатичний прийом. Після укладення договору, та визнання князем Володимиром галицьким васалітету, яке пройшло у вигляді примусового “поклоніння”. Великий київський князь Всеволод Ольгович розуміючи, що військовим шляхом він вичерпав своє підкорення Галичини, він вирішив покорити Галичину дипломатичним шляхом. Нагода була велика, оскільки галицькі купці, які торгували в Києві отримали від великого київського князя великі торгові пільги, і були зацікавлені в союзі з великим київським князем Всеволодом і номінальній залежності Галичини від Києва. Однак, такої думки не дотримувався князь Володимир галицький, який вважав себе незалежним центрально-європейським володарем і ситуацію в яку він попав і “поклоніння” винятковою та тимчасовою мірою своєї дипломатії. Його спрямованість була на повну незалежність і перетворення Галичини в центрально-європейську державу на зразок Польщі та Угорщини[67,с.74].

Це розумів і великий київський князь Всеволод Ольгович, тому вирішив спрямувати галицьку торгово-економічну та політичну знать на вигнання князя Володимира із Галича і заміну його більш лояльним кандидатом. Не виключно, що князь Іван Ростиславович та великий київський князь Всеволод Ольгович уже давно щодо цієї заміни вели переговори, і самі запросини галичанами князя Івана Ростиславовича проходило за згодою великого київського князя, що підтверджує факт втечі Івана Ростиславовича до Всеволода Ольговича в Київ. Сам факт, наголошував дослідник Д. Зубрицький, що князь Іван Ростиславович знайшов у великого київського князя Всеволода гостиприємність і заступництво, показовий. Внаслідок такого заступництва, великий київський князь Всеволод Ольгович тепер міг втручатися у внутрішні справи Галицького князівства [17,с.191-192; с.33].

Князь Володимир галицький після утвердження робив всі спроби, щоби добитися від Всеволода київського видачі Івана Ростиславовича, однак, той відмовив. Тоді, за свідченням джерел, Володимир галицький так розсердився на Всеволода Ольговича, що розірвав мир з ним і з усіма своїми полками виступив у Київську землю. Йому вдалось швидко організувати та очолити велику армію, яка склалася з галицьких, звенигородських,

перемишльських, теребовлянських та берладських полків. Внаслідок могутнього удару була завойована Прилуцька земля і вся територія Верхів'я Бугу[29,с.52; с.50].

Дослідник І.П. Крип'якевич наголошував, що місто Прилуки були сильно укріплене князем Володимиром, воно стало могутнім ричагом зовнішньої політики Володимира галицького на сході. Місто Прилуки, на думку дослідника було плацдармом на військ князя Володимира галицького у наступі на Київ [42,с.74].

Ряд дослідників, які сумують свідчення джерел, вважають, що окрім Прилуцької волості, князь Володимир галицький захопив ще й Бужську землю та інші міста Волинського князівства. За таких обставин великий київський князь Всеволод Ольгович спираючись на відстоювання законних прав Івана Ростиславовича на князювання в Галичі оголосив війну князю Володимирові галицькому. Завданий попередній урок князю Володимирові галицькому, наголошував київський дослідник М.Ф. Котляр не пішов йому на користь, ставши одноосібним володарем Галичини, він знову повертається до попередньої як внутрішньої так і зовнішньо-політної діяльності і зокрема, остаточно вирішує питання в користь повної незалежності Галичини, внаслідок чого і виникла нова війна. І хоча великий київський князь Всеволод Ольгович і в цей раз, як наголошує М.Ф. Котляр, знову зібрав могутнє військо і князя Болеслава краківського запросив і половців, та в цей раз військового успіху цей похід не мав, що фактично забезпечило Галичині і її володарю князю Володимирові галицькому повну незалежність[41,с.83].

Події розвивались так, як і в першу кампанію, київське військо підійшло під Звенигород, місто, яке по логіці повинно було б зразу ж відкрити ворота великому київському князю Всеволоду Ольговичу та князю Івану Ростиславовичу берладнику, оскільки до вокняження в Галичі він був князем звенигородським, однак цього не сталося. Що стосується князя Івана берладського, то цілком можливо, що йому вдалося утвердитися в місті Берладі на Дунаї за допомогою Всеволода київського і в 1146 році він з своєю дружиною та берладниками взяв участь у поході на Звенигород, щоб утвердитися в місті де він раніше князував. Не можна виключати, що власне “відстоюючи інтереси” князя Івана

Ростилавовича великий київський князь Всеволод прийшов під Звенигород. Однак місто не відкрило воріт, і тому великий київський князь Всеволод Ольгович віддав наказ, щоби штурмом взяти місто. Однак штурм міста був відбитий талановитим полководцем, воєводою князя Володимира Іваном Халдієвичем. В цей же час, коли великий київський князь Всеволод Ольгович штурмував Звенигород, князь Володимир галицький, зробив блискучий обхідний удар у тил противника, внаслідок якого йому вдалося захопити все Побужжя і загрожувати захопленню Києва. Захоплення суто Київського князівства і загроза захоплення Києва примусила великого київського князя Всеволода Ольговича зняти облогу міста Звенигорода і повернутися з усім військом для оборони власних територій. Новий похід великого київського князя Всеволода, який він планував здійснити з метою покорення князя Володимира галицького так і не відбувся із-за смерті останнього, що надало повну незалежність Галичині [41,с.83].

Руський літопис так передає нам ці події: ” Всеволод зібрав братів своїх, Ігоря і Святослава, якого залишив у Києві і з Ігорем пішов до Галича із двома Давидовичами з Із’яславом і Володимиром та з Вячеславом Володимировичем. У похід пішли також Із’яслав і Ростислав Мстиславовичі синівці його і Святослава він узяв сина свого і Болеслава князя лядського і половців диких усіх. І було много множество воїнів і тому йшли вони на повозях і на санях до города Звенигорода і спалили навколо нього острог у перший день. У другий день учинили віче звенигородці, хочачи здатися. Та був у них воєвода Володимирів муж, Іван Халдієвич. І схопив він у них трьох мужів і вбив їх і кожного з них перетнув навпіл, викинув із города. Цим він загрозив городянам і стали звенигородці відтоді битися без обману. Побачивши це Всеволод став готуватися, щоб взяти місто. На третій день по зорі пішли всі вої приступом до города, билися до пізньої вечірні і запалили місто у трьох місцях, та городяни з божою поміччю погасили. Бог ото і свята богородиця спасли місто від лютої раті і вигукнули городяни: ”Киріє елейнос!”... і вернулися звідти князі кожний до себе”[74,с.198].

Дослідник Д. Зубрицький так характеризував це літописне свідчення: ” з великою хоробрістю захищали галичани

Звенигород, місто в якому князь Володимир галицький розпочинав свою князівську кар'єру. Воєвода його Іван Халдієвич показав талант як могутнього воїна, так і полководця. Битва проходила від ранку до вечора. Всеволод київський кидав на штурм міста все нові та нові полки. Навіть підпал міста та пожежа в ньому, при добреорганізованій обороні, не зламали захисників. Немоżliвість взяти міста і наступ князя Володимира галицького на Київ, застала його зняти облогу і поспішати на оборону власних земель, маючи намір в майбутньому ще раз шукати перемоги в Галицькій землі, однак смерть останнього звільнила Галичину від свого залятого ворога і дарувало їй повну незалежність. Безсумнівно, що поразка в Галичині зразу ж відбилася на його брату, князю Ігорю. У відсутність Всеволода та Ігоря в Києві активно з громадськістю вели переговори, як мономаховичі так і князь Володимир галицький. Суть їх політичної діяльності заключається в тому: “ що Ольговичі узурпували владу на Русі і розпочали братовбивчі війни з усіма князями. В цей же час управляючі у відсутність князів урядники обкрадали місто Київ податками”. Очевидно, що якусь долю з цих податків (пограбувань) отримував і князь Ігор. Цим, як вважає інтригував у Києві князь Із'яслав Мстиславович. Одже, наголошував Д. Зубрицький: ” жадність Ігоря і хитрість Із'яслава привели останнього на великокнязівський київський торон. Князь Володимир не захотів підтримувати князя Ігоря у його претензіях на Київ і тільки здаля споглядав за політичними чварами в Києві” [18,с.66-67].

Дослідник І. Шараневич вважав, що князь Володимир галицький не зумів надати допомогу князю Ігорю, оскільки Мстиславовичі швидко перемогли Ігоря, зайняли Київ і віддали Ігоря городянам, які його вбили[95,с.39].

В цей час, після смерті князя Всеволода Ольговича в Києві розпочалась уособиця між Мстиславовичами і Ольговичами за великокнязівський стіл, тому князь Володимир галицький вирішив не брати участь у київських чварах. Він ставав самостійним володарем, тому київські справи його просто не цікавили. Вірно наголошує київський дослідник П.П. Толочко, що в цей час зміцніла позиція Галицького князівства, яке виграло війну, утвердилося стратегічно на Волині, в Прилуцькій землі і

стало самостійно вести політичну і господарсько-економічну діяльність в центральній-західній та південній Європі. Колотнеча в Києві дозволила князю Володимирі галицькому отримати повну незалежність від Києва. Військові кампанії, які були викликані київськими князями проти зміцнення Галичини у 1141, 1144, 1146 роках нічого не дали великокнязівській владі. Якщо ретельно розглянути хід політичних подій, то можна наголосити, що власне вони, як наголошує київський дослідник П.П. Толочко: ” спричинили утвердженню повної незалежності Галичини, оскільки виглядали як зовнішня агресія, яка тільки підштовхнула раніше роз’єднані князівства Прикарпаття та Подністров’я до консолідації. І такий консолідатор виявився в особі князя Володимира Володаровича галицького”[84,с.121-122].

Такому етно-політичному та господарсько-економічному зміцненню Галичини в одну державу, наприклад, сприяв другий похід в Галичину у 1146 році. Про це яскраво говорить довготривала облога міста Звенигорода, зміна тактики князя Володимира галицького у веденні війни з князем Всеволодом київським. Як бачимо, наголошував дослідник О.М. Рапов в 1146 році ми бачимо одночасно дві бойові картини - перша це безуспішний штурм міста Звенигорода великим київським князем Всеволодом і демонстрація полководського мистецтва воєводи Івана Халдієвича, який вдало вів оборону проти всіх наймогутніших князів Русі і друга, це завоювання галицьким князем Володимиром міста Прилук і всього Побужжя. Раптова смерть великого київського князя Всеволода Ольговича і боротьба князя Ігора з Мстиславовичами, дозволила князю Володимирі галицькому утримати за собою Прилуцьку землю і все Побужжя [67,с.73].

Таким чином, героїчна оборона міста Звенигорода, як і захоплення Прилуків та Побужжя князем Володимиром галицьким, так яскраво змальована київським літописцем, симпатії якого явно на стороні галичан, та князя Володимира, була фактом політичної незалежності Галичини. Літописець підкреслив, що політико-адміністративна та господарсько-економічна система галицького князя Володимира була вже дуже міцна: “ На другий день воєвода Іван Халдієвич, муж Володимирів... загрозив місту і стали звенигородці битися без

обману...”[74,с.197].

Дослідник В.Т. Пашуто наголошував на розумній обороні міста і відзначав полководський талант воєводи князя Володимира галицького Івана Халдієвича, який у такий тяжкий час, коли йому протистояли всі наймогутніші князі Русі, Польщі, половці, зумів протидіяти зраді, налагодити оборону і порядок в місті Звенигороді. Його вірність і відданість своєму князю, інтересам своєї Галицької держави і ненависть до її ворогів, в особі яких виступали всі князі Русі на чолі з великим київським князем Всеволодом, яскраво говорить, що Галичина як окрема держава сформувалась внаслідок експансій київських князів[61,с.18].

Дослідники І.Я. Фроянов та А.Ю. Дворніченко наголошують на активній ролі в формуванні Галичини городян. Роль городян прослідковується у стремліннях галицького князя. Городяни Галичини виходять на активну політичну сцену і починають суперництво з містами Київського князівства. Власне вони стали у Звенигороді тим оплотом галицькому князю, допомогли воєводі виявити і покарати зрадників Галичини, активно захищали Звенигород від нападів великого київського князя Всеволода. Увесь накал боротьби під Звенигородом між громадами Галичини і Київщини, наголошують дослідники І.Я. Фроянов та А.Ю. Дворніченко, очевидний і те, що київська громада пішла ні з чим з під Звенигорода говорять наступні події. Ольговичі, зразу ж після смерті князя Всеволода Ольговича були вигнані з Києва, а приємник київського престолу князь Ігор був вбитий київською громадою. Це, як бачимо, Ольговичі отримали плату за поразку під Звенигородом. На них була звалена вся негативна політика, яка привела до втрати київською громадою галицької і отримання останньою повної незалежності[92,с.135].

Одже плани князя Всеволода київського взяти місто Звенигород, а опісля Галич, зазнали краху, хоча як зауважував галицький дослідник І. Шараневич, великий київський князь Всеволод посилав на штурм Звенигорода: ” і русь і половців і ляхів”[95,с.39].

Київський дослідник М.Ф. Котляр вважає, що плани великого київського князя Всеволода в Галичині провалилися із-за хвороби Всеволода. Великий князь, на думку дослідника, виходив з військом з Києва уже хворим. Похід остаточно підірвала здоров'я

Всеволода, а поразка загнала його у могилу. Смерть великого київського князя Всеволода вивільнила Галич з під будь-яких зобов'язань щодо Києва[41,с.83].

Підсумок загальнополітичної діяльності великого київського князя Всеволода Ольговича вірно подає київський дослідник П.П. Толочко, який вважає: ” що великий київський князь Всеволод Ольгович, прикриваючись “загальноруськими інтересами” наводив збройними випадками жах на окремі регіони Київської Русі. В першу чергу в усьому цьому процесі він переслідував власні інтереси, а саме забезпечення за кланом князів Ольговичів домінуючого стану на Русі. Зайняття Києва, вигнання мономаховичів з Волині, все це викликало незадоволення в князів Русі. Та доміною всього цього процесу були війни князя Всеволода Ольговича в Галичині, внаслідок яких, ця багата область, яка прагнула тільки більшої автономії, зовсім відійшла від Київської Русі і перетворилась в окрему центрально-європейську, Галицьку державу. Промахи політики князів-ольговичів були жорсткою засудженні, що видно з вбивства киянами князя Ігоря Ольговича, однак сам процес децентралізації, започаткований князями-ольговичами, подолати не вдалось. Вся політична активність не створила великому київському князю Всеволоду Ольговичу доброї слави. Його не визнавали великим князем Русі, як Ростово-Суздальська та і Галицька земля. Як бачимо із військовим походів, не був великий київський князь Всеволод Ольгович і талановитим полководцем, політиком та дипломатом, хоча б таким вправним, як князь Володимир Володарович галицький. Авторитет свій він остаточно втратив запросинами поляків, а особливо половців для політичних та військових баталій в Київській Русі, після чого звичайно, не міг мати авторитет” [84,с.122-123].

Такої ж точки зору притримується і російський вчений Б.О. Рибakov, який наголошував, що: ” великий князь київський Всеволод, щодо свого утвердження був дуже жорстокий, лукавий, однак найсильніше він скомпроментував себе зв'язками з половцями та наведеннях останніх на Русь”[69,с.103-104].

Політичні помилки великого київського князя Всеволода Ольговича, не загладжували, а роз'ятрювали рани в політичному та господарсько-економічному житті Русі-України. Наприклад

його інтрига з князем Іваном Ростиславовичем та галичанами стала роковою, останній за згодою великого київського князя посіяв смуту в Галичині, яка закінчилась поргомом Галича та вигнанням назавжди, без права мати уділ в Галичині, князя Івана Ростиславовича. Такі ж чвари проводив великий київський князь Всеволод Ольгович і в Ростово-Суздальській землі. Київська Русь не бажала правління князів Ольговичів, тому вбивство в Києві князя Ігоря Ольговича, яскравий цьому факт[95,с.39-42].

Ряд дослідників вважає, що великий київський князь Всеволод Ольгович зустрів сильну опозицію зі сторони князя Юрія суздальського, який підтримував у цій боротьбі князя Володимира галицького. Їх узгодженні спільні дії не дозволили великому князю київському Всеволоду Ольговичу стати першим серед князів Київської Русі[35,с.379].

Таким чином, після вбивства киянами князя Ігоря Ольговича, київський великокнязівський престол захопив волинський князь Із'яслав Мстиславович, якого київський дослідник М.Ф. Котляр називає діяльним, завзятим, енергійним і вокняжіння якого, ще більш ускладнило становище Галицького князівства. Намагаючись об'єднати під своєю рукою всі князівства України-Русі, новий великий київський князь Із'яслав з новою силою взявся за обмеження політичної влади в центрально-східній Європі, Галицького князівства. Розглядаючи Волинь, як свою вотчину, великий київський князь Із'яслав відібрав її у князя Святослава Всеволодовича і дав йому взамін декілька незначних міст розміщених далеко один від одного, поблизу київського кордону. В руках нового діяльного великого київського князя Із'яслава Мстиславовича дуже у короткий час опинилась Київщина і Волинь, що склало для самостійності Галичини велику загрозу. Окрім цього великий київський князь Із'яслав у своїй зовнішній політиці опирався на родичів, зокрема польського князя Болеслава кривоустого і угорського короля Гейзу II від якого отримував допомогу у 1148 році у війні проти Чернігівського князівства[41,с.83-84].

Галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький відносно вокняжіння в Києві князя Із'яслава Мстиславовича, наголошував, що на великокнязівський стіл окрім Із'яслава Мстиславовича мав право його стрий, князь турівський Вячеслав Володимирович.

Спочатку хитрий князь Із'яслав говорив, що він зайняв київський престол на користь стрія, князя Вячеслава, та коли утвердився в Києві, то не тільки відібрав у стрія Вячеслава Турівське князівство, але й перевів його у незначне Пересопнецьке князівство, а Турівське князівство віддав своєму синові Ярославу. Утвердження князя Із'яслава на Волині та в Київській землі, усунення стрія Вячеслава з Турова не сподобалося другому визначному представнику роду великого київського князя Володимира Мономаха, князю Юрію суздальському. В той час, коли князь Із'яслав намагався визначитися в своїй політиці щодо Галицького князівства, над Київщиною нависла загроза зі сторони стрія, князя Юрія суздальського. Війна, що розгорілася між мономаховичами у 1146 році відвернула на певний час загрозу від Галичини. Князь Володимир галицький зірко спостерігав за цією війною, однак як вірно наголошував дослідник Д. Зубрицький: ” наша Батьківщина отримавши незалежність під мудрим правлінням князя Володимира не приймала участі у тій бойні, а спостерігала за нею, насолоджуючись спокоєм”[18,с.67].

Український вчений І.П. Крип'якевич теж вважав, що після смерті князя Всеволода київського в 1146 році боротьба між мономаховичами за київський великокнязівський стіл загострилася. Ситуація, яка була для Галичини катастрофічна стала повсякденною, що дало можливість такому розумному князеві, як Володимиру Володаровичу виграти час і спостерігаючи за бойнею в Київській землі, підготовляючись до подальших подій. У цій війні князь Володимир галицький підтримував нейтралітет, щоправда йому було не до вподоби переведення князя Святослава Всеволодовича з Волині, однак глибока рана нанесена самим князем Всеволодом Ольговичем не дозволила йому втручатися у волинські справи, оскільки князь Із'яслав мав на Волинь усі права, яка була родовим гніздом мономаховичів. Така політична позиція князя Володимира була до того часу, доки князь Із'яслав не зачіпав інтересів Галичини, а як тільки князь Із'яслав почав інтригувати з князем Володимиром галицьким, останній підтримав у війні за Київ князя Юрія суздальського[42,с.75].

Суть війни між мономаховичами з'ясовував в XIX столітті

галицький дослідник І. Шараневич, який вважав, що князь Юрій суздальський виступив проти князя Із'яслава київського тільки тоді, коли останній не передав київський великокнязівський престол братові, князю Вячеславу Володимировичу, а в подальшому відібрав у нього і його Турівське князівство, яке передав своєму синові. Князь Із'яслав волинський ставши великим київським князем також прогнав від себе і сина Юрія суздальського, Ростислава, який приїхав в Суздаль і просив батька Юрія розпочати війну проти Із'яслава, який в роді не по праву старшинства узурпував великокнязівський київський престол[95,с.40].

Цілком ймовірно, що сторону князя Юрія суздальського проти князя Із'яслава київського, князь Володимир галицький прийняв тому, що князь Із'яслав київський відмовився від видачі князя Івана Ростиславовича і надав йому політичний прихисток в Києві. З цього приводу Руський літопис говорячи про війну Із'яслава Мстиславовича з князями Вячеславом і Юрієм, наголошував: ” що із війни в Новгород-Сіверський прибіг Іван берладник” [74,с.203].

Він, як бачимо втік від князя Із'яслава Мстиславовича, оскільки з останнім вів переговори щодо його видачі князь Володимир галицький. Князю Із'яславу не на руку було сваритися з могутнім сусідом з заходу, оскільки його удар міг вирішити долю самого князювання Із'яслава в Києві, очевидно, спарва з видачею Івана берладника була вирішеною, що зумовило його втечу від князя Із'яслава київського. Однак втечу князя Івана берладника, князь Володимир галицький розцінив, як небажання князя Із'яслава київського його видавати і вбачаючи, що боротьбу з князем Із'яславом київським уже розпочато, він встановив стосунки з князем Юрієм суздальським і підтримав його претензії на великокнязівський київський престол. Однак великий київський князь Із'яслав Мстиславович вирішив приборкати свого стрия, князя Юрія суздальського і зробив великий похід у Суздальську землю князя Юрія у верхів'я ріки Волги. Однак похід був не успішний і в цьому році у відповідь князь Юрій зібравши багаточисельне військо суздальське вирушив походом проти князя Із'яслава київського. Обидва війська зустрілися біля міста Переяслава. Дослідник Д. Зубрицький наголошував, що: “ Юрій

Довгорукий не бажав кровопролиття і вимагав, щоби племінник, добровільно передав йому, як старшому в роді місто Київ, так радили князю Із'яславу і кияни. Та князь Із'яслав вирішив воювати з стриєм і був розгромлений князем Юрієм суздальським у битві під Переяславом. Після розгрому він утік в Київ, а звідтіля взявши дружину і дітей і митрополита Кліма, утік у місто Володимир, а князь Юрій суздальський вступив в Київ і як наголосив Руський літопис: “сів на столі отця свого”. Після такої крамоли, щодо власних стріїв, наголошував Д. Зубрицький, князь Із'яслав втратив авторитет в усіх руських князів. Перебуваючи в місті Володимирі він почав примножувати військо і шукати собі в боротьбі за Київ іноземної допомоги. Він попросив допомоги у своїх польських родичів князів Болеслава і Генріха, а також у зятя, угорського короля Гейзи II і Владислава князя чеського. Угорський король Гейза II відправив на допомогу Із'яславу 10-ти тисячнк військо, польські князі особисто з'явилися до міста Володимира з усіма своїми військами. Звідтіля всі разом прибули в Луцьк і там зупинилися...”[18,с.68-69].

Щоб заручитися підтримкою в своїх претензіях на великокнязівський стіл князь Із'яслав відправив послів до стрія Вячеслава, обіцяючи йому співправління в Києві. Однак князь Вячеслав прийняв сторону брата Юрія, як наголошував М.М. Карамзін, князь Вячеслав знав, що племінник Із'яслав обманює. Його, вважав дослідник, не перелякали полки угорського короля, польських та чеських князів. Навпаки князь Вячеслав взнавши про похід такої сильної коаліції, сповістив про це брата Юрія і сам з'єднав свої полки з ним. Характерно, що найбільшим спостерігачем у цих подіях поки що залишався один із наймогутніших володарів центрально-східної Європи галицький князь Володимир, який зайняв, щодо фамільної війни мономахівичів нейтралітет[37,с.142].

Така могутня коаліція волинського князя біля Галичини насторожила галицького князя Володимира і він, як наголошує Руський літопис: ”спорядив усі свої полки від Берладі до Карпат і почав обережно вичікувати, як будуть розвиватися події”. План коаліції був такий, військо князя Із'яслава волинського повинно було безборонно йти на схід і не боятися раптового удару князя Володимира галицького по Волині. В цей час, щоб

нейтралізувати похід князя Володимира галицького на Волинь під “гору галицького князя підійшов угорський король з усіма своїми полками, цим він не давав Володимирі теж рушити на схід”. Однак у князів Юрія київського і Володимира галицького теж був свій план, щодо нейтралізації угорського короля. В цей час, коли угорський король Гейза II підходив до Карпат, на нього в спину ударив союзник і родич галицького князя Володимира візантійський імператор Мануїл, своїм швидким маршем візантійське військо ввійшло в Угорщину і тим самим зв’язало угорців. Угорському королю тепер самому потрібно було поспішити на другу межу Угорської держави, щоб відвернути раптовий напад Візантії. Тоді коли кордони князя Володимира галицького з заходу стали у безпеці, він з усіма своїми полками рушив на схід, щоб надати допомогу князю Юрію київському проти волинського князя Із’яслава[77,с.142].

Як зауважують дослідники, угорський король Гейза II вів тоді довготривалу війну з візантійським імператором Мануїлом I Комнином, який намагався відібрати від Угорщини підвладні колись Візантійській імперії землі. Візантійський імператор Мануїл був до того ж у родинних стосунках з князем Володимиром галицьким, сестра якого Ірина була дружиною стрия імператора Мануїла I Комнина, Ісаака Комнина[74,с.226].

Звільнившись від угорської опіки, князь Володимир галицький зразу ж вислав на допомогу князю Юрію київському свій передовий полк, давши йому знати, що сам з усією своєю галицькою військовою силою виходить йому на допомогу. Втішений такою звісткою князь Юрій зібрав усі полки суздальські і руські, полки брата Вячеслава, виступив у Пересопницю де з’єднався з військами князя Володимира галицького[37,с.142]. Сам князь Володимир галицький з основними своїми полками отаборився біля міста Шумська. Противники визнавши, що князь Володимир галицький прислав в стан великого князя київського Юрія свої допоміжні полки, а сам зайняв позицію у тилу, відрізаючи тим самим шлях відходу угорцям, полякам та чехам, союзники перелякалися. Становище їх було незавидне і вони вислали посольство до великого київського князя Юрія просити миру: ” Ви нам замість батьків є. Чому заратилися сьогодні на брата і сина свого Із’яслава. Уладьте

з ним. Володійте Києвом, кому із вас належить, а віддайте Із'яславу Володимир і Луцьк і другі міста, які йому належать". Вячеслав і Юрій відповіли їм: " Бог допоможи нашому зятю королю угорському і нашому брату Болеславу і сину нашому Генріху, за те, що між нами добра хочете. Якщо ви велите нам миритися, то не стійте на нашій землі, животів наших і сіл не губіте. Нехай Із'яслав їде у свій Володимир і ви всі ступайте також у свої землі, а ми із своїм братом і сином Із'яславом самі замиримся", тобто, як наголошував Д. Зубрицький, без іноземного научення[18,с.71]. Союзники, що підтримували волинського князя Із'яслава, почали виконувати цю умову, а мономаховичі почали уряджуватись про укладення миру. Як бачимо із джерел, тільки признання за князем Юрієм Києва спас союзників та князя Із'яслава волинського від повного розгрому. Галицький дослідник І. Шараневич, наголошував: " що угри, чехи, ляхи і Із'яслав побачивши повне оточення руськими, суздальцями і галичанами побачили у Волинській землі свій трагічний кінець. Не спав в цей час і галицький князь Володимир. В цей час, коли польські князі перебували на Волині він дав про це знати пруським князям, які вторглись з півночі і почали плондрувати Польщу. Князю Болеславу і Генріху нічого не залишатися, як залишити князя Із'яслава волинського і швидко відступити в Польщу на захист своїх територій". За таких обставин, наголошував дослідник І. Шараневич: " уже мова про Київське князівство йти не могла, князю Із'яславу, можна було просити тільки про князювання в Володимирі за умови повного визнання стрія Юрія великим київським князем. Тільки за таких умов миру, чехи, ляхи і угри і сам князь Із'яслав міг залишитись волинським князем, а його союзники неушкодженими повернутися в свої країни"[95,с.40].

Руський літопис, так описує ці події: " король був не вільний і послав він йому Із'яславу десять тисяч угрів і так сказав король. Осе посилаю я тобі полки свої, а сам маю намір підступити під гори галицького князя і не дати йому рушити на тебе"[74,с.227]. Та князь Володимир галицький врахував таку тактику угорського короля Гейзи II. Київський дослідник Л. Махновець наголошував, що князь Володимир був добре обізнаний, що угорський король веде війну з візантійським імператором і коли "король підступав уже під гори галицького князя" з основним угорським військом

він сповістив про це імператору Мануїлу. Візантійський імператор Мануїл тільки чекав військового прорахунку угорців. Імператор, наголошував дослідник Л. Махновець, негайно, особисто на чолі великого візантійського війська швидким маршем вторгся в Угорщину, що вивільнило князя Володимира галицького від нападу з заходу і дало можливість сповістити князю Юрію київському, що він з усіма своїми полками виступає йому на допомогу[74,с.227-228].

Руський літопис так описує нам ці події: ” в той же час прийшли в город Пересопницю два Юрійовичі Ростислав і Андрій і підмога Володимирова з Галича. Сам же Володимир Володарович приступив був блище до города Шумська і убоялися ляхи і угри”[74,с.227].

В цей час, наголошував російський історик М.М. Карамзін, угри, чехи і ляхи веселилися в Луцьку за обідами Із’яславовими, та взявши, що мужній Володимир галицький відрізав їм шлях повернення додому вийшовши на поміч великому київському князю Юрію, а останній усю силу Русі зібрав в Пересопниці, вони не захотіли битися і почали радити князю Із’яславу волинському замиритися з стриєм і визнати його право на великокнязівський київський престол. Помирившись самі і відчасти Із’яслава з Юрієм, вони покинули територію Київської Русі. Опісля, Юрій, як великий князь київський звинуватив князя Із’яслава волинського в наведенні іноземців на Русь, розсердився на останнього і побажав відібрати у нього Волинське князівство. Маючи такі наміри великий київський князь Юрій перервав переговори з князем Із’яславом волинським і вирішив продовжити війну за військовою допомогою князя Володимира галицького[37,с.295].

Інший російський дослідник С.М. Соловйов вважав, що князь Юрій киево-суздальський вів переговори з князем Із’яславом волинським тільки до того часу, доки його союзники знаходились на території Київської Русі, як тільки угри, чехи, поляки вийшли з території Київської Русі переговори з племінником закінчились. Основним мотивом подальшої конфронтації постало питання данини з Новгорода, князь Із’яслав волинський бажав залишити її за собою, однак великий київський князь Юрій повважав, що її традиційно отримує Київ. Мир також

не міг бути укладений із-за позиції деяких князів, які вважали, що князь Із'яслав навів іноземців на Русь і за це в нього взагалі треба відібрати Волинське князівство. Особливо настоював на цьому князь Юрій Ярославович, який наголошував, що Із'яслав на Русь та Юрія навів іноземців, і якщо не відібрати в нього Володимирське князівство, то він і далше буде наводити іноземців на Русь [77,с.448]. Власне ці доводи, як наголошував руський літописець, заставили великого князя київського Юрія висловитись: "прогоню Із'яслава візьму його волость"[74,с.228].

Таким чином, війна між київським та волинським князями відновилась. Князь Із'яслав, як наголошував дослідник Д. Зубрицький, виступив з міста Володимира з усім військом захищати Луцьк. Його стремління були такі: " або загинути з честю, або перемогти"[18,с.71].

Київський князь Юрій, за свідченням джерел, "підступив під Луцьк де заперся брат Із'яславів, Володимир. Шість неділь стояв Юрій біля Луцька. Облога затягнулася у місті не вистарчало вже продуктів і води. Із'яслав намагався йти на допомогу обложеному Луцьку та князь Володимир галицький, загородив йому дорогу своїми полками". Однак скоро князь Володимир галицький, наголошував С.М. Соловійов, почав розмірковувати, що ж дасть йому поразка князя Із'яслава волинського. Князь галицький хотів довгого протистояння між київським та волинським князями. Перемога київського князя Юрія ніяк не влаштовувала галицького князя, оскільки ніхто не знав, як поведеться князь Юрій київський з'єднавши в одних руках Київщину і Волинь, чи не перетвориться він в ворога і нападника на Галичину. Ставши надто могутнім князь Юрій з киянами, волинянами, суздальцями міг перенести і далше війну на захід, а тобто у Галицьке князівство. Ситуація, коли у князя Юрія залишався Київ, а у князя Із'яслава Володимир і які між собою ворогували, влаштовувала князя Володимира галицького, тому він не нападав на волинські полки, не бажав над князем Із'яславом волинським військової перемоги. Сам волинський князь Із'яслав, побачивши наскільки могутнє галицьке військо і що його не перемогти і не пробитися до Луцька, почав просити галицького князя Володимира: " помир мене з стриєм Юрієм, я в усьому винуватий перед ним, то Володимир почав просити Юрія

помирити з собою Із'яслава. Юрій же Ярославович і син Юрія Ростислав не бажали миритися з Із'яславом і вважали, що Із'яслава треба вигнати із Русі, та другий син Андрій та дядько Вячеслав, погодилися на мир: “ Брат - говорить Вячеслав Юрію, ти не помирившись підеш, а Із'яслав мою волость спалить”. Дослідник С.М. Соловйов, вважав, що останні доводи князів, які хотіли утихомирити Русь і припинити ворожнечу князів були переконливим доводом для примирення Юрія київського з Із'яславом волинським[77,с.450].

Та князь Юрій київський, наголошував Д. Зубрицький, після деяких роздумів, вважав замирення передчасним. Він сказав, що зможе за допомогою своїх киян та суздальців захистити волость брата Вячеслава. Такі судження він робив “ надіючись на множество воїнів і бачучи, що в Луцьку починається голод ”. Князь Юрій вважав, що місто Луцьк ось, ось відкриє перед ним ворота[18,с.71].

Руський літопис, так описує ці події: ” І стояли вони коло города і не давали лучанам навіть води з ріки зачерпнути три неділі, а всього стояли вони поблизу Луцька шість неділей. Коли ж Володимир, брат Із'яславів уже знемагав із людьми своїми в городі, то Із'яслав зібрався з полками своїми з города Володимира, маючи намір піти на Вячеслава і на Юрія до Луцька битися вівійськом. Але в той час рушив Володимир Володарович із Галича полками своїми і прийшов і став на ріці Полоній межі городом Володимиром і Луцьком і таким чином роз'єднав їх. Добрий бо князь Володимир і братолюбством світяться, миролюбством славлячись і нехотячи нікому зла, задля того і став межі ними, що мав намір уладнати їх між собою. Через це не можна було Із'яславу піти на Вячеслава і на Юрія, щоб дати їм бій. Із'яслав послав тоді посла до Володимира галицького, свата Юрієвого говорячи йому: ” помири мене із стриєм моїм і сватом твоїм Юрієм. Я в усьому винуватий перед Богом і перед ним. І благав Володимир за Із'яслава, але Ростислав син Юріїв із Юрієм Ярославовичем не давали миритися, тому Із'яслав ще більше благав миру”. І вложив бог добрий намір у серце Андрієві, бо він є милостливим до свого роду, а ще більше до християн і став він благодати отця, говорити: ”ти не слухай Ярославовича Юрія. Примири синівця з собою. А князь галицький Володимир ще

наполегливіше слав послів до Вячеслава і Юрія: "Бог поставив нас властителями на кару лиходіям і на добродіяння благочестивим. А як ми можемо молитися тому, що сотворив нас: "Отче нас і Господи, нам провини наші, як і ми прощаємо винцватцям нашим" - коли синовець ваш Із'яслав, котрий, як вами обома роджений, перед вами не виправдовується, а кається і милости вашої домагається. Я теж не простий є ходак перед вами. Ангела бог не зісле, а пророка в наші дні нема, ні апостола... Отже князь Вячеслав, послухай брата свого і свата Володимира. І узявши до серця слова його схилився до переговорів і до миру" [74,с.228-229].

Князь Юрій же, наголошує літописець, вислухав, і так вони уладналися: " Із'яслав відступив Юрієві Київ, а Юрій вернув Із'яславові усі данини Новгородські. І так вони уладившись роз'їхались в мирі"[74,с.228-229].

Таким чином, літописець, сторонник князя Із'яслава волинського, описує всі події затяжної боротьби за великокнязівський київський стіл мономаховичів, в якій брав активну участь і галицький князь Володимир. У ході боротьби до укладення миру в 1150 році уся боротьба була загострена навколо Волинського князівства. Вирішення питання у 1150 році задовільняло князя Володимира галицького, як бачимо його дипломатія стала вирішальною у остаточному вирішенні цього питання. Таке вирішення, коли київський і волинський князь залишалися ворогами, задовільняло князя Володимира, оскільки давало можливість зміцнення його Галицькій державі. Як бачимо князь Володимир галицький був вірний союзу з князем Юрієм київським, допоки, той був лиш князь київський, як тільки князь Юрій побажав відібрати у князя Із'яслава Волинське князівство і вигнати останнього з Київської Русі, князь Володимир галицький зразу перелякався таких намірів київського князя Юрія, оскільки об'єднання Київщини та Волині загрожувало Галичині тому за таких обставин він розпочав примирювати ворогуючих родичів. Щоб замирити ворогуючих князів Із'яслава волинського і Юрія київсько-суздальського, князь Володимир галицький, як ми бачимо із свідчень Руського літопису примінив весь свій талант тонкого дипломата. Ця його роль була підчинена єдиній меті - повній незалежності Галичини. За ради цієї мети, наголошував

Руський літопис: “ Володимир Володарович вирушив із Галича усіма своїми полками і прийшовши став на ріці Полоній, межі ними і роз’єднав їх”[74,с.228].

Із цього свідчення стає ясно, що для галицького війська роз’єднані військово-політичні системи Волині та Київщини не складали загрозу. Окремо Волині і Київщині галицький князь міг протистояти, тому схилив ворогуючі сторони до миру. Галицький князь, однак розумів, що волинський князь залишиться його небезпечним противником, та не ворогом, як Юрія київського. Ідучи на союз з князем Юрієм суздальським, князь Володимир галицький розумів, що позиція князя Із’яслава волинського в Києві сильніша ніж позиція князя Юрія суздальського, однак він надіявся на багаточисельні суздальські полки князя Юрія, які зможуть протистояти волинському князю. Очевидно ці ж багаточисельні полки князя Юрія стали завадою до остаточного “вигнання Із’яслава з Русі”. Князь Володимир галицький прекрасно розумів, що через певний час ворогуючі сторони знову чекає конфлікт, власне ворогування Волині і Київщини було на руку князю Володимиру галицькому для власного зміцнення і повної незалежності Галицької держави [67,с.69-70].

Як мудрий політик задля забезпечення своїх стратегічних планів князь Володимир галицький вжив весь свій талант тонкого дипломата, згідно діяльності якого місто Володимир залишався за Із’яславом, а Юрій отримував з визнання Із’яслава, місто Київ. Як бачимо сидючи в місті Галичі князь Володимир міг контролювати за всіма подіями як на Волині та і в Київщині влюбий момент з своїм могутнім військом вдарити в спину князю Із’яславу волинському, якщо той домагатиметься Києва. Для князя Володимира галицького, Київ, ослаблений війнами і боротьбою князів уже не представляв загрози, своєю зовнішньополітичною діяльністю на сході князь Володимир галицький добивався рівності в правах з Києвом, він не бажав визнавати вже київського князя першим, вважав себе незалежним володарем, про що говорить Руський літопис: ” я теж межі вами не простий ходак”. Князя Володимира галицького по відношенню до князя Юрія київського, Руський літопис називає - “сватом”, Із’яслав волинський з Володимиром галицьким - “брати”[74,с.227-228].

Заради забезпечення Галичині повної незалежності,

наголошують Санкт-Петербурзькі вчені І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко, князь Володимир не вірячи ні Із'яславу ні Юрію, зірко споглядав за політичними процесами на сході, він робив усе, щоби Волинь і Київщина не опинилися в одних руках. Тому галицький князь Володимир то був ворогом то мирником однієї з воюючої сторони, робив усе щоби відвернути загрозу він господарсько-економічного і політичного зміцнення Галичини [92,с.137]. Бачучи могутнє становище Із'яслава на Волині і його союз з Польщею, Угорщиною та Чехією занепокоєний таким політичним розкладом, він у 1149-1150 роках укладає союз із князем Юрійем суздальським, якого фактично в 1150 возводить на великокнязівський київський престол. Союз був скріплений династичним шлюбом, одруженням єдиного сина князя Володимира галицького Ярослава на дочці вже великого київського князя Юрія, Ользі. Київський дослідник Л. Махновець у примітках до Руського літопису вважав, що одруження Ярослава і Ольги, як і укладення союзу між Володимиром та Юрієм відбулося в 1149 році, оскільки вже в 1149 році Руський літопис називає князя Володимира галицького сватом князя Юрія київського[74,с.226].

Київський дослідник М.Ф. Котляр вважає, що союз було укладено в 1149 році, а одруження Ярослава та Ольги відбулося в 1150 році[41,с.84]. Руський літопис під 1150 роком пише: ” оддав Юрій дочку свою за Святославовича за Олега, а другу Ольгу за Володимировича за Ярослава в Галич”[74,с.229]. Дослідник М.Ф. Котляр справедливо наголошує, що шлюб був укладений раніше, літописець порушив хронологію, щоби красивіше розповісти про цю подію, оскільки в розпалі боротьби за Київ, князь Володимир, виходячи з суто своїх галицьких інтересів, активно підтримував князя Юрія в оволодінні Києвом [41,с.84].

Коли князь Із'яслав розгромлений князем Юрієм і вигнаний з Києва осів в Володимирі, і як свідчить літописець: “ безліч народу вийшло на зустріч йому з радістю великою. І сів Юрій на столі отця свого віддаючи хвалу й славу богові”[74,с.227-228].

Князь Володимир галицький убоявся його. Могутність Києва його не влаштовувла, хоча вона вже не була такою як в час правління його предка, великого київського князя Ярослава

Мудрого, однак, сьогодні князь Юрій об'єднавши Суздальську та Київську землі загрожував “вигнанням Із'яслава з Русі”. Що ж до Волині цього часу, то навіть в союзі з Польщею та Угорським королівством вона не могла скласти загрозу великій об'єднаній від Дунаю до Карпат, Галицькій державі. Дослідники І.Я. Фроянов та А.Ю. Дворніченко вірно наголошують, що коли князь Володимир галицький зупинив похід князя Із'яслава на Луцьк, той був не страшний його могутнього війську. Однак треба наголосити, що в князя Володимира галицького були ще великі резерви, громадські ополчення міст, від Карпат до Дунаю, які не використовував могутній галицький князь у цьому поході. Фактично, князя Із'яслава волинського чекав повний крах, однак стратегічна політика князя Володимира галицького не дозволила князю Юрію злучити Київ і Володимир в одних руках. Князю Юрію київському прийшлось з цим рахуватися, оскільки при заволодінні Києва кияни боялися більше князя Володимира галицького ніж князя Юрія суздальського, а отже наголошують дослідники, князь Юрій суздальський не був грізний для киян без могутніх галицьких полків князя Володимира[92,с.229].

Після військової кампанії, яка була закінчена успішно князем Володимиром, він зосереджується на господарсько-економічному та політичному облаштуванні Галичини, нарощуючи її господарсько-економічну та політичну могутність в центральнo-східній та південній Європі. В цей час князь Володимир нагромаджує ресурси, йому підвладна, Погоринська земля, яка починає вливатися в господарсько-економічну та політичну інфраструктуру Галичини. Великі прибутки він отримує від Дністро-Дунайської торгівлі, господарсько-економічного та культурно-релігійного впливу Візантійської імперії з якою знаходиться в союзних відносинах. За таких обставин в другій половині XII століття на перший щабель в господарсько-економічному та політичному розвитку в Україні-Русі виходить Галичина, яка стає осередком концентрації нової великокнязівської влади. В цей час місто Галич долучає до своїх володінь окрім Дністро-Дунайських земель, ряд Волинських територій, князь Володимир галицький отримує, за військову допомогу великому київському князю Юрію свою “частку в Руській землі”. Про могутність Галичини говорить той факт, що

князь Із'яслав зміцнившись на Волині не напав на свого західного сусіда, князя Володимира галицького, щоб в майбутньому забезпечити собі тил в поході на Київ, а взнавши про безпечність стрія Юрія, зламавши "хрестоцілування", швидким маршем виступив на Київ, що заставило останнього тікати за Дніпро. Феодална війна на сході України-Русі знову відновилась. Руський літопис так передає нам ці події: " У той же час рушив Володимир з Галича сватові своєму Юрієві на поміч проти Із'яслава. І прийшла Із'яславу вість, що Володимир уже перейшов Болохів і йде мимо города Мунарева до города Володарева. Із'яслав тоді послав посла до Мстислава, сина свого кажучи йому: " Іде на мене до Києва Володимир галицький, а звідси Юрій з Олеговичами. Із'яслав, побачивши, що кияни його не підтримують і що з сходу та заходу на нього йде могутнє військо, розпочав дипломатичну гру з недосвідченим політиком князем Вячеславом. Він звернувся до Вячеслава, спершу, як наголошував літописець, вигнавши його, що запрошує його князювати в Київ, на що Вячеслав відповів: "А коли рать іде з Галича, а друга од Чернігова, то ти мені Київ дасш?"[74,с.232]. Однак різними хитрощами князю Із'яславу волинському вдалося вговорити князя Вячеслава "посісти київський трон". Руський літопис так описує ці події: " Ти отче не трудися, нехай я поїду до Звенигорода проти Володимира, а ти зо мною куди твоє військо. Сам же ти отче їдь у Київ коли тобі вгодно"[74,с.232].

Дослідник І. Шараневич з цього приводу наголошував, що князь Вячеслав обласканий Із'яславом втягнувся в війну на стороні Із'яслава, переступивши брату Юрію хрестоцілування. В цей час князь Володимир зібрав велику силу галицьку і рушив у Київську землю зустрів Із'яслава біля Ольшаниці розгромив останнього, полонив багато людей його і прогнав останнього з Києва знову у місто Володимир волинський. Тим часом поспів і князь Юрій суздальський з зібраними задніпровськими військами. Обидва володарі галицький і київський, зустрілись як рівні на Олеговій могилі і сердечно вітали один одного з перемогою над Із'яславом. Так князь Юрій суздальський знову за допомогою свого свата, князя Володимира галицького став князем київським, фактично князь Юрій суздальський отримав ключі та права на Київ з рук галицького князя, який перший ввійшов в нього і фактично йому

ніхто не перешкоджав стати його володарем. Кияни боялися князя Володимира, щоб він на чолі свої переможних полків першим не вступить в Київ і самочинно не покарав винних за зраду киян його свату Юрію. Киянам добре було відомо, як князь Володимир галицький ще зовсім недавно, люто покарав, стративши багатьох галичан, за зраду, коли галичани ввели на галицьке княжіння звенигородського князя Івана Ростиславовича.

Князь Володимир галицький, очевидно бачив настрої киян і розумів, що рано чи пізно він однак покине Київ, тому будучи природженим дипломатом він вирішив змінити свій гнів, щодо зрадливості киян, на милість. Князь Володимир галицький, зазначав дослідник І. Шараневич, вступив в Київ, як богомолець, шанувальник історії, культури, духовності та святинь “вічного міста Києва”. Він відвідав київські церкви, молився в них усердно, “не чинячи киянам ніякого зла”[95,с.41].

Дослідник Д. Зубрицький так реконструював похід князя Володимира галицького на Київ. Зустрівся Володимир галицький з Із'яславом біля Ольшаниці. Побачили же полки Із'яславові могутню галицьку силу, перелякались, не дивлячись на всі переконання свого князя, вдалися навіть так, що і останній послідував їхньому прикладу. Галичани гналися за Із'яславовими воїнами, багатьох вбили та полонили. Князь Володимир галицький же боявся засади в горах заборонив знищувати Із'яславові війська до решти. Після зустрічі з Юрієм, який просив на вимогу киян, щоби галицький князь не вступав в місто з усім військом, князь Володимир галицький відправився з невеликою дружиною на богомоління в Київ. Він їздив і у місто Вишгород поклонитися мощам святих князів Бориса і Гліба, молився і в Софії київській і в Десятинній церкві і в Печерському монастирі. Там же в Печерському монастирі з князем київським Юрієм створив любов велику. Простисшись з ним, він пустився в дорогу, прогнавши ставшого йому на дорозі сина Із'яславового Мстислава, повернувся з славою в Галич[18,с.75-76].

Дослідник С.М. Соловійов наголошує, що по дорозі до дому князь Володимир галицький зайняв волинські міста. Укріпившись в Дорогобужі князь Володимир галицький підступив під Луцьк, та не зміг взяти добре укріплене місто. Зайнявши міста по ріці Горині він віддав їх князю Мстиславу

Юрійовичу, який став з його волі князем Пересопницьким, таким чином обмежив владу князя Із'яслава на Волині, щоб той не міг раптово нападати на Київ[77,с.75-76].

Російський дослідник М.М. Карамзін з приводу нападу князя Із'яслава на Київ наголошував, що політика Із'яслава, щодо Києва була дуже підступною і непродуманою. Вона не подобалася ні киянам ні його війську. Ні обман дядька Вячеслава, який дав йому своє військо, ні виступ проти грізного князя Володимира галицького не утвердили його політики. У поході військо зрадило його. Торки, берендеї, що супроводжували його побачивши велике галицьке військо втікли від нього. Поляки і угри, союзники князя Із'яслава з заходу на яких він розраховував, теж не підступили під галицькі кордони, боячись могутності князя Володимира галицького. Побачивши критичність свого становища князь Із'яслав волинський бажав з сорому померти, адже здавалось добре продуманий план зазнав краху і становище його було критичним, оскільки йому грозило “вигнання з Русі”[37,с.298].

Руський літопис так описує наслідки галицької перемоги в Київській землі: ” Із'яслав тоді приїхав у Київ. І тут затрубивши в труби скликав він киян і рушив він полками своїми проти Володимира, кажучи так: ” Сюди мені є ближче до нього піду раніш”. І взявши брата Володимира, сина Мстислава він пішов до Звенигорода і сюди прийшовши став полками своїми. І прийшла йому вість, що Володзимир уже йде через Пережитове поле. Із'яслав почувши, рушив од Звенигорода до Тумиша і туди ж прибули чорні клобуки. А на другий день по вранішніх зоря приготувався Із'яслав і рушив на бій проти Володимира полками своїми і перейшов ріку стрипу і ріку Ольшаницю. Володимир же в той час стояв у верхів'ї Ольшаниці полками своїми. Коли ж Володимир почув, що Із'яслав перейшов уже Ольшаницю, то приготувався до бою. Рушив Володимир проти Із'яслава. Стрільчі перестрілювалися через ріку, а Володимир почав приступати з усією силою. Погані ж побачили велику силу Володимирову, убоялися, а Із'яслав був із невеликим військом, а Вячеславів полк не вспів до нього дійти. І стали чорні клобуки мовити Із'яславу: ” княже сила його велика, а в тебе мало дружини. Щоб не перейшов він нас через ріку, не погуби нас і

сам же не погибни. Адже ти наш князь, коли ти будеш мати силу і ми з тобою. А нині не твій час, поїдь княже звідси". Із'яслав же сказав: "Лучче браття помремо, а ніж соромом сей візьмемо на себе". Та кияни почали наполягати на нього кажучи: "Поїдь княже звідси". І не сказавши кияни побігли од нього назад і чорні клубуки побігли звідти до своїх веж. Із'яслав же це побачивши сказав дружині своїй: "Уже мені доїхати тільки з чужоземцями з уграми і ляхами. А моя дружина вже перелякана". А тоді і сам він побіг звід звідти. Волимир же побачивши, що кияни біжать, а сюди чорні клубуки за нього заходять сказав: "обман се. Із'яслав десь тут перебуває з полками своїми в горах і через те військо Із'яслава вціліло, а вони не одважилися за ними гнатися. Із'яслав же прибіг до Києва, а Володимирова дружина догнала тил його, тих захопила, других перебила"[74,с.232].

На відміну від свідчень Київського літопису, дещо іншу картину перемоги князя Володимира галицького у битві під Києвом над князем Із'яславом волинським нам розповідає літопис використаний російським вченим В.М. Татищевим в XVIII столітті при написанні своєї праці: "Ісполчились Із'яслав і Володимир один проти одного. І послав на світання роз'їзд Із'яслав до полків Володимирових, які напали на стада Володимирові, та Володимирові сторожі учинили могутній відпір, декілька чоловік Із'яславових і чорних клубуків взяли і привели до Володимира, який узнавши про Із'яслава зразу ж озброїв і сполчив полки і пішов на нього. Стрільці почали перестрілюватися через ріку Стугну. Тоді Володимир не хотючи продовжувати через ріку бій і томити людей з усім військом ударив на Із'яслава. Половці же яких Мстислав привів стояли на лівому Із'яславовому крилі блище до поля і останнім велено було з боку із тилу напад на Володимира учинити, та побачивши могутні добре улаштовані Володимирові полки, що наступали, убоялися половці галичан, закутих в броню, погані почали відступати, а потім в паніці втікли в степ. Із'яслав же хоробро з своїм полком пішов на Володимира. Тоді ж чорні клубуки, що стояли на лівому крилі Вячеславовому, бачучи, що Володимир ударом рицарської важкоозброєної кінноти, вилаштованої за угорським зразком, змів їхню передню силу, бачучи, що він набагато сильніший, почали говорити, що Володимир всіх

погубить, що поки можливо треба відступити добрим порядком. Та Із'яслав підбадьорив лякливих: ” що ви боїтеся великого галицького війська, який же сором нам буде, ліпше усім нам тут померти ніж стид на себе прийняти”. Та від сильного удару важкоозброєної рицарської кінноти, галицького війська, чорні клубуки не витримали і кинулися навтьоки, і київляни побігли з поля битви, говорячи, щоби і Із'яслав відступав. Із'яслав неможучи з малим військом оборонятися з уграми і ляхами теж удався навтьоки і тільки через те, що Володимир не переслідував останнього після поразки на полі битви, полки Із'яславові залишилися цілі, та ар'єргард утікаючого війська був відчасти перебитий, відчасти взятий в полон”[81,т.ІІІ,с.18-19].

Таким чином, порівнюючи свідчення джерел, ми бачимо, що по фактичному матеріалу bliщі до істини свідчення використані В.М. Татіщевим, які яскраво малюють нам картину бою, розміщення військ, протистояння одих проти одних військ, показують, облаштовані за західно-європейським, угорським, зразком, військово-політичну могутність Галичини і слабкість київського військово-політичного центру. Як бачимо, для війни з Галичиною князю Із'яславу не вистарчало суто своєї дружини та киян. Навіть половці, чорні клубуки, торки, угри та ляхи не змогли протистояти військово-політичній могутності Галичини. Хоча київський літописець і натяками наголошує, що поразка відбулася внаслідок неприбуття на поле битви Вячеславої дружини, та очевидно, що Галичина у час князя Володимира своїми власними військовими силами була сильніша ніж дружина київського князя, київського ополчення, яке було підсилене чорними клубуками, половцями, угорцями та поляками. Розгром київських військ на полі бою говорить, що сила Київського центру була уже не великою. Військо князя Володимира галицького без особливих труднощів зайняло Київ. Кияни, як наголошує літописець: “убоялися Володимира, могутню силу його галицьких полків і тому зразу без будь-яких умов признали князя Юрія своїм володарем і перевозили поспішно військо Юрієве через Дніпро, показуючи йому лукаво свою відданість, щоб розорення від Володимира уникнути”[81,т.ІІІ,с.19].

Цілком зрозуміла боязнь киян перед князем Володимиром галицьким, їхні брати і батьки воювали і погинули на полі битви

з Володимиром галицьким, багато киян попало в полон. Окрім цього Київська земля від поразки отримала і політичну, економічну та моральну поразку, оскільки після цієї поразки, Галичина ставала повністю незалежною, а тобто непідвладна Києву. Переможець, галицький князь Володимир, наголошують Санкт-Петербурзькі вчені І.Я. Фроянов та А.Ю. Дворніченко, фактично диктує умови миру київській громаді. Його роль у цій війні така велика, що без нього не приймається жодного рішення. Фактично він, галицький князь Володимир віддає Київ, князю Юрію суздальському, без нього, князя галицького Володимира, князювання Юрія в Києві просто немислиме. Про будь-який “поклон” князя Володимира галицького, князю Юрію київському не може бути й мови, обидва володарі “свати”. Як засвідчує Руський літопис: ” обидва володарі на конях як рівні цілуються біля Печерського монастиря”. В цей же час кияни ніяк не можуть протистояти могутності галицького князя Володимира, оскільки сили Києва із-за феодалних усобиць ослабла, кияни уже бояться галичан. Тільки тому, наголошують Санкт-Петербурзькі вчені І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко, що кияни боялися перемігшого їх на полі битви галицького князя Володимира, вони ввели урочисто його свата князя Юрія суздальського в Київ. Неможна сумніватися, наголошують Санкт-Петербурзькі вчені І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко: ” що князь Юрій суздальський був грізний для киян тільки дякуючи великій військовій могутності його свата галицького князя Володимира”[92,с.136].

Цілком очевидно, що за таку допомогу князь Юрій київський змушений був віддячуватися відданням галицькому князю Бужської, Прилуцької та Погоринської земель, як наголошував літописець: “ Юрій дав Володимирі частку в Руській землі”. Такі наші висновки підтверджує і Руський літопис наступними свідченнями з уст князя Із’яслава волинського: ” стрий мій не дав мені волості в Руській землі, а Володимир галицький по його волі мою взяв і хоче у мене все відібрати”[74,с.232-233].

Князь Володимир галицький, як бачимо, отримав внаслідок війни мономаховичів Із’яслава та Юрія за Київське князівство, великі територіальні надбання, такі зокрема, як Бужську, Прилуцьку та Погоринську землі, які назавжди залишилися за Галичиною. Як бачимо, наголошують дослідники І.Я. Фроянов та

А.Ю. Дворніченко, галицька громада в соціальному, політичному, військовому та господарсько-економічному розумінні у середині XII століття вирівнялася з київською, а можливо й стала могутнішою, оскільки київську роздерали феодалні уособиці, імперські амбіції, а галицька насолоджувалася спокоєм у внутрішньому житті, стабільністю господарсько-економічних та політичних відносин[92,с.136-137].

Порівнявши свідчення Руського літопису і татішевських джерел можемо реконструювати битву між Із'яславом волинським та Володимиром галицьким біля ріки Ольшаниці. За аналізом цих джерел, можемо охарактеризувати її як значну поразку претендента на київський великокнязівський стіл і наголосити, що Київ цього часу у же не був тим могутнім політичним центром, який би міг консолідувати Україну-Русь. Однак київський літописець згладжує поразку князя Із'яслава не розкриває великої трагедії киян, угрів, чехів, ляхів, берендеїв половців, які були залучені до цієї битви князем Із'яславом. Із Татішевських джерел ми ясно бачимо трагедію, яка відбулася під Києвом. Надія киян їх бажаний князь Із'яслав разом з ними був розгромлений наголову і був змушений тікати з поля битви.

Дослідник В.М. Татішев яскраво, опираючись на недійшовші до нас джерела, описує трагедію князя Із'яслава. Він наголошує, що князь Володимир галицький не бажав томити людей перестрілкою через ріку і почав наступати усім військом.

Дальше В.М. Татішев описує, як були розгромлені, поставлені у бойовий порядок Із'яславові війська: ” Половці, що їх привів Мстислав стояли на лівому крилі у Із'яслава - побігли в поле. Угри, ляхи, кияни і Із'яславова дружина в центрі, чорні клубуки стояли на правому крилі. Полки князя Володимира галицького були усі в броні і добре споряджені, їх улаштованість і чисельність, як і військо мистецтво переважало. Володимирові полки, наголошує татішевське джерело, налягали на чорних клубуків і вони побігли. Так само побігли в степ і половці. Усі погані, зауважує татішевське джерело, почали відступати, попередивши князя Із'яслава, що вони відступають. Князь Із'яслав же злобою горячи на Володимира, просив їх знову вступити в бій говорячи: ” краще нам всім тут померти, ніж сором на себе взяти”. І дійсно поразка в битві давала великий

сором Київський землі, оскільки після цієї рокової поразки вона втрачала контроль над Галичиною і та перетворювалася фактично в самостійну феодальну центрально-європейську державу. Побачивши, що чорні клубуки та половці почали втікати з поля бою, кияни, що стояли в центрі, почали відступати. Князь Володимир галицький побачивши, що половці побігли в одну сторону, чорні клубуки в другу, а кияни в третю, спочатку подумав, що це маневр, однак потім знову напав з усією своєю закутою в броню, галицькою силою на відступаюче київське військо”.

Таким чином В.М. Татіщев змальовує нам яскраву картину повного розгрому київських військ біля ріки Ольшаниці, показує полководський талант князя Володимира галицького, показує трагедію князя Із'яслава. Як бачимо із свідчення Із'яслав своєю хоробрістю підбадьорював своє військо, переконував чорних клубуків та половців. Він наголошував: ” краще нам тут загинути, ніж сором на собі нести”. Та чорні клубуки і кияни відповідали Із'яславу: ” княже сила його велика. Не погуби нас і сам не погибни. Поїдь княже звідси. Це сказавши кияни побігли од нього і чорні клубуки побігли від нього до своїх веж. А тоді й сам він побіг з битви”[81,т.ІІІ,с.18-19].

Дослідник І.П. Крип'якевич не загострював на цьому бою свою увагу, він просто в загальних фразах наголосив, що князь Володимир галицький під час походу в Київську землю мав бій з Із'яславом. Дослідник, не вважав, за необхідне з'ясовувати це питання, оскільки на його думку, зайняття Юрієм Києва і поразка Із'яслава не підірвала могутності Києва[42,с.75].

Цілком очевидно, що після розгрому князя Із'яслава і киян у битві під рікою Ольшаницею Київ не міг і не мав чим захищатися проти князя Володимира галицького. Руський літопис так про це пише: ” Кияни ще убоявшись Володимира галицького, увели князя Юрія в Київ. Юрій сів у Києві і зустрівся з Володимиром у Печерському монастирі і встановили вони межі собою приятельську велику...І пішов Володимир до Галича”[74,с.233].

Дослідник М.М. Карамзін наголошував, що князі Володимир галицький і Юрій суздальський святкували перемогу свою в монастирі Печерськ, де і уклали між собою союз і договір, за яким Бужськ, Прилуки, Погоринська земля і другі землі на

Волині переходили у власність галицького князя Володимира [37,с.298].

Київський дослідник П.П. Толочко так реконструював поразку князя Із'яслава. Поки Із'яслав умовляв Вячеслава, до Києва підійшли полки Володимира галицького. Часу для організації оборони столиці Русі було обмаль і Із'яслав на чолі київського ополчення, чорних клубуків, загонів угрів і поляків виступив на зустріч Володимиру галицькому, який стояв с усіми своїми полками на ріці Стугні. Військо Із'яслава і Володимира зустрілись на Перепетовім полі. Почалась стрілянина через ріку. Чорні клубуки злякались сил Володимира і почали умоляти Із'яслава не вступати в бій: ” княже, сила його велика, а у тебе мало дружини, не погуби нас і сам не погибни”. Гордий князь Із'яслав, який вважав уже себе великим київським князем, володарем всієї України-Русі, “вважав за краще вмерти, а ніж залишити поле бою переможеним”. Він звернувся до полків з палкою промовою, проте заклик його не знайшов відгуку, кияни, а за ними чорні клубуки, половці почали відступати, а опісля панічно втікати. Тільки дружина Із'яслава та невеликі загони угрів та поляків лишилися на місці, але вступати в бій з такою силою було безглуздо. Втеча з поля бою дозволила Із'яславу зберегти більшу частину дружини. Не має сумніву, наголошує київський дослідник П.П. Толочко, що князь Із'яслав програв не тільки велику битву, яка підірвала авторитет Києва, але й сам Київ. У ранці наступного дня військо князя Володимира галицького і князя Юрія суздальського вступило в Київ. Без бою здобув Із'яслав Київ, без бою його і віддав[85,с.133].

Та на цьому феодална війна із вигнанням князя Із'яслава з Києва не закінчилась. Руський літопис не розповідає нам подальшого ходу подій, та очевидно, що Із'яслав ціною особистого приниження, визнання за Юрієм Києва, як і всі територіальні надбання князя Володимира галицького, який поручився за нього, внаслідок чого князь Із'яслав знову зумів утримати за собою Волинське князівство. Руський літопис наголошує, що волинський князь Із'яслав в цей час вступив в дружні відносини з сином Юрія, Андрієм, якому скаржився: ” Стрий мені волості не дає, не хоче мене в Руській землі. А Володимир галицький за його велінням волость мою взяв і знову

до Володимира мого хоче прийти на мене”[74,с.228-234].

Дослідник С.М. Соловйов вважав, що енергійний князь Із’яслав, вважав себе основним претендентом на великокнязівський київський стіл. Для цього він розробляв політичні комбінації задля свого утвердження в Києві. Власне за таких політичних комбінацій він і розпочав свій похід і вигнання стрія Юрія з Києва, однак план його провалився із-за неузгодженості дій з угорським королем. Це коштувало йому ганебного розгрому під Києвом, вигнання з Києва і обмеження ролі і земельних володінь в самому Волинському князівстві. Втрата Погоринської землі та Бужська, на думку князя Із’яслава була першою фазою розподілу Волині між галицьким князем Володимиром та київським князем Юрієм. За таких обставин він вирішив продовжувати боротьбу. В цей час волинський князь Із’яслав послав свого брата Володимира в Угорщину сказати угорському королю: ” Ти мені сам говорив, що Володимир не сміє голови висунути. Я вигнав Юрія із Києва, Юрій переді мною побіг, а Володимир зговорившись з Ольговичами прийшов та й прогнав мене із Києва. Нині ж отже, як ти сам мені говорив, сідай на коня. Король зразу ж зібрав усе своє військо і сів на коня і послав Із’яславу сказати: ” Я уже виступив з братом твоїм Володимиром, виступай і ти. Буде знати Володимир кого займати. Та у Володимира були свої приятелі в уграх і послали вони вість до Володимира, що король іде на нього і галицький князь кинувши обоз свій біля Белза де стояв тоді, поскакав з дружиною до Перемишля, де уже король почав воювати. Король пройшовши гору узяв місто Сянок, а посадника Володимирового схопили. Багато сіл коло Перемишля взяв. Володимир же це побачив і послав послів до архієпископа Кукшиша і до інших двох єпископів і до вельмож королевих своїх послів послав, щоб уговорили короля повернутися. Не жалів ні золота і добився свого. Король послухав підкуплених Володимиром єпископів і вельмож своїх, став говорити: ” Тепер уже не час воювати, ріки замерзають, ось коли ріки стануть тоді підемо знову”. Дослідник С.М. Соловйов наголошував, що такий дипломатичний хід спас Галичину від угорського вторгнення, яке навів на цю Руську землю притердент на володарювання Руссю, князь Із’яслав. Це було не перше його навенення чужоземців. Ще раніше Із’яслав

приводив чехів, поліків та угрів, а також залятих ворогів Русі - половців. Як наголосив дослідник, не дивлячись на укладення миру, Галичина понесла урон, було попалено багато сіл біля Перемишля. І хоча за окремою угодою місто Санок та навколишні землі були знову повернуті князю Володимру галицькому, цей регіон потрібно було знову зміцнювати[77,с.75-76].

Дослідник М.М. Карамзін вважав, що похід угорського короля не завдав ніякої шкоди Галичині, зайняті села та місто Сянок були віддані князю Володимру. Угорський король побачив, що поки велись переговори, підійшли усі галицькі полки князя Володимира і останній затягував час з переговорами, що підтягнути всі свої галицькі війська і укріпити духом населення Перемишльської землі. Бажаючи без кровопролиття позбавитися сильного противника, наголошував дослідник, хитрий князь Володимир купив золотом дружбу угорського архієпископа і знатних вельмож угорського короля. Всі вони переконували свого легковірного монарха закінчити війну, що відвернуло загрозу віроломного угорського вторгнення в Галичину [37,с.298].

Київський дослідник П.П. Толочко наголошує, що поспівши під Перемишль, князь Володимир побачив, що угорське військо у даний момент було чисельніше ніж галицьке, тому він запросив миру. Перед золотом та іншими дарами, які були подаровані вельможам, духовенству, та угорському королю Гейзі II, угри не устояли, і їхні полки повернулись назад до Угорщини. Щоправда наголошує дослідник, король мотивував свою поведінку несприятливими кліматичними умовами, які нібито заважають проведенню військової операції, хоча очевидно мотиви були інші. Король не бажав загострювати відносини з галицьким князем, оскільки: “сердився на нього із-за цього грецький цар, який погрожував війною, друг і союзник Володимира”[85,с.133].

Дослідник В.М. Татищев вважав, що угорські вельможі розпізнали у князю Із'яславі свого майбутнього ворога. Вони не бажали міцної влади у себе в Угорщині, та й очевидно на Русі. Зміцнення князя Із'яслава на Волині, утвердження в Києві все це переносило війну князя Із'яслава до кордонів Угорщини. Князь Володимир же галицький, як сусід був Угорщині не страшний,

тому політична стратегія Угорщини бажала, що власне їх родич, князь Володимир, оскільки дружиною Володимира, була угорська принцеса Софія, що врегульовувало угорсько-галицькі відносини. Характерно, наголошував дослідник, що угорський архієпископ і єпископи окрім подарунків вимагали, щоби Володимир “прийняв їх релігійний закон”. На що Володимир відповідав: ” що нині у війні будучи, того без великого супротиву народу учинити не може, та обіцяв, що пізніше буде старатися задовільнити їх прохання”. Та хоча його відповідь була такою, що її вони конкретно зрозуміти не могли, вони розраховували на майбутнє і власне з цією своєю великою стратегією схилили угорського короля до закінчення війни, оскільки з князем Володимиром галицьким, єдиним володарем Русі, можна було говорити про якийсь релігійний компроміс, про унію та союз з Католицькою церквою, з князем Із’яславом та іншими про це не могло бути і мови. Важко говорити, які переговори велись князем Володимиром галицьким по релігійних питаннях з угорським католицьким архієпископом, однак, оскільки власне архієпископ Кукшиш, схилив короля до миру, значить князь Володимир дійсно давав якісь обіцянки архієпископу по релігійних питаннях. На думку В.М. Татіщева, ці переговори з питань релігійної унії Галицької Церкви з Католицькою князь Володимир галицький використовував, як дипломатичний прийом, задля відвернення угорсько-галицької війни[81,т.ІІІ,с.21].

Дослідник І. Шараневич вважав, що угорські єпископи та король пішли на мир з Володимиром галицьким, тому, що князь Володимир галицький був у союзі з візантійським імператором Мануїлом Комнином, який вторгся в межі Угорського королівства. При таких обставинах король Гейза II був змушений повернутися в Угорщину для захисту своїх кордонів з Візантією [95,с.43].

Таким чином “ціломудрений князь Із’яслав, дбаючи про загальноруські інтереси”, як вважає М.Ф. Котляр, навів на Галицьку Русь угрів, вважаючи князя Володимира галицького ворогом, Із’яслав швидко забув, що цей його ворог в свій час спас його від реальної загибелі. У внутрішні справи Русі втручаючи угорці, поляки, чехи, половці. Іноземною найманою силою він підриває, а не утверджує підвалини Київської держави, власні

амбіції князя Із'яслава, які поділяли певна частина київського і волинського боярства[41,с.84-85].

Однак наведення угрів нічого не дало волинському князю Із'яславу, оскільки князь Володимир галицький, як виразився М.М. Карамзін теж був відважний і честолубивий, повсюдно приміняв гнучку дипломатію і тим самим був найбільшим ворогом для держав сусідніх, зокрема Польщі, Угорщини і Волині[37,с.298].

Таким чином напад угорців на Галичину, за намовою волинського князя Із'яслава, ще більше згуртував союз князів Володимира галицького і Юрія київського.

Загрозивши князю Володимирі галицькому нападом Угорщини, Із'яслав волинський отримавши зимою 1150 року військову допомогу з Угорщини в 10 тисяч воїнів, він знову рушив на схід, щоб зненацька захопити Київ. Та князь Володимир галицький тримав його під своїм прицільним поглядом. І як тільки князь Із'яслав знову відправився в похід на Київ, князь Володимир зразу ж з усім військом виступив походом на Волинь переслідуючи князя Із'яслава. В цей же час князь Володимир галицький послав посла в Пересепницю і через певний час з'єднав своє військо з військом князя Андрія Юрійовича. Взнавши про це Із'яслав, побажав повернутися і битися з Володимиром, який зупинився табором через річку Ушицю за лісом. Однак на раді було вирішено йти на Київ на Юрія, який, як було відомо готових до битви військ не мав. Увійдеш у Київ, радили йому воеводи, тоді й Володимир нічого нам зробити не зможе. Якщо чорні клубуки з нами з'єднаються не буде причини боятися ні Юрія ні Володимира. Угорські полководці теж підтримали таку думку. За таких обставин, бачачи велику галицьку силу і уникаючи битву, князь Із'яслав волинський послухав своїх воевод. Вночі розклав великі вогні роблячи вигляд, що він готується до битви, а сам вночі перебравшись через ріку Тетерів попрямував в сторону Києва. В цей же час, як наголошують джерела, кияни, щоб настрашити Юрія та вигнати його з Києва, сказали йому, що Із'яслав полки Володимира галицького і його дітей розбив. В це повіривши Юрій 6 квітня покинув Київ і виїхав за Дніпро. В цей же час Володимир галицький і Андрій Юрійович стояли з усіма своїми військами

біля міста Мильська чекаючи від Юрія вістей і його самого для подальшої боротьби з Із'яславом. Посланці же повернулися і сказали, що Із'яслав пирує в Києві, а Юрій ледве втік в Городець з небагатьма людьми. Володимир же галицький здивувався на те, що Юрій зовсім до оборони не приготувався і повірив у брехливі вісті киян. ” Як ви там княжите, я не розумію, він розгнівався і повернув в сторону Галичини. Прийшовши під Мильськ, сказав мильчанам, щоби дали за себе відкуп, якщо усі полоненими та розореними бути не хочуть. Вони же зібрали усе срібло і золото і навіть те що у їхніх жінок у вухах було і зливши його принесли йому, яке він взявши і так побирав всі гради і волості до своїх володінь”[81,т.III,с.24-25].

Дослідник М.М. Карамзін, розглянувши джерела по питанню зайняття князем Із'яславом Києва, наголошував, що коли Із'яслав просувався з союзним угорським військом до Києва жителі міста Дорогобужа зустріли його з хрестами, та побачивши з ним угрів так перелякалися, що чуть не вигнали Із'яслава з міста, з великими труднощами він заспокоїв міщан, та всю Руську землю, яка побачивши угрів вагалася чи відходити їй від Юрія чи ні. Будьте спокійні, сказав князь Із'яслав, я керую ними, не лякайтеся їх. Тільки побачивши, що угри не несуть розерення Руській землі всі решта міста піддалися Із'яславу, це дало йому можливість майже без боїв добратися до Києва з якого Юрій поспішно втік. Коли Володимир галицький доганяючи Із'яслава, взнав, що Юрій, як боягуз втік з Києва, сказав: ” Сват мій є приклад безпечности, пануючи у Русі, не знає що в ній робиться, один син в Пересопниці, другий в Білгороді і не дають батьку вістей про рух ворога. Чи мені одному воювати зараз з Із'яславом, який увійшов в Руську землю і став сильний”, і розізлившись повернувся назад в Галичину збираючи по дорозі данину зі всіх міст волинських, мешканці яких, щоб уникнути розорення, віддали йому усе срібло і золото. І хоча Із'яслав залишив брата Володимира стерегти Володимир, та проти всіх галицьких полків князя Володимира Волинська земля не могла встояти, їй прийшлося вибирати, або заплатити контрибуцію Володимирі галицькому, або перетворитися в попелище [37,с.302-303].

Що стосується вчинку князя Володимира галицького і взяття

контрибуції з Волинської землі, то його дії цілком оправдані, адже нещодавно за наведення князем Із'яславом волинським угорців йому теж треба було виплатити угорським вельможам велику контрибуцію. Цю контрибуцію він законно взяв з волинян, як плату за спалені й розорені міста і села в Сяноцькій землі. Цією контрибуцією з Волинської землі князь Володимир поповнював після підкупу угорської знаті, опустілу галицьку казну. Не слід відкидати твердження, що князь Володимир витратив великі кошти на відновлення сіл та містечок в Сяноцькій землі. Дослідник С.М. Соловійов наголошував, що князь Володимир галицький був здивований неготовністю київського князя Юрія відбити напад. Він, наголошував, Володимир, надіється на мене, як я можу тепер поїхати на Із'яслава, адже тепер у нього вся Руська земля. Причина втечі Юрія з Києва, наголошує С.М. Соловійов, заключається не тільки в помилці правління і в безпечності Юрія і його синів. Юрій правив самовладно і пригнітив усю Руську землю, опираючись виключно на своїх суздальських бояр, що визвало незадоволення його правлінням у Києві. Побачивши, що князь Юрій відправив суздальські полки в Суздаль на відпочинок, а чернігівські в Чернігів, а галицькі в Галич, кияни запросили до себе любого їм князя Із'яслава волинського[77,с.456-457].

Таким чином, можна наголосити, що втеча суздальського князя Юрія з Києва і заняття його князем Із'яславом волинським, не припинило феодальної війни в Київській землі в яку, щоб отримати повну незалежність був втягнутий галицький князь Володимир. Князь Юрій не змирився з ганебним вчинком племінника зібрав нове велике військо за Дніпром і знову почав готуватися до допоходу на Київ. Він обравши тактику князя Із'яслава волинського раптовим маршем підійшов до Києва. Не змігши взяти його штурмом, він відійшов до Білгорода. Тут князь Юрій суздальський очікував приходу галицького князя Володимира, до якого після підходу під Київ вислав синівця свого Володимира Андрійловича[74,с.246].

Князь Із'яслав волинський же це почувши, боячись, щоб під Києвом князь Юрій суздальський не з'єднався з князем Володимиром галицьким, рушив за Юрієм суздальським і наздогнав його полки. Усі виладналися до бою і почалася люта

січа, як наголошував Руський літопис: “ і перемогли Вячеслав, Із’яслав і Ростислав, Юрія, а половців Юрієвих побили. Як же почув це Володимир, то в той же час поспішно пішов до Галича” [74,с.248-249].

Російський історик В.М. Татіщев вважав, що князь Юрій суздальський не поспішав битися з князем Із’яславом волинським, за Київ, він маневрував, очікуючи могутнє військо князя Володимира галицького, та князь Із’яслав почав сильно наступати. В цей же час Володимир галицький спішив до нього з усіх сил, він був уже близько в один день їзди де проходив бій. Князю Юрію, вважав В.М. Татіщев, треба було відступити ще трохи на захід і тоді очевидно Юрій суздальський з’єднався б з Володимиром галицьким і уникнув би розгрому. Володимир галицький отримавши повідомлення, що Юрій суздальський повністю розгромлений з сумом повернувся і пішов в Галич [81,т.ІІІ,с.33-34].

Окрилений перемогою, яку він отримав в 1151 році над Юрієм суздальським, Із’яслав побажав зразу ж розправитися з Володимиром галицьким. З цією метою він попросив допомоги в угорського короля, свого родича.

Руський літопис так описує цю подію: ” У той же час, коли Мстислав Із’яславович вів на поміч отцю своєму угрів, почув Володимир галицький, що йде Із’яславович Мстислав од короля з підмогою з уграми і пішов у слід за ними. Оскільки ж Мстислав не знав цього, то він став коло города Сапоже, а угри стали навколо нього. Тоді ж вислав був йому і уграм Володимир Андрійович із Дорогобужа багато питва і потім розповів йому Володимир: ” Іде за тобою Володимир галицький”. Мстислав не п’ючи з уграми сказав їм: ” Іде Володимир галицький за нами”. Угри ж п’яні вихвалялись, мовлячи: ” Як він на нас прийде, то ми будемо з ним битися”. Мстислав ото ж ту ніч розставивши сторожів сам ліг спати з уграми. А опівночі прибігли до нього сторожі кажучи: ” Іде Володимир, Мстислав тоді з дружиною сівши на коней став будити угрів, а угри лежали п’яні, як мертві. І було перед світом. І вдарив на них Володимир галицький і мало їх захопили, всіх перебили. Мстислав втік з дружиною своєю” [74,с.249].

Дослідник В.М. Татіщев вважав, опираючись на недійшовші до

нас свідчення з джерел, що угрців було вбито 12 тисяч чоловік. Князь Володимир галицький на чолі своїх полків, як гроза напав на п'яних угрів, порубав їх усіх і полонив. Взяв в полон головного угорського воєводу і узнавши, що розгром угорського війська по його безпечності відбувся, обрізав йому вуха і ніс і відправив до угорського короля Гейзи II. Князь Мстислав з 200-ма дружинниками утік в ліс. Решта руського війська теж була перебита. В цей же час, наголошував дослідник В.М. Татіщев, князь Володимир галицький зі злості багато волинських міст завоював і полонив[81,т.III,с.34-35].

Руський літопис так зображує цю подію: "...Тоді ж Із'яславу прийшла вість до Києва, що син його переможений, а угри побиті... І рушив Вячеслав і Із'яслав на Юрія до Переяслава... Билися вони коло Переяслава два дні, спаливши підгороддя. Опісля Вячеслав та Із'яслав та Із'яслав послали послів до Юрія сказавши: Ми оба кланяємося тобі. Ти іди до Суздаля, а сина посади в Переяславі. Юрій же не мав підмоги ні звідки, а дружина його була вся побита і поневолена. І примушений неволею Юрій цілував їм хреста з дітьми своїми"[74,с.250].

Дослідник В.М. Татіщев наголошував, що хоча Юрій був примушений миритися з Вячеславом та Із'яславом, вважав цей мир як перервою для подальшої боротьби за Київ. Із Переяслава Юрій суздальський послав до Володимира галицького посла тайно і просив його, щоби той знову виступив на Київ і що він знову збирає військо і відомстить Із'яславу за своє нещастя. Із'яслав взнавши про це послав посла до Юрія кажучи: "що ти мені хреста цілував, а сам зазиваєш на мене Володимира галицького. Почувши вість від Юрія суздальського Володимир галицький почав рухатися в сторону Переяслава. Почувши, що Із'яслав так наліг на Юрія, що примусив останнього до укладення швидкого миру, князь Володимир же побачивши це, повернувся в Галич"[81,т.III,с.33-34].

Дослідник Д. Зубрицький вважав, що після декількох поразок князь Юрій суздальський був примушений відмовитися від Києва і віддати його переможцю, волинському князю Із'яславу. В цей же час князь галицький після розгрому угорського війська залишився сам на сам з двома могутніми ворогами, угорським королем Гейзою II та київським князем Із'яславом, який з'єднав сили

Київщини і Волині почав загрожувати самостійності Галичини. Таке з'єднання означало повний крах попередньої політичної діяльності князя Володимира галицького, який як тільки не старався, щоб не допустити такого з'єднання. Розгромивши повністю Юрія суздальського Із'яслав києво-волинський готувався, щоб нанести Володимиру галицькому вирішальний удар, ворогу такому хороброму і розумному[18,с.807-8081].

Російський дослідник С.М. Соловйов вважав, що хоча Із'яслав вигнав Юрія в Суздальську землю, та це не означало, що Юрій припинить боротьби за Київ. Із'яслав розумів, що скоро Юрій підніме всю Суздальську землю і знову прийде до Києва. Якщо до нього долучиться і галицький князь Володимир, то на цей раз вони візьмуть реванш і “остаточно вигонять Із'яслава з Русі”. У зв'язку з цим Із'яслав послав посла до угорського короля Гейзи, свого зятя, говорячи: ” Володимир галицький дружину твою і мою знищив... дай нам бог відомстити за дружину, збирайся брат ти у себе, а я у себе. Король відповів, що він уже збирається. Із'яслав боявся, щоби збори не були довгими, оскільки знав, що Юрій збирає і ополчує всю Ростово-Суздальську землю. Йому хотілося до нової війни з Юрієм суздальським розправитися з Володимиром галицьким, щоб уникнути війни на два фронти. З цією метою він відправив до угорського короля сина свого Мстислава, щоб той поспішив короля[77,с.467].

Князь Із'яслав робив всі спроби, щоби ударити на галицького князя спільно з угорським королем Гейзою II, оскільки сам справитися з могутністю князя Володимира галицького він уже не міг.

Дослідник М.М. Карамзін наголошував, що цього бажав і угорський король Гейза II, оскільки втрата великого 12-ти тисячного війська болем пройшла по всій Угорщині. Кожний із володарів отримав кровоточачу рану від князя Володимира галицького, і кожний готувався до помсти, розумів своє тяжке становище і князь Володимир галицький, тому теж досить ретельно готувався до відсічі ворогам[37,с.306].

Угорський король Гейза II, отримавши вже від великого київського князя Із'яслава запрошення, швидко спорядив своє військо і дав знати великому київському князю Із'яславу, що він виступає, та боячись, щоб він сам не був розбитий князем

Володимиром галицьким, вимагав від великого київського князя Із'яслава, щоб він поспішив з усіма своїми полками. Як бачимо, наголшував галицький дослідник Д. Зубрицький, князь Володимир галицький був настільки могутній володар, що його військової могутності боявся навіть угорський король Гейза II [18,с.81].

Руський літопис так описує нам цю подію під 1152 роком: ” У той же час, прислав Гейза король до Із'яслава посла кажучи: ” Отче! Я кланяюсь тобі. Ти прислав еси про обіду од галицького князя і я ж тут готуюсь. А ти теж готуйся. Ми не облишемо оба сього на собі. Хай як нам із ним бого дасть”. Із'яслав тоді послав сина свого Мстислава до короля в Угри, повести короля на галицького князя. Король же назначивши час, коли піти, послав посла до Із'яслава і сказав йому: ” Я ось на коні вже сідаю і сина Мстислава з собою беру. І ти сідай уже на коні. Із'яслав же це почувши, зібрав всю свою дружину і взявши з собою Вячеславове військо і всі чорні клубуки і киян ліпших і дружину руську...”.

Мал.1. Стародавній Перемишль.

Із'яслав отже прийшов на ріку Сян, що тече під Перемишль. І коли ж він перебрів ріку Сян, то сюди прийшов до нього посол од короля із сотнею дружини і сказав Із'яславу: ” Зять король тобі

кланяється і так тобі мовить. Ось вже я тут п'ятий день стою, ждучи тебе. Поїдь-но. Із'яслав же це почувши з великим поспіхом поїхав. Із'яслав же пообідавши тут, а тоді виладнавши полки свої пішов до короля. І коли він прибував до табору, то король сівши на коней з мужами своїми виїхав на зустріч Із'яславу з радістю. І тут обнялися вони з великою любов'ю і з великою честю і поїхали і сіли в короля у шатрі і стали думати як ото рано завтра поїхати битися. І таким чином вони це надумали...

На другий же день рано король, ударивши в бубни, а тоді приготувавши до бою полки пішов до Із'яслава. І приславши гінця він сказав: " поїдь зі своїми полками поблизу мого війська, а де я стану, тоді і ти стань, щоб добре нам про все гадати. Із'яслав же сказав королеві, сину хай буде так! І прийшли вони до ріки Сяну нижче від Перемишля і тут стали полками своїми. Володимир же стояв по тій стороні своїми полками. А в короля було війська сімдесят і три полки, окрім Із'яславових полків і окрім повідних коней і обозних. І ввійшовши вони в землю Галицьку, землю Володимирову, вони стали, бо був день неділя, а король за своїм звичаєм ніде не знімався у похід в неділю.

Володимир же не даючи в своїй землі раті ввійти стрів їх і захопив авангард королівського війська. Але на другий день знявся король і рушив, а Володимир відступив і став за укріпленнями. І тоді король почав розсилати полки свої на бродах, а галичани насупроти розтавляти свої полки. Але не могли вони вистояти проти короля, бо куди пішов Володимир з своїм військом, там же і король ставав на проти нього. А Із'яслав пішов своїми полками в гору Сяну на броди і тут підійшовши стояв вище короля на другім боці. І нині ж многі полки угорські пішли мимо Із'яслава на броди. Із'яслав ото ж сказав дружині своїй: " Браття і дружина бог ніколи Руської землі і руських синів на безчестя не давав! Вони всюди добували свою честь. І нині браття подбаймо про це всі. У цих землях і перед чужими народами дай нам бог честь свою добути!".

І це сказавши дружині своїй Із'яслав кинувся всіми своїми полками вбрід. А король і всі його полки побачили полки Володимирові вони кинулися всі до них кожен на свій брід і в'їхали звідсіль у військо Володимирове. І так потоптали вони їх і багатьох побили, а інші поховались, а інших захопили.

Володимир же побачивши силу угорську побіг перед ними та врізався в угрів в чорних клубуків і тільки один утік з боярином Ізбигнівом Івачевичем у місто Перемишль. Город же Перемишль вони тоді не взяли були, хоча нікому із нього було битися. А не взяли вони його тому за городом на лузі за рікою Сян був княжий двір і там у ньому добра було багато і туди наринали всі вої...

Із'яслав і король зібрали всіх своїх воїв і всю свою дружину тут же стали оба табором перед городом над рікою Вягром. А Володимир почав слати послів до короля, миру просячи. На ту ж ніч вислав Володимир своїх мужів до архієпископа Кукниша і до воевод королевих, і навмисне прикинувся ніби він поранений і сказав їм: "Благайте за мене короля. Ранений я є вельми. І я каюся за те королю, що тобі я через серце вередив, а іще що став проти тебе. Нині ж королю бог гріхи прощає і ти мені се прости і не видай мене Із'яславу, тому, що я вельми є недуж. А якщо мене бог візьме, то сина мого ти прийми до себе. І се хай йому спом'януть мужі його: Отець твій був сліпий, а я отцю твоєму досить послужив своїм списом і своїми полками за його обіду із ляхами я за нього бився. Спом'яни про мене те все мені прости.

І многі дари вислав він архієпископу і мужам тим золотом і сріблом і посудом золотим і срібним і одежею, щоби вони вблагали короля, щоби він не став на нього і волі королеви не вчинив".

На другий день король із'їхавшись з Із'яславом розповів це Із'яславу і сказав: "Отче. Я кланяюсь тобі. Осе Володимир прислав до мене і благав він і кланяється, а ще він і ранений є вельми і не буде жити. І я тобі отче про це даю знати. А ти йому що одповіси?

Із'яслав же сказав королеві: Сину, якщо Володимир помре, то се бог убив його... Нині ж дав нам його бог, то ми самого захопимо, а волость його візьмемо. Мстислав Із'яславович також вельми переконував короля, а найпаче отця свого Із'яслава всіма провинами Володимира. Але король його не послухав, а послухав архієпископа і всіх мужів своїх, тому, що Володимир вислав їм майно своє. І сказав король: "Я не можу його вбити... бо він благає мене і клянеться мені і за свою вину кається. Але якщо нині хрестацілувавши, одступить він нього, то тоді як мені з ним бог дасть. Хай або я буду в Угорській землі або він в Галицькій".

Володимир прислав посла також до Із'яслава і сказав: ” Брате я кланяюсь тобі і каюся за свою вину, тому що я винуватий есмь. То ж нині брате прийми мене до себе, і прости мені і короля застав нехай мене прийме. А мені дай бог з тобою бути. Із'яслав же на те все не хотів навіть уваги звертати, але через короллеву принцип і його мужів він почав тоді з ним ладнатися”. І сказав король Володимирові: ” на тім тобі хреста цілувати, що скільки ти взяв городів в Руській землі, то все тобі треба повернути із Із'яславом перебувати і не відлучатися від нього ні в добрі ні в злі, а завши з ним бути. І він на все це з радістю згодився. Із'яслав однак не хотів водити його до хреста... Хай він одужить, я тоді отче за се візьмуся, я або голову свою зложу, або добуду Галицьку землю. А нині я його вбити не можу...”. І так послали вони своїх мужів кажучи: ” Ось ти прислав еси до нас обох. Нині ж ми на тебе то облишаємо і волость від тебе не одбираємо. Але на тім тобі цілувати хреста, скільки ти взяв волостей в Руській землі, то тобі треба повернути все, і від Із'яслава тобі не одлучатися, але завше із ним бути”. І сказали мужі Із'яславові та королеві. Так тобі і мовлять Із'яслав і король: ” Ти прислав еси до нас і за свою вину каєшся, тому ми обидва тобі те все прощаємо і волості од тебе не одбираємо. Але на тім цілуй хреста чесного. Скільки за тобою городів руських, то тобі все треба повернути і від Із'яслава тобі не одлучатися до кінця живоття свого. А допоки ти жив еси, то бути тобі завше з ним разом. Володимир ото ж на всім на тім цілував хреста, але лежав удаючи ніби він знемагає од ран, хоча ран на ньому не було”. Із'яслав же з королем з'їхались разом і таким чином пробувши у великій приязні і великій веселості, роз'їхались, король в свою землю пішов в Угри, а Із'яслав в Руську землю”[74,с.249-251].

Російський дослідник В.М. Татищев вважав, що князь Володимир галицький готувався дати бій київському князю Із'яславу і угорському королю Гейзі II. Для цієї боротьби він отримав допомогу від Візантії та Болгарії. Із'яслав для проведення військової кампанії в Галичині отримав допомогу від угорського короля і польських князів. Володимир совокупив воедино усі війська від Дунаю до Галича найняв також 30 тисяч болгар і сербів і власного війська мав 70 тисяч. У короля угорського було 73 полки у Із'яслава було 30 тисяч. Приблизно

таке ж військо було і у князя Володимира галицького з найманцями. Князь Володимир галицький своїм військом не пускав їх через ріку Сян переїхати і спіймали галичани кормильників короля, що необережно виїхали до ріки. Ранком виступив князь Володимир галицький з усім своїм військом до ріки, та бачучи, що йому військ королевих не утримати, відступив і став трохи вище по ріці у хорошому місці, зайнявши високі, залишивши по сторонам болотисті місця. Король же зразу пішов за ним, Із'яслав пішов вище. Володимир же сильно стояв проти Із'яслава і броди його утримував і королівські полки, що не перейшли два рази у суматоху приводив. Із'яслав не дивлячись на упадок духу людей, хоч і перейшов ріку та не зміг від берега далеко іти і королю допомогти, були перед ним глибокі рви, він стояв на одному місці до того часу поки декілька полків угорських йому не прийшли на поміч. Тоді Із'яслав наступив всією силою на Володимира і зім'яв його ліве крило. В цей же час і король перейшов у наступ зі своїми полками, та Володимир сильно проти нього бився і не дав йому дальше іти, що змусило обидві наступаючі сторони, як руських киян так і угрів і була січа жорстока. Угри не хотючи залишитись в соромі перед руськими, не хотючи уграм честь перемоги уступити і одні і другі хотіли своєю хоробрістю щигольнути і з усім усердям наступали на галичан, та їх атаки були відбиті. Мстислав же Із'яславович бачучи короля в печалі, взяв меч в руки і кинувся на полки галицькі сказавши королю: ” Ти за нас нині терпиш, а мені соромно так стояти. Король же жаліючи Мстислава сам з усім своїм двором наступив і в'їхав в галичан і болгар і став рубатись. Володимир хоча бачив свої на лівому крилі від Із'яслава зім'ятих, що як муж надто хоробрий, показуючи над уграми свою хоробрість в'їхав сам з кращими людьми в угорські полки і в чорних клубуків і яких багато дуже побив, до того часу допоки при ньому мало людей залишилось і ледве зміг сам від'їхати, бо серби і болгары втративши хоробрість почали відступати за болота. В той же час і усі галицькі полки почали відступати. В такий час Володимир залишився в нападаючому авангарді при загальному відступі військ із військовим загоном боярина Ізбїгнева і боярином В'ятевичем. При такій ситуації Володимир не міг відступити разом з військом, оскільки шлях до військ йому

був відрізаний, тому князь Володимир відступив в Перемишль. Відступаючі війська князя Володимира, керовані відважними галицькими полководцями, які відходили в бойовому порядку, не переслідувались і залишилися цілі тільки тому, що на шляху наступаючих угрів і руських, на поляні, лежав княжий двір у якому було багато різного майна та припасів. Князь Володимир бачучи, що відрізаний від всіх галицьких військ почав просити миру у короля Гейзи і Із'яслава. Він нагадав королю про свою допомогу його батьку, дав великі дари його вельможам. Тому король і особливо архієпископ, що тайно отримав дари хотіли миру. Угорські вельможі і архієпископ так говорили королю: " нам буде краще, що великі руські князі не єдині, хай буде їх більше і хай вони одні з одними воюють і нам не вредять і нам боятися не буде причини. А якщо Володимира віддаш в руки Із'яславу, сором тобі буде перед усіми государями... І так вони усі найзнатніші угорські вельможі і особливо архієпископ Володимира вигороджували. І король усіх їх послухав сказавши Із'яславу: " не можу погубити просячого милості і каючогося в винах і цим схилив Із'яслава до миру". Від князя Володимира же король і угорські вельможі, наголошував В.М. Татішев, опираючись на свідчення недійшовших до нас джерел: " золотом і сріблом і товарами взяли більше як на 2000 гривень. І так роз'їхались"[81,с.39-40].

Таким чином перед нами два різні джерела, які описують нам одні і ті ж події: Руський літопис і Татішевський літописний збірник. Де свідчення першого можна умовно назвати "Літописом князя Із'яслава Мстиславовича київського", другий "Літопис князя Володимира Володаровича галицького". Про те свідчення в "Літописі Володимира галицького" більш об'єктивні ніж свідчення "Літопису Із'яслава київського", зауважував ще сучасний російський історик Б.О. Рибakov. Руський літопис, тобто літопис Із'яслава київського відстоює інтереси цього князя проти Ольговичів, Юрія суздальського і Володимира галицького, а значить затушовував факти історії періоду 1146-1154 років. З свідчень обидвох джерел ми бачимо грандіозну феодалну війну за київський великокнязівський стіл в яку втягнуті з різними інтересами всі володарі центрально-східної та південної Європи [72,с.161-163,с.206].

Князь Володимир галицький у цій війні бажав одного - повної незалежності Галичини, тому боротьба, яка розгорілася навколо Києва і яка знислювала стару столицю України-Русі, були тим джерелом, яка перетворювало Галицьке князівство в незалежну феодальну державу, якою до речі вона і була з V - по X століття, під назвою, Великої чи Білої Хорватії, до завоювання у кінці X століття, а тобто в 993 році, Київською Руссю. Власне до цього часу Велика чи Біла Хорватія, яка довгі віки очолювалась містом Перемишлем, з 1141 року стала називатися відносно свого нового столичного центру, міста Галича, під орудою нової династії, київських князів Ростиславовичів, Галицькою державою, яка стала на новому витку історичному розвитку Карпато-Дністровської цивілізації, могутньою центрально-європейською країною з незалежною від сусідів політичною та господарсько-економічною інфраструктурою[67,с.74].

Під Перемишлем, згідно свідчення “Літопису Володимира галицького”, який використав В.М. Татіщев, ми бачимо, що князь Володимир галицький, повністю незалежний і могутній володар, він “совокупив воєдино усі війська від Дунаю до Галича найняв також 30 тисяч болгар і сербів і власного війська мав 70 тисяч. Літописець порівнює військові сили угорського короля і київського князя Із’яслава: ” У короля угорського було 73 полка у Із’яслава київського було 30 тисяч, приблизно таке ж військо було і у Володимира галицького з найманцями”[81,с.39-40].

Угорський король Гейза II та угорський архієпископ уже вважають Володимира “великим галицьким князем” це видно із розмови короля і архієпископа: ” Угорські вельможі і архієпископ так говорили королю: ” нам буде краще, що великі руські князі не єдині, хай буде їх більше і хай вони одні з одними воюють і нам не вредять і нам боятися не буде причини. А якщо Володимира віддаш в руки Із’яславу, сором тобі буде перед усіми государями...”[81,с.39-40].

Як бачимо, угорський король Гейза II та архієпископ вважаю Володимира галицького собі рівним володарем, що видно із свідчень під час укладення миру угорського короля Гейзи II та Із’яслава київського з Володимиром галицьким: ” Але якщо нині хреста цілувавши, одступить від нього, то тоді як мені з ним бог дасть. Хай або я буду в Угорській землі або він в Галицькій...”.

“Із’яслав же з королем з’їхались разом і таким чином пробувши у великій приязні і великій веселості, роз’їхались, король в свою землю пішов в Угри, а Із’яслав в Руську землю...”[74,с.249-251].

Таким чином із свідчення даного джерела ми бачимо, що в час походу на князя Володимира в центрально-європейській громадській думці, що Угорська земля, Гальцька земля і Руська земля, це різні політичні, господарсько-економічні державні етноструктури [49,с.140].

Татіщевський літопис розповідає також і про такий дипломатичний прийом князя Володимира галицького, як підкуп угорського короля та угорських вельмож, що до речі підтверджує своїми свідченнями і Руський літопис. Суму яку заплатив князь Володимир галицький по тих часах 2000 гривень була великою, а це значить, що він був досить могутнісєм центрально-європейським володарем. На жаль джерела не подають цифри, за яку суму князь Володимир галицький найняв 30 тисяч болгар і сербів, які були сусідами його Галицької держави на Дунаї, однак ясно, що князь Володимир мав у Дунайському регіоні міцні політичні і господарсько-економічні позиції і був там впливовим володарем. В той час коли “Літопис Володимира галицького” подає повний хід військової кампанії під Перемишлем, “Літопис Із’яслава київського” коротко характеризує всю кампанію. Із свідчення “Літопису Володимира галицького” нам стає ясно, чому він припинив боротьбу і почав просити миру, як і всю причину, яка дала можливість зостатися цілим усьому його війську і в подальшому за наявності останнього, утримати всю повноту влади в Галичині. Як наголошував Татіщевський літопис: ” В той же час і усі галицькі полки почали відступати. В такий час Володимир залишився в нападаючому авангарді при загальному відступі галицьких військ із військовим загоном боярина Ізбігнева і боярином Вятевичем. При такій ситуації князь Володимир не міг відступити разом з військом, оскільки шлях до військ йому був відрізаний, тому князь Володимир відступив в Переимшль. Відступаючі війська, керовані випробуваними в боях воєводами, відходили в бойовому порядку, не переслідувались і залишились цілі тільки тому, що на шляху наступаючих угрів і руських, на поляні, лежав княжий двір у якому було багато різного майна та припасів. Князь Володимир бачучи, що відрізаний від військ

почав просити миру у короля і Із'яслава”[81,с.39-40].

Попробуємо зробити порівняльний аналіз свідчень Руського літопису та літопису, який був відомий В.М. Татіщеву про події під битви під Перемишлем в 1151 році. Як бачимо із свідчень Руського літопису, ми можемо зрозуміти, що літописець приближена особа до князя київського Із'яслава, оскільки він передає нам всі взаємовідносини великого київського князя Із'яслава з угорським королем Гейзою II, як особисті розмови так він знає всі їх спільні стратегічні плани, як плани окремих сторін. Він буває при спільних сніданках, обідах, весіллях та особистих взаєминах двох володарів. Досить конкретно він описує битву під Перемишлем. Він добре знає маневри угорських та руських військ, переговори між князем Мстиславом та королем Гейзою, наголошуючи на особистій участі всіх князів Русі і угорського короля Гейзи II в битві. В той же час Руський літопис приховує і применшує роль князя Володимира галицького в битві словами: ” Володимир же побачивши силу угорську побіг перед ними і врзався в чорних клубуків і тільки один з боярином Ізбігневом Івашевичем утік в місто Перемишль”[74,с.252].

Така коротка звістка про хід великого бою у якому ми не бачимо нікого з дійових осіб зі сторони князя Володимира галицького як і не знаємо кількість вбитих та попавших в полон, явно не повна і не відповідає реаліям ходу битви під Перемишлем. Зауважимо, що Руський літопис подав свідчення, що угорський король Гейза II знав про приготування князя Володимира галицького до бою і про наявне у нього велике військо. Він, як наголошував літописець, п'ять днів чекав на Із'яслава боячись самочинно входити в Галицьку землю і бути розгромлений князем Володимиром галицьким. Літописець коротко наголошує, що полк Володимира був потоптаний і збитий, однак він не говорить, що він був розгромлений наголову чи всі його воїни і бояри попали в полон. “ Угри і кияни кинулися у Володимирове військо, однак як проходив сам хід битви ми з Руського літопису так і не знаємо, єдине що зауважено, що одні перед одними не бажали засоромитися і віддати першість перемоги. Руський літописець, як бачимо не показав всіх поразок і прорахунків угорського короля Гейзи і київського князя Із'яслава під Перемишлем. Він розкриив тільки ті місця, які були

потрібні київському князю Із'яславу. Літописець не показав могутність і добренавченість галицького війська, воно судячи із висловів угорського короля майже не уступало по озброєності і навченості угорському, в той же час було могутніше ніж київське. Це видно із свідчення, коли король почав розставляти свої полки, а галичани свої, але не могли вистояти проти короля, наголошує Із'яславів літописець, бо куди пішов Володимир з своїм військом там стояв і король. Як бачимо навіть із Руського літопису, роль угорського війська у розгромі князя Володимира галицького під Перемишлем домінуюча, розз Із'яслава у цій битві допоміжна.

Про суто Із'яславове військо, яке б маневрувало супроти галичан, немає ніяких свідчень, літописець тільки наголошує на могутності угорського війська: ” а в короля було 73 полки окрім Із'яславових полків, окрім повідних коней і обозних”. Про те, що угорський король задавав тон першості в усій кампанії свідчить і Руський літопис: “ На другий день король приготувався добою і послав посла Із'яславові, щоби він перебував з своїм полком біля його війська... Із'яслав же відповів, хай буде так”. Про домінування угорського короля Гейзи II в цій кампанії говорить і той факт, що князь Володимир галицький послав посла просити миру не до київського князя Із'яслава, а до угорського короля Гейзи II, від якого власне залежала його доля[74,с.252].

Це видно із позицій по питанні долі Галицької держави. Так великий київський князь Із'яслав бажав вбити князя Володимира галицького, а Галицьку державу його приєднати до своєї, угорський король Гейза II явно з цим не згоджувався, наголошуючи, що князь Володимир галицький: “ кається і в подальшому буде в дружбі з великим київським князем Із'яславом і угорським королем Гейзою і міста всі захоплені в Руській землі віддасть”. Як бачимо викладені свідчення Руського літопису не відповідають ходу реальних подій в битві під Перемишлем. Це зауважив ще використовуючи недійшовші до нас джерела в XVIII столітті російський історик В.М. Татішев, наголошуючи: ” князь Володимир визнавши, що король зговорився з Із'яславом на нього іти велів швидко всім своїм військам від Дунаю і усієї Країни Дністра, до Галича збиратися, також болгар найняв і сербів 30 тисяч за гроші, які прийшовши

стали на Дністрі біля Галича. І було війська у нього більше як 70 тисяч. Оскільки В.М. Татіщев наголошує, що сербів і болгар було 30 тисяч, то власне військо Володимира галицького складало 40 тисяч. Цьому війську князя Володимира галицького протистояло 73 полки угорського короля і 30 тисячне військо Із'яслава. При такому військовому розкладі стає ясно, що поодиноці ні угорський король Гейза II ні великий київський князь Із'яслав не були страшні князю Володимирі галицькому. Злучене військо угорського короля Гейзи II і Із'яслава київського налічувало 110-120 тисяч воїнів, проти 70-80 тисяч, які були під орудою галицького князя Володимира.

Дослідник В.М. Татіщев вважав, що військові сили обидвох сторін були приблизно однаковими, оскільки князь Володимир галицький відважився відкрито дати бій угорсько-руській коаліції. Таку силу він міг реально мобілізувати, якщо взяти за основу, що володіння його Галицької держави простягалися від Сяну, Карпат, витоків Дністра до Дунаю[81,с.37].

По цьому питанню визначні вчені В.Т. Пашуто, Л.В. Черепнін, Б.Д. Греков вважали, що територія Подунав'я була власністю галицького князя. Князь Володимир галицький так сильно укріпився в Подунав'ї, що тримав там своїх посадників, які вирішували для поповнення його казни усі господарсько-економічні справи[55,с.367].

Дослідник В.М. Татіщев явно наголошував на невеликій кількості руського війська: “ У той же час, коли князь Володимир галицький побачив, що не зможе втримати броди проти угрів, то Із'яславове військо тримав сильно і не давав йому через ріку переправитися. Князь Із'яслав побачив, що тут його військо не перейде, і пішов вище по ріці, а цей брід залишив королівському війську... І тільки допомога королівського війська дала можливість Із'яславу переправитися”. Згідно свідчень Татіщевського літопису: ” Володимир приступивши до ріки сильно броди захищав і Із'яславові полки утримував, королівські полки, що уже переходили назад відганяв. Із'яслав не дивлячись на упадок духу людей, хоча один раз і був перейшов не зміг далеко від берега відійти і королю допомогти, тому, що перед ним був глибокий рів. Із'яслав бився на місці, допоки йому на допомогу не перейшло декілька угорських полків, що вище по

броду перейшли річку. Тільки тоді, Із'яслав з усією своєю силою наступив на Володимира і зім'яв ліве його крило. В той же час і король з усіма своїми полками перейшов ріку, та Володимир запекло проти нього бився і не дав йому далше іти. Хоробрість була із однієї і з другої сторони. Перелом у битві під Перемишлем, очевидно, наступив тоді, коли Мстислав після звернення до короля з усіма своїми людьми кинувся на галичан. Тоді, король сам з усім двором в'їхав у галичан і болгар. Власне в це час військо його, зокрема перші серби і болгары почали відступати за болота. В цей же час і Володимирові полки стали відходити. Сам князь Володимир, щоб зупинити наступ вривався з своїм полком у чорних клубуків і багато їх побив, однак внаслідок глибокого входу в розположення військ ворога був відрізаний від відступаючого війська, що заставило його відступити в Перемишль”.

Свідчення В.М. Татіщева більш конкретно описують нам сам хід бою, причини, які спасли від розгрому галицьке військо і умови та хід переговорів між угорським королем Гейзою II, великим київським князем Із'яславом та князем Володимиром галицьким, яскраво показують окрім збитків, розграбування княжого двору, і матеріальні витрати в 2000 гривень князя Володимира галицького [81,с.39-40].

Як бачимо детальний опис ходу битви під Перемишлем по свідченнях ”Літопису Володимира галицького“, які використав в XVIII столітті В.М. Татіщев відповідає реальному ходу історичних подій у співставленні з іншими джерелами включаючи і свідчення про цю подію Руського літопису.

У висновок можемо наголосити, що тільки за допомогою могутнього угорського війська князю Із'яславу київському вдалося отримати тимчасову перемогу над князем Володимиром галицьким і “Перемишльське замирення” не вирішувало питання відносин між князем Із'яславом київським і князем Володимиром галицьким. Цілком очевидно, що битва, яка була з військовою гідністю програна князем Володимиром галицьким показує могутність його Галицької держави. Князь Володимир галицький зумів не тільки зберегти все військо, яке відступило в глибину Галичини, але й провести успішні переговори, сам зберегтися живим, зберегти і цілісність та недоторканість своєї Галицької

держави. Цю битву він хоч програв, але з належною гідністю, показуючи своїм прикладом хоробрість усьому галицькому війську. Скувавши своєю дружиною всю силу угорського та руського війська він дав можливість усьому своєму війську відступити і залишитися цілим. Дослідник Д. Зубрицький вірно наголошував, що добича у тогочасній війні була головнішим завданням воїнів. Тому переслідування галицького війська відійшло на задній план, коли на дорозі виріс княжий терем. Тому все військо кинулося його грабувати забувши про втікаючого ворога[18,с.83].

Дослідник С.М. Соловйов вважав, що битва під Перемишлем для князя Володимира галицького закінчилася незначними втратами, розграбунком княжого терема і контрибуцією в 2000 гривень. В цей же час зобов'язання які він взявся виконувати ні до чого його не зобов'язували. Якщо до того ж додати, що галицьке військо його, яке організовано вийшло з бою, залишилося цілим, і могло даліше утримувати його владу в Галичині, то він і надалі залишався одним із наймогутніших володарів в центральній-східній Європі. Якщо врахувати й те, що князь Володимир галицький був у дружніх відносинах з більшістю угорських найвизначніших сановників, включаючи архієпископа, то можна наголосити, що підтримка угорським королем Гейзою II великого київського князя Із'яслава відбулася в останнє[77,с.468].

Дослідник І. Шараневич в своєму дослідженні наголошував, що угорський король Гейза II не наздоганяв відступаюче галицьке військо. Його військо кинулося грабувати княжий палац, тому що угорські воеводи воювали з неохотою проти галичан і не бажали знищення Галицької держави князя Володимира. На погоні за галицьким військом настоював київський князь Із'яслав, та угорці не хотіли більше воювати, вони бажали задовільнити свої бажання грабунками княжого палацу. Побачивши це Із'яславове військо теж кинулося грабувати майно Володимира галицького [95,с.43].

Дослідник М.М. Карамзін вважав, що у час коли угри і кияни грабували княжий двір, забувши про існування галицького війська, це дало останньому знову зібратися в місті Перемишлі і укріпити позицію у ньому князя Володимира галицького

[37,с.307].

Дослідник Д. Зубрицький описує становище галицького князя: ” Наступила глуха ніч після кровопролитного бою, втомлений денною боротьбою галицький князь Володимир задумався тяжкою думою. Він переконався, що його союзники візантійський імператор Мануїл і князь Юрій суздальський в зв’язку з віддаленістю не виручать його із становища у яке він попав. Можна було ще боротися і ще раз поспробувати щастя у війні, сил ще було достатньо, та він не захотів вводити війну в Галицьку землю. Він повважав, краще пустити в хід дипломатію, оскільки війна сьогодні для нього може мати пагубні наслідки. Князь Володимир галицький вирішив перед тим, як приступити до продовження війни, перед якою стояв неминуче, поспробувати добитися миру. У нього серед найзнатніших угорських вельмож були родичі його дружини, принцеси Софії, які претендували на королівський трон і безперечно розраховували на його військову допомогу. Окрім родичів були і друзі, серед яких архієпископ з яким князь Володимир галицький давно вів дискусії по питанню унії церков. Опираючись на останніх і купивши золотом їх і приятеля архієпископа Кукшиша він відправив послів в королівський стан. Посли, як наголошують джерела, в першу чергу обдарували золотом давнього приятеля Володимирового архієпископа Кукшиша, королю Гейзі II теж піднесли дари і нагадали про допомогу князя Володимира галицького батьку Гейзи II, Белі II, не забули сказати, що дружина Володимира угорська принцеса Софія, сестра Гейзи II, змагає в Перемишлі. Угорські друзі і родичі князя Володимира, що складали найблище оточення короля, архієпископ, виявили особливе заступництво князю Володимиру, який “кавсяся перед королем за перебите його військо”, говорячи: ” якщо видаш Володимира Із’яславу, сором тобі буде перед усіма государями”. Усі разом угорські вельможі переконували короля Гейзу II у користь галицького князя Володимира. Взнавши про це київський князь Із’яслав почав перед королем в усіх бідах звинувачувати Володимира, однак, король Гейза II не послухав Із’яслава, а послухав своїх вельмож і архієпископа, тому що Володимир, як стратегічний сусід був Угорщині менш грізний ніж об’єднавший би всю Русь від Києва до Карпат, великий київський князь

Із'яслав. Зрештою угорський король Гейза II оцінив і по військовому ситуацію. Він побачив, що місто Перемишль добре приготовлене до тривалої облоги, до нього знову стікаються галицькі війська. Щоб взяти місто Перемишль штурмом треба втратити не менше 10 тисяч воїнів. Угорський король Гейза II розумів допоки він буде стояти під містом Перемишлем з сумнівним кінцем, його ворог візантійський імператор Мануїл в цей же час захопить сусідні землі. Втративши багато воїнів при штурмі Перемишля угорський король Гейза II всерівно змушений буде віддавати місто великому київському князю Із'яславові, який автоматично після цього стане володарем “половини руського світу” і найнебезпечнішим з Угорським королівством, сусідом, небезпечнішим ніж князь Володимир галицький. Князь Володимир же обмежений владою у власній Галицькій державі, про захоплення Галичини угорські можновладці ще тоді не мріяли, був менш грізнішим ніж великий київський князь Із'яслав, все це говорило угорському королю Гейзі II в користь скорого укладення миру, на який його схиляли і всі його найзнатніші вельможі та архієпископ. Перемишльський мир, вважав галицький дослідник Д. Зубрицький, був великим успіхом князя Володимира галицького. При його укладенні він показав себе тонким, проникливим політиком і дипломатом, точно розрахував усі за і проти і уклав вигідний мирний договір, який фактично його ні до чого не зобов'язував. Віддавши золото і срібло, князь Володимир зберіг більше, єдність і могутність своєї Галицької держави, спокій у внутрішньому господарсько-економічному розвитку, що дало можливість його батьківщині мирно господарсько-економічно розвиватися відхиливши нашість багаточисельних іноземців[18,с.86-87].

Дослідник І. Шараневич нічого надзвичайного в підкупі князем Володимиром галицьким угорських сановників не бачив. Підкуп, на думку дослідника, був невід'ємним атрибутом середньовічних політичних діячів і князя Володимира галицького в тому числі. Мягкістю умов миру, наголошував дослідник, був той факт, що імператор Візантійської імперії Мануїл загрозив Угорському королівству війною, що очевидно пішло на користь князю Володимиру галицькому при укладенні миру. Загроза візантійського імператора та настанови власних вельмож

дозволили угорському королю Гейзі II зробити вибів на користь м'яких умов миру для князя Володимира галицького. Всі ці обставини і пояснюють ситуацію, чому угорський король Гейза II не гнався за галицькими військами, а обмежився облогою Перемишля, грабунком майна в теремі князя Володимира і швидким укладенням миру. Король Гейза II прекрасно розумів, що війна між князями Із'яславом і Володимиром після цього ще більше загостриться, тому, що військовий потенціал галицького князя залишався ще дуже великий. Його військо було ціле і при першій кращій для князя Володимира галицького ситуації ним будуть відвойовані втрачені під Перемишлем позиції. Угорський король Гейза II розумів, що князь Володимир галицький не тільки не признає над собою влади київського князя Із'яслава, але й не віддасть жодного захопленого ним міста в Руській землі [95,с.43].

Дипломатія князя Володимира галицького, якого Руський літопис, часів Із'яслава називає “багатоговірливим”, своїми зусиллями звела на нівець таку добре підготовлену київським князем Із'яславом військову кампанію проти Галичини. Київський князь Із'яслав зразу по виході з Галичини відчув це. Коли його люди приїхали в обіцяні Володимиром “руські міста”, то були прогнані звідтіля воєводами князя Володимира. Сам князь Володимир галицький насміється у слід від’їзджаючому з Галича послу князя Із'яслава київського: ” Поїхав муж руський ухопивши гради”. Сама перемога у жорстокому бою дала зрозуміти і угорськму королю Гейзі II і київському князю Із'яславу, що боротьби князь Володимир галицький не припинить і згодом зібравши і вивчивши нове військо продовжить її. Внаслідок добре проведених переговорів, князь Володимир галицький зробив так, що іноземці, як виразився дослідник Д. Зубрицький: “ з чим прийшли в Галичину з тим і пішли. Однак вони зрозуміли, що Галицька держава є вже добреулаштована в політичному, господарсько-економічному та військовому розумінні, з якому їм треба рахуватись. Доблесть на полі бою князя Володимира галицького вміння дивитись смерті в лице, яку він узгоджував з талантом тонкого дипломата, який знав в свій роковий час всю політичну європейську ситуацію, робить честь цьому енергійному і талановитому центрально-європейському

володарю, видатному творителю Галицької держави”[18,с.87].

Що стосується подарованих великим київським князем, сватом Юрієм міст в “Руській землі” за військову допомогу, то князь Володимир галицький вважав, що ці міста є уже назавжди його власністю і не збирався відділяти їх від Галичини, оскільки князь Із’яслав київський не мав сили їх відібрати у князя Володимира галицького і це прекрасно розумів і угорський король Гейза II, то питання з віддачею міст повисло в повітрі. Князь Володимир галицький не допустив посадників у Погоринські міста, оскільки зберіг навіть після поразки в битві під Перемишлем, значну військову силу, якій князь Із’яслав київський сам без угорського короля Гейзи II не міг протистояти. Дослідник О.М. Рапов вірно зауважував, що велика військова кампанія князя Із’яслава київського в Галичині закінчилась повним провалом. Угорський король Гейза II побачив, що київський князь Із’яслав слабший у військовому розумінні за князя Володимира галицького, володар, якого йому більше у його західній політиці підтримувати не слід, оскільки це відіб’ється для нього наводом на Угорщину візантійських військ. За обставин могутності князя Володимира галицького, князь Із’яслав київський ніколи не зможе відібрати від князя Володимира галицького, міст у Руській землі, а сам князь Володимир галицький їх ніколи не віддасть. Таким чином, усі подаровані сватом, великим київським князем Юрієм міста в Руській землі: Бужськ, Шумськ, Тихомль, Вигошів, і Гнойниця, наголошував дослідник О.М. Рапов, князю Володимиру галицькому вдалося зберегти за собою[67,с.73].

Інший російський дослідник М.М. Карамзін теж наголошував, що угорський король Гейза II, хоча і говорив, щоб князь Володимир галицький віддав міста в Руській землі, та особливого усердя у скорому вирішенні цього питання не прикладав. Наприклад, угорський король Гейза II міг домогтися негайної віддачі міст, однак цього не сталося. Із літописних свідчень стає ясно, що угорський король Гейза II поспішав з укладенням миру з Галицькою державою, очевидно тому, наголошував М.М. Карамзін, що візантійський імператор загрожував війною чи вже вторгся в Угорщину. До короля доходили слухи про наступ візантійського імператора Мануїла на Угорську державу. Очевидно візантійський імператор Мануїл взнавши про

укладення легкого миру для князя Володимира галицького особливо не розвивав військової кампанії[37,с.307]. Візантійський імператор Мануїл I, як зауважував київський дослідник Л. Махновець, часто нападав на Угорщину і відбирав порубіжні землі в Угорського королівства. Один раз він навіть загрожував взяттям угорської столиці Буди, тому переляк угорського короля цілком можна зрозуміти. У подальшому угорський король Гейза II не підтримував військових походів князя Із'яслава київського проти князя Володимира галицького відговорюючись: ”у мене війна з цесарем, якщо буду вільний то прийду”[74,с.226].

Звертаючись в черговий раз за допомогою у 1152 році Із'яслав говорив королеві: ”самого ми тебе не зовемо, тому що знаємо, що цесар проти тебе воює”[74,с.240].

Тому ми у своєму дослідженні схилиємось до думки, що швидке укладення нічим не обтяжливого для князя Володимира галицького мирного договору, була загроза угорському королю Гейзі II від візантійського імператора Мануїла, який був з князем Володимиром галицьким не тільки в союзних, але й в родинних відносинах, оскільки рідна сестра князя Володимира галицького Ірина була дружиною стрія імператора Мануїла, Ісаака Комнина [74,с.226].

Приблизно такої ж точки зору дотримується київський дослідник П.П. Толочко, який наголошує: ”Немає сумніву, що на угорського короля Гейзу II справили враження дарунки князя Володимира галицького і він послухав поради своїх духовних і світських сановників. Напевно так воно і було, але не виключено, що в угорського короля Гейзи II були й важливіші причини, які змушували його швидше завершити цю війну. Йому стало відомо про приготування візантійського імператора до походу на Угорщину, яка “провинилася перед візантійським імператором Мануїлом I не тільки допомогою сербам у їх боротьбі проти всесвітньої імперії, але й підтримала київського князя Із'яслава Мстиславовича у його боротьбі проти родича і союзника та васала Візантійської імперії, князя Володимира галицького”. Перед угорським королем Гейзлом II була невизначість. Взяти швидко добре укріплене місто Перемишль було неможливо, довготривала облога могла нічого не дати, а за цей час візантійський імператор

Мануїл міг раптово вдарити з другої сторони на Угорщину. Одже, як бачимо Галичина часів князя Володимира була зв'язана невід'ємно з політичними та господарсько-економічними як і культурно-християнськими процесами, які проходили у тогочасній центрально-південній Європі[86,с.133-135; с.26-27; с.307].

З'ясуємо в контексті галицької проблеми і візантійсько-угорські відносини. Як бачимо із свідчень джерел уже в 1149 році галицький князь Володимир мав з Угорським королівством досить ворожі відносини з другої сторони союзні з Візантійською імперією. Ряд джерел наголошують, що князь Володимир галицький зробив у підтримку походів візантійського імператора Мануїла I ряд вторгнень в Угорщину. Історики XIX століття Д. Зубрицький, І. Шараневич, М. Карамзін вважали, що ці походи князь Володимир галицький робив захищаючи інтереси Бориса Коломановича[18,с.87].

Сучасний український історик П.П. Толочко вважає, що у військовий конфлікт між Візантійською імперією і Угорщиною був втягнутий на стороні Візантії і князь Володимир галицький. Візантійсько-угорське притистояння розпочалося із-за того, що Далмація, яка раніше була підданою Візантійської імперії перейшла під угорський протекторат.

В осені 1151 року візантійський імператор Мануїл вирушив з великим військом на Угорщину. Щоб прикрити пряму інтервенцію він сказав, що йде на Угорщиною з метою встановити на престолі Бориса Коломановича. З цією метою, як писав візантійський літописець Кіннам, імператор Мануїл поставив Бориса Коломановича полководцем значного візантійського підрозділу у складі якого перебувало багато угорців. Можна наголосити, що візантійський імператор Мануїл бажав замінити на угорському престолі ненависного йому короля Гейзу II провізантійським Борисом Коломановичем. В гіршому випадку Борисом можна було налякати Гейзу II і зробити його послухнішим у політичних відносинах з Візантійською імперією. Як засвідчує візантійський літописець Кіннам внаслідок вторгнення великого візантійського війська Угорщина була сильно пограбована, угорський король не зміг організувати гідної відсічі, грізне угорське військо Гейзи II, що так лякало галичан під

Перемишлем було наголову розбите, а сам король Гейза II попросив в Візантії миру і згодився на усі умови миру візантійського імператора. Джерела наголошують, що 1152 року угорський король Гейза II незгоджуючись з рішеннями мирного договору з Візантійською імперією знову відновлював війну. Однак у 1154 та 1156 роках отримав від візантійського імператора Мануїла ряд тяжких поразок в яких візантійське військо наголову розгромило угорське. До кінця своїх днів, а тобто до 1162 року угорський король Гейза II внаслідок обтяжливого для Угорщини мирного договору, змушений був не тільки підтримувати дружні відносини щодо Візантії, але й передати Візантійській імперії всі спірні землі, включаючи і Далмацію[85,с.182-184].

Оскільки розгром Угорщини Візантією відбувся у 1151 році, а похід угорського короля Гейзи II під Перемишль відбувся в 1152 році, загроза несподіваного удару по Угорщині була реальною. Угорський король Гейза II тільки бажав покарати князя Володимира галицького за знищене 12 тисячне військо, однак передання Галицької держави в руки князя Із'яслава київського не входила в його плани. Галицько-Суздальський союз підкріплений союзом з Візантією, був дієвим, і вразі знищення угорцями галицького князя Володимира наслідки для Угорщини зі сторони Візантії могли бути найтрагічніші. І хоча боротьба під Перемишлем була жорстока, однак розбитий князь Володимир галицький тримав на пульсі всю ситуацію і контролював весь хід подій як політичних так і господарсько-економічних не тільки в Галицькій державі, але і в центрально-східній та південній Європі, тому поспробуємо реконструювати події тих часів.

Джерела зберегли дослідникам майже стенографічні описи князівсько-королівських з'їздів, на яких вирішувалася доля переможеного галицького князя Володимира. Збереглись промови київського великого князя Із'яслава Мстиславовича, його сина князя Мстислава, а також промови і заклики угорського короля Гейзи II. В розпорядженні дослідників є "Проект мирного договору" з прозицією визнати його князем Володимиром галицьким, є суперечки по проекту договору де видно позицію угорського короля Гейзи II і великого київського князя Із'яслава. Відомо і точка зору князя Володимира галицького, який, як наголошував літописець: " на цьому всьому згодився мав віддати

усі захоплені ним раніше міста”. Однак князь Володимир визволившись вирішив зробити по іншому, оскільки політична, господарсько-економічна та культурно-християнська діяльність галицького князя була обумовлена дотримання союзу з Візантійською імперією і Суздальським князівством, які були підкріплені і династичними шлюбами в першому випадку сестри князя Володимира Ірини з стриєм візантійського імператора Іссаком, з другого боку сина Ярослава з дочкою суздальського князя Ольгою[61,с.189-191].

Попробуємо проаналізувати усіх дрібницях розвиток феодальної боротьби після укладення миру між угорським королем Гейзою II, великим князем Із'яславом київським та галицьким князем Володимиром згідно якого, князь Володимир змушений був негайно повернути “руські міста”: Бужськ, Шумськ, Тихомль, Вигошів, і Гнойниці. Руський літопис так передає ці події: ” І сказав король Володимирові - на цім цілуй хреста, що скільки ти взяв городів руських, то все тобі треба повернути і з Із'яславом перебувати і не відлучатися від нього ні в добрі ні в злі, а завше з ним бути. І на все це він з радістю згодився”[74,с.253].

“І прийшов Із'яслав до города Володимира, послав посадників своїх у городи, що про них цілував був хреста Володимир у Бужськ у Шумськ у Тихомль у Вигошів у Гнойницю, та не дав їх Володимир”[74,с.254].

Дослідник В.М. Татіщев вважав, що князь Володимир укладаючи мир під Перемишлем бажав одного виграти час, оскільки знав, що князь Юрій суздальський збирає військо для остаточного розгрому князя Із'яслава київського. В той же час коли посадники київського князя Із'яслава приїхали отримувати міста, він отримав вість із Ростова, що князь Юрій суздальський, сват його, совокупив полки: муромські, ростовські, рязанські і полки усіх міст, що знаходяться між Доном і Волгою і Вятичів і виступив проти князя Із'яслава київського. За таких обставин князь Володимир галицький швидко, як наголошував руський літописець “ізцілівся”, забув про обіцянку угорському королю Гейзі II та київському князю Із'яславу дану ним під Перемишлем і почав готувати військо до походу в Київську землю[81,с.40].

В цей же час київський князь Із'яслав послав у Галич посла свого, боярина Перта Бориславича, з грамотою, в якій нагадав

князю Володимирові про мирну угоду після її укладення в Перемишлі та про не необхідність віддати міста в Руській землі. Руський літопис так описує ці події: ” І сказав йому Володимирові Із’яслав - ти хреста оце нам обом з королем цілував на тім, що скільки Ти взяв Руської волості, то тобі треба все повернути. А ти сього не додумав еси. Нині ж я сього не вспоминаю всього, але якщо ти маєш намір хресного цілування додержати і з нами обома бути, то поверни мої городи.” - І сказав Володимир Перту Бориславичу - ти скажи: ” ти брате вибрав еси час проти мене і короля на мене привів еси. Але якщо буду я жив, то або голову зложу, або за себе одомщу. І як тільки Петро з’їхав з княжого двору, то Володимир пішов до божниці до святого Спаса на вечірню, тобто пішов галереєю, яка з’єднувала другий поверх князівського палацу з хорами церкви до божниці і тут побачив Петра, який поїхав, то поглузував над ним і сказав: ” Поїхав муж руський схопивши всі волості”, і це сказавши пішов він на хори. Одспівавши вечірню, Володимир таки пішов із божниці і коли був він на тім місці на сходах де ото поглузував над Петром він сказав: ” ой се хтось мене вдарив в плече”. Але тут його підхопили під руки і однесли його в горницю і поклали в окріп... І настав вечір і став Володимир знемагати вельми, а коли була пора спати, тоді Володимир галицький представився” [74,с.257].

Російський історик XVIII століття В.М. Татіщев так доповнює ці події: “ Посол прийшовши передав всі повеління Із’яслава Володимирі і коли Володимир міст віддати не захотів положив перед ним грамоти. На все це Володимир послав таку відповідь: ”Скажи брату мійому Із’яславу, що все це він на мене вигадав і короля угорського на мене привів і волості мої розорив...”. Згадай княже, що король говорив. На те Володимир в гніві Володимир сказав:” король що хотів то говорив, а ти йди геть і передай князю своєму мої слова... Побачивши від’їжджаючого посла Володимир жартуючи сказав: ” Оце Із’яславів посол забравши усі волості йому повіз, посміявся над ним і пішов до божниці по ходу... Петро Бориславович виїхав із Галича і під вечір зупинився на ночівлю в Болшеві”[81,с. 43].

Дослідник І.П. Крип’якевич так характеризує політичну ситуацію після того як князь Володимир галицький отримав

повідомлення, що князь Юрій суздальський скоро прибуде під Київ. Він зібрав велике військо і напав на Волинь, князь Із'яслав який збирався в похід на князя Юрія суздальського, однак отримавши жахливу вість, що щойно вмираючий під Перемишлем від ран князь Володимир галицький швидко ізцілювся і вторгся в Волинську землю. Князь Із'яслав київський тоді відложив похід на князя Юрія суздальського і виступив на Волинь на князя Володимира галицького, та не успів його наздогнати. В цей же час князь Володимир галицький з великим полоном повернувся в Галич. Похід князя Володимира галицького був зумовлений тим, щоб відволікти всі сили князя Із'яслава від князя Юрія суздальського і дати останньому переправитися з великим військом через Дніпро. Як бачимо князь Володимир галицький не тільки не повернув київському князю Із'яславі міст в Руській землі, але й завдав великого урону його власній Волинській землі. Що ж до виконання Перемишльського миру і хрестоцілування, то князь Володимир заявив послу: ” Що до укладення такого миру його примусили силою”. Князю Із'яславу київському він відповідав: “ що ти брати не об'явивши війни на мене прийшов, ще й короля на мене навів...”. За таких обставин князь Володимир Володарович галицький розірвав дипломатичні відносини з князем Із'яславом київським і вигнав його посла[42,с.76].

В цей же час князь суздальський Юрій Володимирович зібравши велике військо вирушив на Київ. Однак його похід в 1153 році був невдалий і йому прийшлось повернутись назад. В цей же час із заходу на Київ ішов з галицьким військом Володимир Володарович, який щопрада теж повернувся назад не досягнувши Києва взявши, що князя Юрія суздальського прогнано. Він в цей же час завоювавши Волинь повернувся з великим волинським полоном.

Дослідники І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко вважають, що “мирні договори”, до яких примусив князь Із'яслав київський князя Юрія суздальського у Переяславі і князя Володимира галицького у Перемишлі нічого йому не дали, всі протиборствуючі сторони вважали їх тимчасовими, дипломатичними прийомами, які були притаманні для середньовічної Європи і сприяли перегрупуванню сил, однак

після 1153 року, навіть після смерті такого визначного політично діяча, як князя Володимира Володаровича галицького, верх над киянами і волинянами почали брати галичани і суздальці, які відбили всі удари своїх ворогів і перейшли в наступ. Про це говорять і факти. У 1155 році князь Юрій суздальський вигнав князя Мстислава з Пересопниці в Луцьк, із зятем, князем Ярославом галицьким почав штурмувати останній. Опісля в 1157 році князь Юрій суздальський з зятем Ярославом галицьким утверджуються в Києві[92,с.138].

Та це буде в майбутньому, а зараз в 1153 році в Галичі трагедія, якої не чекав ніхто, раптово помер засновник Галицької держави, князь Володимир Володарович. До київського посла Петра Бориславовича, що перебував у Болшеві прибув гінець, який сповістив: ” Поїдь князь тебе кличе. Петро приїхав і прибув на князівський двір. Тут з галерей другого поверху “сіней” палацу галицького князя назустріч йому зійшли князівські слуги всі в чорних плащах. Побачивши це Петро здивувався, що це могло би означати? Коли же він зійшов на галерею, то побачив сина померлого князя Ярослава сидячого на батьковому троні в чорному плащі і в чорній шапці. Всі галицькі бояри, вemoжі і рицарі були також в чоному. Послу Петру поставили стілець і він сів. Князь Ярослав же подивився на Петра і заплакав. Петро сидів і нічого не розумів і почав запитувати: ” що це усе означає?” Йому відповіли, що цієї ночі бог узяв князя Володимира. Петро відповів, що цієї ночі коли я поїхав князь був повністю здоровий. Йому сказали, що щось ударило його в плече і від цього він занедужав і бог узяв його. Князь Ярослав же сказав Петру. Ми тебе позвали ось навіщо. Бог проявив свою волю так як він хотів. Тепер поїжджай до отця мого Із’яслава і від мене поклонися і передай йому наступне: ” Бог отця мого взяв і тепер ти будеш мені замість отця. Ти сам знаєш, що між вами було, то бог уже розсудив. Військо батькове і його дружина вся у мене, хіба що тільки один ескадрон, поставлений у почесному рицарському караулі біля гробу його тай той у моїх руках...”[81,с. 43].

Так відбулася перша зустріч київського боярина Петра Бориславовича з Ярославом Володимировичем, тоді ще юним князем галицьким, а пізніше Ярославом Осьмомислом, який внаслідок клопіткої праці по зміцненню Галичини перетвориться у

одного з наймогутніших володарів центрально-східної Європи. В Радзивілівському літописі, цій зустрічі присвячена мініатюра, на якій зображений князь Ярослав Осьмомисл на троні в короні, герольд, мечник з заголеним мечем, є повідомлення про бояр рицарів.

Мал. 2. Молодий князь Ярослав Галицький на троні. Мініатюра з Радзивілівського літопису XV століття.

Все це в сукупності малює, наголошував дослідник Б.О. Рибаків, недостатньо вивчену галицьку державну, господарсько-економічну та культурно-християнську організацію, яка за організацією та системою і середині XII століття нагадує західноєвропейську, у більшій мірі, державну систему сусіднього Угорського королівства[72,с.163-165].

Отже розпалі феодальної війни в Україні-Русі помирає знаменитий галицький князь Володимир, засновник та володар великої держави від підніжжя Карпат до Дунайських гірл, чоловік мудрий, хоробрий, що урядував своєю молодого та могутньою державою майже 30 років зі славою хороброго воїна, дипломата та господаря.

Мал. 3. Руський літопис. Похорон князя Володимира Галицького.

Могутність його втому виражалася, що київські князі, щоб приборкати його змушені були напружати для цього всі сили Русі та іноземних володарів і то в багатьох випадках їх зусилля у війнах з Володимиром були даремними. Князь Володимир був справжнім надхненником своєї справи. Незалежність для Галичини і перетворення останньої в могутню центрально-європейську державу було справою всього його життя. За для цього він негребував нічим ні військовими кампаніями ні тонкощами дипломатії[18,с.90].

Князь Володимир галицький був чоловік властолюбивий, досвідчений у військовому мистецтві і неумомимий у походах, при цьому, наголошував дослідник І. Шараневич, далекоглядний політик. Стараючись досягнути своєї цілі не тільки зброєю, яке й дипломатією князь Володимир галицький міряв свої сили з ворогами перед тим, як давати їм бій. Якщо їх не вистарчало, то він зв'язував їх з могутніми князями, вмішуючись у справи західних і східних сусідів. Ходив у військові походи, об'являв війни, ламав договори ставав союзником одних і тих же, як тільки небезпека починала загрожувати його Галицькій державі. Він любив своїми руками створену Галицьку державу, він жив во ім'я неї, во ім'я її майбутнього і був її дійсно першим, як

виразився угорський король Гейза II під Перемишлем: ” великим галицьким князем”. Князь Володимир галицький, що зкріпив в одне ціле княжіння від Карпат до витоків Дунаю, вартий поваги, як державець, який перший в стародавній Україні-Русі утвердив в Галичині передачу престолонаслідування по західно-європейському зразку, від батька до сина. Раптово створивши свою Галицьку державу, він раптово передав її в міцні та надійні руки ще більш знаменитого та високоосвченого сина Ярослава, який привів її до повної незалежності та розквіту[95,с.44-45].

Князь Володимир Володарович, наголошував дослідник І.П. Крип'якевич, був людиною талановитою і заповзятою. З великою енергією він здійснював політичну, господарсько-економічну та релігійно-християнську діяльність в царині з'єднання князівств навколо нової столиці Галича. Така його діяльність не могла пропасти даремно й вона кристалізувалася у вигляді Галицького князівства. Його планам сприяло те, що інші князі скоро померли і він залишився спадкоємцем їх уділів. У проведенні своїх заходів князь Володимир був безоглядний, готовий ламати договори, тільки щоб зберегти своє Галицьке князівство та його господарсько-економічні надбання. Основною силою, на яку він опирався, були галицькі бояри, що складали його сеньйоріальну раду і очолювали його військово-адміністративні округи, найвищі посади в галицькому війську. Він зумів своєю ідеєю, Галицької держави, об'єднати навколо себе бояр, торгово-ремісничу і купецьку знать, міські громади, які теж служили його планам і задумам. Ним було встановлено нову столицю, місто Галич, від якого дуже швидко поширилася назва на всю його державу від Карпат до Подунав'я, яку після 1141 року визнали в Європі як Галичина. І дійсно, вибір в користь столиці Галича був як політично, так і економічно вірний. Всі попередні столиці Перемишль, Звенигород в яких правив в різні часи князь Володимир були більш уязвимі щодо раптового нападу на них. Інша справа Галич, який стояв у середині держави, символізуючи своєю серединністю її єдину силу і зрічність управління. Однак вступивши в Галич князь Володимир зустрівся там з місцевою опозицією, яка повстала проти нього і яку знищив за допомогою бояр та війська.

Зовнішньополітичне становище Галичини у час правління князя Володимира Володаровича було не стабільне. Галичина була стиснута з усіх сторін Угорщиною, Польщею, Волинським та Київським князівствами. Перебуваючи в такому становищі князь Володимир галицький проводив обережну і цілеспрямовану політику, укладаючи потрібні і корисні союзи. В цілому політика князя Володимира Володаровича носила мирний характер, та не дивлячись на те в останні десятиліття свого правління він змушений був постійно відбиватися від сусідів, які нападали на Галичину з різних сторін. Його довготривалий союз з князем Юрієм суздальським був скріплений шлюбом сина Ярослава і і Юрієвої дочки Ольги, що дало йому територіаліні надбання Погоринські міста і Бужську землю, які він утримував до кінця свого життя і передав у спадок своєму сину Ярославу.

Князь Володимир Володарович був справжнім творцем Галицької держави, він своє розумною політикою, яка складається з подвигів усього його життя, зумів утвердитись і в Подунав'ї і на Волині, кристалізувати з різних племінних об'єднань народність, яка і сьогодні в рамках незалежної Української держави відома в усій Європі під назвою Галичина[42,с.72-76].

Йому вдалося перебороти не тільки князів але й місцевих галицьких бояр та торгово-ремісничу знать Галича, щоб утвердитися у ньому. Тому політика його як внутрішня так і зовнішня була свавільна, безоглядна, підчинена одній меті, приведення щойно утвореної Галицької держави до європейського визнання, як окремої європейської держави, які він привів своєю діяльністю до розквіту і могутності[35,с.407-408].

Князь Володимир Володарович галицький, наголошував дослідник О.М. Рапов, помер в лютому 1153 року, залишивши сину Ярославу велику Галицьку державу, що простягалася від верхів'я ріки Сяна і Горині до Пониззя Дністра та Дунаю, де на сході його держава включала також в себе такі стратегічні торгово-ремісничі центри як Бужськ, Шумськ, Тихомль Вигоші, Гнойницю та інші, які він в тяжкій боротьбі зберіг за Галичиною [67,с.73].

Смерть князя Володимира галицького кардинально не змінювала політичне, господарсько-економічне та культурно-християнське становище Галицької держави, його єдиний син

молодий князь Ярослав Володимирович не знав як йому бути у такій скрутній ситуації, що засвідчено його сльозами по помершому батьку. Він бачив, як його батько Володимир зухвало поведився з послом великого київського князя і поспішив заглядати враження залишене батьком. Однак із свідчень Руського літопису в якому молодий галицький князь Ярослав признає васалітет щодо великого київського князя Із'яслава ми не знаходимо ніде, що князь Ярослав галицький згоджується негайно віддати всі Погоринські міста та Бужську землю. В цьому ми бачимо розумну дипломатію молодого князя Ярослава. За таких обставин, можна наголосити, що боярин Петро Бориславович поїхав до Києва з васалітетом, але без Бужська і Погоринських міст, що фактично зводило до нуля сам васалітет, а отже про віддання великих територій на сході завойованих силою галицької зброї, не могло бути і мови[77,с.470].

Характерно, що Руський літопис яскраво описує все оточення князя Ярослава галицького під час траурних днів коли проходило прощання галичан з князем Володимиром. Траурну процесію складали основні дорадники князя, галицькі бояри, воєначальники та кращі люди міст Галичини. Власне галицькі бояри, які були найблище в траурній процесії до молодого князя Ярослава і були основними дорадниками юного галицького князя у цей час. Можна наголосити, що князь Ярослав в цей скрутний час був повністю у волі галицьких бояр. Положення галицького боярства у XII столітті, як правлячої еліти Галичини було значне, оскільки бояри складали велику галицьку раду (Senat) при галицькому князю, керували всіма військами[78,с.25-26].

В цей час галицькі бояри були найбільшими земельними власники в Галичині і одночасно складали значними дружинниками князя[59,с.6]. Цілком очевидно, що Бужська земля і Погоринські міста теж були князем Володимиром віддані в управління галицьким боярам. Дослідник М.М. Карамзін наголошував, що після першого посольства після смерті галицького князя Володимира, київський князь Із'яслав послав друге посольство в Галич. Київський князь Із'яслав наголошував, щоб князь Ярослав галицький доказав істинність дружби і повернув міста в Київській землі. Та галицькі вельможі (бояри) так дорадили князя, що він відмовив князю Із'яславу київському,

сказавши, що: ” цю землю батько передав мені цілою”[37,с.310].

Дослідник Д. Зубрицький вважав, що молодий володар не знав як йому поступити, тільки щоб зберегти мир і єдність своєї Галицької держави. В один момент він був уже готовий відати завойовані його батьком Володимиром, руські міста, та галицькі бояри сказали своєму володарю: ” що будуть усі його честь захищати і міст не віддадуть”. Руський літопис так зображує відповідь князя Ярослава і галицьких бояр київському послу: ” Ми не хочимо тим князю своєму урона нанести, та положившись на Бога, будемо його з усіма нашими силами і можливостями захищати допоки Бог ізволить...”[74,с.257-258].

З однієї сторони благородне бажання боярства захищати свого князя яскраво підкреслювало, що власне воно становило основне панівне становище в Галичині, а з другої, був кинутий зухвалий виклик великому київському князю Із’яславу, якому нічого не залишалося як внаслідок переможної війни схилити князя Ярослава галицького до віддачі Погоринських міст. Київський князь Із’яслав зрозумів, що васалітет князя Ярослава галицького, це той самий васалітет, який сповідував його батько Володимир, а отже князь Ярослав, дораджений галицькими боярами, фактично продовжує політику свого батька Володимира галицького. За таких обставин київський князь Із’яслав вибрався походом у Галичину. Руський літопис так зображує на ці події: ” У цім же році (1153р.) Із’яслав Мстиславович почав готуватися на Ярослава Володимировича до Галича. І коли було три неділі до м’ясиць то рушив Із’яслав на Галич. На другий день Феодорової неділі у вівторок перейшов він ріку Серет, а сам пішов до города Теребовля. А ввечері була вість Ярославу галицькому, що Із’яслав іде до Теребовля. І це почувши Ярослав пішовши через ріку Слов до Теребовля, та не встиг до бродів. Із’яслав перейшов був до них галичан ріку Серет, а сторожі ж Із’яславові побачивши полки галицькі і примчали і розповіли про них Із’яславу. Із’яслав же тоді приготував полки свої рушив на супроти. І коли були вони ото один поблизу одного, то бог розігнав млу і прояснив. І таким чином стали війська супроти дивлячись одні на одних. Галицькі мужі ж почали мовити князю своєму Ярославу: ” Ти молодий еси, поїдь но звідси і на нас дивись, оскільки нас отець твій кормив і любив, то волимо ми за

отця твогого честь і за твою голови свої зложити. І ще додали вони, кажучи князю своєму. Ти у нас князь один еси, якщо тобі що станеться, то що нам діяти? А хто з нас буде жив, то прибіжить до тебе і тоді ми запремося в городі з тобою. І так одіслали вони князя свого, а самі поїхали битися. І зступилися полки і була січа люта і билися вони од полудня до вечора і настало серед них замішання і не знали вони котрі побідили. Із'яслав гонив галичан, а брати його повтікали. Бо тоді побіг Святополк Мстиславович, володимирський князь, а у слід за ним Володимир Мстиславович і Мстислав Із'яславович. Із'яслав тут же і став на бойовищі на ніч, а галичани відійшли тоді в свій город Теревовль. Із'яслав бо захопив був галицьких мужів, а галичани захопили Із'яславових в розвідці. І зостався Із'яслав з невеликою дружиною на бойовищі і поставив він стяги галицькі і пішли галичани під свої стяги і захопили вої Із'яслава безліч колодників. На ту же ніч убоявшись, що він зовсім був з малою дружиною на бойовищі Із'яслав сказав: ” Аби не зібралися вони на нас із города, бо колодників було більше ніж його дружинників. І побачив він множество колодників галичаї і тоді повелів, рубати їх, а ліпших мужів з собою забрав. А на другий день Із'яслав Мстиславович пішов в Київ. Був же плач великий по усій Галицькій землі”[74,с.260].

Дослідник В.М. Татіщев, опираючись на недійшовші джерела, так подає картину вищеописаних подій: ” На друге посольство Із'яслава бояри галицькі відповіли, щоби нині Із'яслав Ярослава, як людину у війнах недосвічену залишив у спокою, краще було б щоби Із'яслав з'їхався з Ярославом і вчинив з ним новий договір. Із'яслав же чуючи цю незрозумілу відповідь, і розуміючи, що вони хочуть виграти час і більше війська зібрати і Угорщину від союзу з ним відірвати швидко зібравши військо виступив в похід і маршем підійшов до Теревовля. Дальше В.М. Татіщев використав, якісь невідомі Із'яславові джерела розповідає про вилаштування військ перед боєм: ” Він велів полкам озброїтися і розставив їх так. Сам із киянами і чорними клубуками став у середині проти галичан, на правому фланзі поставив братів Святополка, Володимира, проти болгар на лівому фланзі сина Мстислава з переяславцями і Вячеславовим полком. І так полки стояли одні проти одних і ніхто битви не починав. Галицькі

вельможі стали казати Ярославу: ” Ти княже молодий, виїдь з полків і стань на зручне місце і дивись, як ми будемо керувати і битися, ти будеш нам як отець. Отець бо твій нас любив і обдаровував, оце ми хочемо за твою честь і користь захищати не жаліючи животів наших. Ти у нас один і якщо тобі що небудь станеться, то ми усі будем, як вівці без пастиря, нас же хоча тисячу поб'ють військо тим не убавиться і ти з часом нове зібрати зможеш. Того раді іди стань біля граду взявши своїх дворових, а ми будемо з Із'яславом битися і хто з нас живий буде то далше тобі служити буде. Так Ярослав їх послухав і став позаду на три перестріли на високому місці”.

Тоді почалася битва жорстока, ні одні ні другі один одному не уступали аж до самого вечора і була велика сум'ятиця. Галичани спочатку розбили праве Із'яславове крило, а потім і ліве, Із'яслав в середині багато галицької піхоти порубав, і болгар впало, а галичани також гонячись за Із'яславом багато його людей полонили і привели в Теребовль. При всьому тяжкому становищі, що сталося після битви, втеча Із'яслава з поля бою, наголошував В.М. Татішев, яскраво говорить, що битву під Теребовлем виграли галичани, які заставили київського князя з соромом втікати в Київ, так і не отримавши Погоринських міст[81,с.46-47].

Дещо інакше доповнює картину бою і значення бою під Теребовлем Ніконовський літопис. Як наголошує це джерело: ” щоб сховати сором поразки князь Із'яслав і кияни, яких як говорить Руський літопис: ” залишилося буже мало після битви”, кияни поспіхом побігли до Києва, оскільки битва була для них нещаслива. Ніконовський літопис прямо говорить: ” Битва була для Із'яслава нещаслива і галичани піймавши київських мужів Із'яславих бояр і воевод і нарочитих людей і відвезли їх в Галич” [51,с.97; с.222].

Таким чином в січні 1154 року київський князь Із'яслав, вирішивший силою зброї приборкати Галичину й молодого галицького князя Ярослава, він довго готувався до цього моменту і накінець 16 лютого київське військо зійшлося під Теребовлем з галицьким і в кровопролитній битві, яка проходила до самого вечора отримав жорстоку поразку. Не допоміг навіть обман. Побачивши, що усі князі, які були з ним в поході розгромлені і повтікали з поля бою він, розуміючи, що на наступний день буде

остаточно розгромлений вночі втік з поля бою в Київ, що й засвідчує і Київський літопис. Київський історик П.П. Толочко, який вважає: “ що князю Із’яславу, який залишився на полі бою з молою дружиною нічого не залишалося, як вночі покинути Галичину, оскільки він розумів, що велике військо галичан на ранок знову вийде битися і побачить, що війська у київського князя Із’яслава вже немає”[85,с.151].

Дослідник І. Шараневич наголошував, що зібравшіся в Теревовлі галичани збиралися на ранок на битву, щоб відбити полонених. Взнавши це київський князь Із’яслав вирішив нелюдським методом умертвити полонених, а сам втік у Київ [95,с.45-46]. Характерно, що стосується самої битви під Теревовлем, то дослідник В.М. Татіщев в своєму дослідженні подає нам точне розміщення військ з обох сторін: “ На правому крилі стояли болгари проти волинян, в центрі галичани проти киян, на лівому фланзі галицьких військ стояли берладсткі полки проти чернігівців”[81,с.46], а це значить що Дунайські міста і болгари, як васали галицького князя Ярослава, теж ось уже у друге після Перемишльської битви, складали значну частину галицького війська. Таким чином, як бачимо із проаналізованих свідчень великий київський князь Із’яслав втечею спасся із програної ним битви під містом Теревовлем, ганебно і підступно спочатку захопивши, а потім умертвивши перед втечею, галицьких воїнів. Із сукупності проаналізованих свідчень ми бачимо, що князь Із’яслав київський не досяг своєї мети в Галичині, оскільки галицький князь Ярослав не віддав Бужської землі та Погоринських міст. Дослідник О.М. Рапов з цього приводу наголошував: ” Київський князь Із’яслав Мстиславович вимагав від галицького князя Ярослава Володимировича міста: Бужськ, Шумськ, Тихомль, Вигошів, Гнойницю, якими володів ще його батько князь Володимир. Та князем Ярославом за дорадою галицьких бояр було вирішено міст не віддавати і дати військовий відпір князю Із’яславу київському за допомогою галицької військової організації, як наголосив літописець: “ відстояти честь свого князя, бо батько його їх бояр любив і обдаровував і вони готові за його честь і за честь князя Ярослава голови свої зложити...”[67,с.75].

В цей же час галицькі бояри зуміли примирити з собою

угорського короля Гейзу II, подружити його з молодим галицьким володарем Ярославом, не малу роль у цьому зіграла “княгиня Володимирова” Софія, сестра Гейзи II і мати Ярослава, так що в Теробовлянській битві військ Угорського королівства уже не було. У подальшому протистоння між князями Ярославом галицьким та Із’яславом київським із-за Погоринських міст, закінчилося повною катастрофою для київського князя. Літописець наголошує: ” Коли Із’яслав прийшов до Погорині, то Ярослав теж прийшов з своїм військом, що змусило Із’яслава відійти на Серет до Теробовлі”[74,с.259].

Таким чином, як наголошував Ніконовський літопис, протистояння Із’яслава і Ярослава закінчилося тим, що: ” що галичани піймали київських мужів Із’яславових, бояр і воєвод і нарочитих людей і відвели їх у Галич”[51,с.117; с.222].

Так безславно закінчилися походи київських князів у західному напрямку з метою підчинити Галицьку державу, хоча руський літописець всіляко намагається виправдати всі негативні наслідки як внутрішньої так і зовнішньої політики великого київського князя Із’яслава. З цього приводу дослідник Д. Зубприцький зауважував: ” Незрозуміло чому руський літописець ставить князя Із’яслава Мстиславовича на один щабель з найвидатнішими діячами України-Русі і приписує йому доблесті, які в ньому ми зовсім не бачимо. На нашу думку був він властолюбивий, користолубивий, свавільний не шляхетний, про що може говорити, що він заволодів великокнязівським тронм своїх дядьків Вячеслава і Юрія, принизивши гідність останніх. Він один із перших розпочав традицію наведення угрів, ляхів, чехів та половців на Україну-Русь і втручання останніх у її внутрішні справи. Він інтриган, який розірвав традиційні відносини на Русі і фактично утворив із неї окремі незалежні держави в тому числі: Суздальську і Галицьку”[18,с.92-93].

Таким чином після теробовлянської битви Галицька держава фактично залишилася поза сферою впливу Києва. Санкт-петербургські вчені І.Я. Фроянов та А.Ю. Дворніченко вважають, що після теробовлянської битви молодий галицький князь Ярослав зайняв могутні позиції в центрально-східній та південній Європі. У Галичині продживжолось господарсько-економічне, культурно-християнське та політичне зростання яке

концентрувалося владою князя Ярослава та боярського управління. Після теребовлянської битви, наголошують дослідники: ” Київ був уже не той що раніше, сили його внаслідок затяжних феодальних воєн ослабіли. Друга справа Галич, який у своїй внутрішньо-політичній і зовнішньополітичній та господарсько-економічній діяльності притримувався нейтралітету, князі якого зірко сліdkували щоб зміцнювати одночасно як господарсько-економічну так і політичну могутність. Все це об'легшувалося тим, що Галичина перейшла на центральнo-європейську систему пристолоуспадкування, у якій влада спадково передавалася від батька до сина, тобто Галичина прийняла угорську модель державного управління[92,с.173-183].

Все це потребувало концентрації влади в одних руках на усій великій території і відповідно велику кількість урядників, які б могли могутньо представляти на місцях владу галицького князя Ярослава. Такі виконавці і водночасно володарі великих областей були, це галицькі бояри, які суміщали водночас владу адміністративних та господарсько-економічних намісників і були воєводами великих військових загонів. Бояри усвідомлювали, що їх влада без влади князя, як володаря усієї Галицької держави неможлива, ось на думку О.М. Рапова, основні причини, що привели до повного відокремлення Галицького князівства від Київської Русі і перетворення його в самостійну Галицьку державу[67,с.73-74; 21,с.156-185].

Ось таку могутню військово-політичну та господарсько-економічну спадщину отримав князь Ярослав після смерті свого батька князя Володимира Володаровича галицького у 1153 році. Галицька держава його зусиллями бачилася всім літописцям, як добре відрегульована і облаштована по центрально-європейському зразку, політична і господарсько-економічната культурно-християнська, за візантійським зразком, система. Тому не дивно, що Радзівіловський літопис, якого коментує російський дослідник Б.О. Рибakov, присвячує князю Ярославу галицькому цілу мініатюру, на якій князь Ярослав незалежний європейський володар зображений сидячий на золотокованому троні і в золотій короні. “Слово о полку Ігоревім” теж наголошує, що князь Ярослав галицький сидить на золотокованому престолі підперши

гори Угорські своїми залізними полками. На мініатюрі герольд-мечник стоїть тримаючи заголеного меча, така державна традиція була в Угорському королівстві. Біля князя Ярослава, як наголошують угорські джерела: ” його принци, барони, рицарі закуті в лати та одягнуті в блискучі панцирі та шоломи”. Таким побачив київський посол оточення князя Ярослава в час смерті його батька князя Володимира Володаровича галицького. Польські джерела наголошують, що в час князювання Ярослава галицького набрала сили родовита руська шляхта, яка володіла містами і селами. Дослідник М. Дашкевич наголошував, що галицьке вище суспільство складалося з таких станів: ” князь, бояри, військова дружина - галицькі рицарі, купці, торгово-ремісничі знать, вільні міщани, вільні селяни. Бояри, безсумнівно складали найвищу ланку суспільства, так званих: ”галицьких принців”, ”баронів галицьких”, ”сенат сеньйорів”, за свідченнями угорських джерел, за свідченнями польських джерел: ”магнатів руських”, ”руську шляхту”. Син засновника Галичини, Володимира галицького, князь Ярослав опирався на цю систему, яка, як висловились самі галицькі бояри в відданості своєму князю: ” готові були захищати честь свого князя усіми наявними засобами”, оскільки батько молодого володаря: ”любив їх і кормив і обдаровував і вони готові за часть його батька і за честь молодого володаря Ярослава, голови свої зложити...”[15,с.19-21].

Ця галицька військово-політична і господарсько-економічна сила допомогла утвердитися князю Ярославу Володимировичу у перші тривожні роки його правління. Щоправда, слід відзначити, що доля була милостливою до князя Ярослава галицького. Вона піднесла йому зразу все, що деякі із могутніх князів добивалися у продовж всього життя. Для досягнення мети йому не прийшлося запобігати перед сильними світу цього. Про все подбав для нього його батько - князь Володимир галицький. Політична біографія князя Ярослава галицького починається післятого, як у 1150 році його батько вже могутній галицький князь Володимир Володарович одружив сина з дочкою суздальського князя Юрія, Ольгою. Шлюб цей був не міцний, однак на початку князівської кар’єри коли були живі князі Володимир і Юрій відіграв свою позитивну роль. Цей шлюб втягнув Володимира галицького в коаліцію з Юрієм суздальським від якої молода Галицька держава

зазнала більших прикростей ніж позитивних користей. Із-за союзу з суздальським князем Володимиром галицькому в останні роки свого володарювання зіткнутиям з київським князем Із'яславом Мстиславовичем. У родинній війні між київським і суздальським князем Володимир галицький незмінно підтримував свата Юрія. У 1150 році Володимир пішов походом на Із'яслава і у битві на ріці Ольшаниці завдав йому відчайдушної поразки і переможцем увійшов у Київ. Зайнявши Київ він по традиції великих князів почав об'їжджати всі найвизначніші святині Києва. Київські бояри побачивши його силу перелякалися і “лукаво ввели в Київ Юрія суздальського”. Однак князь Володимир і не бажав затримувати за собою Київ, його завдання було - незалежність його Галицької держави, власне від Києва. Вирішувачий на культурній, господарсько-економічній та політичній традиції центральної Європи, князь Володимир галицький в цей час більше орієнтувався на політичний, господарсько-економічний устрій Угорщини, Польщі, Чехії та Візантії, тому зайняття Києва для князя Володимира галицького означало - не призначення себе більше васалом Києва. Демонстрація галицької військової могутності в Києві - власне була основна мета входження князя Володимира галицького в Київ[85,с.243-244].

У 1151 році князь Володимир галицький одним ударом розгромив 12 тисячне угорське військо, що йшло на допомогу київському князю Із'яславу. У 1152 році з війською честю програв велику битву під Перемишлем, однак при цьому зумів залишити цілою всю військово-політичну та господарсько-економічну інфраструктуру своєї Галицької держави незайманою, внаслідок дипломатичного маневру та укладення нічим не зобов'язуючого його, договору, умов якого він не виконав. В цьому ж 1152 році він об'являє війну князю Із'яславу київському, однак раптово помирає. Смерть князя Володимира галицького так оригінально описана київським літописцем, що цілком очевидно, не відповідає істині, не привела до підчинення Києвом Галицької держави [18,с.92-93].

Цілком очевидно, наголошують дослідники І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко: ” що смерть галицького князя Володимира не змогла зупинити боротьби галичан за незалежність, утвердження на галицькому столі молодого володаря Ярослава, при сильній

європейській військово-політичній, господарсько-економічній та культурно-релігійній системі не змінила намірів галичан і привела, як вважають дослідники, галицьку і київську громади до нової війни, яка закінчилася під Теробовлем повною поразкою київської громади та київської князівської організації. Як бачимо перемога під Перемишлем, де домінуючу роль відігравали угорці і про це наголошував київський літописець, при відсутності останніх, не повторилась. Битва під Теробовлем показала, що сила галицької громади стала більшою і що власне вона тепер претендує на лідерство в Україні-Русі. Перемога галичан під містом Теробовлею, наголошують дослідники показала, що господарсько-економічні та політичні процеси в Галицькій державі проходять швидшими темпами в ритмі центральної, західної та південної Європи і випереджають розвиток київської громади, яка як правило в XII столітті розвивалася повільніше, оскільки була віддалена від господарсько-економічного, політичного і культурно-християнського процесу Візантії та Західної Європи ніж Галичина”[92,с.138].

Як засвідчують джерела, князь Ярослав Володимирович повністю продовжує політичну лінію свого батька Володимира галицького опираючись на боярство. І бояри, воходячи із державних інтересів Галичини повністю підтримують лінію свого князя у питанні подальшого розвитку та цілісності політичної та господарсько-економічної інфраструктури Галицької держави. За обставин наявності у бояр великої військової професійної виучки, як наголошує Ніконовський літопис: ” Битва для Із’яслава під Теробовлем була нещаслива. Галичани піймавши київських мужів, всіх Із’яславових бояр, воєвод і нарочитих людей відвели їх в Галич. Сам Із’яслав спасся втечею з поля битви, зробивши ганебний вчинок, вбивши полонених русичів-християн” [50,с.117].

З’ясуємо роль самого князя Ярослава Володимировича галицького у вирої подій, які відбулися зразу ж після смерті його батька. Як наголошують дослідники, у час битви під Теробовлем князю Ярославу Володимировичу галицькому було 23 роки і по середньовічних мірках життя володарів він годився в сини, а то й в онуки великому київському князю Із’яславу Мстиславовичу.

До початку кампанії він уже два чи, як вважають дослідники

три роки був одружений на Ользі Юр'івні суздальській і доводився зятем претенденту на київський престол князю Юрію суздальському. Без сумніву, як вірно наголошують джерела, князь Ярослав Володимирович галицький не мав великого досвіду у війнах. Джерела нічого нам не говорять про його участь у ключових бивах, які проводив його батько, галицький князь Володимир. Зрозумілі його сльози на очах, як наголошує літописець, після раптової смерті його батька Володимира Володаровича галицького. Очевидно князь Ярослав ще не був готовий до самостійного правління Галицькою державою. Але, як наголошує сам князь Ярослав: ” у нього була вся батькова дружина(рицарі) і всі галицькі бояри(принци і барони), які зразу ж коли він сів на галицький великокнязівський трон заприсягнулися в вірності молодому володарю, оскільки, його батько їх: “кормив, любив і обдаровував” і звичайно, що діти погиблих бояр за честь молодого князя Ярослава, автоматично займали місце своїх батьків-бояр, при князю, як сам князь місце свого померлого батька про що логічно подає літописець із діалога самого Ярослава з київським послом[85,с.243, с.245].

Одже як бачимо із джерел, князь Ярослав Володимирович галицький вступив на престол у тяжкий для його Галицької держави час, однак як бачимо у своїх зовнішньополітичних та господарсько-економічних планах був підтриманий всім галицьким суспільством. Ситуація була тяжка, його батько, галицький князь Володимир щойно провів переговори, весь хід яких вже виправити було неможливо. Війна Києву була виголошена, молодий галицький володар Ярослав, не знав як йому визначитися по відношенню до Києва, однак досвідчені як у внутрішній та зовнішній політиці та господарсько-економічній діяльності, соратники його батька, найзнатніші галицькі боярські роди, взяли долю всієї Галицької держави в свої руки, як заявили бояри київському послу: ” що міст не віддадуть, що Із'яславу треба почекати з війною допоки Ярослав возмужає, однак, якщо буде війна, то вони, галицькі бояри, будуть захищати честь свого князя усіма наявними у них засобами”. Зухвалість галицьких бояр по відношенню до київського посла, та київського князя, очевина, вона нічим не відрізняється від зухвалості щойно померлого їхнього володаря, галицького князя Володимира, що

може означати, що всі галицькі бояри, найблищі соратники князя Володимира галицького, підтримували його політику щодо Києва і були його однодумцями. Молодому князю Ярославу нічого не залишалося, як виконувати волю свого померлого батька Володимира та волю його соратників, галицьких бояр, як виразників політичних, господарсько-економічних стремнень галицької політичної, господарсько-економічної та культурно-християнської думки[42,с.76-77].

Як бачимо політика галицьких бояр була водночас зухвалою та далекоглядною. У 1154 році помирає великий київський князь Із'яслав Мстиславович, починається нова кровопролитна війна між руськими князями за Київ і Галичина звільнилася від кровопролитних війн зі сторони Києва. Теробовлянською битвою, закінчується, як наголошував російський дослідник С.М. Соловйов політична діяльність великого київського князя Із'яслава в Галичині, яка закінчилась для нього повним фіаско. Смерть великого київського князя Із'яслава Мстиславовича в листопаді 1154 року привела на київський великокнязівський трон князя Юрія суздальського, що дало можливість князю Ярославу галицькому активно зайнятися внутрішніми господарсько-економічними та культурно-християнськими справами в Галичині без огляду на київські зовнішньополітичні стремління[77,с.471-472].

З цього приводу київський дослідник М.Ф. Котляр вірно наголошує, що після смерті великого київського князя Із'яслава Мстиславовича його наступники не змогли єдиновладно правити на Волині, яка розділяється на два князівства Володимирське і Луцьке. При такій ситуації Галицьке князівство, яке протистояло одночасно Київському та Волинському, не бачило противників своїй незалежності на сході. Ні київські ні волинські князі не могли завадити утворенню і зміцненню окремого Галицького князівства[41,с.84-85].

Таким чином у 1155 році сів по праву старшинства на київському престолі князь Юрій суздальський. Руський літопис так описує цю подію: ” І так Юрій дякуючи богові увійшов у Київ. І вийшло на зустріч йому множество народу і сів він на столі отців своїх і дідів своїх і прийняла його з радістю уся Руська земля”[74,с.265].

Ставши великим київським князем Юрій вигнав з Волині сина князя Із'яслава, Мстислава, який в свій час настоював, щоби вигнати князя Володимира галицького з Галичини. В цей же час, великий київський князь Юрій побажав відібрати у Із'яславовчів і Луцьк і запросив до походу свого зятя князя Ярослава галицького. Князь Ярослав галицький з князем Володимиром Мстиславовичем постоявши біля Луцька і не добившись нічого вернулись назад[74,с.267]. Однак, наголошував дослідник І. Шараневич: ” хоча Луцька Ярослав не взяв, однак розорив всю Луцьку землю мстачись Володимиру Мстиславовичу, за те, що той під час перемишльської кампанії князя Із'яслава київського вимагав, щоб вбити батька Ярослава, галицького князя Володимира, а Галичину віддати князю Із'яславу...”[95,с.46].

Цього ж року князь Ярослав Володимирович галицький надає допомогу своєму тестеві великому київському князю Юрію у його боротьбі з чернігівським князем Із'яславом Давидовичем, який як наголошує київський літописець, почав був замишляти війну проти великого київського князя Юрія. Зразу ж по чернігівській кампанії князь Ярослав галицький надає допомогу князю Юрію київському проти половців. Руський літопис так зображує ці події: ” У цім же році прийшли знову половці по викуп за мир... Юрій же тим часом зібрався з синівцями своїми із Ростиславом і галицьку поміч узявши, пішов на збір до Канева. Половці побачивши їх і на ту ніч всі вони втекли”[74,с.266].

Дослідник С.М. Соловйов наголошував, що коли половці прийшли з військом говорити про мир, великий київський князь Юрій тим часом теж зібравши всі руські сили, всіх князів Русі і всі полки зятя свого Ярослава галицького, теж прийшов розмовляти про мир. Великий київський князь Юрій прийшов розмовляти про мир з таким могутнім військом, що немов би вибрався на війну. Половці ж побачили силу руську, так перелякалися, що ні подарунків не захотіли ні віддачі полонених, вночі всі повтікали. Такою великою кількістю військ великий князь київський Юрій показав половцям силу Русі. Сам же князь Ярослав галицький не йшов в похід, він показував, що не є князю Юрію підвладним володарем, військова допомога тестю, це зовсім інший аспект політичних взаємовідносин між Київською та Галицькою державами[77,с.472].

Як бачимо із джерел між князями Юрієм київським і Ярославом галицьким продовжував діяти військов-політичний союз підписаний ще Володимиром галицьким та Юрієм суздальським. Як бачимо з проаналізованих джерел цей союз між Юрієм та Ярославом був міцний. В усіх справах великий київський князь Юрій радиться тільки з князем Ярославом галицьким, як наголошував Руський літопис: ” Послухав Юрій зятя свого Ярослава галицького бо вірив йому”. Руський літопис в 1157 році наголошує: ” рушив Юрій із зятем своїм Ярославом Володимировичем галицьким із синами своїми із Володимиром Андрійовичем і берендичами до города Володимира на Мстислава на Із’яславовича... І зустрілися Юрій із Ярославом галицьким в Світухах, звідтіля рушили оба до Володимира і стали у селі Хваличичах. Юрій бачачи що в цю пору города не взяти і не хотячи кров проливати. Юрій зжалився і порадився з дітьми своїми і мужами своїми, вернувся в Київ, а зять його Ярослав пішов у Галич свою волость”[74,с.269].

В цей же час, наголошує літописець: ” Привів був Юрій Івана Ростиславовича прозваного берладником із Суздаля, окованого, маючи намір оддати його Ярославу, зятеві своему. Бо послав був уже по Берладника князя Святополка Юрійовича і воєводу Костянтина Сірославича з великою дружиною. Та почав Юрієві мовити митрополит Костянтин і всі ігумени кажучи: ” Гріх тобі є. Цілувавши йому хреста ти держиш його в такій біді і ще хочеш видати його на вбивство. І він послухавши їх відіслав його назад у Суздаль”. Після цього в стосунках між Юрієм та Ярославом настали прохолодні відносини, оскільки Юрій в усіх своїх політичних стремліннях опирався на Ярослава галицького, то не видача князя Івана Ростиславовича берладника князю Ярославу галицькому прискорило його падіння в Києві. По дорозі до Суздаля, як зазначають джерела, його відбила дружина князя Із’яслава Давидовича і привезла в Чернігів. В цей же час помирає в Києві великий київський князь Юрій Володимирович і київський трон займає чернігівський князь Із’яслав Давидович. Здавалося б князь Із’яслав Давидович в якого тепер перебував князь Іван Ростиславович повинен був би чинити тиск у зовнішньополітичній діяльності на князя Ярослава галицького, однак цього не сталося. Новий київський великий князь Із’яслав

вступає з князем Ярославом Володимировичем галицьким в дружні відносини, князі починають приятелювати. Однак скорій дружбі знову постає питання видачі князя Івана Ростиславовича берладника, князю Ярославу галицькому. Щоб добитися видачі князя Івана берладника, галицький князь Ярослав надав допомогу київському князю Із'яславу Давидловичу в поході на Турів, однак опісля після турівської допомоги, коли видачі князя Івана берладника не сталося, князь Ярослав галицький зайняв ворожу позицію щодо київського князя Із'яслава Давидовича. Київський дослідник П.П. Толочко, вірно наголошує, що побачивши слабкість великого київського князя Із'яслава Давидовича, могутній галицький князь Ярослав першим вступив з ним в боротьбу заручившись при цьому підтримкою більшості руських та польських князів, угорського короля, які всі разом почали вимагати у великого київського князя Із'яслава Давидовича видачі князя Івана берладника[85,с.299].

Руський літопис під 1158 роком так описує ці події: ” У тім же році став Ярослав Володимирович галицький домагатися Івана Ростиславовича стрийчича свого. Ярослав бо підмовив був князів руських, і короля угорського Гейзу і лядських князів, щоб вони були йому помічниками проти Івана і вони обіцялися йому всі і послали послів у Київ до Із'яслава Давидовича, Ярослав галицький Избигнева Івачевича, Святослав Ольгович-Жирослава Васильовича, Ярослав Із'яславович - Онуфрія, Володимир Андрійович-Гаврила Васильовича, Святослав Всеволодович - княжича, король Гейза - мужа свого, і од ляхів свої мужі. Але Із'яслав переспорив усіх їх і одвід їм давши одправив їх” [74,с.273].

Дослідник С.М. Соловійов вважав, що така загальна озлобленість на князя Івана берладника виникла внаслідок того, що князь Іван брав гроші за мниму службу у одного князя і зразу ж переходив до іншого. Таким чином, він обманом набрав багато грошей і не служив ні одному князю. Про те, що князь Іван Ростиславович служив за 12 гривень золота і за 200 гривень срібла у одного князя, а взявши гроші переходив до другого князя, є свідчення в Руському літописі[77,с.486].

Таким чином, наголошував дослідник М.М. Карамзін воєвода-князь Іван берладник взявши гроші в угорського короля,

польських князів, суздальських князів, берладської волості Галичини, втік в Київ до князя Із'яслава Давидовича. Таким чином князь Іван берладник вспів в розпалі феодальної війни в центральній-східній Європі ограбувати всіх володарів. Допомігши з своїм загоном князю Із'яславу Давидовичу заволодіти Києвом він заслужив довіру останнього і покровительство[37,с.323].

Про це свідчить і Руський літопис: ” Іван же тоді переполошившись поїхав у поле до половців і пішовши з половцями став в городах подунайських і розбив він два кораблі і взяв багато добра в них обох і шкодили вони рибалкам галицьким. Із'яслав Давидович тим часом послав мужів до Івана і привів його до Києва”[74,с.273]. Таким чином князь Іван Ростиславович проявив себе в Галичині, як “розорювач землі”. За час свого перебування в Галичині, за допомогою половців, він намагався закріпитися в дунайських містах Галичини. Як старший в роді галицьких князів він при сприятливих умовах мав право, якщо не на верховне правління то по крайній мірі на якийсь уділ в Галицькій державі, однак князь Ярослав за допомогою бояр правив самовладно і ділитися владою з стрийчичем не бажав, тим паче, що влада в Галицькій державі була спадковою і переходила від батька до сина, тому вчинки князя Івана Ростиславовича були оцінені європейською князівською та королівською думкою, як крамольні. Руський літопис так описує ці події: ”...І прибуло до нього половців багато і берладників у нього скупчилось шість тисяч і рушив він до города Кучелмина і раді були там йому. А звідти він до города Ушиці рушив. Та в город увійшла була залога Ярославова і стали міцно битися вої залоги з городських стін, а смерди перескасували через заборала до Івана і перебігло їх 300. І хотіли половці взяти город та Іван не дав узяти їм і розгнівавшись половці поїхали від Івана”[74,с.273].

При усіх наявних ознаках розбою князя Івана в Галичині він отримує політичний прихисток в Києві у великого київського князя Із'яслава Давидовича. Дослідник І.П. Крип'якевич вважав, що така активність князя Івана Ростиславовича у Берладському князівстві пов'язана з тим, що раніше воно було його власністю, та внаслідок заколоту ще проти батька Ярослава, князя Володимсира галицького, воно було в нього відібране. Існуюча грамота, яка датується 1134 роком вказує на приналежність цієї

території князю Івану Ростиславовичу. Потерпівши поразку від військ князя Ярослава галицького він змушений був втікати в Київ[42,с.77]. Можна припустити, що князь Іван Ростиславович зробив цей похід по намові київського князя Із'яслава Давидовича, який хотів уступчивості князя Ярослава галицького у господарсько-економічних справах та веденні міжнародної торгівлі на Дунаї. Відомо, що князь Ярослав цього часу, це самостійний центрально-європейський володар, а князь Іван берладник, був єдиним знаряддям Києва, для приборкання незалежності та могутності князя Ярослава галицького. Очевидно в Києві зірко спостерігали за походом в Подунав'я князя Івана і коли побачили, що скоро він буде повністю розгромлений “заканими в броню” полками князя Ярослава галицького, то як, наголошує руський літописець: ” Із'яслав Давидович послав мужів по Івана і привів його до Києва”[30,с.25; с.136-137]. Підступні наміри київського князя Із'яслава Давидовича проти князя Ярослава Володимировича галицького не проходили поза увагою останнього і сусідніх як руських, польських та угорського володарів. Ставало очевидним, що якщо київський князь Із'яслав такими вчинками протидіє галицькому князю Ярославу, то рано чи пізно він такими ж вчинками буде воювати з рештою князями Русі. Тому князі волинський, луцький та пересопницький хотіли ж зразу піти війною на князя Івана. З цією метою і був укладений галицько-волинський союз, проти Києва, оскільки князь Іван наводив половців не тільки на галицьке, але й на волинське пониззя, а київський князь який бажав зверхності на Русі не знаходив іншого шляху, як покривання злочинів князя Івана у приборкуванні галицького князя Ярослава. Київський князь Із'яслав взнавши про наміри галицького та волинських князів створив свій київсько-чернігівський союз, до якого з своєю дружиною був включений “претендент на галицький престол” князь Іван Ростиславович берладник. Дослідник І. Шараневич вважав, що князь Іван Ростиславович берладник підтримував тайні зв'язки з якоюсь частиною галицького боярства та торгово-ремісничої знаті, яка була незадоволена владним правлінням князя Ярослава. Останні закликали на галицький трон князя Івана і обіцяли відійти від Ярослава[30,с.25; с.137].

За таких обставин, маючи від князя Івана Ростиславовича таку

інформацію київський князь Із'яслав Давидович вирішив військовим шляхом посадити князя Івана Ростиславовича в Галичині. З цією метою він послав послів до чернігівських та новгород-сіверських князів, що б ті ішли йому на допомогу у війні з галицьким і волинським князями. Та чернігівські князі не бажали посилення князя Із'яслава Давидовича в Києві і дипломатично відповіли останньому: “ Кому він волості шукає брату чи сину? Краще же почекати, якщо вони підуть на тебе з похвальбою то й Бог буде з тобою і я і племінники мої. Та київський князь Із'яслав не послухав цього і вирішив розпочати війну”. Таким чином феодальна війна в 1158 році знову була розпочата із-за політичних амбіцій київського князя Із'яслава Давидовича. Не виключно, що союзником київського князя Із'яслава Давидовича була Візантія, яка теж виступала проти посилення галицького князя Ярослава Володимировича в Дунайському регіоні. Однак влада князя Ярослава Володимировича на цей регіон була визнана: чернігівським, смоленським, волинським, польськими князями, угорським королем, тому діяльність князя Івана Ростиславовича, який за тайною згодою київського князя Із'яслава Давидовича розладнював грабунками, дунайську міжнародну торгівлю, була засуджена всіма цими володарями, які вимагали від київського князя видачі князя Івана берладника законному володарю Ярославу галицькому. Все йшло до війни, і вона почалась[30,с.25-25;с.137-138].

Руський літопис так описує нам ці події: ” У тім же році Із'яслав Давидович почав війну проти Ярослава проти галицького, добуваючи волості Іванові Ростиславовичу, на прозвище берладнику. До нього бо Івана Ростиславовича слали послы галичани, велячи йому сісти на коней і таким словом підмовляючи: ” Тільки покажеш ти стяги і ми одступимо од Ярослава”. І до Із'яслава приходила йому та ж вість із Володимира, що хотять, зібравшись, піти на нього до Києва. І став він слати послів до брата свого Святослава до Ольговича і до Всеволодовича Святослава велячи їм піти на Галич: ” Брате! Кому ти волості домагаєшся чи брату своєму чи сину. І добре тобі не починати раті першим...” Із'яслав не послухав брата і рушив з Києва”[74,с.273-274].

В цей же час князь Ярослав Володимирович галицький уклавши договори з князем Мстиславом Із'яславовичем володимирським і князем Володимироом Андрієвичем дорогобужським, здійснював усі приготування до відбиття нападу. Київський князь Із'яслав Давидович знаючи настрої галицьких міщан вирішив використати слушний момент і тому впершу чергу він виступив на Галич. Під Мукоревим, коли чекав він підмогу, дружину свого племінника, довідався, що князь Ярослав галицький з усіма своїми полками виступив на Київ. Князі Мстислав Із'яславович володимирський і Володимир Андрійович дорогобужський теж з'єднали з ним свої полки. За таких обставин треба було терміново змінювати плани і київський князь Із'яслав Давидович наказав всім своїм полкам повертати до Василева. Тут до нього приєднався і племінник Святослав Володимирович з половцями. Із Василева київський князь Із'яслав Давидович виступив до Білгорода, але як виявилось запізнився, місто вже було зайняте військами князів Ярослава галицького і Мстислава Із'яславовича, що надало їм стратегічної переваги. Внаслідок зради васалів, князів берендеїв, торків і половців, союзників київського князя, Із'яславу було перерізано шлях до Києва і 22 грудня 1158 року князі Ярослав галицький, Мстислав Із'яславович володимирський, Володимир Андрійович дорогобужський урочисто вступили в Київ. Як годиться переможцям все майно київського князя Із'яслава Давидовича було забрано: товари, золото, срібло, челядь, отари худоби, коней - все переправили до міста Володимира. Слід наголосити, що міщан, купців та все місто не грабували[85,с.250]. Щоб утримати закон і порядок в Києві князь Ярослав галицький та його союзники вирішили запросити на київський престол князя Ростислава смоленського. В цей час функцію великого київського князя виконував Ярослав галицький, що дало основу автору "Слова про похід Ігорів" висловитись: " Ти відчиняєш ворота Києву". Таким чином 12 квітня 1159 року князь Ростислав смоленський дав згоду бути київським князем, що дозволило князю Ярославу повернутися в Галич, а князю Мстиславу у Володимир[30,с.27-28; с.138-139].

Події 1158-1159 років високо піднесли авторитет князя Ярослава галицького, зміцнили його політичне становище не тільки в Галицькій державі, але й в усій центрально-східній та південній

Європі. Галичина почала процвітати внаслідок того, що в ній встановилось єдиновладдя і один князь проводив без конкурентів, як зовнішню так і внутрішню політику, зокрема господарсько-економічну діяльність. Очевидно, що така монархічна влада повинна була мати сильну опору і вона дійсно була в могутньому і розвиненому класі боярства, яке від імені князя управляли великими областями в тому числі торгово-ремісничою знаттю, купцями, міщанами та селянами. Філософія та політичні стремління бояр виражені під час Теребовлянської битви: ” Ти у нас князь один, що ми без тебе, як вівці без пастиря”. Дослідник М. Дашкевич вважав, що така форма правління в Галичині у вигляді одного князя і багаточисельного боярства розвинулася внаслідок впливу політичної інфраструктури Угорського королівства, модель якого перейняла внаслідок сусідства та господарсько-економічних та політично-династичних взаємин, Галицька держава[95,с.50]. В Угорщині теж був один володар - угоський король та безчисельна угорська знать, яка управляла і володіла від імені короля великими територіями[15,с.24-33].

При такій міцності влади в Галичині князь Іван Ростиславович, відомий як берладник, не міг становити серйозної загрози князю Ярославу Володимировичу галицькому. При тому, що галицьке військо в час правління князя Ярослава Володимировича галицького нараховувалося від 50 до 70 тисяч і керувалося випробуваними у битвах галицькими воеводами, князь Іван берладник зміг зібрати 6 тисяч різношерстного війська. Однак не дивлячись на те, що великої загрози він не складав, однак постійно турбував князя Ярослава галицького своїми вторгненнями в Подунав'я. Турбував князь Іван берладник Ярослава Володимировича галицького і в 1159 році, оскільки помагав князю Із'яславу Давидовичу відновитися на київському престолі, та як наголошує літописець: ” не дивлячись на те, що у них було багато половців, оскільки прийшла київському князю галицька і волинська поміч, князі Із'яслав Давидович і Іван Ростиславович змушені були відступити у поле до половців”.

В 1160 рік князі Із'яслав Давидович, Іван Ростиславович та половецька орда знову намагалися раптовим ударом захопити зненацька Київ. Найжахливіше, що вони зробили, це дозволили половцям грабувати та палити села та церкви на Десні. Така

жахлива вість застала з'єднати свої зусилля всіх руських князів, як наголошує Руський літопис: "... Так що Володимир у той же день прийшов був з військом і з київським військом і з галицькою підмогою. Війська зустрілись і почалась січа велика. Колиж князь Із'яслав побачив, що половці яких рубують втікають, а піші топляться в Десні... Із'яслав убоявся і поїхав назад за Десну"[74,с.277].

Дослідник І. Шараневич наголошував, що коли князь Ярослав галицький взяв, що князі Із'яслав та Іван привели половців він вислав могутню галицьку рать під проводом боярина Теодора Єлчича під Чернігів, оскільки ні за яких умов не бажав відновлення князя Із'яслава Давидовича на київському княжінні [95,с.51].

Щоправда у цій битві, наголошував дослідник М.М. Карамзін в той час, коли Із'яслав втік за Десну, князь-воєвода Іван зумів дати бій наступним військам і утримати всі міста на річці Десні, що дало їм в подальшому знову можливість зібрати сили і вторгтися в Смоленське князівство де вони багато людей побили[37,с.327-328].

В цей же час військо князя Івана берладника у 1161 році напало на галицьке Причорномор'я, де захопило торгове місто Олешня. В цьому ж році князі Із'яслав Давидович та Іван Ростиславович, найнявши половців знову напали на Переяслав і зайняли місто, а опісля зайняли Київ і всю Руську землю. Дружина князя Ростислава же стала мовити: " всі брати твої до тебе не прийшли ні берендичі ні торки, а з ним сила велика. Ти піди в Білгород і там почекай братів своїх". Руський літопис наголошує: " Рушив Мстислав із города Володимира з військом своїм та галицькою поміччю та берендеями та торками і печенігами і зустрілися вони з Ростиславом біля Білгорода. Князь Із'яслав Давидович тоді взявши про рать велику побіг... і коли був біля озера в'їздив у борок торчин Воїбор рубанув його по голові шаблею, а другий вдарив його списом в стегно. Убитий же був князь Із'яслав Давидович місяця березня в шостий день"[74,с.281-282].

Дослідник М.М. Карамзін наголошував, що переможці відіслали тіло князя Із'яслава Давидовича у Чернігів, якого там оплакали його брат Святослав та Іван берладник. Цей претендент на Галицьке князівство втратив єдиного свого покровителя, який за

його інтереси спочатку лишився Київського князівства, а потім і власного життя. Князь Іван Ростиславович берладник, як його друг і соратник, не виніс такого тяжкого удару. Смерть друга і покровителя князя Із'яслава Давидовича перекроїла всі плани цього князя-ізгоя і він не бачив виходу свого відновлення в Галицькому князівстві. Він вирішив покинути Русь і поїхав в Візантію де й закінчив своє життя в Фесалоніці отравлений ядом, як вважали сучасники[37,с.330].

Руський літопис так розповідає про ці події: ” У тім же році преставився князь Іван Ростиславовч, прозваний берладником у городі Солуні. І деякі так говорили, що від отрути була йому смерть”[74,с.283]. Доля князя Івана Ростиславовича берладника, повна середньовічного романтизму. В 30-тих роках XII століття він князюючи в Звенигороді спокусившись на галицький престол втрачає всі свої шанси на Галичину. В нього відбирають як Звенигородське князівство так і Берладське. Опісля він поневіряється по Русі служачи різним князям водночас втікаючи від переслідування могутнього князя Ярослава галицького. В кінцевому за різного рода прогрішення попадає в суздальську в'язницю, звідкіля його спасає князь Із'яслав Давидович чернігівський з яким він здобуває Київ і з яким пов'язує все своє життя аж до смерті[71,с.510-512].

Привертає сам інтерес, що князь Іван Ростиславович берладник після невдачі вокняжіння в дунайських містах втік з Русі в Візантію і знайшов там “політичний прихисток”. Цим очевидно візантійська дипломатія мала намір якось тиснути на князя Ярослава галицького у питаннях придунайських територій, однак успіху у цьому не мала, оскільки влада князя Ярослава галицького у Подунав'ї була сильна і Візантії нічого не залишалося, як визнати за Галичиною ці території. В цей же час князь Ярослав галицький приймає до себе противника візантійського імператора Мануїла, царевича Андроніка Комнина, чим змусив Візантію офіційно признати за собою дунайські території[55,с.336-338].

Справа дунайських міст, наголошував дослідник І.П. Крип'якевич, мала деяку роль у взаєминах між Візантією і Галичиною, однак боячись степовиків Візантія віддала ці міста Галичині за умовою, що та буде захищати від степовиків

причорноморські кордони імперії[42,с.78-79].

Таким чином зі закінченням політичного життя в Україні-Русі таких двох затятих ворогів галицького князя Ярослава Володимировича, як князів Із'яслав Давидовича та Івана Ростиславовича закінчується процес протистояння Галицької держави Київській Русі. За таких обставин джерела розпочинають нам змальовувати внутрішньополітичне та господарсько-економічне життя Галицької держави[30,с.30-31; с.144-145].

Так під 1164 роком джерла наголошують на стихійному лиху, яке прокотилося Галичиною. Руський літопис так зображує ці події: ” У той же рік була повинь велика у городі Галичі. ... од сильного дощу в один день і в ніч із Дністра несподівано пішла велика вода на оболонь і дійшла до Бикового болота і потопила бюільше 300 чоловік, що ішли були із сіллю із города Удеча. І багато людей попадали з дерев і вози що їх вода була повикидала, а багато інших потопилося. Хліб був у них сильно дорогий на ту зиму” [74,с.286].

Дослідник В.М. Татіщев доповнює картину повені в Галичині: ” І розлилась вода в Дністрі по обидві сторони вельми далеко, люди спасалися по деревах великих, скотина і жита на полях погинули від чого учинилась дороговизна і голод великий”[81,с.79].

Дослідник П.П. Толочко наголошує, що в цей час відзначається високий рівень господарства, однак у 1164 році розміри стихії були такими великими, що утоплених налічували сотнями. Таким чином це стихійне лихо не спричинило голод в Галичині, літописець зауважив тільки, що підвищились ціни на хліб та тільки на одну зиму. Очевидно у наступньому році ситуація повністю стабілізувалася[85,с.257].

При усіх бідах і природних стихіях, ми бачимо князівську владу в Галичині більш сконцентровану на вирішенні внутрішніх господарсько-економічних питань. З однієї сторони, це може говорити про зменшення політичної активності в центрально-східній Європі, що дало можливість сконцентрувати сили на з'ясуванні внутрішніх господарсько-економічних проблем великої країни, оскільки, як бачимо у князя Ярослава галицького були відсутні амбіції на очолення імперії з центром в Києві. Він запрошуючи князя Ростислава смоленського на київський престол, думками був у Галичині, де його чекала клопітка

господарсько-економічна робота по облаштування Галича та регіонів Галичини. В цей час, як бачимо князь Ярослав галицький всесторонньо врегулював політичні та господарсько-економічні відносини з сусідами: поляками, угорцями, візантійцями, половцями та Київською Руссю. Дослідник Д. Зубрицький наголошував, що після міжнародного признання Галицької держави, князя Ярослава залишили в спокою усі сусіди з якими він врегулював свої політичні та господарсько-економічні відносини, це дало можливість зайнятися розбудовою Галицької держави, а людям в спокою займатися сільським господарством, ремеслами, внутрішньою та міжнародною торгівлею[18,с.104].

Дослідники І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко вважають, що внаслідок швидкого внутрішнього господарсько-економічного розвитку і не втручання сусідів у внутрішні справи Галичини, галицька громада, яка набрала рис національності в епоху Ярослава галицького, зуміла перетворити свою Галицьку державу у квітучу, добреулаштовану господарсько-економічно і політично європейську державу. Галичина була настільки могутня, що тепер уже галицька військова допомога йшла то Києву, то Візантії то Угорщині чи Польщі. І хоча на самому початку галичани були незадоволені політикою князя Ярослава галицького, однак останньому внаслідок гнучких господарсько-економічних та законодавчих реформ, які в основному базуються на центрально-європейському господарсько-економічному та цивільному праві, вдалося не тільки заспокоїти міську та сільську як торгово-економічну та к і сільськогосподарську знать, але й на чолі боярства об'єднати все галицьке суспільство єдиною державницькою ідеєю. Щоб продовжувати свої реформи він спочатку зміцнив господарсько-економічну та військову організацію, на чолі якої стояли випробувані і досвідчені в боях бояри, подководці його батька, такі як Костянтин Сірославич, Збігнев Іваневич, Теодор Єльчич, захисник Звенигорода Іван Халдієвич та інші. Сприятливим умовам проведення господарсько-економічних реформ сприяв і хід історичних подій. З політичної сцени сходять такі запеклі вороги державної єдності Галичини, як князі Із'яслав Давидович київський та Іван Ростиславович берладник, на яких орієнтувалась якась частина галицького суспільства. За таких обставин князь Ярослав

галицький за допомогою військової організації був сильний і грізний, не тільки у своїй внутрішній, але й в зовнішньополітичній діяльності, тому галицька громада, змушена була терпіти його авторитет спадкового володаря, замінити якого вже, за відсутністю законних спадкоємців вона не могла. Князь Ярослава і його господарсько-економічні реформи потрібно було терпіти і чекати кращих часів. Можна наголосити, що боротьба бідніших верств галицького суспільства не припинялася і в найвищій фазі абсолютизму правління галицького князя Ярослава. Слід наголосити, що князь Ярослав, вважав на всі претензії галицької політичної та господарсько-економічної думки, однак робив так, як вважав за для користі свого правління та своєї Галицької держави[92,с.115-117].

Київський дослідник П.П. Толочко теж вважає, що протягом 60-70 років XII століття абсолютна влада князя Ярослава галицького дає право говорити про те, що в Галичині стабілізувався розвиток торгівлі, ремесел та сільського господарства, що піднесло всенародний авторитет Ярослава галицького далеко поза межами його Галицької держави[85,с.257].

При усіх перепетях могутності влади князя Ярослава в Галичині незадоволення його владою було постійно, щоправда воно не могли перерости у якісь стихійні заворушення, оскільки князь Ярослав завжди в усіх випадках тримав в Галичі на готові значну кількість свого війська в тому числі боярського. В час його правління бояри галицькі перебували в більшій мірі при особі князя складаючи цим послібно діючий сенат чи думу при князю [78,с.25-26].

Особливої уваги заслуговує “берладницький рух” в південній Галичині та в галицькому Подунав’ї. Як на нашу думку він був сильно перебільшений радянською історичною наукою. Такі вчені, як С.В. Юшков, В.Т. Пашуто, М.М. Тіхоміров, Б.Д. Греков, Л.В. Черепнін, В.В. Мавродін вважали, що він сильно підривав державу Ярослава галицького, що є не вірно[55,с.368-369]. Навіть рух, у Галицькому Пониззі, очолений князем Іваном Ростиславовичем берладником не завдав правлінню князя Ярослава галицького будь-яких значних неприємностей. Як зазначає Руський літопис: ” у Пониззя Ярославом були вислані війська, які припинили всі крамоли”. Князь Ярослав навіть не

повважав за потрібне самочинно приймати участь віддавши вирішення цього питання в руки воєвод-бояр. Дослідник В.М. Татищев так зображує нам ці події: ” Іван та половці зчинили в у дунайських градах грабежі, однак сюди прийшло військо Ярослава, яке навело порядок...”[81,с.65].

Як бачимо швидка реакція на вступ князя Івана берладника настала миттєво. В Подунав’я вступила “засада Ярославова”, яка вигнала князя Іван в степ відновила добросусідські відносини між Галичиною та Візантією. Ряд дослідників вважає, що набіги князя Івана Ростиславовича проходили за мовчазною згодою візантійського імператора Мануїла I Комнина, який тиснув на галицького володаря, за причин того, що князь Ярослав галицький дав політичний притулок царевичу Андроніку Комнину і призначив йому в “утримання” Подунайські міста звідкіля той міг впливати на події, що проходили в Костянтинополі. Сам факт урочистості прийому царевича Андроніка галицьким князем Ярославом став відомий в Костянтинополі. Однак небезпечним Андронік став тоді, коли князь Ярослав надав йому ряд Дунайських міст “ для підтримки”. Руський літопис так розповідає про ці події: ” Прибіг із Цесаргорода братан цесарів кир Андронік до Ярослава до Володимировича в Галич. І прийняв його Ярослав з великою приязню і дав йому Ярослав декілька міст для підтримки. Але потім прислав цесар грецький Мануїл I Комнин двох митрополитів кличучи його до себе. І князь Ярослав одпустив Андроніка з великою честю, приставивши до нього Андроніка єпископа свого Кузьму і двох мужів своїх найзнатніших” [74,с.286].

Якщо ретельно розглянути і проаналізувати джерела, то ми побачимо, що царевич Андронік Комнин був двоюрідним братом візантійського імператора, він також був і бвоюрідним братом і князю Ярославу галицькому, оскільки тітка Ярослава, княжна Ірина була дружиною Ісаака Комнина. Звичайно, що царевич Андронік займав видне становище в імператорській фамілії і звичано претендував на імператорський трон, за що був ув’язнений імператором Мануїлом I Комнином. Царевичу Андроніку вдалося втекти і він, як наголошує літопис Руський: ” Прибіг до Ярослава, кир Андронік, якого він прийняв його з

великю честю”. Дослідник В.М. Татіщев так описує нам ці події: ” Прибіг до Ярослава в Галич кир Андронік зі скаргами на царя і прийняв його Ярослав з великою любов’ю і дав йому декілька градів біля Дунаю. Імператор просив князя Ярослава, щоб той повернув Андроніка додому, Ярослав не слухав його. Однак цар прислав митрополитів. І взяв у митрополитів на учиненому договорі клятку, відпустив Андроніка з великою честю. Приставив до нього єпископа свого Кузьму і вельмож і велів його проводити і імператора Мануїла просити, щоби дана від імператора обіцянка була потверджена і зберігалась. Цар же прийняв послів і синівця свого з честю і утвердивши договір обіцяний, послів Ярославових обдарував, назад з подякою до Ярослава відпустив”[81,с.80].

Як бачимо із відносин Візантії з Галицькою державою були врегульовані, візантійський імператор Мануїл за допомогу у поверненні царевича Андроніка на батьківщину склав князю Ярославу галицькому велику подяку. На нашу думку в цей же час було врегульоване і питання подунайських міст Галицької держави, які Візантія визнала за Галичиною[30,с.38; с.147], оскільки, як наголошував В.М. Татіщев: “ Цар же прийняв послів...з честю і утвердивши договір обіцяний, послів Ярославових обдарував, назад з подякою до Ярослава відпустив” [81,с.80].

Як бачимо із політичних подій 60 років в центрально-східній та південній Європі, князь Ярослав галицький мав до укладення договору досить напружені відносини з Візантійською імперією із-за дунайських міст. В зв’язку з цим він укладає союзний договір з Угорщиною, яка теж мала свої інтереси на Дунаї проти Візантії. Прийом візантійського царевича Андроніка, як наголошує Руський літопис: ”з честю”, яскраво підкреслює протистояння між Галичиною та Візантією. Як бачимо майбутній візантійський імператор Андронік Комнин, як засвічував візантійський літописець Микита Хоніат: “ настільки подружився з галицьким князем Ярославом, що приймав участь у всіх галицьких святах, забавах і ловах, особливо у небезпечному полюванні на звірів. Царевич Андронік також, як володар дунайських міст, боярин галицький, засідав у князівській думі разом з усіма галицькими боярами[41,с.21-22].

Усе це було відомо в Візантії, тому візантійському імператору Мануїлу Комнину нічого не залишалося, як відірвати могутнього галицького князя Ярослава від союзу з Угорщиною за рахунок примирення з братом Андроніком Комнином. Внаслідок довготривалих переговорів компроміс був досягнутий. Подунав'я утверджувалося Візантією за Галичиною, а остання знову перетворювалася в союзника Візантії.

Така політична комбінація візантійського імператора Мануїла пов'язана з тим, що він готувався до війни з Угорщиною, яку було оголошено Угорщині зимою 1165 року і до якої імператор Мануїл запросив як союзника, князя Ярослава галицького. За свідченнями візантійського літописця Кіннама: " в Тавро-Скіфію відправився посол Мануїл, що виводив свій рід від Комнинів, він повинен був нагадати правителю русів про укладений ним з імператором союзний договір. Посол Мануїл докоряв правителю русів за недотримання галицьким князем союзного договору. Посол зауважував, що правитель Галичини прийняв у себе з честю втікшого із тюрми Андроніка". Тоді в Києві князував Ростислав Мстиславович, який сам опирався на могутню військову силу князя Ярослава галицького. Візантійський літописець Кіннам наголошував: " що в Візантії знали, що київський володар слабкий правитель і сам шукає дружби у галицького володаря", тому одночасно, як наголошує Кіннам: " було відправлене посольство з листами і до князя Ярослава галицького, якого візантійський імператор Мануїл запрошував прийняти участь у війні проти Угорщини". Руський літопис не знає про переговори в Києві з візантійським послом Мануїлом. Візантійський літописець Кіннам у висновку своїх свідчень про посольство в Україну-Русь візантійського імператора Мануїла наголошує: " що візантійський імператор Мануїл добився від правителя русів того чого хотів і вважав, що його посольство мало великий успіх"[41,с.21-22].

Аналіз джерел дає право наголосити, що візантійський посол Мануїл скаржився київському князю на галицького і одночасно закликав київського і галицького князів воювати в союзі з Візантією з Угорщиною. Дослідник В.М. Татіщев натякає на якусь військову допомогу грекам, та у такій абстрактній формі, що не ясно в який час проти кого і якому імператору така

військова допомога була надана. Взнавши про таку дводушність візантійського імператора Мануїла Комнина, очевидно від київського князя Ростислава Мстиславовича, князь Ярослав галицький у 1167 році розриває союзний договір з Візантією і укладає союзний договір з Угорщиною. Союзний договір з Угощиною був скріплений шлюбом дочки князя Ярослава галицького з угорським королем Стефаном III. Другу свою дочку князь Ярослав галицький видає за познанського князя Одона, чим скріплював союз з Польщею і забезпечує недоторканість кордонів Галицької держави з заходу [55,с.370].

Як засвідчують джерела, польські князі самі шукали союзу з могутнім галицьким князем Ярославом, оскільки у останнього був військово-політичний та господарсько-економічний союз з німецьким імператором Фрідріхом Барбаросою. Це підтверджують нам і німецькі джерела під 1157 роком, за якими німецький імператор Фрідріх Барбаросса добився перемоги над польськими князями завдяки допомозі противника Польщі Руського народу. Дослідник С. Кучинський вважає, що допомогу імператору Фрідріху Барбароссі надав галицький князь Ярослав Володимирович, оскільки між ним та імператором Фрідріхом Барбаросою був укладений військово-політичний та господарсько-економічний союз. Допомога князя Ярослава галицького німецькому імператору Фрідріху Барбароссі, як вважає дослідник А.Б. Головка, викликав мирний договір, князя Ярослава галицького з Польщею, який був підкріплений шлюбом дочки князя Ярослава галицького з познанським князем Одоном. Все це підтвержує подальший хід історичних подій, оскільки уже в 1159-1169 роках польські феодали надавали військову підтримку князю Ярославу галицькому у його політичній діяльності на Русі[11,с.80-81].

В цей же час в політичні стосунки між Галичиною і Угорщиною втручається Візантія, яка не була зацікавлена в добросусідським і союзних віносінах між Угорською та Галицькою державами. Дослідник М.М. Карамзін вважав, що в цей час Візантія знаходилася з Угорщиною на стадії війни. Візантійське посольство в Київ та Галич було зроблене з метою розірвати союз між Руссю та Угорщиною. Взнавши про намір князя Ярослава галицького видати заміж свою дочку заміж за угорського короля

Стефана III, візантійський імператор Мануїл писав в листі до князя Ярослава галицького: ”цей король є ізверг віроломний і що дочка і дружина такого чоловіка без сумніву буде нещаслива” [41,с.21-22]. Лист візантійського імператора Мануїла мав великий вплив на князя Ярослава галицького і тому він розірвав цей шлюб і одночасно союз між Галичиною і Угорщиною, відізвав дочку з Угорщини і уклав союз з Візантією проти Угорщини[37,с.330].

Дослідник І. Шараневич теж вважав, що після того як питання з Андроніком Комніном було успішно розв’язане, князь Ярослав галицький, розірвавши союз з Угорщиною, постійно надавав військову допомогу Візантії. Дослідник наголошував, що встановленню таких близьких політичних та господарсько-економічних як і культурно-християнських взаємовідносин між Візантією і Галицьким князівством в 70 роках XII століття сприяло православне духовенство[95,с.17-18].

При усій сприятливій ситуації на півдні та заході князь Ярослав галицький поглядав і на схід. Ситуацію на сході він теж скріплює династичним шлюбом свого сина Володимира з дочкою чернігівського князя Святослава Всеволодовича, Болеславою. Руський літопис за 1167 рік наголошує: ” У тім же році взяв Ярослав Володимирович, галицький князь за сина свого за Володимира дочку Святослава Всеволодовича, Болеславу” [74,с.287]. Дещо пізніше князь Ярослав галицький видасть заміж іншу дочку Євфросинію за Путивльського князя Ігоря Святославовича. Київський дослідник П.П. Толочко вважав, що обидва шлюби галицький князь Ярослав вчинив виключно з політичних розрахунків, які передбачали зближення з родом Ольговичів, представники якого найбільше претендували на владу в Києві. Всього через шість років після одруження своєї дочки Болеслави за Володимира Ярославовича, князь Святослав Всеволодович заявив свої права на Київ і став київським князем. Як розумний володар Галицької держави, наголошує П.П. Толочко, князь Ярослав галицький такий хід подій міг передбачити, тому зробив правильний політичний розрахунок і в першу чергу на користь наростання могутності своєї Галицької держави[85,с.253-254].

Джерела відзначають активну участь в 1166-1167 роках князя Ярослава галицького в політичному житті Русі. В цей час в Києві

помирає великий київський князь Ростислав, і зразу на його місце почало претендувати декілька князів. Князь Ярослав галицький підтримав волинського князя Мстислава. Руський літопис так описує ці події: ” Мстислав тоді послав послів до своїх спільників до Ярослава Володимировича в Галич до ляхів і до двох Всеволодовичів, Мстислава та Бориса... І зібрались Мстислав Із'яславович з ляхами із Ярославом Володимировичем галицьким і пішов Мстислав до Києва. І п'ять галицьких полків дав йому Ярослав. І бившись Мстислав з Ярополком увійшов в Київ” [74,с.290-291]. Дослідник В.М. Татішев, опираючись на недійшовші до нас джерела, доповнює: ” Мстислав Із'яславович вокняжився в Києві за допомогою полків галицьких та польських совокупивши берендичів та торків, ввійшовши в Київ 15 травня 1167 року”[81,с.84]. Скоро князь Ярослав галицький схаменувся і зрозумів, що зробив помилку допомігши князю Мстиславу волинському вокняжитися в Києві і хоча князь Ярослав галицький був у цей час у zenіті своєї могутності і слави, однак злучення в одних руках землі Київської і Волинської було для нього дурною ознакою, тому коли князь Мстислав організував до походу в 1168 році проти половців мало не всіх руських князів, то князь Ярослав галицький у поході участі не взяв. Не підтримав князь Ярослав галицький князя Мстислава київського і в 1169 році коли проти нього вирушив, совокупивши сили 20-ти князів Андрій суздальський. І тільки коли у 1170 році коли князь Мстислав був вигнаний із Києва, союз між князем Ярославом галицьким і князем Мстиславом волинським відновився[85,с.254].

Власне в цей час князь Ярослав галицький знову підтримує князя Мстислава волинського в заволодінні Пересопницьким князівством, оскільки пересопницький князь передчано помер і за таких обставин Дорогобуж дістався князю Володимирі Мстиславовичу[95,с.52].

Руський літопис так подає ці події: ” Мстислав же Із'яславович із братом Ярославом із галичанами пішов до города Дорогобужа на Володимира Андрійовича і стали вони довкола города б'ючись. Але Володимир був вельми не здоров і тому через недугу він не дав їм бою. Мстиславу тим часом городи здалися. І багато городів розривши, а інших спаливши він вернувся до себе”[74,с.296].

Дослідник В.М. Татішев так доповнює картину розгрому

Дорогобужської землі: ” Мстислав же Із’яславович утікший з Києва разом з братом Ярославом не хотючи образи своєї zostавити безнаказаною зібравшись на головного свого ближнього ворога князя Володимира Андрійовича, який найбільше на Мстислава князів підбурював. Міста же почувши про його прихід самі піддалися, щоб уникнути розорення і дари подали. Утвердившись на Волині він взявши полки галицькі знову пішов на Київ з метою його зайняття. Зайнявши Київ він пішов на Вишгород, та Костянтин Сірославич, один з найвпливовіших галицьких вельмож, що очолював галицьке військо, відмовився даліше помагати, засвідчивши фальшивою грамотою, що князь Ярослав велить повертатися. Князь Мстислав побачив, що без галицьких полків не зможе втримати Київ залишив його і повернувся на Волинь розхворівся і помер”[81,с.93].

Дослідник І. Шараневич вважав, що похід на Київ у якому галицькі війська, що допомагали князю Мстиславу волинському, відмовились допомагати останньому отримавши вість, що в Галичі пройшли незадоволення князем у відсутність галицького війська. Покинувши облогу боярин Костянтин Сірославич виступив з усім військом на допомогу своєму князю[95,с.53].

Після того, як князь Мстислав знову заволодів Києвом галичани перелякалися могутності Мстислава волинського, вони зрозуміли, що своїми ж руками підривають незалежність Галичини, не змогли навіть переконання Мстислава: ” Ярослав же віддав тебе з військом у мою волю і мені велів вас утримувати допоки з братією мир не учиню”, однак “ владна поведінка Мстислава налякала гордих галицьких бояр”, однак не виключно, як наголошує татіщевське джерело, що: ” Вишгородці вдалися до тайних переговорів з галичанами”. Вишгородці, наголошує В.М. Татіщев: ” улестили воєводу галицького Костянтина, обласкали дарами і послали послів до князя Ярослава галицького, щоби полки свої забрав додому” і тому, наголошує татіщевське джерело: ” боярин Костянтин Сірославич з охотою схилився на бік вишгородців, отримав великі дари і пішов геть у Галичину” [81,с.94-95].

Політична ситуація, що склалася після поразки князя Мстислава волинського в Київській землі, цілком влаштувала галицького князя Ярослава, оскільки на Волині після смерті князя Мстислава

волинського залишалися слабкі в політичному розумінні Мстиславовичі та брат - князь Ярослав луцький, все це давало можливість енергійно займатися господарюванням не оглядаючись на сусідів. Особливо в час господарсько-економічних реформ наблизився до князя Ярослава галицького боярський рід Чагрів, який своєю значимістю в галицькому суспільстві почав особливо виділятися. Вивищення боярського роду Чагрів сталося тому, що князь Ярослав галицький мав позашлюбні відносини з бояриною Анастасією Чагрівною, яку фактично мав, як позашлюбну дружину. Джерела досить туманно розповідають про позашлюбні стосунки князя Ярослава галицького з "Настаською Чагровою". Якщо проаналізувати всі дійшовші до нас свідчення, і зважаючи на той факт, що князь Ярослав Володимирович галицький був як для свого часу висоосвічений володар, то бояриня Анастасія Чагорова теж окрім вродливості повинна була бути розумною і освіченою жінкою. Не слід виключати, що боярський рід Анастасії був якимось господарсько-економічно зв'язаний з Візантією, чи був у сфері культурно-християнського впливу цієї держави, оскільки ім'я Анастасія, грецьке і у XII столітті було широко вживане в Костянтинополі. Можна припускати, що боярський рід Чагрів був якимось пов'язаний з реформаторською господарсько-економічною діяльністю князя Ярослава галицького, про що нам наголошує літопис: " Земля ж його усім багатіла, процвітала і множилася в людях, звідусіль учені хитриці і ремісники із всіх країн до нього приходили і гради населяли якими збагачувалася земля Галицька усім. По Дунаю міста укріпив, купцями населив, торгуючи через море у греки і ремесла влаштовував, від свого майна помагав. Він щедрий був, милостливим і правосуден, тому багато іноземців служило йому Галичину"[81, т. III, с. 94-95, с. 143].

Без сумніву, створити всі ці достатки без соратників та однодумців було неможливо. На нашу думку, бояри Чагри були тими соратниками господарсько-економічних реформ, які проводив в Галичині у 60-70 роках XII століття князь Ярослав галицький. Не слід виключати, що побудова Успенського собору в 60-70 роках, який став найприкраснішим витвором галицького релігійного мистецтва XII століття слід пов'язувати з господарсько-економічною діяльністю роду Чагрів. Наближення боярського роду

Чагрів та фактичне “подружнє життя князя Ярослава з бояринею Анастасією Чагровою” визвало незадоволення не тільки дружини Ольги, але й всіх галицьких бояр. На думку дослідника І.П. Крип’якевича, Чагри були не просто знаттю та боярами, які внаслідок заслуг отримали певні матеріальні надбання, а знаттю яка була безпосередньо зв’язана з господарсько-економічними та політичними стосунками з Візантійською імперією. Своєю освіченістю вони покорили князя Ярослава і тим самим стали загрозою іншим наблизеним до князя Ярослава могутнім галицьким феодалам[42,с.79].

Однак власне з бояринею Анастасією Чагровою пов’язане в князя Ярослава галицького позашлюбне народження княжича Олега, якому в майбутньому і було передано галицький престол. В тіні цих стосунків залишались галицькі бояри. Власне ці взаємини князя Ярослава галицького з бояринею Анастасією та всім родом бояр Чагрів, викликали велику смуту в Галицькій державі, яку очолили бояри. За свідченнями дослідника В.М. Татіщева, князь Ярослав вже давно перестав кохати свою дружину Ольгу Юрьівну і намагався примусити її покинути Галич. Він також примушував її усякими методами іти в монастир, та вона підбурена боярами, що вороже були налаштовані до нових приятелів князя Ярослава, бояр Чагрів, відмовили її іти в монастир”[81,с.143].

Київський дослідник П.П. Толочко вважав, що князь Ярослав галицький змушений був до певного часу її терпіти їз-за міжнародної політичної ситуації. Він виявив обачну кмітливість, розсудливість і обережність не хотів рвати дружні стосунків з суздальськими князями Андрієм та Глібом. Однак після зруйнування князем Андрієм боголюбським, братом Ольги, столиці України-Русі, Києва, в князя Ярослава галицького виникла відраза до всього Юрьівного роду, в тому числі до своєї дружини, Ольги. В цей же час палке кохання Ярослава до боярині Анастасії Чагрової почало хвилювати галицьких бояр в їх середовищі зріла змова, якій князь Ярослав не надавав ніякого значення. Конфлікт розростався, особливо він загострився після смерті київського князя Гліба Юрьівича в 1173 році. В цей же час, він за порадою боярині Анастасії вирішив насильно запроторити княгиню Ольгу в монастир. Взнавши про це вона, втекла в

Польщу, разом із нею туди подався і син Володимир і боярин-воєвода Костянтин Сірославич і другі бояри прибічники Ольжиної патії[85,с.258].

Руський літопис так передає ці події: ” У тім же році (1171р.) утекла Ольга, княгиня Ярославова з Галича в ляхи із сином Володимиром і воєвода Коснятин Сірославич і многі бояри з нею були там вісім місяців. І стали слати до неї послів князь Святополк і інша дружина просячи її назад. “А князя твого ми візьмемо”. Княжич Володимир тим часом послав послів до Святослава до Мстиславовича, просячи у нього города Червена: ” Хай там сидючи буде мені добре слати в Галич, то Бужськ твій поверну і три города придам до нього. Князь Святослав тоді дав йому Червен і хреста йому цілував, що буде помагати йому. І пішов Володимир до Червена з матір’ю Ольгою і встріла його вість од Святополка із Галича: ” Поїдь у борзі, отця твого ми схопили і приятелів його Чагрових людей побили. А ось твій ворог Настаська. І галичани розіклавши вогонь спалили її, а сина Олега в заслання вигнали, а князя Ярослава Осмомисла водили до хреста, що буде він по правді жити з княгинею. І так вони уладилися”[74,с.305].

Дослідник В.М. Татіщев так доповнює на основі свідчень інших джерел картину галицької драми: ” Ярослав, князь галицький, хоча давно жінку свою розлюбив і наложницю тримав, та побоюючись братів її Гліба і других не осмілювався виганяти. Та як тільки по смерті Гліба зразу ж знайшов її провини і захотів її постригти. Вона ж учинила раду з боярами взявши сина Володимира і Костянтина у відсутність Ярослава в Галичі утекла в Польщу 8 березня. З нею же багато бояр від’їхали. Ярослав же боячись сорому і шкоди просив Святослава Із’яславовича щоб її вговорили. Останній з декількома боярами був посланий щоб її вговорити і пообіцяти замиритися з Ярославом. Та вона не послухалась. І послав Володимир Ярославович до Святослава Мстиславовича у Володимир просити у нього Червен, щоб у ньому перебувати ради примирення. Володимир говорив, що коли він буде на Галицькому князівстві то віддасть йому Бужськ. Це було утверджено договором і Володимирі було передано Червен. Як тільки в Галичі взнали, що Володимир в Червені люблячи всі княгиню Ольгу і її дітей учинили незадоволення проти князя

свого Ярослава. І прийшовши в дім його поставили варту міцну, щоб не зміг вийти, а наложницю його Настасію, що посварила його з княгинею і дітьми возвели на вогонь великий і спалили і декілька бояр приятелів її побили. Тоді прибув тут князь Ярополк, який з тисяцьким галицьким, які змогли людей заледве заспокоїти і не дали більше побивати. У Ярослава вже взяли роту, що йому з княгинею своєю жити порядочно, так як належить. Сина же від наложниці родженого послали у вигнання. Із цим послали до княгині і до дітей її сказати. Вона почувши це повернулась до Галича і Ярослав послав від себе бояр. Другі ж зустріли княгиню на шляху у Червен і об'явили їй, що князь Ярослав утримується під вартою, а неприязнь її наложниця спалена, а син її засланий у вигнання і що “князь ротою утвердився жити з нею порядочно”. Після цього Ольга приїхала в Галич і прийнята була князем і людьми з честю. І Ярослав став з нею жити як потрібно страх від народу маючи та не по любові іскренній...”[81,с.97].

Дослідник О.М. Рапов проаналізувавши свідчення Татішевих джерел та Руського літопису наголошував, що бояри у цьому випадку максимально використали внутрішньосімну драму князя Ярослава, вони зробили все, щоби повернути свій вплив, як у внутрішні так і зовнішні справи Галицької держави. Сам князь Ярослав не міг повірити, що його сімейне життя стане такою широкою подією в Галичі. Наляканий таким ходом подій він змушений був дати клятву на вірність своїй дружині Ользі, щоб заспокоїти місто[67,с.78].

Як бачимо із сукупності проаналізованих джерел, сімейні відносини князя Ярослава галицького, однак не вплинули на дружні відносини з сусідніми західними державами Польщею та Угорщиною, однак на сході волинському князю із-за підтримки княжича Володимира Ярославовча, та укладення поза спиною князя Ярослав галицького прийшлося розплачуватися за такий проступок, оскільки княжич Володимир розпоряджався галицькими містами не по волі батька. Князь Ярослав отримавши про це вість спалахнув ненавистю до сина Володимира. Як бачимо із свідчень джерел, князь Ярослав галицький зробив серйозні висновки із учиненого галичанами бунту і після цього в Галичі постійно стояли сірні йому полки, поступово внаслідок могутньої при нім військової сили він почав бути жорстоким і

свавільним. Галичани, як зауважує літописець, “перелякалися Ярославової сили і не сміли нічого сказати. Боялися, що Ярослав поступить з ними як отець його Володимир”. Особливо він розгнівався на сина Володимира, як зауважував Руський літопис: ” У цьому ж році (1173) утік Володимир син Ярослава галицького князя до Ярослава Із’яславовича в Луцьк, бо той узявся був йому волость добути. А князь Ярослав галицький пославши послів привів ляхів на підмогу собі і дав їм три тисячі гривень срібла, спалив два городи і став слати послів до Ярослава: ” Пусти сина мого до мене, а то піду на тебе раттю! І він убоявшись, що поपालять волость його одіслав Володимира з матір’ю до Михалка Юрьевича в Торчиський, бо Михалко був братом Ользі. А звідти покликав його тесть його Святослав Всеволодович, у Чернігів маючи намір одіслати його в Суздаль до Андрія, але не одіслав” [74,с.308].

Дослідник В.М. Татіщев так доповнює нам свідчення Руського літопису: ” Того ж року, Володимир син Ярослава галицького побачивши, що батько його любив більше сина побічного, розсердився і виїхав в Луцьк з матір’ю та жінкою до Ярослава Із’яславовича, який йому обіцяв дістати від отця його володіння. Ярослав же галицький послав же в Польшу просити війська і як воно прийшло дав їм 300 гривень срібла і пішов із ними на Ярослава луцького, пославши наперед послів сказати, щоби віддав сина його, а якщо не віддаси, то він змушений проти нього війну почати. І так оскільки луцький князь не хотів того учинити, то галицький князь прийшов у його волость і два міста його спалив. Ярослав Із’яславович бачучи, що боротися проти нього не мав сил і віддати Володимира не міг відпустив його в Торчиськ до вуй його Михалка і сам заледве зміг миру в Ярослава випросити. Михалко Юрьевич хоча і прийняв сестру і племінника, та довго їх в себе не тримав, бо боявся Ярослава галицького і по просьбі тестя Святослава Всеволодовича відпустив їх у Чернігів, який обіцяв їх відпустити в Суздаль до Андрія суздальського та не пустив бо хотів совокупити полки з Андрієм і піти на Ярослава галицького. Андрій же знаючи безнадійність Володимира відрікся від нього, а сестру свою Ольгу, матір Володимирову, взяв до себе”[81,с.100].

Як бачимо сімейна драма князя Ярослава галицького мала

перерости в великий конфлікт, однак князь Ярослав галицький із-за багатчисельних і добренавчених полків був сильний його боялися як волинські так і київські князі. Слід зауважити, що конфлікту не сталося із-за того, що Володимир у середовищі князів, як виразився його дядько князь Андрій суздальський був “чоловік безнадійний до правління”, тому відмовив всіх князів від походу на Галич. Однак, галицька громада, вважають дослідники І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко, яка бачила все що проходило на її очах залишалася пасивною, оскільки вірні князю Ярославові полки стояли в Галичі і по першій його волі могли виконати наказ розсерджененого князя. Галичани боялися, щоби князь Ярослав не покарав їх за недавнє втручання в його сімейні справи. Власне більше із боязні перед князем Ярославом ніж по причині втрати Бужська галичани прийняли участь в поході на Луцьк[92,с.139].

Таким чином князь Ярослав галицький внаслідок жорстокого розгрому Волинської землі заставив волинських князів відмовитися від підтримки княжича Володимира як і від даних йому обіцянок щодо передачі волинським князям міста Бужська. Коли галичани взнали, що княжич Володимир ще при житті батька віддав Белз та інші міста то зразу ж стали на сторну князя Ярослава галицького, оскільки інтереси Галицької держави стояли вище ніж інтереси його безпутного сина, від якого навіть відрікся його дядько князь Андрій суздальський. За таку злуку з княжичем Володимиром волинські князі були сильно покарані галичанами.

Дослідник В.М. Татішев наголошував, що: ” погром Волоні був великий. Було повністю спалено два міста, сплюндруванню була піддана вся Луцька земля”. В.М. Татішев наголошував: ” що луцький князь заледве випросив у грізного Ярослава галицького собі мир. Він відмовився від Белза і Погорині і пообіцяв, що ніколи не буде на них зазіхати і при таких умовах Ярослав учинив з ним мир”[81,с.100].

Таким чином княжич Володимир Ярославович появляється на шпальтах Руського літопису, як князь політично близькорукий “безнадійний”, як виразився його дядько князь Андрій боголюбський. Однак із-за княжича Володимира виник конфлікт між київськими і чернігівськими князями. У цьому конфлікті князь Ярослав галицький зайняв сторону Ростиславовичів київських і з усіма своїми полками вирушив на допомогу

Ростиславовичам, одночасно вимагаючи від чернігівських князів, щоб відпустили сина Володимира додому. Війна розпочалась князі чернігівські та суздальський зайняли Київ, а Ростиславичі відступили в сторону Галичини, та князь Андрій суздальський не пішов у слід за ними. Дослідник В.М. Татищев наголошував: ” що Ярослав галицький виступив на війну з усіма своїми полками, побачивши силу галицьку князі чернігівський та суздальський розійшлися не добившись нічого. Разом із князем Андрієм у Суздаль відійшла і його дружина Ольга, що може говорити, що вигнання князем Ярославом галицьким, Ольги мало і політичний характер. У Володимирі на Клязьмі у 1179 році вона хрестила четверту дочку брата Всеволода - Палагею-Збиславу. У Володимирі вона зробила те, що вимагав від неї князь Ярослав у Галичі - постриглась у черниці під іменем Єфросинії. У 1183 році вона померла і була похована у головному кафедральному соборі у Володимирі”[81,с.102-103].

Таким чином особисте життя князя Ярослава галицького з Ольгою суздальською закінчилося трагічно. Княгиня Ольга не стала князю Ярославу галицькому коханою дружиною, хоча за 23 роки подружнього життя вона народила йому сина Володимира та чотири дочки. Перша стала дружиною угорського короля, друга великопольською княгинею, третя чернігівською, четверта Ярослава - новгород-сіверською. Таким чином єдиному законно народженому від шлюбів князя Ярослава та Ольги княжичу Володимирі у 1183 році було приблизно 32-33 роки. Другий син від Анастасії Чагрової Олег був трохи молодший в цей час теж не був уже юнаком, бо тоді його б віддали пестуну “кормильчичу”, боярину, що відповідав за виховання князівських дітей. Джерела зазначають властолюбивість та нерозсудливість княжича Володимира. Щоб утвердитись негайно він готовий був віддати території так важко здобуті його дідом Володимиром і утримані його батьком, чим привів ненависть до князя Ярослава галицького до сина. При усій складності політичних процесів в Галичині, нездатності княжича Володимира управляти державою, сильно відбилась на політичному та економічному житті Галичини[18,с.114-118].

В той час, коли княжич Володимир поза спиною батька намагався роздавати галицькі міста, втівав до родичів в Торчиськ,

Чернігів, князь Ярослав Володимирович галицький, не мав допомоги у вирішенні складних політичних питань і усе змушений був робити сам. Так коли у 1174 році між князями спалахнула війна між Ольговичами, Ростиславовичами і Юрьовичами за київський престол, могутній князь Ярослав галицький підтримав князя Давида київського, який попросив в нього допомоги. За умов надання допомоги галицьким князем Ярославом напад суздальців на Київ був успішно відбитий. Весь час після цього походу князь Ярослав галицький займався розбудовою власної держави. У 1183 році галицькі полки взяли участь у великому поході на половців, як зауважував Руський літопис: ” із Галича від Ярослава поміч прийшла”. Похід, як наголошує літописець закінчився блискучою перемогою. Було взято в полон 12 половецьких ханів. Галицькі полки повернулися зі славою в Галич. Ця перемога відбита і в “Слові о полку Ігоревім”: ” Ярослав Осьмомисл стріляє з отчого золотокованого стола салтанів за землями”[85,с.262-263].

В цей же час в Галичі в 1181-1183 роках знову розгортається активна господарського-економічна діяльність, оскільки князь Ярослав галицький втративши надію на княжича Володимира, почав готувати на галицький трон молодшого сина, княжича Олега. Це викликало незадоволення в певній частини галицького боярства і торгово-ремісничої знаті, яке підтримувало з княжичем Володимиром таємні стосунки. Що стосується княжича Олега, то галицькі бояри боялися, що коли він займе князівський галицький трон, то помститься боярам за спалення його матері Анастасії. Коли про княжича Володимира ми маємо певну картину, як особистість і політика, яка висловлена його дядьком, князем Андрієм суздальським - “безпутній”, то про княжича Олега Ярославовича у нас обмаль джерельних свідчень, однак поспробуємо реконструювати політичний портрет майбутнього з 1187 року галицького князя. Як бачимо із свідчень джерел князь Ярослав галицький, прозваний в народі “Осьмомисл”, готував його зайняти після своєї смерті, місце галицького князя, а це може означати, що княжич Олег повинен був бути розумний високоосвічений претендент, досвідчений як у господарсько-економічній так і військово-політичній діяльності. Досвідченість княжича Олега в управлінні Галицькою державою, цілком

влаштовувала князя Ярослава галицького і лякала галицьких бояр. Нерозумний і безпутний княжич Володимир був цілковитим знаряддям в руках галицького боярства. Дослідники І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко вважають, що після спалення матері княжича Олега, за язичницьким обрядом, заява князя Ярослава галицького “Осьмомисла”, що молодший син, княжич Олег буде галицьким князем налякала галичан, особливо перелякались ті бояри, які активно приймали участь у цьому процесі, зокрема Костянтин Сірославич, які як і Олег галицький бажали зберігати всю повноту влади. В боротьбі за владу зіткнулися інтереси княжича Олега і боярства. Княжич Олег бажав помсти і влади, боярство необтяжливого правителя і повного контролю над Галичиною [92,с.140]. При усіх тайних інтригах галицького двору наголошував дослідник І. Шараневич, княжич Володимир не був тим галицьким володарем, який би міг продовжувати політичну діяльність свого розумного діда Володимира і батька Ярослава. Княжич Володимир не мав того таланту до правління, який мав княжич Олег і це бачив як князь Ярослав галицький так і бояри. Княжич Володимир же був розпещена мамою, княгинєю Ольгою, людина з багаточисельними вадами. Княжич Володимир, як засвідчував Руський літопис: ” був жонолюбєць, п’яниця, чванливий егоїст підступний і хитрий”. Княжич Олег же на думку І. Шараневича: ” був господар, енергійний управитель, полководець і воїн вмючий очолити військову організацію та політичне життя в Галицькій державі. Тому бояри не хотіли Олега, а Володимира. Вся їх діяльність в користь Володимира вела до розбрату в Галицькій державі. Тому князю Ярославу нічого не залишалось зробити, як вигнати княжича Володимира з Галичини”[95,с.55].

Київський дослідник П.П. Толочко вважає, що недружелюбність князя Ярослава галицького до старшого сина Володимира полягала в тому, що він все своє свідоме життя був під впливом матері Ольги, яку князь Ярослав галицький не любив і з якою був насильно, з політичних міркувань і розрахунків його батька, князя Володимира, одружений. Княжич Володимир не брав участі у політичному житті Галичини, як військовий та полководець він теж ніяк себе не проявив. Вся його поведінка сильно дратувала князя Ярослава. Апогея вона досягла тоді, коли

княжич Володимир за спиною батька, ще сидячого на галицькому троні, вирішив передати волинському князю “за підтримку”, Бужську землю[85,с.260-261].

Характерно, як зауважував Руський літопис: “ Володимир бачив, що батько більше любить Олега а не його”. Безсумнівно, що в Олегу Володимир бачив потенційного суперника. Як засвідчують джерела, княжич Володимир не мав авторитету і серед боярства. Він, як зауважують джерела вів розгульне життя з вином і жінками любив багато випивати і думати з мужами своїми не бажав. Апогеем княжича Володимира було те, що він відібрав в попа жінку і взяв собі за жону. Галицькі бояри скаржились: ” де зобачить жінку чи дочку візьме насиллям”[74,с.307-308].

Князь Володимир не займався державними справами не дорожив надбаннями своїх дідів та батьків. Наголошуючи на цьому ми скажемо, що він з такою легкістю віддав Бужськ та інші міста за які з такою завзятістю боролися його дід Володимир та батько, юний ще тоді ще князь Ярослав. Йому вже не тотілося знати скільки галчан полягли в битві за ці міста біля Теревовля і “який плач стояв в Галицькій землі за погинувшими”.

Інша постать княжич Олег доля якого з самого дитинства була важкою. Спалення матері вигнання “Настішича” з Галича все це повинно було відбитися у свідомості княжича Олега. Та поряд був сильний та досвідчений батько, князь Ярослав, який був йому радником в усіх справах управління Галицькою державою. В той час коли княжич Володимир скитався по Русі, наголошував дослідник Д. Зубрицький, княжич Олег Ярославович реально готувався стати галицьким володарем[18,с.119-120].

Руський літопис так зображує нам ці події: ” У той час Володимир Ярославович галицький, шурин Ігорів, перебував у Ігоря Святославовича, тому що він був вигнаний отцем своїм із Галича. Той бо Володимир прийшов був спершу в город Володимир до Романа Мстиславича, але Роман остерігаючись отця його, не дав йому одпочити у себе.Тоді звідтіля він пішов до Інгваря Ярославовича в Дорогобуж і той остерігаючись отця його не прийняв його і він звідти поїхав до Святослава Юр’евича в Турів і той так само одіслав його до Давида Ростиславовича в Смоленськ. Давид же одіслав його до Всеволода Юр’евича в

Суздаль, але Володимир галицький і там не знайшов спокою. Він прийшов в Путивль до свого зятя Ігоря Святославовича і той прийняв його з любов'ю і склав йому честь велику і два роки держав його в себе, а на третій помирих його з отцем його і послав із ним сина свого, зятя Рюрикового, Святослава і онука Ярослава галицького”[74,с.334].

Дослідник В.М. Татищев доповнює ці свідчення: ” Володимир побував і у тестя свого Святослава, та Святослав раніше учинив був роту Рюрику київському і Ярославу галицькому, що не буде в себе Володимира тримати і також відпустив його від себе... І тільки у Путивлі його прийняв Ігор Святославович з любов'ю і честю і через два роки через князів руських заледве примирих його з батьком випросячи йому в усьому пробачення. Ярослав прийняв сина і наказав його словами і дав йому Звенигород та проживати велів у Галичі, щоби він не зміг знову якесь зло зчинити”[81,с.133].

Із цих двох джерел можемо зрозуміти, що ведучи боротьбу з сином Володимиром, князь Ярослав галицький фактично вів боротьбу з боярством, яке розпочало з ним боротьбу фактично із часу втручання в його січмені справи. Однак князь Ярослав галицький був володар мудрий і робив завжди так, що бояри залишалися в своїх стремліннях без опори. Їм потрібен був князь, бо що вони без князя, як заявляли вони самі “стадо без пастиря”. Це розумів і князь Ярослав, тому впевнено готував їм майбутнього галицького князя в якому він вбачав свого молодшого сина, княжича Олега. Дослідники І.Я. Фроянов та А.Ю. Дворніченко, вважають: “ що власне противилася князю Ярославу не знать борська, а міська громада. Не бояри, а міська громада, яка любила княгиню, заставляла князя Ярослава вернутися в сім'ю і поставила варту біля його дому. Власне галицька громада влаштувала спалення Настаськи за стародавнім язичницьким галицьким обрядом, побила бояр Чагрових, так що служилий князь Святополк, та воєвода галицький, що перебували поза містом Галичем, заледве встигли прибувши з військом, втихомирити місто. Власне галицька громада, була налякана, що князь Ярослав може помститися за зчинене проти нього і Настаськи зло і як його батько, князь Володимир галицький, відомстити за віроломство галицької громади. Особливо боялась

галицька громада вокняження в Галичі Олега “Настасича”, розуміючи, що він помститься за спалення матері Анастасії. Бояри у цій драмі залишались вірні князю Ярославу галицькому. Після того, як князь Ярослав тримав у Галичі великий рицарський полк, заворушення в місті більше було. Князь Ярослав галицький був мудрий і врахував свою помилку, що він недооцінив міську громаду, однак велика військова сила була в його повній волі і він хоча не мстив галичанам, але після цього завше трим свій особистий рицарський полк в місті Галичі” [92,с.139-140].

Таким чином з поверненням княжича Володимира в Галич сімейний конфлікт закінчився і Володимир, як зазначав Руський літопис: “ більше не піднімав крамоли і проживав у Галичі до смерті Ярослава Осьмомисла”. Однак ми не можемо наголошувати чи приймав княжич Володимир якусь участь в державних справах Галичини, оскільки джерела не говорять про це. Натомість слід вважати, що державними справами займався княжич Олег, а отже відірваність Володимира від державних справ в Галичині мали пагубні наслідки для всієї країни. Невизначеність становища зробила його п’яницею, заставила вести розгульне життя, кохати чужих жінок. В цей же час князь Ярослав галицький готував до державного життя свого улюбленого сина Олега. Російський дослідник Б.О. Рибakov вважав, що князь Ярослав галицький підтримуючи Рюрика київського вислав йому у 1180 році військо, яким міг керувати князь Олег Ярославович. В цей же час князь Олег встановлює з Рюриком дружні відносини, це пояснюється в майбутньому його втечею з Галича власне до князя Рюрика в Київ, який знав його полководський таланти і тому надав князю Олегу в управління місто Овруч. Незгадуючи князя Олега Ярославовича, київський літописець, однак почерпнувши від нього детальну інформацію про багатогранну діяльність князя Ярослава галицького “Осьмомисла”, його господарсько-економічну, військову та міжнародну діяльність. Такі дрібниці багатосторонньої діяльності князя Ярослава галицького “Осьмомисла” міг знати чоловік повністю посвячений в усі його плани. Власне князь Олег Ярославович знав про будівництво храмів, міст, судочинство, торгівлю на Дунаї, взаємовідносини з Візантією, Угорщиною,

Польщею та Німецькою імперією. На нашу думку, таким інформатором, про галичину, про яку засвідчив Київський літопис, був прибувший на допомогу князю Рюрику київському, молодий галицький князь Олег Ярославович[72,с.130].

Як бачимо із свідчень джерел, що князь Олег Ярославович виховувався князем Ярославом галицьким, як державець і полководець. Джерела засвідчують, що в 1170-1180 роках князь Ярослав сам полків не водив, однак це не виключає, що ці полки не вивив його син Олег Ярославович.

Як бачимо із сукупності письмових та археоогічних джерел з 1160-1180 роках в Галичині проводились великі будівельні роботи, перебудовувались укріплення міст, будувались нові фортеці, замки, церкв як в середині країни та великих центрах, так і в Галицькому Подунав'ї. Особливо, зауважують археологи, привертає увагу високий рівень галицької культури другої половини XII століття. В цей час інтенсивно розвивається сільське господарство. Свідченням цього є знахідки досконалих знарядь праці: лемехи, чересла, наральники, коси, серпи. Виявлені чисельні предмети міського побуту, леварного, гончарного виробництва, залізобробного виробництва, говорять про високий рівень технологій, який був розвинений в галицькому суспільстві. Цей високий господарсько-економічний рівень Галичини XII століття, на думку київського дослідника П.П. Толочка, носить у собі суміш західноєвропейських і візантійських технологій з місцевими особливостями[85,с.257].

Все це підтверджує свідчення Руського літопису, що у 60-70 роках князь Ярослав розбудовував Галицьку державу. Такого роду діяльність потребувала його безпосередньої участі. Така можливість в нього була за рахунок існування в Галичині високопрофесійного війська. Галицькі полки були добре укомплектовані професійними воїнами, літописець називає їх "залізними", що може говорити, Ярославове військо було на зразок рицарського центральної та західної Європи. Сама внутрішньополітична діяльність при могутній військовій організації, відсутності військових кампаній в середині Галицької держави, давала можливість впроваджувати такі потрібні господарсько-еконімічні і культурно-християнські реформи. Це засвідчує нам і "Слово о полку Ігоревім", яке малює нам князя

Ярослава галицького “Осьмомисла” суверенним монархом, який сидить на золотокованім троні, який по відношенні до сусідів зберігає повну незалежність, як наголосив Руський літопис: “Підпер гори угорські своїми залізними полками”. Важливе місце, очевидно в цей час, князь Ярослав галицький “Осьмомисл” приділяв своїм Дунайським володінням, які зв’язували Галичину з могутніми торгово-економічними центрами централь-південної та західної Європи. Власне через ці землі Галичина включалась в систему міжнародної політики та торгівлі. Слід зауважити, що Берлад та Білгород, Текучий, Келія та інші міста являли собою великі торговельні центри європейської торгівлі. Свідчення нам про це дає, як і грамота Івана князя берладського від 1134 року так і свідчення Руського літопису часу грабунків Іваном Галицького Подунав’я. Те, що Галич контролював цю торгівлю висувало його на визначне місце в Європі[72,с.128-129].

Все це розумів князь Ярослав галицький і його наступник на галицький трон, князь Олег Ярославович. Є усі підстави вважати, що усі важливі політичні справи в Подунав’ї вирішував син князя Ярослава, князь Олег, який знав про всі плани на Дунаї свого бютька. Власне усі свідчення, які приводить як Руський літопис, так і свідчення недійшовших до нас джерел, які використав історик XVIII століття В.М. Татіщев, на нашу думку, виходили з уст любячого сина князя Ярослава “Осьмомисла”, Олега галицького. Так дослідник В.М. Татіщев наголошував: ” грекам, уграм, полякам, чехам помагав, міста по Дунаю розбудував, через море з греками торгуючи...”. Сам князь Ярослав галицький розумів, ”безпуність Володимира”, як виразився князь Андрій боголюбський, він розумів, що продовжити його як внутрішню так і зовнішньополітичну діяльність зможе тільки князь Олег Ярославович. Власне йому, як називає його Руський літопис: “Олегу Настачину”, князь Ярослав галицький “Осьмомисл” повважав ввірити після своєї смерті, політичне і господарсько-економічне управління Галицькою державою.

Щоб утвердити своє рішення, яке на його думку повинно було б виконуватися всі суспільством, князь Ярослав галицький вирішив через “Собор”. Власне так князь Ярослав галицький “Осьмомисл” вважав, що забезпечить всю повноту влади свого любимого сина, князя Олега в Галичині. Свою волю він побажав утвердити актом

всенародної згоди, який буде затверджений на всенародному "Соборі". Недійшовший до нас Галицький літопис говорить: " Ярослав Осьмомисл з цією метою скликав мужів своїх і усю Галицьку землю покликав на Собор і монастирі і бідних і сильних і поганих". Князь звернувся до зібравшихся з палкою промовою у якій переконував галичан, які отримували від нього милостині і пільги, що по його смерті прийняли на княжіння в Галичі, Олега, який буде підтримувати їх, помагати і захищати. Він наголошував: " Я ось однією своєю головою правлячи держу усю Галицьку землю і наказую і залишаю місце своє Олегові, сину моєму меншому, а Володимирі даю Перемишль, бо він не сповняв волю його і тому він не дав йому Галича"[74,с.345].

Собор закінчився "Рядом" - договором, тобто утвердженням князівського розпорядження. Князь Ярослав галицький урядив і привів до "хрестоцілування" - присяги княжича Володимира і мужів галицьких, щоби він не шукав під братом Галича. Цілком очевидно, що "Собор" і розпорядження князя Ярослава галицького "Осьмомисла" була надзвичайною подією в тогочасному галицькому суспільстві. Могутній володар Галицької держави, князь Ярослав, утверджував свою волю перед всією своєю Галицькою державою "Собором", зібранням всього народу. В "Соборі", за свідчення Руського літопису, який був соціально дуже широкий, брали участь князі союзні і васальні "брати і синове", "мужі городські" знать галицьких міст, "мужі свої" – бояри, духовенство: єпископ, ігумени, священники, монахи, монахині, а також були і бідні верстви суспільства "убогі". Та головне, наголошував Руський літопис, що тільки галицькі мужі були приведені до присяги. Намагаючись передати владу в Галичі молодшому сину Олегу в обхід старшого сина Володимира, князь Ярослав галицький "Осьмомисл" повинен був враховувати клятвоступництво, яке було поширене в тогочасному галицькому суспільстві, особливо в середовищі князів та бояр. Тому, він заручився клятвою бояр "водив їх до хреста", щоб бути впевненим, що вони після його смерті виконають його волю [62,с.67-68].

Дослідники І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко вважають, що князь Ярослав галицький "Осьмомисл" зібрав "Собор" не для того, щоб підкреслити феодалам центрально-східної Європи свою

могутність, а щоби всенародно зафіксувати акт своєї волі. Князь виступив перед всім народом де виловив своє бачення подальшого розвитку Галицької держави. Її перспектива, на його думку, може бути щаслива, якщо нею буде управляти його молодший син, князь Олег. Суспільство було переконане князем Ярославом галицьким, який як він сам заявив на Соборі: “однією своєю головою правив Галичиною”, повірило його авторитету і присягнуло на вірність його рішенням. Цей “Собор” можна порівняти з стародавньою традицією “Віча”, на якому затверджувалися всі найголовніші рішення громадськості, які повинні були обов’язково виконуватись.

Таке велике зібрання, наголошують дослідники, говорить про велику роль народу в політичному житті Галичини, запоручитися підтримкою якого не засоромився навіть наймогутніший володар Русі XII століття, яким був князь Ярослав галицький. Сама роздача міст ще при житті, акт теж стародавній, князь Ярослав галицький хоча визнавав молодшого сина Олега головним князем Галичини, однак і старшого Володимира не залишав без княжіння. Таким чином, воля князя Ярослава галицького була затвержена всім суспільством. Характерно, що всі верстви суспільства усвідомили без ”кровопролиття”, що місце князя Ярослава на галицькому троні повинен замінити його син князь Олег, який буде продовжувати політику князя Ярослава, а тобто політичне і господарсько-економічне зростання Галицької держави[92,с.141-142].

Дослідник С.М. Соловйов зауважував, що князь Ярослав галицький бачив у молодшому сині Олезі розумного і благородного володаря галицького і тому він заповів йому галицький трон. Володимир і бояри були вбивцями його кохання. Однак заради збереження миру в суспільстві та Галицькій державі він не рішився на кровопролиття, обмежився клятвою бояр, давши зрозуміти їм, що новий володар, князь Олег галицький, всі надії на якого він покладає, теж не буде їм мстити за скоєний ними злочин. Таке толерантне христоцілування, було політичним компромісом з галицьким суспільством і його найвищою ланкою боярством[77,с.546].

Руський літопис так зображує нам цю подію: ” А перед кончиною своєю од недуги тяжкої, відчувши смерть скликав

мужів своїх і всю Галицьку землю. Позвав він також і все духовенство і монастирі і вбогих і багатих і простих” - і так говорив плачучи до всіх: ” Отці і браття і синове! Осе же я відхожу зі світу суєтного і йду до творця свого. Хай согрішив я більше всіх, як ото більше не гришив, але отці і браття простіть і вибачте!” І так плакав він три дні перед всім духовенством і перед всіми людьми і повелів роздавати майно своє монастирям і вбогим і ото ж давали його по всьому Галичу три дні і не могли роздати. І се мовив він мужам своїм: ” Я ось однією простою головою правлячи вдержав усю Галицьку землю. А тепер я заповідаю місце своє Олегові, сину моему меншому, а Володимирі даю Перемишль і урядивши їх, він привів Володимира до хреста і мужів галицьких на тім, що йому не домагатися од брата города Галича, бо Олег був Анастасії і був йому милий, а Володимир не сповняв його волі і через те він не дав йому Галича”[74,с.345].

Зразу ж привертає увагу та ситуація, з якого джерела київський літописець взяв таку точну інформацію про події у Галичині у останні роки життя князя Ярослава галицького “Осьмомисла”. Із Руського літопису ми знаємо: ” що князь Олег після смути в Галичі втік у Київ до князя Рюрика Ростиславовича, а той дав йому в утримання Овруч”. На нашу думку, всі ці свідчення літописець отримав від проживаючого на правах гостя в Києві, князя Олега Ярославовича галицького. У цій інформації багато фактів, які старший син Ярослава галицького, князь Володимир Ярославович не хотів би, щоб вони попали на суд громадськості, оскільки він зламав хрестоцілування і присягу дану батьку Ярославу і всій Галицькій землі ще при житті князя Ярослава галицького. Таким чином в Руському літописі, щойно прибувший в Київ князь Олег Ярославович галицький, відтворює віроломство і клятвовідступництво старшого брата Володимира, галицьких бояр, духовенства, міської громади, якій його батько Ярослав заради дотримання угоди, затвердженої “Собором” роздав своє майно, і взяв з усіх клятву. Як бачимо, князь Володимир перемишльський присягу зламав, що не буде “домагатися Галича” і вигнав брата князя Олега з Галича. Літописець детально зробив свій коментар цієї розповіді. Він, як бачимо всеціло на стороні князя Олега галицького, зневажає князя Володимира за

недотримання “хрестоцілування”. Однак він пояснює, чому власне сталося недотримання Володимиром хрестоцілування, бо “Олег був Настасич”, тобто народжений не від законного шлюбу.

Із самої розповіді князя Олега Ярославича галицького київському літописцю, бачимо, що це дійсно був розумний і талановитий князь, який стояв на стороні батькової ідеї єдності і міцності Галицької держави і бажав продовжувати його політичну і господарсько-економічну реформу. На те, що власне князь Олег Ярославович галицький дав ці свідчення київському літописцю про “Собор” в Галичі, говорить той факт, що власне із-за нього князь Ярослав Осмомисл проводив цей “Собор” і власне він князь Олег Ярославович був зацікавлений в дотриманні рішень цього “Собору”. Власне князь Олег Ярославович був зацікавлений подати якнайповніше всі перепетії подій, які відбувалися на Соборі, як і господарсько-економічні та політичні досягнення свого батька - галицького князя Ярослава “Осмомисла”[85,с.254].

Дуже цікаві свідчення в контексті нашого дослідження про політичну та господарсько-економічну діяльність князя Ярослава галицького подав, опираючись на недійшовші до нас джерела, російський дослідник XVIII століття В.М. Татіщев: ” З усіма князями він жив у злагоді і раді, особливо дбав про порядок своєї землі і тому усім сусідам був страшний. Ніхто не смів на нього нападати, тому, що воеводи його без перестанку грекам, уграм і чехам помагаючи були умілі в ратних справах і хоробрі у битві. Земля ж його була повна у всьому в достатку процвітала і множилася в людях, тому що вчені умільці і ремісники з усіх країн до нього приходили і городи населяли, котрими збагачувалася земля Галицька в усьому. По Дунаю він городи укріпив, купцями населив, тим які торгували через море в греках і ремесла налагоджували, він зі своїх маєтностей допомагав. Він був щедрим, милостливим і правосудним, через те безліч іноземців йому служило. Навчений був мов, багато книг читав у церковному чині багато що виправляв і клір влаштовуючи і навчаючи, зловір’я скоріняв, а мудрості й правдивої віри навчав і вчити спонукав. Монахів же із своїх прибутків призначав для навчання дітей”[81,с.143].

Як бачимо, особа, що подавала ці свідчення літописцю повинна була бути дуже близька до політичних та господарсько-

економічних планів та рішень князя Ярослава галицького. Вона, на нашу думку, була його соратником, однодумцем. Цілком очевидно, що Володимир, старший син Ярослава галицького не міг бути в числі цих осіб, оскільки він, як наголошує літописець: ” несповняв батькову волю” і не був любий князю Ярославу галицькому і він про це знав. Похвалу за державну діяльність міг скласти підступно вигнаний з Галича і втікший в Київ, молодший син князя Ярослава галицького, Олег. Із свідчень Київського літопису можемо зробити висновок про князя Олега. Це була молода, розумна, талановита і вчена людина, дуже близька до політичних та господарсько-економічних справ князя Ярослава галицького. Власне на бажання князя Олега Ярославовича, щоб забезпечити йому свій трон після смерті і зібрав “Собор” галицький князь Ярослав. З пера київського літописця проглядається Олегове незадоволення галичанами: ” і майно батька взяли і хреста цілували, що будуть його Олега за князя в Галичі мати”, і не дивлячись на все це, як наголошував київський літописець: ” вигнали князя Олега Ярославовича з Галича” [74,с.345].

Таким чином, після смерті князя Ярослав галицького “Осьмомисла”, його молодший син, князь Олег, з яким він пов’язував прекрасне майбутнє Галичини, посів галицький трон. Однак скоро він був змушений втечею спасати своє життя. Галицький трон зайняв нікчемний володар, роль якого в політичному житті, як засвідчують джерела Галичини, була незначна. Смерть князя Ярослава галицького, втеча князя Олега Ярославовича в Київ, зайняття Володимиром Галича дуже сильно позначилося на політичному житті Галицької держави. Руський літопис так засвідчує нам це під 1187 роком: ” Того ж року преставився галицький князь Ярослав, син Володимира, місяця жовтня у перший день, а в другий день покладений був у церкві святої Богородиці. Був же він князь мудрий і красномовний і боголюбивий і поважаний в усіх землях і славен військами, бо де була йому обіда, то сам він не ходив з полками своїми, а посилав їх з воєводами. Він бо навів лад у землі своїй і милостиню щедрю роздавав мирян люблячи і убогих годуючи, чорноризчий чин люблячи і честь їм роздаючи від могутності своєї, він в усьому сповняв закон божий, до церковників сам приходячи і дбаючи

добре про них”[74,с.345].

Як бачимо оцінка діяльності князя Ярослава галицького “Осьмомисла” київським літописцем, а отже громадською думкою стародавньої України-Русі, дуже висока, а це говорить що у час його правління Галицька держава займала значне місце серед держав центрально-східної Європи. Це засвідчує нам і “Слово о полку Ігоревім”, що: ” галицький Ярослав “Осьмомисл” високо сидить на своєму золотокованому престолі, підперши гори Угорські своїми залізними полками”. Як бачимо в “Слові полку Ігоревім”, князь Ярослав як суверенний володар Галицької держави, подібно угорській чи польській, в якій ведеться широкомаштабна господарсько-економічна діяльність, широка міжнародна торгівля, яка захищена галицьким законом і могутньою князівською владою та галицькою військовою організацією. Особливе місце в цій системі займає дбаючий за майбутнє своєї держави сам князь Ярослав галицький, який ставить наступником не старшого “безнадійного” сина Володимира, а молодшого сина Олега з яким пов’язував майбутнє Галичини. Це він зробив, як засвідчив ще у XVIII столітті В.М. Татішев: ” без страху перед всім галицьким суспільством”. На нашу думку ці достовірні свідчення можна назвати як прекрасне “Поучення князя Ярослава галицького для своїх синів, та галицького суспільства” чи “Сповіддю князя Ярослава Осьмомисла” у якій князь Ярослав галицький наголошував: ” Отці, брати і сини, це уже відходжу із цього суєтного світу. Відомо, що Бог нас поставив князів володіти людьми і управляти, то я намагався не тільки владу тримати, скільки більше служити людям. Я повинен був щодень служити людям. Я повинен був щодень усім служити, щоденно у суді і розбудові брати участь, бідним помагати, обіжених обороняти винних змирювати і наказувати, щоби зло безстрашшям не виросло. Найперше від донощиків найвірніших мені оберігався, щоби кого невинного не образити і недостойного не вихвалити, від яких державі багато вреда причиняється. Військо устроювати так, щоби земля і піддані в безпеці від неприятелів були, і його так утримувати, щоби у мирі будучи, посад своїх забувати і народу тягот і образ не чинити. Та й усе зберігати, щоби усякий хліб службою чи купецтвом, ремеслом чи роботою мати міг і ніхто голодний не

був. Податки так розприділяти, щоби на всяку потребу невичерпно було, а даючі без плачу і сум'яття приносили. І це скільки мені можливо було, добре зберігав крамольників і наклепників не слухав, а брехунів перед усіми, чи якщо вони були заслужені, то тайно на одинці, розкривав і у подальшому так робити забороняв. То я, як чоловік, теж багато вад мав і при бажанні моєму з усім упоратися не міг. Бог же яко серцебачець є, знає, що я бажав та через слабість не виконав. Вас же прошу від усіх прощення, якщо ж кого образив, не було у мене часу кожного задовільняти, однак ж, якщо хтось щось на мене має, об'явіть, постараюсь, що зможу зробити..."[81,с.143].

Як бачимо "Ярославове звернення" до своїх синів та усього галицького суспільства цілком можна порівняти з "Поученням Володимира Мономаха своїм синам". У своєму "Поученні" Ярослав Осьмомисл дає поради, як потрібно добре управляти Галицькою державою, він наголошує: " Батьки, брати і синове...синові моєму меншому даю Галич, а Володимире, Перемишль"[81,с.143].

Промова князя Ярослава галицького "Осьмомисла" передана з уст князя Олега галицького київським літописцем, очевидно була записана без змін, яка була на виголошена князем на "Соборі". Ця промова була настільки дорога князю Олегу галицькому, який був настільки високоосвіченим, що зміг повністю без змін передати її київському літописцю. Промова на "Соборі" князя Ярослава галицького яскраво показує політичну, господарсько-економічну та адміністративну систему Галицької держави. Вона яскраво розкриває роль галицького князя Ярослава в державному, господарсько-економічному управлінні і як бачимо вона була велика. Із свідчення князя Олега галицького київському літопису можемо зрозуміти, що князь Ярослав галицький приділяв увагу всім складовим ланкам галицького суспільства, був обережним у швидких діях. Можемо наголосити, що "Сповідь Ярослава Осьмомисла" являється ще маловивченим джерелом галицької літератури та культури XII століття, вона вперше аналізується автором даного дослідження, як високоінтелектуальний витвір галицького словесного мистецтва XII століття. Однак, можна наголосити, що використана "Сповідь князя Ярослава Осьмомисла" з невідомих джерел, які використав російський

історик В.М. Татіщев у XVIII столітті, являється твором достовірним і потребує подальшого дослідження історичною та філологічною наукою.

Вводячи “Сповідь князя Ярослава Осьмомисла” в науковий обіг, наголосимо, що російський історик Б.О. Рибаків, вважав, що свідчення “Сповіді князя Ярослава Осьмомисла” співпадають з іншими джерелами про діяльність галицького князя Ярослава, зокрема з “Словом о полку Ігорі”, що нам дає право припускати, що у них один автор - князь Олег Ярославович галицький. У “Слові о полку Ігореві” наголошено: ” Грози твої по землях течуть”, у свідченнях В.М. Татіщева: ” І тако всім сусідам був грізний”. У “Слові о полку Ігореві”: ” Суди рядить до Дунаю. Меча бремені через облаки”. У свідченнях В.М. Татіщева: ” По Дунаю гради укріпив. Дунайські городи купцями населив...” [81,с.143].

Оформлення цих текстів проходило у 1187-1188 роках, що співпадає з часом втечі князя Олега Ярославовича з Галича і перебуванням його в цей час в Києві та Овручі. Дослідник Б.О. Рибаків наголошував, що свідчення про діяльність князя Ярослава Осьмомисла зроблені після 1 жовтня 1178 року. В цей же час, на нашу думку, з'являється і пісня “Слово о полку Ігореві”, яке орієнтовно датується 1178-1180 роками[72,с.268].

Якщо прийняти істину, що свідчення про діяльність князя Ярослава Осьмомисла, київський літописець записав в 1187-1188 з уст втілого з Галича князя Олега Ярославовича галицького, то цілком можна наголосувати, що і “Слово о полку Ігореві” теж має відношення цього часу створення і слід пов'язувати з особою князя Олега Ярославовича галицького, який в цей час був в Києві та Овручі. Ретельно розглянувши “Слово о полку Ігореві” ми знаходимо в ньому багато слів, словосполучень, які притаманні для Галицької Русі, що не дає права виключати, що автор “Слова о полку Ігореві” галицького походження і належить сину князя Ярослава галицького - князю Олегу Ярославовичу галицькому.

У “Слові о полку Ігореві” звернення до Ярослава галицького найбільш насичене інформацією із всіх призивів до князів. Воно настільки конкретне і точне, що його по точності можна порівняти тільки з “Сповіддю Ярослава Осьмомисла”. Тут у “Слові о полку Ігореві” князь Ярослав галицький теж постає

перед нами, як суверенний, могутній володар, що опирається у зовнішньополітичній діяльності на залізні полки, якими він стримує агресію угорського короля Бели III. З другої сторони він веде з Угорщиною інтенсивну торгівлю "мечучи бремені (вози з покладом) через облаки". Висота гір в районі "Руської брами" "Нижніх воріт" 2-2,5 тис. м., що дало літописцю право говорити, що вози рухаються через хмари. Тут же князь Ярослав галицький показаний, як могутній володар Дунаю, як наголошує літописець: "суди рядить до Дунаю". Як сказано в "Слові о полку Ігоревім" князь відкриває ворота Києву, що відповідає істині, оскільки князь Ярослав галицький, як переможець був в Києві в 1172 і 1180 році посилав свої полки. Тому фраза "відчиняє ворота Києву", вірна. Відношення у князя Ярослава до половців вороже, він у 1184 році посилав на них свої полки на допомогу князям Святославу і Рюрику прити половецького хана Кончака, які вже тоді міг очолювати князь Олег Ярославович. Тому фраза "Стріляє з отчого стола салтанів за землями" теж відповідає істині. Як засвідчують джерела і це відбито в "Слові о полку Ігоревім", князь Ярослав галицький у 1180 році підтримував князя Рюрика Ростиславовича. У 1184 році така ж допомога йому була дана в поході на половецького хана Кобяка. Всі ці військові виправи галичан згадані в "Слові о полку Ігоревім", що може говорити, що вони були відомі князю Олегу Ярославовичу галицькому. У 1187 році князь Олег Ярославович галицький втікає з Галича власне до київського князя Рюрика Ростиславовича і той як старий знайомий дає йому в утримання місто Овруч, а це може говорити, що князь Олег Ярославович міг приймати участь в військовій допомозі князя Ярослава галицького ще в 1180, 1184 роках і очолювати разом з воєводами якийсь відділ галицьких військ. Слід наголосити, що сама дружба князя Ярослава галицького і князя Рюрика київського, очевидно розповсюджувалася і на князя Олега.

У "Слові о полку Ігоревім" автором до речі вперше робиться спроба подати історичний розвиток Галичини від "Часів Траянових" до "Часів князя Ярослава Осьмомисла". Автор говорить про "Часи Траянові" тобто часи торгово-економічних та політичних відносин Галичини з Римською рабовласницькою державою, "Злі Часи Хінові" тобто часи нападу гунів та аварів на

стародавню Галичину. Закінчує автор “Слова о полку Ігоревім” огляд давньогалицької історії “благодатними часами Ярославовими”, немов би перелистує стародавню історію стародавньої Галичини у продовж цілого тисячоліття, тобто починаючи її з: “Часів Троянових” (II-IV ст. н. е.), “Часи Хінові” (IV-VI ст. н. е. - напади гунів, аварів, пропускає мирний розвиток Галичини в час Великої чи білої Хорватії (VI-X ст.) і закінчує розквітом Галичини в XII століттям - “Часами Ярослава Осьмомисла”, тобто “Часами Ярославовими”. “Часи Ярослава”, зображуються найповніше, оскільки на думку “Слова о полку Ігоревім”, власне у “Часи Ярославові” вдалося зупинити напади степовиків на Галичину. В цей час, “Ярослав закрив ворота Дунаю...суди рядячи до Дунаю“. Цим автор “Слова о полку Ігоревім” давав всім зрозуміти, що князь Ярослав галицький був володарем всіх земель від верхнього Дністра до Подунав'я. В Подунав'ї зштовхувалися інтереси Галичини і Угорщини, однак наявність степовиків змушувала обидві держави шукати компромісу. У 1184 році, як зазначають угорські джерела, угорці і галичани отримали велику перемогу над половцями. Ця перемога сприяла укладенню договору “добросусідства” між Галичиною і Угорщиною в спільній боротьбі проти степовиків[22,с.48-51].

З Дунаєм Галицьким пов'язується і “Плач Ярославни”, “Заклинання Ярославни” до всемогутніх сил природи: ” На Дунаї Ярославни голос чути. Полечу зигзицею по Дунаю...”. Її звернення до сил природи: ”Світле і трисвітле сонце, всім тепло і красно єси. Чому господине простер скорботну на лада вої...”.

Таке звернення яскраво говорить про живучість стародавнього обряду, по якому Ярославна звертається до сонця. Як відомо в язичницькій Галичині хорс-сонце було головним божеством. До речі саме слово Хорс-сонце, згадує автор “Слова о полку Ігоревім”: “...великому Хорсу перебіг дорогу”. Як бачимо свідченнями про князя Ярослава Осьмомисла, та історією Галичини у продовж тисячоліття, автор “Слова о полку Ігоревім” не обмежує себе. Він явно володіє у написанні “Слова о полку Ігоревім” галицькими лексизмами, архаїзмами, термінами притаманними тільки для висоосвіченого галичанина.

Автор прекрасно знає про Ярославої землі на Дунаї, показує Ярославну: ” її голос, як крик сумуючої чайки чутний”.

Привертає увагу бездоганне знання автором “Слова о полку Ігоревім” стародавньої історії Галичини.

В своєму екскурсі в Історію він відображає реальні історичні особи, які в тій чи іншій мірі мали відношення до регіонів стародавньої Галичини. Це Марк Ульпій Траян 97-117 римський імператор, війська якого дійшли майже до Нижнього-Подністров'я; рекс Антів Бус-Бож, 370 роки н. е. Говорить про “Часи Бусові”, “Часи Хінові”, ”Часи Ярославові”. З цього приводу дослідник Б.О. Рибаків наголошував, що: ”автор “Слова о полку Ігоревім” досконало знає галицькі стародавні повір'я, фольклор, культуру, історію, стародавніх галицьких-слов'янських богів: ”Хорс”- Сонце. Він хронологічно передає нам історію галичини від епохи римського імператора Траяна до галицького князя Ярослава, значить наголошує дослідник, він повинен був бути галичанином, або довгий час проживати в Галичині. Однак, саме проживання якийсь короткий час не могло би дати автору такі глибокі знання про Галичину, він повинен був би належати до галицького культурного етномасиву, бути народженим в галицькому суспільстві довгий час проживати серед панівного класу цього суспільства, інакше не можна зрозуміти звідкіля він почерпнув такі глибокі знання про Галичину її історію, культуру, мову. Тимчасовий дипломат, чи вигнанець-князь не опанував би за короткий час такими глибокими суто галицькими термінами, широтою масштабністю мислення. Цей автор мусів бути князем і не просто князем, володарем якийсь час Галицької держави”[72,с.281].

На нашу думку, це князь Олег Ярославович галицький. Характерно, що в “Слові о полку Ігоревім” не згадується наслідник Ярослава “узурпатор влади князь Володимир”, що може говорити, що “п'яниця, гультай і бабник Володимир”, як його зображає київський літописець - не міг бути автором “Слова о полку Ігоревім” і водночас особою, яка би прославляла свого батька князя Ярослава галицького, який його не любив Володимира “за безпутство” і виганяв з Галичини. Автор “Слова о полку Ігоревім”, якщо вважати його галичанином, князем Олегом, був і автором свідчень “про Галицький Собор”, автором свідчень Татішевських джерел, він же і був автором “Слова о полку Ігоревім”. На нашу думку - це князь Олег Ярославович

галицький.

Характерно, що одного характеру свідчення, включаючи “Слово о полку Ігоревім” дійсно датуються вченими після 1187 року, тобто після смерті князя Ярослава галицького “Осьмомисла” і часом вигнання князя Олега Ярославовича з Галича. Опісля, такого роду свідчень київського літопису інші джерела, які не дотичні до епохи і свідчень князя Олена галицького, не подають. Немає другого аналогу і “Слова о полку Ігоревім”, а це може говорити, що автор один і той же, високоосвічений князь галицький - Олег Ярославович “Настасич”.

Як знаємо із джерел, князь Ярослав галицький “Осьмомисл” дуже подавав надію, як наголошував літописець: ” на сина свого молодшого Олега” і не бажав допускати до влади, як виразився князь Андрій боголюбський: “непутного Володимира”. Характерно, що галицький автор “Слова о полку Ігоревім” добре знав про ситуацію в Путивлі і тут нічого дивного не має, оскільки його сестра була дружиною путивльського князя Ігоря. Гості від князя Ігоря були частими в князя Ярослава галицького. Відомо, що син Ігоря уже в зрілому віці приїжджав до діда Ярослава в Галич і звичайно, що спілкувався з наслідником галицького княжого стола князем Олегом Ярославовичем. Від нього князь Олег міг отримати всю повноту інформації про невдалий похід князя Ігоря на полоців. Й сам князь Ігор міг через послів дати повну інформацію про свою трагедію, оскільки із джерел відомо, що князь Ігор довго вів переговори з князем Ярославом галицьким відносно повернення Володимира в Галич. Татіщевський літопис наголошував: ” що князь Ярослав Осьмомисл по певному часі обдарував Святослава і відпустив додому”. Як бачимо князь Святослав перебував у діда довгий час і в цей час при усіх розмовах був княжич Олег Ярославович, тому нічого дивного немає, що галицький автор “Слова” так добре знає ситуацію у Путивлі у сестри і зятя свого батька князя Ярослава Осьмомисла. Не слід виключати, що і княжич Володимир надав всеоб’ємлючу інформацію про своє перебування у Путивлі. Дослідник Д.О. Ліхачов звернув увагу, що автор “Слова о полку Ігоревім” оспівує “Бусових воронів”, “воронових птахів”, яких він також називає “галіци”. У автора “Слова о полку Ігоревім”: ”галиці говорять, розмову ведуть”, “розмови галиць розбудили”.

У автора “Слова о полку Ігоревім”, наголошував, Д.О. Ліхачов: “галиці якісь обожнені, вони і мовчать і свою розмову ведуть і стадами біжать. Часте звернення до воронів Галич - є теж своєрідна, язичницька галицька архаїчність”[47,с.80-81]. Дослідник М.М. Карамзін вважав, що багато слів і висловів в “Слові о полку Ігоревім” він знайшов порівнюючи його з Галицьким літописом XIII століття. Слід відмітити, слова і словосполучення: “ деряждь, ведень, рикс є галицького походження”. Дослідник зауважив, що форма рицарського посвячення галицьких дітей теж відчутний в слові, воно є суто галицький[37,с.332].

Починаючи з історика М.М. Карамзіна, наголошував дослідник XX століття А.С. Орлов і багато інших дослідників вважали, що автор “Слова о полку Ігоревім” - галичанин. В, наголошував дослідник “Слові о полку Ігоревім” дуже багато суто галицьких термінів, які схожі і по образах і по метафорах в виборі елементів композиції. В “Слові о полку Ігоревім”, наголошував А.С. Орлов, суто галицькі розроблені філологічні теми. Слід зауважити, що розроблений і галицький історичний матеріал. Проаналізувавши його дослідник А.С. Орлов прийшов до висновку, що він мав свою древню істоію, яка була відома в Галичині ще навіть в XI-XII століттях[52,с.29-31].

Визначний російський мовознавець О.О. Шахматов вважав, що існував окремий Галицький літопис, який розповідав про стародавні племінні княжіння на території Галичини. Можна переконливо наголошувати, що в Галичині була особлива манера історико-поетичного творення повістей, яка близька до західного і південно-слов'янського аналога. “Слово о полку Ігоревім”, це яскравий приклад галицького історико-поетичного мислення. Можна вважати, наголошував О.О. Шахматов: ” що “Слово о полку Ігоревім” написане в стародавній галицькій манері його бойова картинність з рицарською лірикою і навіть з західними елементами в лексиці, говорить про високоосвіченість галицького автора, який володів не тільки мовою але й поетикою”[96,с.33-35].

Недарма, наголошував дослідник А.С. Орлов так величаво та поетично поданий князь Ярослав “Осьмомисл” та Ярославна, згадуються території князя Ярослава галицького на Дунаї та в

Карпатах. Все це говорить, що поет був з найвищого класу давньогалицького суспільства, був високоосвіченою людиною, знав про Галицьку державу, якою він повинен був правити все: історію, культуру, літературу, поетику. Складається враження, що цього всього його навчили прекрасні вчителі. Він безсумнівно, наголошував А.С. Орлов був галичанином[52,с.29-31].

У пізнішій своїй праці, розширеній і доповненій в 1938 році вчений А.С. Орлов зауважує ряд притаманних суто Галичині етно-релігійних термінів: ” Великий Хорс-Сонце”. Відзначаючи, що воно притаманне для Галицької Русі Дальше дослідник відзначав суто галицький фольклор: ” Ярославна зигзицею кречет на Дунаї”. Такий епічний і літературний вислів міг виразити тільки високоосвічений поет, історик, який проживав в Галичині, що переконливо, наголошував А.С. Орлов, говорить про галицьке походження, автора “Слова о полку Ігоревім”[53,с.131-133]. Автору, наголошував дослідник, притаманна суто галицька поетичність, а цьому треба було вчитися, а щоб навчитися такого мистецтва, треба було належати до найвищого тогчасного феодального суспільства. Автор безсумнівно князь, або боярин, або придворний галицький “книжник Тимофій” тощо[53,с.131-133,с.138].

В той час, наголошував дослідник М.Ф. Сумцов у Галицько-Волинському літописі і “Слові о полку Ігоревім” приміняються одні і тіж галицькі словосполучення: ” зегзицію рано кречет”. Такі словосполучення є і в сербо-ховатських літописах. Автор “Слова о полку Ігоревім”, повинен був добре знати сербо-ховатську мову, його народну культуру та історію. Він повинен був вирости серед цієї культури, вона з малого дитинства повинна була оточувати його. З другої сторони в його творчості присутні чіткі рими, чіткі вивчені прийоми словотворення тогочасної поетики, а це говорить, що автор повинен був бути представник найвищого феодального класу: князь, боярин. Оскільки такого мистецтва навчали тільки найвищий прошарок феодалів, навіть правителів, князів. Цілком очевидно, що автор повинен був бути молодим високоосвіченим енергійним князем і водночас пов’язаним з народом його культурою, історією епосом, яким йому в майбутньому потрібно було управляти[80,с.2-6].

Характерно наголошував дослідник Я.Д. Ісаєвич, що Галицьке євангеліє 1144 року написано на сербо-хорватській мові, мові яка в XII столітті була офіційною в Галичині[32,с.92-93].

Дослідник І.В. Сребрянський теж віддає перевагу галицькому походженню “Слова о полку Ігоревім”. На його думку, звернення до сонця Ярославни, назва Сонця - Великим Хорсом, є назва скоріше старогалицька, а вірніше вона належить племінному об’єднанню хорватів, з якого й виводяться галичани. Сонце-Хорс, гори Хрби, Горби, Хрипи все це старогалицькі лексими, означення. Уся лексима “Слова о полку Ігоревім” старогалицька, автор її теж галичанин, який ще у XII столітті добре знав її стародавню історію[79,с.6-17].

Російський вчений XIX століття О. Гонсорський вважав, що “Слово о полку Ігоревім” написано на карпатській мові зі сильним впливом галицького культурно-князівського поетичного центру, який літературно в XII столітті обтесав цю стародавню слов’янську мову[8,с.4-9].

При усіх перепитях, як ми встановили по сукупності джерел та наукових висновках вчених XIX-XX століть, що автор “Слова о полку Ігоревім” високоосвічений галичанин, він знає “віка Траянові”, “часи Бусові”, “стріли Хінові” про які не знав навіть київський літописець Нестор і всю цю славу історію він в його пору, розглядаючи відму йому галицьку передісторією минулого, пов’язує з князем Ярославом галицьким “Осьмомислом”. Освіченість автора цілком очевидна, не виключно, наголошував Б.О. Рибаків: ” що він і був тим автором “Слова о полку Ігоревім” водночас і інформатором для написання історичних трактатів про Галицьку Русь в Київському літописі. Особливо багато точних свідчень він подає починаючи з епохи вигнання з Галича князя Олега Ярославовича галицького. Ці свідчення відрізняються від попередніх своєю точністю і конкретністю. Їх запис можна точно датувати 1187-1188 роками. Цими ж роками можна датувати і написання і “Слова о полку Ігоревім” ”[70,с.34-38]. Цікаву теорію, у захист галицького походження “Слова о полку Ігоревім”, висунув дослідник В.Д. Карпов. Згідно його висновків автор “Слова о полку Ігоревім” походить із галицького князівського середовища. Він розглянув всю галицьку історію починаючи з вокняження князя Ростислава в Перемишлі. На його

думку галицький князівський дім був дуже високоосвічений. Про це свідчать і літописи. Князь Володимир галицький був зятем одного із найовсиченіших монархів Європи, угорського короля Кальмана “книжника”. Його дружина Софія, дочка угорського короля Кальмана I була дуже високоосвіченою. Вона створила в Галицькому князівському домі досить солідну бібліотеку, на книгах якої виховувала свого єдиного сина, знаменитого князя Ярослава галицького “Осьмомисла”. Відомо, що князь Ярослав галицький “Осьмомисл” вважався в Україні-Русі само книжним князем свого часу, мав велику бібліотеку, тримав при своєму дворі галицьких літописців, письменників, поетів, утримував школу у якій навчав галицьких дітей. Тому не випадково князь Володимир Володарович був такий високоосвічений, перший галицький філософ, талановитий політик, господарник, полководець і дипломат. Про його високоосвіченість говорить той факт, що знаходячись в обложеному Перемишлі він написав листа угорському королеві та архієпископові на угорській мові, яку він знав оскільки не раз, як зять угорського короля, бував на всіх офіційних прийомах і святах в Угорському королівстві, його дружина принцеса Софія, була родичка правлячого високоосвіченого угорського короля Гейзи II, привезла в галицький князівський дім кириличне моравське євангеліє, яке з 1144 року, про що є у ньому запис, відоме як Галицьке євангеліє . Князь Ярослав Осмомисл теж виріс на цій прекрасній галицькій науковій школі. Угорська принцеса Софія, галицька княгиня, що виховувала свого єдиного сина, зробила все, щоби князь Ярослав був володарем на зразок Угорського королівства. І все це так і сталося, як наголошував Руський літопис: ” Ярослав однією своєю головою держав всю Галицьку землю”. Вже дружина князя Ярослава, Ольга, була менш освічена, власне вона, княжна далекої Суздальської землі виховала сина Володимира так, що він став п'яницею, гультьєм, як виразився її брат, князь Андрій боголюбський “безпутнім”. Інша справа, наголошує В.Д. Карпов, князь Олег Ярославович, майбутнє князя Ярослава галицького “Осьмомисла”, особа якого потребує дослідження[38,с.143-158].

В той час, коли ряд дослідників, наголошував дослідник А.С. Орлов, вважають автора “Слова о полку Ігоревім” придворним поетом князя Ярослава галицького, оскільки “Слово о полку

Ігоревім” відповідає певній схемі твору, які використовувалася в середньовіччі при написанні фольклорно архіїчних белин. Однак ці вчені забувають, що “Слово о полку Ігоревім”, це високолітературний твір, який має уже певні літературні традиції, які приміняли при написанні висоосвічені європейські феодалі другої половини XII століття. Цілком можна припускати, що в центрі подій описаних в “Слові о полку Ігоревім” стоїть сам автор, князя Олег галицький, який висловлює свої історичні та політичні симпатії та антипатії, які є притаманними для того часу, виражаючи свій твір літературними прийомами. Типовими для того часу є епічна форма: плач-моління Ярославни. Уся сукупність плачів Ярославни історична, політична, релігійна говорить, що людина яка їх записувала була в свій час всесторонньоосвіченою людиною як для того часу. Ця людина повинна була знати всі атрибути тогочасного вищого феодального світу. Якщо взяти за основу, що це князь Олег Ярославович галицький, який сам особисто бачив і спілкувався з майбутнім візантійським імператором Андроніком Комніном, який довгий час проживав в Галичі, який спілкувався з угорським королем, польськими, чеськими князями. Без сумніву, що наступник галицького престолу окрім високоаристократичної освіти засвоїв і глибоку історичну, міфологічну і культурну традицію галицького народу. Його батько князь Ярослав галицький “Осьмомисл” безумовно знав всю стародавню історію країни якою управляв. Хороше знання історії галицького народу пояснюється тим, що князь Ярослав отримує місцеве прізвисько - “Осьмомисл”. Автор знає багаті традиції Галичини, галицького суспільства, внутрішні господарсько-економічні традиції, судочинство, суто галицькі похоронні обряди - “плачі”. Все це подає ключ до подальшого вивчення давньогалицької історії, господарсько-економічної справи, культури, фольклору[1,с.159-163].

Добавимо до вищезначеного нами, що автор “Слова о полку Ігоревім” дійсно знав всі стародавні галицькі релігійно-епічні сказання. Характерно, що Руський літопис у слід за “Словом о полку Ігоревім” теж наголошував, що коли київський князь повбивав під Теребовлем полонених галичан, то був “великий плач по всій Галицькій землі”. Сучасна московська дослідниця Н.І. Велецька вважає, що “плачі” - пісенний похоронний ритуал

входить в структуру культури жителів Капратського і Прикарпатського регіонів. Такі “плачі” виконувалися під час похоронів, а бо народних трагедій. У поховальних плачах галичан закладені глибокі стародавні традиції Прикарпатських слов’ян, архаїчні пісенні обряди в бойків, лемків використовувалися і при складанні балад, сказань, повістей. Приблизно такі самі ритуальні “плачі” зафіксовані в східній Словаччині, Хорватії. Поховальні псалми “плачі” носять в собі дуже стародавні ритуальні традиції, які притаманні для слов’янського етносу Прикарпатського і Карпатського регіонів. Характерно, що саме “Слово о полку Ігоревім” вплітається в хід історичних подій, що проходили в Галичині починаючи з 1181 року[5,с.72-73, с.84; с.595; с.226]..

Вище наголошувалось, що в 1181 році князь Ярослав галицький “Осьмомисл” остаточно виганяє старшого сина Володимира з Галича і молодший син Олег Ярославович стає основним претендером на галицький престол. Очевидно в цей час він готується як військовий та політичний діяч. Його могли готувати як батько Ярослав “Осьмомисл”, так і бабка угорська принцеса Софія. Внаслідок такого двійного виховання княжич, що уособлював собою через боярину Анастасію з роду Чагрів галицький народ і через королівсько-князівський рід князя Ярослава галицького панівну суспільну верству центрально-східної Європи. В такому контексті виховання він засвоїв рицарську середньовічну літературну та поетично-культурну традицію, яку сумістив з історико-літературною, господарсько-економічною та культурно-релігійною спадщиною Галичини. Водночас він відобразив в “Слові о полку Ігоревім” панівну князівську верству суспільства, а з другої сторони пов’язав її з місцевою галицькою історичною, господарсько-економічною та культурно-релігійною традицією. Є підстави твердити, що у зверненні до діяльності батька, князя Ярослава “Осьмомисла”, його улюблений син, князь Олег Ярославович так висловлюється:

“Галицький Осьмомисле Ярославе

Високо сидиш на своїм золотокованім престолі

Підперши гори Угорські своїми залізними полками

Заступивши королеві шлях, затворивши Дунаю ворота

Мечучи бремена через хмари, суди рядячи до Дунаю.

Грози твої по землях течуть.

Відкриваєш ворота Києву.

Стріляєш з отчого золотого стола салтанів за землями.

Стрілай господине, Кончака, поганого кощея.

За землю Руську, за рани Ігореві,

буйного Святославовича”.

Івано-Франкіський дослідник В.В. Грабовецький аналізуючи свідчення “Слова о полку Ігоревім” концентрує увагу на цікавому вислові автора Слова: ” Стріляєш ти з батьківського золотого престолу в султанів”. На думку дослідника В.В. Грабовецького, тут очевидно натяк на третій похід німецького імператора Фрідріха Барбаросси проти султана Саладіна, який відбувся в 1186-1187 роках і в кому брали участь полки Ярослава галицького, які, на нашу думку, очолював князь Олег Ярославович[9,с.72-74].

Як бачимо, автор “Слова о полку Ігоревім” в урочистій формі в невеликому віршованому творі зумів точно відобразити весь життєвий і політичний шлях знаменитого галицького князя. Складається враження, що автор особисто брав участь в політичній та господарсько-економічній та культурно-християнській діяльності знаменитого галицького князя Ярослава “Осьмомисла”. Так точно передати у короткому вірші всі досягнення князя Ярослава галицького могла дуже близька йому людина, яку з ним зв’язували тісні стосунки співраці або родинні взаємовідносини. Автор “Слова о полку Ігоревім” вірно описує всі аспекти які привели до могутності Галицької держави, жалкує, що справа князя Ярослав галицького “Осьмомисла” не продовжується. Складається враження, що сам автор готовий до добродіянь і продовження розбудови Галицької держави. Автор “Слова о полку Ігоревім”, як наголошує Івано-Франківський літературознавець С. Пушик, у своїй мові вживає давний галицький фольклор, билини, епос, що дає підстави говорити, що він не просто високоосвічений галичанин, а князь...[66,с.6-9].

Попробуємо умовно реконструювати портрет автора “Слова о полку Ігоревім”, за умови, що гіпотетично ми визначили його особу, як князя Олега Ярославовича галицького “Настасича”.

Як бачимо князь Олег галицький, як автор “Слова о полку Ігоревім” тонкий знаток історії Галичини, її політичної, господарсько-економічної та культурно-релігійної спадщини,

мови, народних традицій. Як бачимо автор “Слова о полку Ігоревім” виростав в галицькому культурному середовищі, вдихав її стародавні, як народні так і аристократичні та історико-літературні надбання. Не дивлячись на те, що автор був глибоким християнином, однак це не забороняло йому ознайомлюватися і досконало знати стародавні народні язичницькі традиції, оскільки як наголошував дослідник цієї проблеми Б.О. Тимошук: ” двоєвір’я в стародавній галицькій культурі співіснувало до кінця XIII століття”[82,с.56-65].

Народні мотиви автора “Слова о полку Ігоревім” цілком нам зрозумілі, оскільки Олег Ярославович галицький по батьку князь, по матері, яка спочатку виховувала його на стародавніх народних традиціях, боярин, чи представник багатої частини господарсько-економічної чи торгово-ремісничої знаті. Така сукупність відчутна у творі, що яскраво пов’язується з князем Олегом галицьким. Приблизно така сама сукупність прослідковується і в Галицькому літописанні в XIII століття, як наголошує київський дослідник С.П. Пінчук, який немов би продовжує галицьку традицію написання, яка відображена автором “Слова о полку Ігоревім”[64,с.22, с.46].

За таких обставин, “Слово о полку Ігоревім” не зовсім князівський твір. Як бачимо і з його історичної епопеї автор знає історію від “Траянових часів до часів Ярославових”, з яким автор пов’язує відновлення бувалої могутності Галицької землі.

Князь Ярослав галицький, як наголошує автор, сидить високо на своїм золотокованім престолі, утримуючи в небезпеці свої західні кордони і водночас по Дунай суд рядячи. Водночас автор змальовує міжнародні відносини князя Ярослава галицького з країнами західної, центральної, південної та східної Європи. Дослідник М.М. Тіхоміров вірно наголошував, що автор зображує князя Ярослава “Осьмомисла” в zenіті його могутності. Складається враження, що автор “Слова о полку Ігоревім” теж якимось причетний до торжества галицького володаря. Стремління автора показати, що князь Ярослав галицький був найбільше за інших князів зацікавлений в “Слова о полку Ігоревім” змальовує також напружені відносини Галичини і Угорщини: ” Підперши гори Угорські своїми залізними полками. Заступивши королеві шлях...”. Ці події дійсно мали місце,

оскільки із-за Дунайських володінь у князя Ярослава галицького виникли суперечки з Візантійським імператором Іссаком Ангелом, який považав, що настав час відновити своє панування над Болгарією і Дунайськими володіннями Галичини. За для цього він врегулює всі спірні питання з Угорщиною, одружуючись з малолітньою угорською принцесою. У 1186 році цей союз стає дієвим і угорський король займає загрозову позицію до Болгарії і Галичини. Як бачимо, князь Олег Ярославович знав про це, як і про військову допомогу Галицької держави Болгарському царству, не виключено, що велике галицьке військо, яке прийшло на допомогу болгарам очолював князь Олег Ярославович[83,с.33-34]. У протидію візантійсько-угорському союзу, князь Ярослав галицький встановлює союзні відносини з імператором західно-римської(німецької) імперії Фрідріхом Барбаросою, і як союзник останньої його війська беруть участь у третьому хрестовому поході[9,с.74].

Все це, як ми наголошували вище знає автор “Слова о полку Ігоревім”. Автор, як бачимо радив князю Ярославу “Осьмомислу”, вислати галицькі війська на допомогу путивльському князю Ігорю: ” Стріляй господине, Кончака, поганого кощея. За землю Руську, за рани Ігореві”. Не слід виключати, що такі переговори в Галичі з внуком князя Ярослава, сином Ігоря, від імені Ігоря велись, та князь Ярослав вирішив не втручатись у стосунки путивльського князя Ігоря з половецькими ханами. При цьому всьому був присутній наступник галицького престолу князь Олег Ярославович. Таким чином, як наголошувалось вище, автор “Слова о полку Ігоревім” складає собою синтез: з однієї сторони він представник правлячої еліти однієї з найблагополучніших держав центрально-східної Європи, з другої він представник культурних народних верств, боярства чи торгово-ремісничої знаті. Як бачимо, автор “Слова о полку Ігоревім” князь Олег, голова галицької рицарської знаті, що засвідчено відповідними висловами в “Слові о полку Ігоревім”: ” списа приломити”, ”слід правити”, ”ударити списом”, “стріли хінові”, ”стріляєш далеких салтанів”. Водночас автор застосовує стародавні галицькі народні архаїзми, фольклор, балади, легенди, вислови, приказки, словосполучення, які вживалися при його високоосвіченому галицькому дворі в його час. Все це дає нам право наголошувати,

що автором “Слова о полку Ігоревім” є перший рицар Галицької держави - князь Олег Ярославович галицький “Настасич”[64,с.22, с.46].

Академік А.С. Орлов вважав, що “Галицький рицарський літопис XIII століття” схожий за рицарською термінологією з “Словом о полку Ігоревім”. Дослідник наголошував, що літературні вислови “Слова о полку Ігоревім”: “Ізломати списа”, “вступити в бій”, “взяти місто на щит”, “соколи стрільці” та багато інших мають галицьке рицарське походження, термінологія якого продовжується і в XIII столітті[54,с.4-5,с.46].

Стосовно мови “Слова о полку Ігоревім”, то російський історик Б.О. Рибakov зауважував, що автор використовував у своїй мові давньогалицькі діалекти: ” іменник “Побіда” у значенні - поразка, іменник “год” у значенні - час. Вживаючи слово “год” вважає дослідник автор-галичанин засвідчує велику начитаність і знання стародавніх галицько-слов'янських текстів, тому його мова постійно наповнена галицькими архаїзмами, які автор “Слова о полку Ігоревім” князь Олег Ярославович бере з прикладів міфології, релігії, історії[69,с.171-178].

Дослідник В.Ю. Франчук приходить до висновку про тотожність слів “Слова о полку Ігоревім” і Галицько-Волинського літопису. Таким чином, зауважує В.Ю. Франчук, автор “Слова о полку Ігоревім” галичанин був високоосвіченою людиною, начитаною, знавцем давніх мов яким він читав літописи, сказання, билини які розповідали йому про глибоку історичну минулість Галичини [91,с.48-49]. Знання історії та міфології галицького народу дають можливість автору порівнювати минуле з його сучасним. Його знання відходять в глибину століть в час сусідства “Галичан” з Римською імперією. Саме правління імператора Траяна перегукується в автора з самовласним правлінням Ярослава, який сидить на своїм золотокованім престолі підперши гор Угорські своїми залізними полками. Дальше автор розповідає “Про часи Бусові”, що сьогоднішньою історичною наукою цілком утотожнюється з державою Антів. Дальше автор згадує гунське та очевидно аварське нашествя “часи хінові”. Всі ці історичні події, які знає автор “Слова о полку Ігоревім”, на думку Б.О. Рибакowa проходять у більшій мірі на території історичної Галичини і суміжною з нею, території Волині, оскільки київський автор

навіть в XII столітті про ці події не знав[68,с.15-22]. Дослідниця В.П. Адріанова-Перетц теж відзначає народно-поетичний стиль “Слова о полку Ігоревім”. Тотожність “Слова о полку Ігоревім” з галицьким народним епосом, на її думку проглядається по фольклору, який автор знав бездоганно. Історично точно відбиті всі історичні події у продоїж тисячоліть, як і портрет князя Ярослава галицького, що дає право говорити, що автор близький водночас як до народу, так і до самого князя. Реалістичні картини галицького минулого і сучасного говорить про високоосвідченість автора, знання як вищого феодального суспільства Галичини, Русі та Європи, так і галицького народного життя[1,с.99-118]. Події, які описані в “Слові о полку Ігоревім” в своєму історичному ракурсі від Траяна до Ярослава Осмомисла цілком зрозумілі для галичанина XII століття, тому вважав дослідник А.С. Орлов, якщо до цього долучити і галицький епос, галицький фольклор, то цілком яскраво вимальовується його галицьке походження[54,с.92-133].

Дослідник не вважає себе першовідкривачем цієї істини, уже російський вчений XIX: С. Шевірев(1845)[97,с.294-305], а у слід за ним і його сучасник М. Головін(1848)[6,с.28-30], наголошували на галицькому походженні “Слова о полку Ігоревім”. На думку галицького дослідника XIX століття А. Петрушевича, автор “Слова о полку Ігоревім” отримав прекрасну західно-руську освіту рицарського гатунку, яка була притаманна для центральної Європи і яку в північно-східній Русі було отримати неможливо [63,с.31-32; с.30-32].

На народно-рицарському гатунку “Слова о полку Ігоревім” наголошував і дослідник Л. Кулаковский, на думку якого: “Слово о полку Ігоревім” і Галицький літопис XIII століття є рицарською методологією написання творів і їх слід віднести до одного і тогож галицького писемного джерела[44,с.12]. Дослідник Д.А. Ліхачов наголошує, що сюжети “Слова о полку Ігоревім” за окремими пісенними циклами, такими, як “Плач Ярославни”, ” Похвали Руській землі” нагадують західноєвропейські пісні, зокрема “Пісню про Роланда”. Якщо взяти перегук епох в “Слова о полку Ігоревім” то воно за формою та написаннями повністю тотожне з “Піснею про Роланда”[46,с.18-19]. Їх близькість зауважили ще російські вчені XIX століття: Погодін, Буслаєв,

Майков. Дашкевич, Діккінс. Сьогодні цієї точки зору притримується російський мовознавець А.М. Робінсон[73,с.104-112].

Таким чином “Слова о полку Ігоревім” є зразком європейського рицарського середньовіччя, його вищої еліти, князів. Якщо врахувати ті обставини, що Галичина в XII столітті була на стадії феодального розвитку в тому числі й науковому і те що очевидно молодого княжича виховувала мати князя Ярослава Осмомисла, угорська принцеса Софія, яка прищепила юному княжичу любов до культури сереньовічної Європи, рицарської поезії і зокрема до “Пісні про Роланда”. Не виключно, що в майбутньому князь Олег брав участь або знав про пісенний фольклор рицарів христових походів, історико-літературний епос та романтичний стиль про них[46,с.20-29].

Блискучий дослідник середньовічної історії і культури М. Конрад вважав: ” що феодальна доба розвинула історико-літературні сказання відлік яким слід починати з III-IV століть нашої ери. Власне з цього часу в Європі починається формуватися пісенна рицарська література та культура. “Слово о полку Ігоревім невід’ємна частина цього процесу, що може говорити, що воно написане в Галичині, оскільки остання була тісно зв’язана з історією та культурою Центральної Європи починаючи з найдавніших часів і до часу написання “Слова о полку Ігоревім” ” [39,с.95-105].

Дослідник А.А. Горський вважав, що з’ясувавши галицьке походження “Слова о полку Ігоревім” нам необхідно з’ясувати питання часу його написання. Якщо датувати написання “Слова о полку Ігоревім” у 1187 році, тобто в рік смерті галицького князя Ярослава Осмомисла це буде не вірно, оскільки в “Слова о полку Ігоревім” звернення до князя Ярослава галицького, як до живого, однак враховуючи моду галицького літературного твору, приходимо до висновку, що Слово було написано рік після смерті Ярослава і звернення до князя Ярослава галицького в “Слові о полку Ігоревім”, це своєрідна форма віддання річниці по смерті князя Ярослава. Така форма літературних творів притаманна для Галичини, що може говорити, що “Слова о полку Ігоревім” було написане в 1188 році[7,с.31-32]. Якщо врахувати вищеописані нами історичні події у Галичині 1187-1188 року і пов’язати з ними

вигнання з Галича князя Олега Ярославовича в Київ, а опісля в Овруч, то можемо зрозуміти суть самого писання “Слова о полку Ігоревім” князем Олегом Ярославовчем у вигнанні в Києві в кінці 1187-1188 років. Звертає увагу, що “Слова о полку Ігоревім” являється єдиним такого роду твором і не має аналогів. І це можна пояснити, якщо врахувати те, що його у вигнанні написав князь Олег Ярославович галицький. Постає логічне запитання, чому раніше він не писав схожих творів. У нього очевидно не було часу, оскільки був постійно в розпорядженні батька, князя Ярослава, виконував його доручення у питаннях гоподарювання в Галичині. Тільки у перебіг часу 1187-1188 років будучи вигнанцем знаходячись у стані власної печалі і горя в Києві після клятвовідступництва галицького боярства він створює цю прекрасну поему, на жаль тільки єдину. Смерть князя Олега Ярославовича галицького, підступно отравленого боярами в 1188-1189 роках перервала творчість цього талановитого співця-князя. Той факт, що автором не створено більше похожих поем і реальна смерть князя Олега Ярославовича галицького в час коли майже всі вчені вважають часом її написання, яскраво доказує, що її автором був князь Олег Ярославович галицький.

Якщо сторожко реконструювати хід історичних подій, то можна наголошувати, що слава його поеми, яка стала олюбленою в Києві докотилася і до Галича і тому, щоб не розпалювати феодальної війни, князь Володимир підіслав в Києві до князя Олега підступних галицьких бояр, своїх сторонників, які і отруїли князя Олега Ярославовича галицького. Цим і пояснюється сам факт, що більше атором не було створено ніяких творів, що переконливо доказує вірність нашої гіпотези.

Аналізуючи “Слово о полоку Ігоревім” ми прийшли до висновку, що автору, князю Олегу Ярославовичу галицькому можна дати таку, нами реконструйовану, характеристику: ” людина з широким історичним і політичним світоглядом, добре розуміюча складні політичні реалії часу, великий патріот своєї країни, зумівший у вигнанні піднятися над проблемою Галицького князівства, до проблеми єдності Русі. Він талановитий письменник, знаток слов’янського епосу, історії, культури, народного епосу, сказань, белин, релігії її давньослов’янської фольклорної традиції. Автор, як виходець з боярського

середовища Чагрів знав і народні традиції свого роду, які привила з дитинства йому його мама, бояриня Анастасія Чагорова. З другої сторони він князь, син одного з наймогутніших володарів центрально-східної Європи, в жилах якого текла кров, угорських королів, польських князів, князівський рід виводився від великого київського князя Ярослава Мудрого. Рід галицьких князів з якого був князь Олег був найблище був у родинних зв'язках з правлячою імператорською фамілією Комнінів Візантійської імперії. Все це видно із величавості “Слова о полку Ігоревім”. Всі ці риси яскраво малюють нам портрет князя Олега Ярославовича галицького. Окрім всього вищесказаного, як зазначав визначний галицький дослідник “Слова о полку Ігоревім” А.С. Петрушевич: ” авторство “Слова о полку Ігоревім” для галичан має особливу важність по тій причині, що воно розкриває давню історію від зародження Дністро-Карпатського слов'янства до централізованої Галицької держави часів князя Ярослава галицького “Осьмомисла”. Близьке відношення автора “Слова о полку Ігоревім” до князя Ярослава Володимировича галицького, якого автор називає “Осьмомислом”, знання історії Галичини, якої не знають руські літописи, беззаперечно говорять, що автор був особою з князівського середовища, отримав блискучу західно-руську освіту, яку в північно-східній Русі отримати було неможливо”[63,с.31-32; с.30-32].

Що стосується самого князя Олега Ярославовича галицького, позашлюбного сина Ярослава галицького і Анастасії з боярського роду Чагрів, то він згадується в Київському літописі перший раз під 1171 роком і при цьому навіть безіменно, коли бояри спалили його маму Анастасію, сина її (Олега) вигнали в заслання.

У друге князь Олег Ярославович згадується в Руському літописі у 1187 році, коли князь Ярослав Осмомисл помираючи сказав: ” заповідаю місце своє (галицький престол) Олегові, синові моєму меншому, бо пояснює літописець, Олег був “Настасич” і був йому милий. Але після смерті князя Ярослава Осмомисла в Галичі стався заколот і галицькі мужі вигнали князя Олега з Галича і він втік у місто Овруч до київського князя Рюрика Ростиславовича, де й незабаром помер”[74,с.230].

Як бачимо після смерті князя Ярослава “Осьмомисла” в нього залишилося двоє синів князь Олег Ярославович, князь галицький

у 1187 році, та князь Володимир Ярославович, князь перемишльський у 1187 році. Як можна вважати у 1187 році старшому князю Володимиру Ярославовчу було приблизно 35-38 років, молодшому князю Олегу Ярославовчу приблизно 27-28 років. Обидва, як вважають дослідники, були дорослими та одруженими князями, князь Володимир на дочці чернігівського князя Болеславі, князь Олег на дочці великого київського князя Рюрика Ростиславовича, що пояснюється втечею князя Олега галицького до київського князя Рюрика і надання останнім Олегу в управління міста Овруча. Попробуємо з'ясувати назви синів. Зрозуміло, що старший син Володимир був названий на честь заміненого князя Володимира Володаровича, засновника Галицької держави.

Молодший син Олег в честь - Олега віщого, який був надією стремління князя Ярослава галицького. Вигнання князя Олега Ярославовича з Галича зовсім не говорить про його смерть. Є свідчення, що він ще довго був князем овруцьким. Оскільки невідоме народження князя Олега галицького попробує гіпотетично з'ясувати час народження Олега. Він міг народитися десь після смерті київського князя Юрія "довгорукого", оскільки до цього часу князь Ярослав галицький добре жив з княгинею Ольгою від якої в неї народилося чотири дочки і син Володимир. Княжич Олег міг народитися десь між 1158-1160 роками, тобто після смерті київського князя Юрія "довгорукого", коли політичний союз з Юрійовичами вичерпав себе і був галицькому князю Ярославу не потрібний, як і сама дружина Ольга. В час спалення боярині Анастасії Чагрової та вигнання в 1171 році, княжичу Олегу йому було 11-13 років, тобто він уже був юнаком. В 1187 році, коли він сів на галицький престол, князю Олегу Ярославовичу було 27-28 років, вік в якому він цілком міг продовжувати реалізовувати плани свого батька, князя Ярослава галицького. Власне в такому віці він втік в Овруч, а князь Володимир в віці 35-38 років, посів галицький престол.

Привертає увагу особа Олега Ярославовича, як князя. Навіть короткий час його князювання в Галичі у 1187 році потребує ретельного дослідження. Все життя поряд з батьком Ярославом повинно було сформулювати князя Олега Ярославовича галицького, як властолюбивого володаря, який намагався правити без

втручання в державні справи громадськості та бояр. Він зразу намагався бути могутнім галицьким володарем, що не сподобалося як боярам так і міщанам, власне це і спричинило повстання і вигнання галицького князя Олега. Очевидно галицькі бояри не могли князя Олега зробити іграшкою в своїх руках, оскільки князь Олег Ярославович галицький був сильною вольовою, розумною людиною, одночасно князем, полководцем і господарем Галицької держави. Власне його свідчення записані київським літописцем яскраво нам підтверджують це. Із свідчень проглядаються риси князя і це зрозуміло, оскільки батько Олега, князь Ярослав галицький вчив сина всім примудростям правління Галицькою державою, боярами та громадськістю. Все це проглядається і в “Слові о полку Ігоревім”. Руський літопис твердить: “ щолюбимий син князя Ярослава галицького, Олег, що ходив у волі отця повинен був як батько: ” знати багато мов, багато читати, надавати багато уваги навчанню, навіть спонукати до навчання молодь”. Руський літопис говорить, що князь Ярослав був “Осьмомисл”[74,с.63].

Татішевські джерела наголошують: ” що княжич відрізнявся від всіх інших освіченістю. Він мав можливість зустрічатися в Галичі з майбутнім імператором Андроніком Комніном, з князями і послами, що прибували до двору галицького князя, не виключено, що і сам князь Олег неодноразово був послом в сусідніх з Галичиною країнах”.

Про одного такого прибульця та родича, який приїхав в Галичину до князя Ярослава галицького розповідає візантійський літописець Микита Хоніат: ” Він був прийнятий правителем Галичини немов рідним братом, пробув у нього досить довго і до того прив’язав його до себе, що разом з ним полював і засідав у боярській думі і жив в одному з ним палаці і разом обідав. Коли ж царевич Андронік у 1183 році став візантійським імператором, він побудував розкішні палати, де були розписані сюжети його полювання в Галичині на турів-зубрів. Живопис уявляв собою кінну їзду князя Ярослава галицького і візантійського імператора Андроніка з собаками, крик птахів, гавкання собак, полювання на оленів, забитого списом кабана і ранення зубра”[94,с.167,с.420].

Київський дослідник Л. Махновець з питання гостей і прийомів князя Ярослава галицького наголошував, що безсумнівно на всіх

основних прийомах, як наступник князя Ярослава галицького був його улюблений син Олег. Принаймі, наголошував дослідник, князь Олег Ярославович, був прямим свідком всіх прийомів князя Ярослава галицького, свідком спілкування його батька Ярослава з Андроніком Комнином. Не слід виключати, що царевич Андронік очарував своєю особою і молодого князя Олега, оскільки останній перебував в Галичі довго. Будучи при батьку Ярославу і візантійському царевичу Андроніку, майбутній автор “Слова о полку Ігоревім” вивчив очевидно візантійську мову, і оскільки Андронік був з найвищої імператорської фамілії Візантійської імперії, князь Олег міг перебрати і традиції візантійської державної та господарсько-економічної трації, історії, літератури, культури, як і інформацію про Візантійську державу її історію, господарсько-економічну, військову та культурно-християнську систему. Майбутній візантійський імператор Андронік Комнин був претендент на візантійський імператорський трон, тому володів, очевидно, колосальними знаннями і був особою високої юридикції в області візантійських державних, політичних та господарсько-економічних справ[48,с.61-64].

Не слід виключати, що навчання князя Олега проходило за безпосередньою участю дядька візантійського царевича Андроніка. Не слід виключати, що Андронік і Олег були причетні і до реорганізації за передовою військовою візантійською системою, галицьких полків. Візантійський літописець Микита Хоніат, наголошував, що в Костянтинополі ходили слухи, що царевич Андронік збирає багаточисельну скіфську кінноту з метою вторгнення в візантійські володіння”[94,с.167].

Таким чином юність майбутнього з 1187 року князя галицького Олега Ярославовича, а з 1188 року князя овруцького, проходила а Галичі серед князів, двох візантійських митрополитів, єпископа Кузьми, духовенства, послів, купців, і навіть серед присутнього в Галичині майбутнього візантійського імператора Андроніка. Все це було відомо від князя Олега і автору Київського літопису, з яким очевидно був знаомий князь Олег після втечі з Галича в Київ до свого тестя київського князя Рюрика, від якого і записав всі свідчення про князя Ярослава галицького “Осьмомисла” київський літописець. Як бачимо князь Олег Ярославович, як автор “Слова о полку Ігоревім” добре знав історію розвитку

Галичини від часів присутності в сусідстві Галичини римського імператора Траяна, тобто сусідство Риської держави в I-IV століттях нашої ери з Галичиною до часу правління Карпато-Дністровською цивілізацією, могутнього володаря Галицької держави, князя Ярослава “Осьмомисла” з державою якого правоприсяємниця Римської рабовласницької держави, Візантійська імперія, епохи правління династії імператорів Комнінів, теж межувала і знаходилась в дружніх, союзних відносинах. Вlane під таким ракурсом історичного розвитку Галицької держави формувався історико-політичний, господарсько-економічний та культотно-релігійний світогляд князя Олега Ярославовича, наступного спадкоємця і володаря Галицької держави, автора “Слова о полку Ігоревім”, який, як правопріємник бажав розвивати тисячолітні політичні, господарсько-економічні, наукові, культурно-релігійні надбання Галицької держави в епоху правління його батька, князя Ярослава “Осьмомисла”. Як наголошував київський літописець: ” Ярослав, однією своєю простою головою держав усю Галицьку землю”. Цю Галицьку землю в управління князь Ярослав бажав передати сину Олегу, бо, як наголошує літописець: ” Олег був йому милий”. На “Соборі” князь Ярослав наголошував: “Олегу сину моєму молодшому даю Галич, а Володимире Перемишль”. Князь же Ярослав “Осьмомисл”, наголошує Татіщевське джерело: ” Був же він князь мудрий і красномовний і багатий і поважаний в всіх землях і славен військами, бо де була йому обіда він сам з полками не ходив, а посилав їх з воєводами. Він бо навів лад в землі своїй...”. Могутня самовладна влада очевидно була притаманна і князю Олегу Ярославовичу галицькому. Очевидно цим і були незадоволені галицькі бояри які намагалися самі заправляти всіми господарсько-економічними і політичними процесами в Галицькій державі. Тому, як наголошував літопис: ” По сметрі ж Ярославовій був заколот великий у Галицькій землі, бо галицькі мужі передумали з Володимиром і переступили хресне цілування, вигнали Олега з Галича. І втік Олег звідти в город Овруч до Рюрика Ростиславовича, а Володимир сів в Галичі на столі діда свого і отця свого”[74,с.230-231].

Таким чином, як бачимо що княжич Володимир сів на столі отця свого, тому, що галицькі бояри “переступили хрестоцілування” й

вигнали законного володаря князя Олега галицького. Та не минуло і року, наголошував літописець, то тіж галицькі бояри за розпутство і п'янство, вигнали з Галича і “законного наступника по батьку і матері” князя Володимира. Руський літопис так зображує нам ці події: ” Коли Володимир Ярославович княжив у Галицькій землі, то любив він пити багато, а думи не любив з мужами своїми. І взяв він був ще раніш у попа жону і зробив собі жоною і родилися в неї два сини Василько та Володимир-Іван. І ккнязь Роман Мстиславович сватався з ним і оддав дочку свою Федору за сина його за старшого Василька. Та ось довідався Роман, що мужі галичікі недобре живуть із князем своїм, про його насильство, тому, що уподобавши де жону свою або чию дочку, він брав її насильно - то слав Роман послів без опасу до мужів галицьких підбиваючи їх на князя свого, щоб вони його вигнали із отчини його, а самого б прийняли на княжіння. Ото ж мужі галицькі прийнявши раду Романову, зібравши війська свої і присягнувши хрестом повстали на князя свого. Але не сміли вони його схопити, ні вбити, тому, що не всі були на думі тій, бо вони боялися приятелів Володимирових і так надумавши послали до князя свого: ” Княже! Ми не на тебе повстали єсмо. Але ми не хочемо кланятись попаді, але аби їм якось прогнати його, то цим вони йому пригрозили. Він же убоявшись і взявши золота і срібла багато і жону свою попаді взявши і синів обох з дружиною в Угри до короля Бели. Галичани ж Романівну одняли у Володимира, послали по Романа. Роман тоді оддав братові Всеволоду город Володимир на зовсім і хреста йому цілував: ” Більше вже мені Володимир без надоби”. І в'їхав Роман в Галич і сів у Галичі князюючи. І прийшов Володимир до короля Бели, а король узяв Володимира і з усіми своїми військами рушив до Галича. А коли почув Роман, що король за горою, то він побіг не маючи змоги супроти нього. Ото ж забравши весь пожиток Володимирів він із галичанами втік із Галича у Володимир. Король же Бела в'їхав в Галич але не посадив у нім Володимира, а дав увесь уряд галичанам і посадив у ньому сина свого Андрія, а Володимира він взяв із собою назад в угри силоміць, відняв добиток і посадив його в башту із жоною його. Король ото ж великий гріх учинив. Він хреста цілував Володимиру, але бог ізбавив його Володимира од такої біди”[74,с.230-231].

Аналізуючи це літописне свідчення дослідник М. Костомаров наголошував: ” що по вокняжінні в Галичі князь Володимир швидко піддався суду галицького віча за свою нікчемну поведінку. Він був п'яницею, гвалтівником жінок, нікчемним політичним і державним діячем, оскільки не бажав навіть думати з боярами про справи Галицької держави”[40,с.128].

Український вчений М. Грушевський називав князя Володимира галицького “непорядним сім'янином”, все це наголошував М. Грушевський: ” привело до вигнання його громадськістю з Галича і втратою дідівського і батьківського трону”[10,с.111].

Український вчений І. Крип'якевич вважав: “ що князь Володимир був нікчемним князем, не радився з галицькою думою, вів розгульне життя”[42,с.79].

Угорський король Бела III, наголошує дослідник В. Грабовецький, побачивши безпутство князя Володимира і нелюбов до нього його народу посадив його в тюрму, а свого сина Андрія на галицький трон і з цього часу, а тобто з 1188 року в угорських та європейських джерелах Галичина постає, як Галицьке королівство, хоча до того часу, коли угорський королевич Коломан у 1215 році після офіційної коронації, яку благословить папа римський Інокентій III, стане першим галицьким королем Коломаном I, а папа римський Інокентій III, як голова Союзу Католицьких держав, проголосить всій Європі про утворення на землях давньої Карпато-Дністровської цивілізації, найвищого рівня, центрально-європейської середньовічної державності, Галицького королівства, пройде ще 27 років. Однак сам задум західно-європейської політичної та релігійної думки, папи римського Інокентія III, як голови Союзу Католицьких держав, який з 1188 року, практично впроваджував угорський король Бела III, а в подальшому його син, володар Галичини у 1188 році угорський принц Андрій, а в подальшому угорський король Андій II і яку підтримало все галицьке суспільство, галицькі бояри, господарсько-економічна знать, бажуючи злучити Галицьке королівство, як його вже у 1188 році назвав угорський король Бела III, з Союзом Католицьких держав, показовий, і потребує подальшого дослідження. Слід наголосити, що до такого господарсько-економічного злучення схвально віднісся у 1188 році, зафіксувавши цю подію, виразник тогочасної

політичної та господарсько-економічної думки, київський літописець[9,с.97].

Як бачимо князь Володимир був дійсно непридатним до галицьких державних справ і практично за один рік свого правління розгубив той весь авторитет Галицької держави, який його батько князь Ярослав збирав на протязі всього свого життя. Однак Галичина бажала бути могутньою державою з власним могутнім і авторитетним володарем, тому галицькі бояри прийняли на правління угорського королевича Андрія. Королевич Андрій, як наголошуть дослідники не ганьбив галицьких національних святинь, не посягав на Галицьку державну та господарсько-економічну та культурно-християнську систему, культуру і приватне життя галичан. Однак все це було спочатку. Як тільки королевич Андрій коли укріпився в Галичі, то розпочав ще більший терор ніж на те був здатен князь Володимир. Руський літопис з цього приводу наголошував: ” коли Володимира вигнали з Галича, то галичани стали вельми тужити і багато калялися, що прогнали князя свого”[74,с.230-231].

Як бачимо за свою політичну легковажність галичани були жорстоко покарані. Розбещеність князя Володимира була домашньою проблемою, угорське панування завершилося насиллям не тільки над галицьким народом, але й над боярами. Руський літопис так подає ці події: ” Угри стали насильство чинити у всьому і в мужів галицьких відбирати жінок і дочок на постелі до себе і в божницях та хатах почали коней ставити і багато іншого насильства діяти”. Із джерел бачимо, що угорці гнобили галичан, що викликало в Галичі велике незадоволення. Джерела наголошують, що оточення королевича Андрія зловживало своїм становищем, що підірвало довіру до королевича і привело до повстання в Галичі. В цей же час “безнадійний” спадковий князь Володимир Ярославович з попадею та двома синами сидів в угорській тюрмі-башті. Угорський король, оскільки переступив хрестоцілування князю Володимиру галицькому, не збирався йти з ним на компроміс, за планами угорського короля, князь Володимир повинен був сидіти в башті до кінця свого життя. В цей же час, щоб укріпитися в Галичині він вів переговори з київським князем Святославом Всеволодовичем, який не відстоював повернення князя Володимира, а сам бажав

заволодіти Галичем. Та доля була прихильна до князя Володимира галицького, як наголошує літописець: ” Того ж року втік Володимир Ярославович із угрів із вежі кам’яної. Бо тут тримав його король Бела з попадею і з двома дітьми Васильком та Володимиром. Йому бо поставили були шатро на вежі і він порізавши шатро звив собі канат і спустився звідти додолу. А із сторожів двоє до нього були приязні, які й довели його до землі Німецької, до цесаря німецького Фрідріха Барбаросси. Цесар же довідавшись, що він є сестрич великому князю Всеволоду Юр’евичу суздальському прийняв його з приязню із великою честю і приставив до нього мужа свого, послав його до князя Казимира Справедливого в Ляхи, велячи йому добути для Володимира Галич. Бо він князь Володимир по свідомій волі згодився давати цесареві по дві тисячі гривень срібла в рік. Казимир тоді приставив до нього мужа свого Миколая, послав його в Галич. І галицькі мужі зустріли його з радістю великою, князя свого і дідича, а королевича Андрія прогнали геть із землі своєї і Володимир сів на столі діда свого і отця на спісів день (6 серпня 1189 р). І послав він послів до Всеволода Юр’евича, до вую свого в Суздаль посла, благаючи його: Отче господине! Удержи Галич за мною, а я божий і твій є з усім Галичем і в твоїй волі єсмь я завше. Всеволод же суздальський прислав послів до всіх князів і до короля Бели і до ляхів і водив їх до хреста щодо свого сестрича, щоб вони ніколи не старатимуться відібрати від нього Галича. Володимир отож утвердився в Галичі і відтоді не було на нього походів, ані кого”[74,с.230-2321].

Як бачимо, галицьке боярство у долі князя Володимира зіграло не останню політичну гру. Хоча у своїй долі “безнадійний” князь Володимир здебільшого винен сам, оскільки його поведінка як для володаря, не відповідала тогочасній нормі феодальної християнської культури. Та й чи можна звинувачувати в “безталанності” князя Володимира, оскільки він не готувався в володарі Галичини, йому відводилася в Галицькій державі князм Ярославом Осьмомислом другорядна роль. Як бачимо із його політичної та державної біографії, в 1171 році, він князь звенигородський, а в 1187 князь перемишльський. Незрозуміле правління князя Володимира Ярославовича заставляє нас ще раз проаналізувати його як особу та князя по наявних історичних

джерелах.

Вперше Руський літопис подає нам свідчення про Володимира Ярославовича під 1167 роком. Руський літопис наголошує: ” У тім же році взяв Ярослав Володимирович, галицький князь за сина свого за Володимира дочку Святослава Всеволодовича, Болеславу [74,с.287].

Під 1173 роком Руський літопис зафіксував від’їзд Володимира разом з мамою в Польщу: ” Від’їхала княгиня Ольга з сином Володимиром до Польщі”. В подальшому княжич Володимир вирішує за спиною батька, князя Ярослава галицького долю Бужська, за що був вигнаний Ярославом галицьким з Галича. В 1187 році Володимира ведуть до хреста і він клянеться, що не “буде шукати під братом Галича”. В цей же час князь Володимир був зобов’язаний запрошенням на галицький престол боярам і за це повинен бути перед ними слухняним володарем. В цьому ж році за допомогою бояр Володимир виганяє законного володаря, свого молодшого брата князя Олега Ярославовича з Галича. В 1188 році з Руського літопису ми дізнаємося, що він живе з попадею від якої у нього є двоє дорослих синів, один із яких Василій одружений з дочкою волинського князя Романа, княжною Федорою. Однак в цей же час бояри виганяють його з Галича, там утверджується інтригуючий проти нього “тесть”, волинський князь Роман. Однак і він змушений втікати, оскільки угорський король Бела III виганяє його, однак теж “переступає хрестоцілування Володимирі” і ув’язнує його і садить на галицькому престолі свого сина Андрія. В цей же час угри і галичани відбивають у Романа всі зайняті ним галицькі міста. Однак самовладне правління угрів в Галичі почало лякати галичан і вони послали послів до сина Росислава Івановича берладника, запрошуючи князя Ростислава князувати в Галичині. Князь Ростислав з дружиною вступив в Галичину і взяв два міста. Опісля він пішов походом на Галич. Тут виявилось, що мужі галицькі не всі були єдиної думки. Одні були за королевича Андрія, а інші за князя Ростислава Івановича, літописець пояснює це тим, що їх братове і синове всі були заручниками в угорського короля Бели III, тому ці бояри міцно трималися за королевича Андрія. Угорський король Бела III взнавши про прибуття князя Ростислава берладника прислав сину Андрію велике угорське

військо. Населення перелякалось великого угорського війська і тому вороже зустріло князя Ростислава під стінами Галича в якого була невелика дружина. Князя Ростислава це застало зненацька, тому галицькі полки і угорці розбили дружину князя Ростислава, а його самого тяжко раненого принесли в Галич. Угри, як засвідчує літописець прикладували до його ран отруйне зілля відчого він помер. Похоронили його в Галичі. Через рік скитання по Європі у 1188 році за допомогою імператора Фрідріха Барбаросси князь Володимир Ярославович утверджується знову в Галичі в якому править 10 років, тобто до кінця свого життя до 1199 року[9,с.97].

Залишається нез'ясованою доля синів князя Володимира Василька та Володимира від попаді. Відомо, що Василій був одружений на волинській княжні Федорі, дочці волинського князя Романа, однак чому він не продовжив династію галицьких князів Ростиславовичів джерела не розповідають.

Зі смерню “безнадійного“ князя Володимира Ярославовича галицького закінчується правління роду Ростиславовичів на теренах сформованої ними, Галицької держави. Однак сама Галицька держава, яка зазнала розквіту в час правління князя Ярослава Володимировича галицького, не занепадає, вона прожовжує функціонувати єдиним політичним організмом, однак нею правлять інші енергійні сусідні володарі, як західні так і східні, які приводять її на початку XIII століття, зокрема угорський принц Коломан, до найвищої державної гідності у розвитку Карпато-Дністровської цивілізації, з благословення голови Союзу Католицьких держав, папи римського Інокентія III, Галицького королівства, політична, господарсько-економічна та культурно-християнська діяльність якого, є предметом подальшого дослідження...

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Абрамов М.А. К проблеме авторства Слова о полку Игореве. В кн.: Слово о полку Игореве и мировоззрение его эпохи. - К.,1990.
- 2.Адріанова-Перетц В.П.Слово о полку Игореве и устная народная поэзия. В кн.: Древнерусская литература и фольклор, - Л.,1974.
- 3.Александров Д.Н. Южная, Юго-Западная и Центральная Русь и образование Литовского государства. - М.,1994.
- 4.Арсенич П.До історії стародавнього Галича. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.VIII.
- 5.Велецкая Н.И. Рудименты язычества в похоронных играх карпатских горцев. В кн.: Культура та побут населення Українських Карпат. - Ужгород, 1972.
- Гильфедрин А.Ф. Онежские былины, записанные А.Ф.Гильфедрином. - М.-Л.,1938.- Т.2.
- А.Ф.Гильфедрин. Онежские былины, записанные А.Ф.Гильфедрином. - М.-Л.,1940.- Т.3.
- 6.Головин Н. Примечания на Слово о полку Игореве. - М.,1946.
- 7.Горский А.А. Проблема даты создания “Слова о полку Игореве”. - Л.,1986.
- 8.Гонсорский О. Заметки о Слове о полку Игреве. - Спб.,1884.
- 9.Грабовецкий В. Нариси історії Галича. - Галич,1997.
- 10.Грушеский М. Ілюстрована історія України. - Київ-Відень, 1918.
- 11.Головко А.Б. Древняя Русь и Польша. - К.,1988.
- 12.Голубовский П.В. История Северной земли до пол. XIV в. - К.,1881.
- 13.Греков Б.Д. Революция в Новгороде Великом в XII веке. Учёные записки Института Истории Российской асоциации НИИ общественных наук. - М.,1921. - Т.IV.
- 14.Гуслистый К. Нариси історії України. - К.,1937.
- 15.Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям. - К.1873.
- 16.Дашкевич И.П. Грамота князя князя Ивана Ростиславовича Берладника 1134 г. Сборник по истории права, посвященный М.Ф.Владимирову-Буданову. - Киев, 1904.
- 17.Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества. - Львов, 1852. - Ч.1.; Зубрицкий Д. История древнего Галичско-Русского княжества. -Львов,1852. - Ч.II.

- 18.Зубрицкий Д. История древнего Галичско-Русского княжества. - Львов,1852. - Ч.II.
- 19.Ідзьо В.С. Кельти-галати - фундатори Галичини. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - №2.
- 20.Ідзьо В.С. Роль боярства в Українській державі в XIII ст. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - №6.
- 21.Ідзьо В.С. Соціально-економічна та політична історія Галичини Х-перша половина XII ст. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,2000. - Т.IV.
- 22.Ідзьо В.С.Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX-XIIIст.).Науковий Вісник Українського Університету. - М.,2002. - Т.II.
- 23.Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002. - 343с.
- 24.Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (III - XII ст). - Львів "Камула", 2005. - 351с. Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів "Сполом", 2004. - 288с.
- Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні". - Львів "Ліга - Прес", 2007. - 317 с.
- Ідзьо Віктор. Етногенез Галичини. - Івано-Франківськ "Сімік", 2013р. - 472с.
- 26.Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан I та процеси першої політико - релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. - Львів "Сполом", 2009. - 44с.
- 27.Ідзьо Віктор. Basternae - Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.). - Івано-Франківськ "Сімік", 2010. - 132с.
- 28.Ідзьо Віктор. Carpiani-Карпи-Хорвати - V століття до нашої ери - X століття нашої ери. - Івано-Франківськ "Сімік", 2012р. - 192с.
- 29.Ідзьо Віктор. Володимир, князь Галицький: господар, політик, дипломат, полководець, державний стратег(1141-1153pp.). - Івано-Франківськ "Сімік", 2012р. - 120с.
- Ідзьо Віктор. Будівничі Галицької держави. - Івано-Франківськ "Сімік", 2013р. - 204с.

30. Ідзьо Віктор. Ярослав, князь Галицький: господар, політик, дипломат, полководець, державний стратег(1153-1178рр.). - Івано-Франківськ "Сімик", 2012р. - 66с.
- Ідзьо Віктор. Будівничі Галицької держави. - Івано-Франківськ "Сімик", 2013р. - 204с.
31. Ідзьо Віктор. Князь Олег Ярославович Галицький - автор "Слова о полку Ігоревім". - Івано-Франківськ "Сімик", 2012р. - 32с.
- Ідзьо Віктор. Будівничі Галицької держави. - Івано-Франківськ "Сімик", 2013р. - 204с.
- В.С.Ідзьо. Українсько - угорські політичні взаємовідносини в XIII ст. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003 - Т.VII. - С.137 - 171.
- Ідзьо В.С. Володимир II Галицький. До портрету останнього галицького володаря. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.
- Ідзьо В.С. Перша Унія Української церкви з Римською в Галичині в 1214 - 1230 роках. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004 - Т.X.
32. Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы Истории. - М., 1971. - №1.
33. История СССР. - М., 1966. - Т.II.
34. Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська обл. - К., 1971.
35. История Украинской ССР. - К., 1981. - Т.I.
36. Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М., 1964.
37. Карамзин М.Н. История государства Российского. - М., 1993. - Т.I.-II.
38. Карпов В.Д. Герой Слова о полку Игореве и его автор. - К., 1990.
39. Конрад М. О всемирной литературе в средние века. Вопросы истории. - М., 1972. - №8.
40. Костомаров М. Історія України в живописах визначніших її діячів. - Львів, 1919.
41. Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX-XIII вв. - К., 1985.
42. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.
43. Крушельницкая Л.И. Кельтский памятник Верхнего Поднестровья. СКИА. - М., 1965.
44. Кулаковский Л. Песнь о полку Игореве. Опыт воссоздания модели древнего мелоса. - М., 1977.

- 45.Линниченко И. Взаимніе отношения Руси и Польши до начала пол. XIV столетия. - К.,1884.
- 46.Лихачев Д.А. Слово о полку Игореве и культура его времени. - Л.,1978.
- 47.Лихачёв Д.А.Слово о полку Игореве.800 лет. - М.,1986.
- 48.Махновець Л. Про автора Слова о полку Ігоревім. - К.,1989.
- 49.Насонов А.Н. “Русская земля” и образования территории Древнерусского государства. - М.”Изд-во АН СССР”, 1950.
- 50.Никоновская летопись. ПСРЛ. - М.,1968. - Т.Х.
- 51.Никоновская летопись. ПСРЛ. - М.,1968. - Т.Х.
- Хлебников Н. Общество и государство в домонгольский период русской истории. - Спб.,1872.
- 52.Орлов А.С. Слово О полку Игореве. - М.,1923
- 53.Орлов А.С. Слово О полку Игореве. - М.,1938.
- 54.Орлов А.С. Слово о полку Игореве. - М-Л.,1946.
- 55.Очерки по истории СССР IX-XIII вв. - М.,1953. - Т.І.
- 56.Очерки по истории СССР IX-XIII вв. - М.,1953. - Т.І.
- Руський літопис. - К.,1989.
- 57.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів,1894.
- 58.Патерик Печерского монастыря. - Спб., 1911.
- 59.Пашин С.С. Боярство и зависимое население Галицкой (Червоной) Руси XI-XV вв. Автореферат диссертации на соискание кандидата исторических наук. - Ленинград, 1986.
- 60.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М.,1950.
- 61.Пашуто В.Т. Внешняя политика древней Руси. - М.,1968.
- 62.Пашуто В.Т.Черты политического строя древней Руси. В кн.: Древнерусское государство и его международное значение. - М.,1965.
- 63.Петрушевич А.С. Слово о полку Игореве. Древнерусское эпическое стихотворение из конца XII столетия. - Львов,1886.
- Петрушевич А.С. Слово о полку Игореве. Древнерусские эпиграммы, стихотворения конца XII вв. - Львов,1887.
- 64.Пінчук С.П. Слово о полку Ігоревім. К.1973, с.22,с.46.
- 65.Пичета В. Галицкое и Владимиро-Волынское княжества до пол. XIV в.//Историк-марксист. - М.,1939. - №55-56.
- 66.Пушик С. Україна. - К.,1985. - №35.
- 67.Рапов О.М. Княжеские владения на Руси в X – перв. пол. XIII вв. - М.,1977.

68. Рыбаков Б.А. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. - М., 1963.
69. Рыбаков Б.А. "Слово о полку Игореве" и его современники. - М., 1971.
70. Рыбаков Б.А. Русские летописцы и автор Слова о полку Игореве. - М., 1972.
71. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII веках. - М., 1982.
72. Рыбаков Б.А. Пётр Бориславич." Поиск автора Слова о полку Игореве". - М., 1991.
73. Робинсон А.Н. "Слово о полку Игореве и героический эпос средневековья". Вестник АН СССР. - М., 1976. - №4.
74. Руський літопис. - К., 1989.
75. Славянские древности. - К., 1980.
76. Смішко М.Ю. Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час. - К., 1976. 62
77. Соловьёв С.М. Сочинения. - М., 1988. - Т. I-II.
78. Софроненко К.А. Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси. - М., 1955.
79. Сребрянский И.В. Мифология Слова о полку Игореве. - Нежин, 1895.
80. Сумцов Н.Ф. Некоторые черты сходства "Слова о полку Игореве" с южно-славянскими старинными песнями. - Киев, 1893.
81. Татищев В.Н. История Российская. - М., -Л., 1963. - Т. II-III.
82. Тимошук Б.О. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - №1.
83. Тихомиров М.Н. Древняя Русь. - М., 1975.
84. Толочко П. Древняя Русь. - К., 1987.
85. Толочко П.П. Историчні портрети. - К., 1990.
86. Толочко П.П. Историчні портрети. - К., 1990.
- Шараневич И. История Галицко-Волынской Руси. - Львов, 1863.
- Карамзин М.Н. История государства Российского. - М., 1993. - Т. I-II.
87. Торжество історичної справедливості. - Львів, 1968.
- Древняя Русь. Город. Замок. Село. - М., 1985.
88. Трубачёв О.Н. Названия рек Правобережной Украины. - М., 1968.

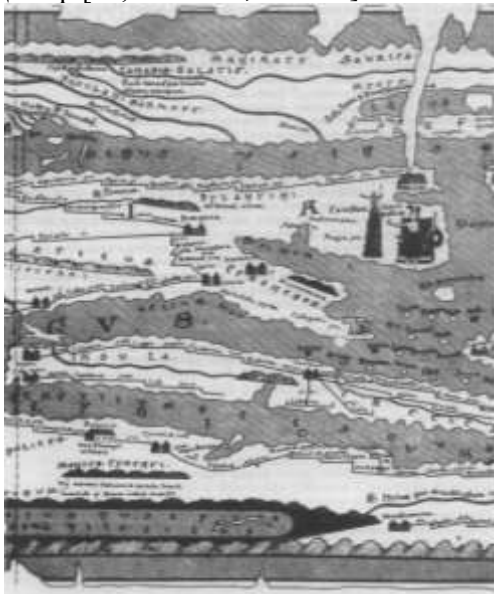
89. Федака С.Д. Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття). - Ужгород, 2000.
90. Федака С.Д. Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття). - Ужгород, 2000.
- Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX-XIII вв. - К., 1985.
91. Франчук В.Ю. Літописні оповіді про похід князя Ігоря. - К., 1988.
92. Фроянов И.Я., Дворниченко А.Ю. Города-государства Древней Руси. - Л., 1988.
93. Фроянов И.Я., Дворниченко А.Ю. Города-государства Древней Руси. - Л., 1988.
- Патерик Печерского монастыря. - Спб., 1911.
94. Хониат Никита. История: в 2-х томах. - Спб., 1860. - Т. I.
95. Шараневич И. История Галицко-Волынской Руси. - Львов, 1863.
96. Шахматов А.А. Древнейшие судьбы русской истории. - Пг., 1919.
97. Шевирев С. История русской словестности. - М., 1859. - Т. II.
98. Янин В.Л. Очерки комплексного источниковедения. - М., 1977.
99. Anonum Belas Regis Notarii de gestis Hungarorum liber 2; De civitatibus Lodameria et Galicia. Scriptorum rerum Hungaricarum. - Budapestini, 1937. - Т. 1.
100. Anonum Belas Regis Notarii de gestis Hungarorum liber 2; De civitatibus Lodameria et Galicia. - Scriptorum rerum Hungaricarum. Budapestini, 1937, - Т. 1.
- Archaeologia Hungarica. - Budapest, 1937. - Т. 21.
- Руський літопис. - К., 1989.
101. Dlugosz Jn. Opera omnia. - Cracovie, 1873.
102. Lelewel I. Narody na ziemiach slowianskich. - Poznan, 1853.
103. Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso secundum Ptolemaeum. Weimar Verlag des Geographischen Instituts. 1848. (Карта).

РОЗДІЛ IV.

Мовний та культурний розвиток в епоху найбільших господарсько-економічних взаємовідносин Галичини з Римською імперією в III-IV століттях нашої ери

Римська імперія виявила на мовний, господарсько-економічний, культурний розвиток українців-слов'ян Карпат, Прикарпаття та Подністров'я в III-IV століттях нашої ери, великий вплив. Власне в цей час Римська імперія залишила на території Карпат, Прикарпаття і Подністров'я етноніми, топоніми, гідроніми, що виявлені в назвах гір, рік, незин, вершин та рослин[12,с.53; с.52; с.8-9; с.83; с.171].

В цей час римляни, своєю військово-політичною та господарсько-економічною організацією дійшли до нижнього і середнього Прикарпаття та Подністров'я. Ними були укріплені і перетворені в римські фортеці всі городища на нижньому та середньому Дністрі[61,с.155-156; с.23-39].

Мал.1.Певтінгерові таблиці, дорожня карта римських шляхів III-IV століть нашої ери на яких зафіксовані Карпати, Прикарпаття та Подністров'я.

Все це зафіксовано на “Певтінгерових таблицях”, дорожній карті римських шляхів III-IV століть нашої ери, на якій позначено Карпати, Прикарпаття та Подністров’я. Ці позначення мають свої специфічні в тому числі як римські так і слов’яно-українські мовні особливості[20,с.36-38].

Римляни просунувшись до рік Прута, Карпат, Прикарпаття та верхнього Подністров’я, біля стародавнього українського міста Коломиї яке, як засвідчує український фольклор: “постало, за науковими висновками академіка В. Грабовецького, в римський час”, у III-IV століттях нашої ери, розпочати торгівельні зносини.

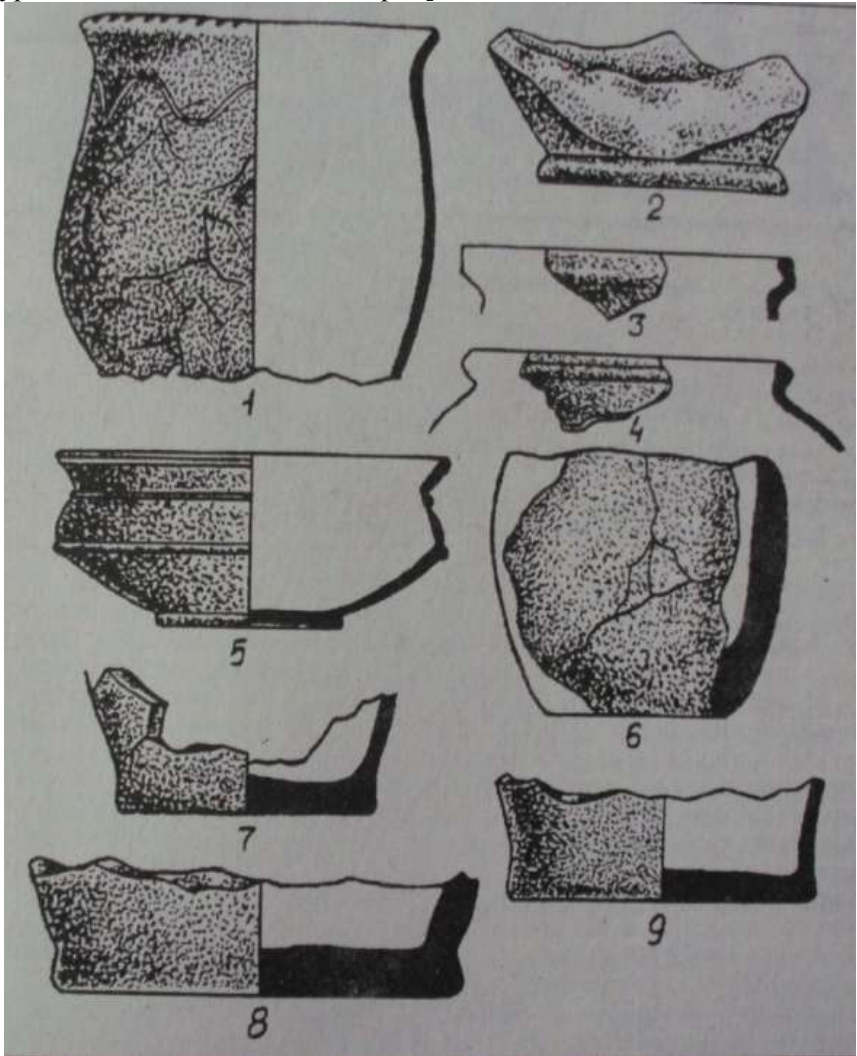
Мал.2.Коломия III-IV століть нашої ери(Художник І.Деркач).

Як наголошує у своїй праці “Історія Коломиї з найдавніших часів до XIX століття”, доктор історичних наук, професор, академік В. Грабовецький: “ на території Коломиї виявлено римський військовий табір в якому стояли римські військові загони, легіони, зброя, римські монети I-IV ст. н. е.[15,с.13-15].

Мал.3.Римські монети I-IV ст. н. е. знайдених біля Коломиї.

В урочищі “Ліс” виявлено римський курган римських часів. Саме місто Коломия вже активно функціонувало у римську добу, а тобто у III-IV століттях. На території міста Коломиї виявлена кераміка черняхівської культури та культури карпатських курганів III-IV століття нашої ери”[15,с.13-15].

Мал.4.Зразки кераміки черняхівської культури та культури карпатських курганів III-IV століть.

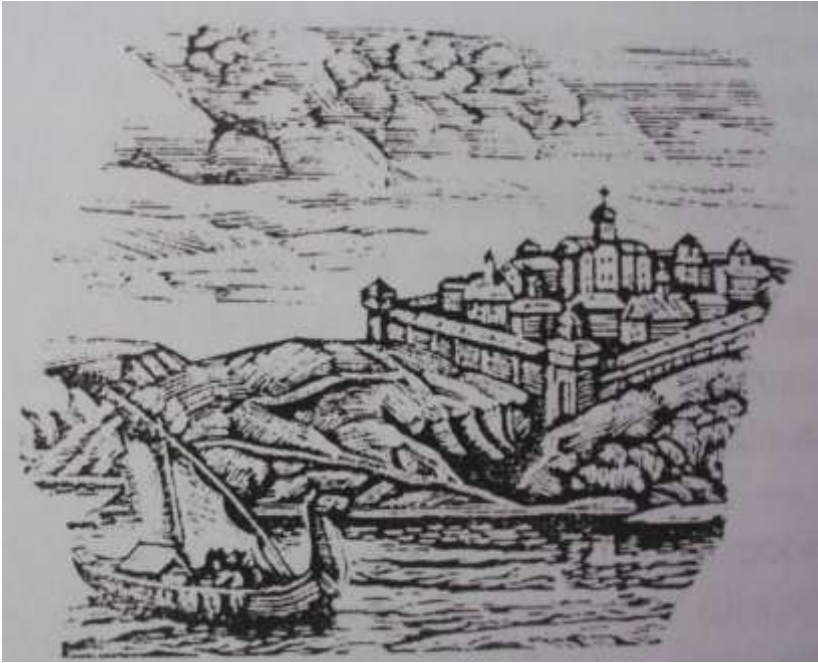
Тут, біля Коломиї стояв римський легіон, що засвідчено археологічними розкопками. Власне територія Українського Покуття та Коломийщини і була тією стародавньою культурною та мовною контактною зоною Римської держави і слов'янського світу Прикарпаття та Подністров'я у I-IV століттях нашої ери, тому тісніші культурні та мовні взаємовідносини Римської держави її впливу на мовно-культурний, політичний, соціально-економічний та суспільний устрій слов'ян Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, потребує подальшого дослідження.

Слід наголосити, що власне римським часом за свідченням готського історика Йордана датується III століттям, а тобто 246 роком, перша згадка про Галич-Галтіс над Дністром[19.с.29-30; с.74-79].

Мал.5.Схема розвитку давнього Галича в Подністров'ї.

Власне в цей час у II-III століттях, як вважав вчений В. Кобичев внаслідок приходу Римської держави в Подунав'я пройшло переселення слов'ян з подунайського міста Толмача-Тлумача в Подністров'я, де це ж населення, тікаючи від римлян заснувало Тлумач-Толмач подністровський[24,с.136, с.138, с.139].

Мал.6.Реконструкція давнього Тлумача-Толмача(М. Буджак)

Уже сьогодні із сукупності всіх наявних джерел, як вважав дослідник І.Сюзюмов, можна наголосити, що рішучим фактором у культурних та мовних взаємовідносинах міст Прикарпаття та Подністров'я, в Римську добу I-IV століть нашої ери, були закладені нові політичні, господарсько-економічні, торгівельні відносини, про що засвідчило і “ Слово о полку Ігоревім”: ” Були віка Траянові” [51,с.51-57].

Невелика кількість римських джерел з цієї проблеми, наголошував дослідник Є.П. Наумов, яка доповнюється археологічними, лінгвістичними та фольклорними джерелами, яскраво розповідають про рух римських легіонів у регіон Прикарпаття та Подністров'я, де встановлюються політичні, господарсько-економічні, торгівельні та культурно-мовні взаємовідносини з населенням карпами та бастарнами цього регіону. Рим потребував хліба і металів, які були в Карпатських горах та солі що була в Прикарпатті та Подністров'ї, тому взаємовигідні господарсько-економічні взаємовідносини,

торгівля, стали першою фазою в I-II ст. н. е., які розвинули слов'янську-українську, галицьку політичну, господарсько-економічну, військову організацію, мовну культуру у III ст. н. е., яка у цьому регіоні стала на вищий суспільний і військово-політичний, господарсько-економічний та культурно-літературний та мовний щабель, який називається в науковій літературі, як ранньо-феодальний лад, зокрема це видно по прогресуванні Карпато-Дністровських слов'яно-українських племінних княжінь бастарнів та карпів-хорватів[34,с.117-118].

Внаслідок проникнення римських купців та перебування римських військових, легіонерів в регіонах Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, у місцевого слов'яно-українського населення пройшли римські лексичні та мовні запозичення, як от “легіонери” римське, та “легіні” - місцеве, українське, ряд назв мір та зважуваних пристроїв, як римське слово - “вага”, українське слово - “вага, важити” - і багато інших. Багато римських слів, які збереглися в обіході місцевого слов'янського населення контактних зон Прикарпаття, Подністров'я, зокрема, Покуття, Коломийщини, та в регіонах Карпат, яскраво говорить про розвиток певного українського мовного ареалу на римській мовній основі у II-IV століттях нашої ери[41,с.30-32, с.35].

Слід наголосити, що в цей римо-український мовний ареал, що кристалізувався у I-IV ст. н. е. був живучий ще й у XVIII ст. н. е. на що звернули, досліджуючи місцевий український фольклор, австрійські вчені, які однозначно вказали на його стародавність і ототожнили час його виникнення з римською добою в історії Прикарпаття та Подністров'я. Таким чином, наголошують дослідники Д.Г. Бучко, І.М. Железняк, Т.А. Марко, О.М. Трубацьов: ” у II-III століттях нашої ери в Прикарпатті та Подністров'ї - “контактній зоні римського та слов'янського світів” виникли на основі римо-української мовної спорідненості, політичні та господарсько-економічні, культурно-релігійні контакти взаємовідносини, які привели до мовного взаємопроникнення”[13,с.53; с.52; с.8-9; с.83; с.171].

З мовної точки зору, римські джерела називають слов'янські імена королів бастарнів та карпів. За свідченням римського літописця Зосима: “ королі бастарнів та карпів були могутніші від королів готів”[61,с.155-156; с.23-39].

Королі бастарнів у I-III століттях нашої ери такі, як король Дельдо, король Гораль громили Римську імперію, а в подальшому Візантійську імперію. Карпатські королі бастарнів та карпів: король Радогост (584-594рр.), король Мусокій, король Мусук, король Родогаст, король Пірогаст очолювали у різні віки цю могутню Бастарнську державність. Цілком ймовірно, наголошував російський дослідник XIX століття І. Забелін, що бастарни розвиваючись кристалізували феодальну державність та свою мовну ідентичність, яку античні та римські джерела в II-III ст. н. е. називали їхньою мовою - державною “Бастарнією”, розміщуючи її епіцентр в басейні Дністра та Буга[18,с.156-172; с.292-306], політичний епіцентр якої галицький історик XIX ст. О. Партицький пов’язував з містом Перемишлем[18, с.572].

З тим, що проживаючі у Прикарпатті бастарни-бистряни (українці) у римський час вдосконалили свою мову, був згідний і визначний російський мовознавець Ф.П. Філін, який відзначав багато топонімів з етноназвою бастарнів: бастарн - бастар - бастр від Істру - Дунаю до і у Карпатських горах та на Прикарпатті. На його думку територія бастарнів, а отже Прикарпаття і Карпатські гори треба включити до території на якій формувалась мовна культура правдавніх слов’ян-бастарнів (бистрян). Мовна інфраструктура бастарнів, на думку дослідника, починалась з Повіслення і охоплювала Карпати, Прикарпаття та Побужжя [58,с.20-45, с.191].

Мал 7. Країна Бастарнія зафіксована на карті К. Птолемея.

Всю цю територію та мовну інфраструктуру Прикарпаття та Подністров’я з стародавньою назвою ріки Тірас (Дністер), та притоки, з стародавньою назвою “Basternae”. (Бистрі, Бистра,

Бистриця), зафіксував на своїй карті давньогрецький картограф Клавдій Птолемей[63].

Сучасний мовознавець С.Б. Берштейн вважав, що уже в III ст. до н. е. власне Карпати з обох сторін і Дністер, і Побужжя в яких проживали землеробські та скотарські племена бастарнів, слід відносити до території мовного формування слов'ян-українців. Вся їх мовна спорідненість тяготіла в одну сторону до Дністра та Дунаю, а друга східна до Бугу[5,с.60-90].

На думку російського мовознавця та філолога В.П. Кобичева, топоніміка та лінгвістичний матеріал римського часу дає підстави вважати, що стародавні слов'яни розпочинали свій рух в Подністров'я та Побужжя з Подунав'я та областей Карпат, що пов'язується з стародавніми гідронімами бастарнів Карпатського та Дністровського регіонів, які плавно рухаються у Побужжя. Західним мовним кордоном цього бастарнського конгломерату, як його називали римляни, були Карпати "Альпи Бастарнські". У цьому регіоні мовна римо-слов'янська спорідненість очевидна, яку слід співставляти з картографією давньогрецького географа Клавдія Птолемея та Певтінгеровими таблицями, які назвали цю етнічну спорідненість "Бастарнією" [24,с.51-67].

Тут же на території Бастарнії фіксує єдине мовне споріднення слов'ян інший російський мовознавець О.М. Трубачев, який вбачає мовне зародження слов'ян в системі індо-європейського етносу. На його думку процес складання праслов'янської мови проходив локально. Дослідник наголошує, що в Прикарпатських областях праслов'янська (староукраїнська) мова формувалась в лоні індо-європейської спільноти чи хеттської[56,с.194-200].

Цієї ж мовної концепції притримується наступний російський мовознавець В.В. Іванов, який наголошує на зв'язках слов'янських мов з анатолійськими мовами, що дає право наголошувати на ідентичності слов'янського етносу з подунайським і бастарнським (українським) етносом зокрема[19, с.29-30; с.74-79].

З мовної точки зору цю концепцію підтримав археолог М.І. Лякушкін, який вважав, що гірські і пригірські місцевості: гора, хребет, бердо, бір (самбір), ріки, що витікали із Карпат Бистриця, Ворона, Тиса, Біла, Черемош, Сан, всі вони лежать на слов'янському (праукраїнському) мовному ареалі та

археологічному матеріалі, який належить слов'янам-бастарнам. І хоча археологічно, достовірно, слов'янські старожитності у цьому регіоні виділені тільки в II-IV ст. н. е., все це говорить про те, що вони були тут і у більш раніший час і їх слід виявляти в стародавньому пласті серед археологічних культур Карпат та Прикарпаття[29,с.27-39].

Як бачимо із свідчення римського літописця Корнелія Тацита в I ст. н. е. римляни захопили Нижнє Подністрів'я і зосередили свою владу в містах: Діночетія, Трезмис, Новгодунум, Течке, Аррубіум, Гальмунс, в сусідстві венедеїв-слов'ян[53,с.350-352].

Власне з цих міст римляни почали наступати у слов'янські землі, після захоплення Нижнього Подністрів'я та її столиці Тіри, в середнє Подністрів'я, закріплюючись низкою фортець та опорних пунктів, як наприклад біля Коломиї. Цей рух був добре спланований, тому не дивно, що у фазі своєї найбільшої політичної могутності римські легіони дійшли до Коломиї і знаходилися в цьому регіоні близько двох століть, що засвідчено археологічними дослідженнями[38,с.34-36].

Слід наголосити, що у цих місцях в місті Томи був засланий римський поет Овідій. В своїй праці, яку він написав у 18 році н. е. він дуже добре описав кінні дружини сарматів-слов'ян, які постійно тривожили своїми нападами політичний та господарсько-економічний устрій римлян у цьому регіоні: ”Лиш чуть вартовий з дозорної вишки подасть сигнал тривоги, ми в той же час тремтячими руками одягаємо доспіхи. Жахливий ворог озброєний луками і отравленими стрілами оглядає стіни на важкодихаючих конях. Кругом грозять жорстокими війнами безчисельні племена. Ворог густим натовпом подібно птахам нападає тоді, коли ми менше чекаємо його, налітає і забирає здобич майже непомітним. Ми часто збираємо посеред вулиць ядовиті стріли. Інколи правда буває мир, та в нікого не має віри в мир...”[37,с.277-278].

Хоча римський поет Овідій і критично називає всіх варварами, не уконкретнюючи, що мова йде про слов'ян, та з інших джерел нам достеменно відомо, що власне в цей час слов'яни натирали наконечники стріл ядом. Власне слов'яни в I ст. н. е. активно нападали на римську провінцію “Дакія”. Слід наголосити, що власне в час Овідієвого заслання римляни захопили середнє

Подністров'я і можна припустити, що, як засвідчують карпатські легенди, Овідій разом з просування римських легіонів побував і у Подністров'ї. Недаремно за переказом і легендами у Покутті є “Овідієва гора”, “Овідіїв камінь” з якого нібито поет читав чи то римлянам чи то варварам-слов'янам свої вірші. Дальше Овідій описує, що він вивчив гетську мову на якій складав свої поеми і вірші. Він також розповідає, що читав свої вірші і поеми високоосвіченому гетському суспільству, яке слухаючи його поеми висловлювало йому подяку, особливо за похвальні вірші на адресу Юлія Цезаря. Він став своєрідним перекладачем з гетської на римську мову і навпаки, одним із реальних засновників гето-римських мовних взаємовідносин. Цей яскравий приклад римо-українських мовних взаємовідносин, що зафіксував Овідій є прикладом того, що він був одним із тих римськучих інтелектуалів, які по перше мали авторитет в гетському високоінтелектуальному суспільстві по друге Овідій був першим літописцем римо-гетських політичних взаємовідносин. За його свідченнями Овідій міг дійсно побувати на Покутті, яке перебувало в сфері політичного та військового римського впливу. З проаналізованої сукупності джерел, легенд, можемо наголосити, що римські легіони довгий час дійсно перебували у Галицькому Покутті, яке з огляду дослідження римської присутності в Прикарпатті та Подністров'ї ця проблема потребує подальшого дослідження[38,с.36-37].

Якщо ще раз звернутися до римських літописців I ст. н. е., то дізнаємося, що римський поет Овідій також писав і про слов'ян - гетів, в яких вбачав нападників на римські фортеці. Характерно, що через декілька років після цього Овідієвого опису, інший римський історик Корнелій Тацит у своєму творі називав гетів-слов'ян, бастарнами[54,с.372-373].

Така приблизно сама система укладу господарювання була і в слов'янських державах бастарнів та карпів. Дослідник А.І. Нікітський всесторонньо вивчивши проблему розвитку слов'янського етносу, культури та мови Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, в римську добу, вважав, що становлення міст та господарства, за римським зразком, проходило за таким самим принципом як і в римській провінції “Дакія”. На його думку політична система майбутньої Київської Русі, а це посадники,

тисяцькі, бояри та князі знаходилися цілком на таких же правах, як римські консули, притори, едили, квестори відносно римського імператора. Отже, наголошував дослідник, відносини князівської верстви з своїми васалами та підданими в Прикарпатті були встановлені в римський час на принципах мовного порозуміння та слов'янського і римського права, яке відоме у слов'ян Прикарпаття і Подністров'я, як “ Галицький Статут”. Посадники, на думку дослідника А.І. Нікітського, це римські консули, притори, а воєводи, це римські центуріони [35, с.58-60, с.145-146, с.160-162].

Таким чином зміна політичного, господарсько-економічного та мовного ладу в слов'ян-українців Карпат, Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя була обумовлена завоюванням римлянами Дакії та Подністров'я у I ст. н. е., де перша перетворилася на римську провінцію “Дакія” за всіма ознаками, характерними для тогочасної римської провінції, а Подністров'я і Прикарпаття вступили на римо-провінційний господарсько-економічний та розвиток. Римський і слов'янський(український) світ тепер розділяли “Альпи Бастарнські”(Карпати) через які, як виразився автор “Слова о полку Ігоревім”, “через Тропу Троянову”, через гірські перевали велась широкомасштабна торгівля з римськими провінція Мезія та Дакія. Це, як наголошував автор “Слова о полку Ігоревім”: ” були щасливі віки Траянові”[44, с.37].

Власне в III ст. н. е. римляни на цих землях, переходять від наступу до оборони, що засвідчує досліджений військовий табір римського легіону під Коломиєю. Це засвідчує і римський поет Овідій, який наголошував: “ що мир тут був короткочасний”. Однак, щоб втриматись на цій території, Рим вдався до широкої міжнародної торгівлі, з одобрювання бастарнських королів та князів, що хоч короткочасно, як наголшував Овідій “подавало надії на мир”[37, с.277-278].

Слід наголосити, що господарсько-економічні та політичні взаємовідносини, які були налагоджені Римською імперією з Бастарнією профунціювали тут ще довгі віки і відбилися через призму в історичній та легендарній пам'яті народу майже на протязі восьми століть, оскільки були відомі ще у XII столітті, в епоху могутності Галицької держави, яку очолював знаменитий

князь Ярослав галицький “Осьмомисл”, який як наголошувало “Слово о полку Ігоревім” відновив “Часи Траянові”, “затворив Дунаю ворота, суд по Дунай рядив”[21,с.287-301].

У такому екскурсі окреслюється стародавня історія Галичини, від епохи визначеної давньогрецьким географом К.Птолемеевої, держави Бастарнії III-II ст. до н. е. - I ст. н. е. та її взаємовідносин з Римською державою у II-IV ст. н. е., які “Слово о полку Ігоревім” характеризує як “Прекрасні часи Траянові”, вкладаючи зміст великого розвитку Прикарпатської державності та вдосконалення господарсько-економічної системи того часу, який князь Олег галицький, автор “Слова о полку Ігоревім”, порівнює з “Часами Ярославовими”, епохою могутності Галицької держави, в час правління нею князя Ярослава Володимировича галицького [45,с.163-181].

Слід наголосити, що російський історик XVIII століття В.М. Татіщев, який використав надійшовші до нас стародавні слов'янські легенди, які були записані в XIII-XVI століттях, наголошував: ” що у стародавні часи Дністром володіли Бастарини. Сам цар Славен-Склавен, від якого отримали назву склавини-слов'яни, який виходив із Дунаю в північні краї, залишив у Дністро-Дунайським краю свого сина Бастарна з народом бастарнів”[52,с.320-327].

Римський історик Пліній називає бастарнів сусідами даків (contermini Dacis). Галицький дослідник XIX століття О. Партицький проаналізувавши свідчення римських письменників вважав, що бастарни, це слов'яни-прикарпатці та горяни, гуцули, які з найдавніших часів проживали починаючи від Вісли до Карпат (Альпи Бастарнські). У II ст. н. е. германців тут ще не було. Давньогрецький географ Клавдій Птолемей називає близькими сусідами: бастарнів, бойків, карпів, які проживають на ріці Коропець. Бойків і карпів він теж називає “ставанами” тобто слов'янами[39,с.224,с.251,с.294-296].

Першим королем, який переселив бастарнів Подунав'я у Карпати і Прикарпаття був король Ороль-Ораль-Гораль. Римський письменник Тіт Лівій розповідає про війни короля бастарнів Оралья-Горалья, який воював проти римлян в союзі з Македонським королем Філіпом III. Та згодом римляни розгромили македонців та даків на Дунаї і вийшовши в нижнє

Подунав'я та Подністров'я вигнали сарматів в степ, а слов'ян-бастарнів в гори[39,с.320-321].

Таким чином війна об'єднаної коаліції з римлянами на чолі з Бурвістою (Буря і Вість) була програна. Римляни розгромили даків, боїв, карпів і бастарнів і ті відійшли в гори, які римляни назвали “Альпи Бастарнські”, а пізніші коли у регіоні стали домінувати карпи-хорвати - Карпатські гори. Сама ж Бастарнська держава, яка утворилася внаслідок необхідності протистояння з римлянами, почала розвиватись в Прикаратті, як її вірно відтворив на своїй карті Клавдія Птолемей, у II-I ст. до н. е.[63].

Як наголошують римські джерела у битві з римлянами був вбитий король бастарнів Дельдьо власною рукою римського полководця Краса. Це другий король бастарнів відомий із римських джерел, який могутній володар прикарпатської держави Бастарнії на межі тисячоліть[26,с.43-45].

З мовної точки зору етно-назви королів: Ороль(Орач)-Ораль-Гораль(Горянин), Бурвіста (Буря і Вість), Дельдьо(Великий) є яскравими зразками назв притаманних для бастарнської (давньоукраїнської чи давньогалицької мови), що розвинулась на Дунаї. Як знаємо з римських джерел, бастарни на Дунаї були переможені римлянами їх король Дельдьо поліг на полі битви. Новообраний король бастарнів, Гораль, за свідченнями римських джерел, відступив з бастанами в “Альпи Бастарнські” та в Прикарпаття, де в районі заснованого ними Перемишля, сконцентрував свою державність[39,с.320-321].

Історична роль бастарнів та карпів-хорватів Прикарпаття та Подністров'я в II-III ст. н. е., на думку мовознавця Ф.П. Філіна полягає в тому, що вони змогли консолідувати слов'янську, а отже праукраїнську, галицьку державну та мовну спорідненість “Бастарнія”, в подальшому “велика Карпія-Карпатія”, чи як наголошував візантійський імператор Костянтин Багрянородний “Велика чи Біла Хорватія” які і слід поставити в основу формування українського та галицького етносу, з своєю, притаманною виключно для українському народу, мовною та культурною інфраструктурою. Мовознавець Ф.П. Філін, на нашу думку, повністю правий наголошуючи, цитуючи античні джерела: “ що слов'яни-українці, карпатці, прикарпатці,

дністрияни, побужці та дніпряни, склавини і анти розмовляли однією мовою”[58,с.28-30, с.63-65, с.99-122].

Про стародавність етносу бастарнів та карпів та їх мови наголошував ще давньогрецький географ Клавдій Птолемей, який говорив: ” про єдину мову карпів, бастарнів та певкінів, щоправда він не уточнював мовну систему цих народів із його свідчення зрозуміло, що він просто вивчив їх розмовну форму у тому вигляді, яка давала йому зрозуміти історико-географічне розміщення та степінь спорідненості цих народів”[63].

В такому ракурсі знали мову бастарнів і римські письменники Тацит і Пліній. Ці дослідники знали, що карпи поділяються ще на дрібніші племена, кожне з своїми мовними особливостями: ” сабоків, бойків та трансмотантів - це ті, що проживають за горами. В горах він розміщував карпів, кособоки - це гірські бойки. В області Подністров’я - соувени і ставани, де під цими назвами слід зрозуміти слов’яни”[53,с.350-352].

Таким чином, на нашу думку, са - боки, це бойки, трансмутанти - загоряни, карпи римська назва - хорватів, костобоки - гірські бойки і ставани - слов’яни[27,с.235-315].

Якщо врахувати, що бойки проживали в Прикарпатті і в Карпаській горах, то зрозуміло що це один народ, який проживає в різних місцевостях. Далше на великій території Подністров’я і Прикарпаття - ставани, очевидно що це назва слов’ян, які зафіксовані археологічною наукою, слов’яни[25,с.106-107].

Історики та мовознавці, зокрема О.М. Трубачов та В.М. Топоров наголошували, що бастарни-слов’яни проживали задовго до приходу готів в Прикарпаття. Вони як з мовної так і археологічної точки зору обіймали територію Верхнього Дністра, Прута, Серета де виявлені їхні чисельні археологічні пам’ятки та гідроніми. Їх присутність в регіоні в I-II ст. н. е. підтверджується і даними римських авторів, які наголошували, що бастарни проживають біля “Альпів Бастарнських”. Країна Бастарнія поміщена на карті давньогрецького географа Клавдія Птолемея і Певтінгерових таблицях, дорожній карті римських шляхів II-III ст. н. е., а це значить, що задовго до приходу у Прикарпатський регіон готів, слов’яни-бастарни були в сфері господарсько-економічного та політичного впливу Римської імперії. Таким чином бастарни, які проживали в державі Бастарнії, Прикарпатті

та Подністров'ї та на територіях які зафіксованих на "Певтінгерових таблицях", дорожній карті римських шляхів, у регіонах "Альпів Бастарнських", тобто у Карпатах[43,с.20-27].

Дослідники давньоукраїнської мови наголошують, що внаслідок римського культурного впливу модернізується гуцульська мова, гуцульський алфавіт, гуцульська абетка, гуцульське письмо, культура, фольклор, давньогалицьке право, яке відоме як "Галицький Статут". Вчені наголошують, що глибокі слов'янські традиції в римський час поєднуються з передовими господарсько-економічними римськими технологіями та передовими технічними та науковими надбаннями. Наявність в могилах як римських привозних речей, так і знарядь праці, які виготовлені на місці може говорити про технічний і технологічний синтез римських і слов'янських технічних та ремісничих центрів, де слов'янські перейняли римське гончарне мистецтво та ремесло. Все це є головними державними ознаками культурної та мовної ідентичності Бастарнії[13,с.53; с. 52; с.8-9; с. 83; с.171].

Пам'ятники культури Карпатських курганів дають право, археологічно доказати, що в I-III ст. н. е. між римлянами і слов'янами пройшли глибокі господарсько-економічні, торгово-обмінні зв'язки, які проходили як через Карпати так і по Дністру. Основними народами, що перейняли римські традиції були карпи-хорвати і бастарни, які зберігали римські, в тому числі й мовні традиції, і в IV ст. н. е. розвивали їх в рамках держави Бастарнії, яка була раптово знищена прийшлим кочовим народом гунами[1,с.67-88].

Слід наголосити, що середньовічні автори, зокрема "Слово о полку Ігоревім" XII століття коротко наголошувало "на добрих віках Траянових". А "Слова і откровения святих сказателів", яке було написане в XIV столітті наголошувало: "слов'яни розуміли під Трояном царя у Римі". Як бачимо, ще навіть у XIV столітті були добре відомі історичні джерела, які відтворювали римсько-слов'янські політичні та господарсько-економічні, торгівельні взаємовідносини. Епоха римського імператора Траяна залишила сильне враження у слов'ян Карпат, Прикарпаття та Подністров'я (Бастарнії). Як наголошував дослідник XIX століття М.А.Максимович: "Через тропу Троянову торгували з Римською

імперією через Карпатські гори. “Віка Траянові” були визначною епохою, оскільки Руський літопис та “Слово о полку Ігоревім” на сьомому столітті по тій епосі згадують про цю благодатну епоху” [31,с.23-68].

Отже часи римського імператора Траяна, II ст. н. е., це не тільки прихід римлян у Подунав’я, Подністров’я та Прикарпаття, це і часи формування слов’янського та галицького етносу, нової мовної інфраструктури, державності та ранньофеодальної культури, яка відома згідно карти К. Птолемея, як Бастарнія[63].

Про це говорять і пам’ятні слова “Слова о полку Ігоревім”, які порівнюють “Часи Траяна” з “Часами Ярослава Галицького”. Таким чином автор фіксує найкращі часи політичного і господарсько-економічного розвитку своєї Батьківщини, Галичини, тим самим кристалізуючи історію від Бастарнії до Галичини через призму тисячолітньої історії з II ст. н. е. “Часів Траяна” по XII століття “часи Ярослава” в епоху правління якого відновились сусідські міжнародні зв’язки з Візантійської імперією (яка вважала себе спадкоємницею Римської імперії), які набули не тільки дружніх відносин, але й були зафіксовані династичними зв’язками з правлячим візантійським імператорським домом Комнінів[21,с.287-301].

Слід наголосити, що такий екскурс руського літописця та автора “Слова о полку Ігоревім” князя Олега галицького у 1188 році, підтверджується і етнографічними, топографічними та гідронімічними та мовно-лінгвістичними джерелами.

Дослідники виявили в культурі Карпатських курганів всі ознаки, які поєднуються з римо-провінційною та слов’янською культурою I-IV ст. н. е. Ця культура має в собі всі основні риси господарювання, культурного та економічного розвитку, який прослідковується в архітектурі, культурі та господарстві, одязі та ремеслі й архітектурі, релігійних обрядах, які ще від часу Бастарнії II ст. н. е. функціонували на території стародавньої Галичини у XII столітті[60,с.23-24].

Аналіз етнографічного та сільськогосподарського матеріалу, землеробських знарядь праці, дає підстави наголошувати, що населення стародавньої Бастарнії з II-IV ст. н. е. отримавши нові римські технології і затвердили їх у місцевій слов’янській сільськогосподарській культурі, основні риси якої проглядаються

ще й у XIX столітті. Така стародавня консервація культурних звичаїв та методів господарювання на території Галичини, говорить про те, що населення Галичини піддавалося іноваційним впливам тільки тоді, коли вони дійсно носили передовий взрив в господарстві, культурі економіці та політиці. Власне такий передовий взрив на території Бастарнії (Капат, Прикарпаття та Подністров'я) відбувся внаслідок приходу в регіон Римської державної, господарсько-економічної та мовно-культурної системи. Римська цивілізація, була I-II ст. н. е. дійсно у останній фазі своєї найбільшої політичної, господарсько-економічної та мовно-культурної могутності та найвищого розвитку. Рим дійсно виявив великий вплив і заставив законсервуватися своїм надбанням, які перейняли слов'яни Бастарнії (Карпат, Прикарпаття і Подністров'я) на подальші віка. Більш досконалі системи як політичної, господарсько-економічної та торгівельної, які б створили та передали слов'янам Бастарнії (Карпат. Прикарпаття та Подністров'я), як римляни, більше не було в середньовічній Європі. Тому і не дивно, що всі перейняті римські господарсько-економічні технології за період I-IV ст. н. е. внаслідок сусідства були живучими ще навіть у продовж X-XII ст. н. е. в народній галицькій пам'яті та творчості кращих представників галицького народного епосу та літературної творчості[22, с.104-112].

Власне ці передові господарсько-економічні та торгові римські пункти під Коломиєю в Івано-Франківській області, які утверджував та охороняв римський військовий легіон, тривале стояння якого у II-IV ст. н. е. виявлено під сучасним містом Коломиєю, повинно було спонукати подальше просування римлян в Прикарпаття і області Карпат. Про такі просування розповідають карпатські легенди. В Карпатах один із перевалів називається "Перевал легіонерів". Гуцульська легенда розповідає: "що римляни декількома легіонами намагалися просунутися в області Карпат, однак горді карпи-хорвати напали на римські легіони в горах і в кровопролитній битві перемогли римлян, решта римських воїнів організовано, відійшла на рівнину і більше в області Карпат не вторгалась. Похоронивши переможених римлян на цьому перевалі в знак своєї перемоги, карпи-хорвати назвали його "перевалом легіонерів". З такою назвою цей перевал

в легендарній традиції був відомий ще в XVIII-XIX століттях, що зафіксовано австрійською науковою та письменницькою елітою[46,с.29-31].

Внаслідок взаємопроникнення уже в I ст. н. е. слов'яни йшли служити в римську армію, попадали навіть в елітні римські легіони. Римські джерела відзначають, що слов'яни швидко вивчали римську мову, культуру і були зразковими римськими солдатами в римській провінції “Дакія”. Дослідники відзначають, що у I-IV ст. н. е. слов'яни складали значні групи у римських легіонах Мезії та Дакії. Вони охороняли території поблизу Карпат, Прикарпатті та в Подністров'ї. Така слов'янізація римських легіонів пояснюється великою платою за службу римським імператорам в небезпечних контактних регіонах. Водночас завжди можна було налагоджувати контакти з місцевими королями за посередництвам свої соплемінників, які служили Римській державі. Римські імператори одночасно виконували декілька завдань, вони просувалися на території варварів за рахунок тих варварів, які були на службі у Риму. Римські імператори одночасно захищали вже захоплені території руками варварів від ще більш запеклих і войовничих, на їхню думку, варварів. Так пояснюють прийняття в римські легіони Дакії і Мезії слов'ян, римські джерела. Прийняття великої кількості слов'ян у римське військо і збільшення чисельності римських легіонів у Мезії і Дакії за рахунок варварів було зумовлене довгим часом перекидання римських легіонів на потребу захисту провінцій Мезії та Дакії з внутрішніх територій Римської імперії. В такий спосіб Римська імперія, як виразилися римські дієписці: ” імперія руками варварів воювала з багаточисельними варварами. Внаслідок знання мов можна було в любий час вступити в переговори і відтягнути початок війни, а за цей час підтягнути римські легіони для відсічі ворога. Знання слов'янських мов давало римським купцям переваги і в торгівлі в мирний час”[6,с.18-19].

Дослідник В.П.Погорелов наголошуючи на великій кількості слов'ян-воїнів “легінів” у римських легіонах засвідчує, що на місцях стоянок римських легіонів у Мезії, Дакії та у Прикарпатті, віднайдено слов'янську специфіку написання латинської мови. Тут у римському світі, на думку дослідника склався слов'яно-

римський мовний сембіоз. Внаслідок довготривалого перебування слов'ян у римських легіонах і постійного поповнення слов'ян у римських легіонах склався слов'яно-римський мовний жаргон чи слов'яно-римська мова, а це говорить про значний прошарок слов'ян у римських легіонах, які знаходилися в провінціях Мезія, Дакія, та передових римських легіонах, які знаходилися в Подністров'ї та Прикарпатті. Дослідники наголошують, що слов'яни римської армії були грамотні, володіли латинською мовою, яка носила слов'янський відтінок. Вони слов'яни, римські солдати, виражали латинськими буквами слов'янські думки військового, культурного, історичного та побутового плану[42, с.23-61].

Власне в цей час, вважали дослідники Ю.В. Бромлей та І.М. Граціанська, слов'яни, римські легіонери, які служили в римських легіонах і приходили у відпуск в слов'янське суспільство Карпат і Прикарпаття і називалися на місцевій слов'янській мові “легінями”. Це слово слов'янізоване від римського слова легіонер і означало молодий хоробрий парубок, воїн. Власне такі воїни-легіні, які відслужили у римському війську, в подальшому в слов'янському війську ставали воєноначальниками, старшими дружинниками, військовими дорадниками слов'янського короля. Власне легіні-легіонери формували оточення бастарнського короля були його військовою знаттю. Легіні-легіонери, слов'яни солдати римської армії, які пройшли військову виучку в римській армії та добре розуміли військову стратегію і розвиток Римської держави реорганізовували слов'янську військово-політичну та господарсько-економічну систему Карпато-Дністровської держави Бастарнії на зразок римської державної господарсько-економічної та військової системи. Власне велика кількість “легінів”-легіонерів, воїнів-слов'ян у римській армії, які поверталися з заробленими грошами в слов'янське суспільство, на думку дослідників, складали той кістяк, який і реорганізував слов'янське суспільство держави Бастарнії за римським військово-політичним, господарсько-економічним зразком, прискорював зародження і становлення феодалізму в слов'янському суспільстві Бастарнії (Карпат, Прикарпаття і Подністров'я)[9, с.7-15].

Цілком очевидно, наголошував дослідник С.Б. Берштейн, що в II-IV ст. н. е. в супритиці з римлянами в Подністров'ї та Прикарпатті проживаючі народи, розмовляючи однією мовою, бастарни та карпи, які розвинули свою державність та господарсько-економічну систему на передових римських запозиченнях, яка відома із римських джерел, як Бастарнія. В подальшому, як наголошував російський дослідник XIX ст. І. Забелін, владу в бастарнів перейняли сородичі хорвати, яких, як римляни на римській мові називали карпами, а їхні гори Карпатами, оскільки, назву хорвати, яка відноситься до назви їх гір, слов'янській мові називались: Хорбати, Грби, Горби, вони з римської мовної системи відтворити не вміли чи не могли. Власне й тому і була латинізована римлянами назва хорватів як карпи, а гори: Хорбати, Горбати, Грби, Горби, Харбати, як Карпати. Римляни вперше замість першого свого означення гір "Альпів Бастарнських", які вони називали в честь могутніх в II ст. до н. е. - I ст. н. е. слов'ян-бастарнів, в I-II ст. н. е. почали називати латинізовану назву Горби-Хробати-Горбати, назвою - "Карпати", оскільки в цьому регіоні кінця II поч. - III ст., карпи, як називали римляни, хорватів, були політично могутнішим народом. Отже хорвати та їх гори: Хорби, Хорби, Горби, Горбати, яких називали римляни своєю мовою, карпами, а їх гори Карпатами, остаточно утвердили за собою назву, Карпати, якою гори іменуються і в XXI столітті. Власне в II-III ст. н. е. римляни замість старої назви ріки Тіри, на якій лежало однойменне місто Тіра почали означувати ріку Дністер - чи Данестр. Якщо врахувати, що в ріку Дністер впадають її найбільші притоки Бистириці, які вчені означували з племінним об'єднанням бастарнів-бистрян, бо річка бистр - иця, Дністр - Дністрер цілком може бути реальною першоназвою, якою означували і на якій проживали бастарни і якою означили в георгафічному розумінні, римляни, яка в римських джерелах, як Дністер означається в II-III ст. н. е. Звідсіля вважають вчені-мовознавці, слов'яно-римські мовні взаємовідносини слід укладати на мові бастарнів - карпів - хорватів, яка в II-III ст. н. е. домінувала в регіонах Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я) [18,с.156-172; с.292-306].

Не даремно мовознавець С.Б. Берштейн наголошував, що взаємовідносини римської мовної структури з слов'янською

мовною структурою слід прослідковувати на хорватській мовній основі, оскільки власне вона в епоху держави Бастарнії у Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї у I-IV ст. н. е. була домінуючою. Уже в I ст. н. е. у римських провінціях Мезії, Дакії та Подністров'ї на поселеннях римських легіонів зафіксовані написи слов'ян - римських солдатів. Всі написи зроблені на слов'яно-латинському лексиконі і дають право наголошувати на глибоке проникнення слов'янської мовної етнокультури у римську військово-політичну господарсько-економічну систему. Прийом слов'ян у римське військо дає право наголошувати, що уже в I ст. н. е. Рим намагається закріпитися на цих землях, особливо в областях Карпат, Прикарпаття та Подністров'я. Власне тут римляни починають розробляти поклади золота, срібла, міді, що зафіксовано римськими джерелами та археологічними розкопками. Така ситуація змушувала римську адміністрацію слов'янам-солдатам надавати римське громадянство, оскільки вони внаслідок компромісливих переговорів та особистій матеріальній зацікавленості могли стримувати наступи слов'ян, бути посередниками при організації вигідних та стабільних торгово-економічних операцій та політичних взаємовідносин Риму з державою Бастарнією[5, 60-90].

Як засвідчують джерела Римська держава всіляко заохочувала слов'ян вступати в римську армію, розвивати доборосусідство, що зауважено і слов'янськими джерелами, зокрема "Словом о полку Ігоревім" - "були благодатні віки Траянові". Всі ці взаємовідносини засвідчені і археологічними старожитностями черняхівського типу, які є виразником римо-провінційної культури державного та господарсько-економічного утворення в державній системі слов'ян Бастарнії, яка розвинула головню римо-провінційні інститути в Прикарпатті та Подністров'ї [6,с.16-21].

Внаслідок вивчення цих мовних написів вчені прийшли до висновку, що західно-українська мовна спорідненість та топоніми, які належать хорватській мовній спільноті, входять до південної гілки слов'янських мов. Предки південних слов'ян проживали у Карпатах і Прикарпатському регіоні до свого виселення на Балкани і були безпосередніми сусідами сучасних

прикарпатських українців, а отже формували сучасну українську мовну спорідненість. Обіймаючи Прикарпаття, Подністров'я та Закарпаття ця слов'яно-українська народність з своїм мовним ареалом у I-II ст. н. е. вступила в прямі взаємовідносини з Римською державною, господарсько-економічною та культурно-релігійною цивілізацією, зокрема з її сусідніми провінціями Паннонією, Мезією, Дакією[6,с.72-84].

Внаслідок вивчення цих мовних написів, наголошував дослідник С.Б. Берштейн, що зафіксовані в римських військових таборах у Паннонії, Мезії, Дакії та Подністров'ї вчені філологи прийшли до висновку, що основний мовний ареал цих слов'янських латинізованих написів це Карпати і Прикарпаття і ці слов'янізми належать племінному об'єднанню карпів-хорватів [6,с.72-84].

В результаті вивчення слов'янської мови Карпатського регіону можемо говорити про галицько-український тип західно-української діалектології. На основі галицько-української діалектології, фольклору та топоніміки можемо відзначити архаїчність карпато-українського лексичного та мовного ареалу. У поєднанні лексики, вимови та правопису з топонімією, гідронімією українського мовного ареалу Карпатського та Прикарпатського регіону можемо наголосити, що староукраїнський етнос у мовному розумінні належить до стародавнього мовного району, який можна поєднати з етногенезом слов'ян чи архаїчної української мовної культури [33,с.13-15, с.468-580].

Таким чином внаслідок мовного римо-українського взаємовпливу між римським етносом та давньоукраїнським етносом Прикарпаття та Карпат у II ст. до н. е. - III ст. н. е., як наголошував український вчений М.Ю. Брайчевський, можна починати порівняльне вивчення взаємопроникнення римського мовного ареалу з давньоукраїнським мовним ареалом. Ми бачимо швидко, як мовну так і культурну адаптацію римлян до слов'ян. Складається враження, що десь у минулому ці еноси вже проживали в одному мовному та культурному конгломераті індо-європейського етносу. У безпосередньому сусідстві українського етносу з римським, вважав дослідник М.Ю. Брайчевський, підвищився культурний рівень місцевого населення. В цей час

українське суспільство переймає римські зразки ремісництва, землеробства, та будівництва як осель так і тогово-ремісничих городищ. Найбільшим надбанням староукраїнського населення стала римська грошова система. Найбільші скарби римських монет виявлено в Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях України, тобто в найбільш близькому сусідстві до римського мелесу в II-IV ст. н. е. [7, с.222-223].

Цілком очевидно, що велика кількість римським монет у слов'ян Карпат, Прикарпаття та Подністров'я могла накопичитися по декількох джерелах збагачення: I - служба слов'ян у римських легіонах, II - різнопланова міжнародна торгівля, III - щорічні грошові подарунки слов'янським королям та князям дружнім до Римської держави “ в знак миру та дружби”, IV - війни з Римом і збагачення внаслідок проведення успішних військових кампаній, V - праця частини вільного слов'янського населення “колонату”, по найму в різних галузях римського господарства, передусім землеробства. Як наголошував український вчений М.Ю. Брайчевський, уже за Побужжям та в Подніпров'ї немає такого широкого міжнародного римо-слов'янського ареалу, який є в Прикарпатті. Власне тут, такі широкі рамки, від мовного взаємопроникнення, до торгово-економічного та політичного. Вся ця передова зміна ладу з родового до феодального пройшла у I-IV ст. н. е. тільки на території Прикарпатського регіону, майбутньої Галичини, що й засвідчено в пам'яті народу, який знає історію від “Часів Траянових” до “ Часів Ярославових” і пов'язує її виключно з Прикарпатським регіоном, тому регіони Побужжя і Подніпров'я не зазнали римо-провінційного впливу, не стали перефірійно-римською культурою. Важко означити взаємовідносини цих регіонів з Римською державою, скоріше всього, що вони обмежувалися торгівлею хлібом та перекупом римських імпортерів товарів. Все це проходило у той час, коли у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я зароджувалась ранньофеодальне суспільство та державність на римо-провінційному впливі. І тут, наголошував дослідник, головним джерелом торгівлі був хліб, мед, віск, хутра, сіль. Зменшення виробництва зерна та виготовлення хліба, на думку дослідника, була однією з головних проблем Римської імперії. Розвиток рабовласницької системи вів

до кризи господарства в Римській державі. Ця хлібна криза уже була відчутна у Римській державі у I ст. н. е. Зменшення виробництва хліба і примусило Римську державу часів імператора Траяна до завоювань землеобробних регіонів. Концентрація земельних багатств у меншості римського суспільства, вивільнення із виробництва великої кількості вільного населення, яке вважалося римськими громадянами, заставило Римську державу вирішувати свій давній лозунг "хліба і видовищ". Звичайно це вільне населення із-за неспроможності само себе прогодувати, з однієї сторони поповнювало римське військо, яке було на повнім забезпеченні Римської держави з іншої сторони поповнювало римських бідняків, яких теж треба було годувати. Все це примушувало імператорів Римської держави до широкомаштабних купівельних операцій, особливо з регіонами, які прилягали до володінь імперії[8, с.81-90].

Як наголошується в "Слові о полку Ігоревім" у I-IV ст. н. е. "Благодатні часи Траянові" дали розвиток, на нашу думку держави Бастарнії, IV-VI століття "Темні часи хінові", занепад державного устрою і господарсько-економічної системи і фактичне зникнення з політичної карти, означеної давньогрецьким географом К. Птолемеєм, держави Бастарнії, тут мається на увазі, спустошення від нападів гунів, в подальшому аварів, які призупини, а той повністю знищили, попередній розвиток феодального суспільства та феодальної державності у бастардів Карпат, Прикарпаття і Подністров'я. Римські джерела називають останню дату 382 рік, якою в останній раз згадують про країну бастарнів[16,с.7-9].

На слов'яно-український характер топоніміки Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, римської доби, у перше звернув увагу у XIX столітті і російський дослідник М.Барсов, який писав: " Горби тобто Карпати були основним і древнім місце проживанням слов'янських племен де формувалась їхня мова та культура. Слов'яни прийшовши сюди знайшли гори ці без назви і назвали їх по своєму"[4, с.3-5].

Сучасні дослідники мовознавці наголошують, що слов'янські етноніми і топоніми Карпат являються дуже стародавніми. Римську добу їх назви буди широко вживаними і відомими. Їх назви: Хрби, Хорби, Хьрби, Гребінь, Бердо - були стародавніми

етнонімами слов'ян для означення гірського ландшафту. В Руському літописі Карпати тожє іменуються Горбами. За свідченням філологів та лінгвістів у його час місцеве слов'янське населення Карпат називало їх Горбами, а хорвати використовували для їх означення ще більш архаїчніші слова: Хрб, Хриб, Хрип. Разом із тим є усі підстави вважати, що в галицько-слов'янській мові вказані нами вище назви звучали як Карб-Карп, що впливає із наявності лексичних паралелей типу: коло - українською, коло - болгарською, коло - сербо - хорватською. З проміжком часу, зауважує дослідник В.П. Кобищев, у староукраїнській мові пройшло пом'якшення, тобто паталізація голосних при якій звук "К" у більшості випадків став вимовлятися як "Г" чи "Х". У Прикарпатті, на думку дослідника, невеличка річка і зараз називається двояко: Креничівка і Хреничівка, там же відомі населені пункти Криново і Хриново. Античні джерела згадують в Карпатах племінне об'єднання карпів, про яких Йордан пише, що воно розмовляло на своїй мові [24,с.136, с.138, с.139]. А через декілька століть карпів змінюють з тією ж мовою слов'янські племена, що може говорити, що карпи-хорвати, як називали слов'ян римляни, пройшли декілька декілька ступеней етнічного та мовного розвитку. Палатизація голосних, по твердженнях лінгвістів, в українців-слов'ян пройшла у кінці I ст. до н. е. і закінчилась до часу приходу угорських племен у Паннонію. Прийшли угри застали у Карпатах слов'ян, що можуть свідчити етноназви, зокрема прізвища: Карпач, Хорбич, Хрибич, Хрипович, Хрибович, Грибович, Корпич, Карпат, і сьогодні відомі у населення Українських Карпат. До топоніму Карпат, належать і такі етнічні слова, як хорват (хрват), храбат, храбр, що означає на мові слов'ян - гірська людина (хрб - гори, ант, ат - людина)[55,с.21-49; с.139-140].

Російський вчений О.М. Трубаčov вважав, що основні маси слов'ян-хорватів своєю мовною інфраструктурою в римську епоху охоплювали передгір'ях Карпат, тому Карпати були для українців-слов'ян із давна відомі під назвами: Гори, Горби, Хрби, Хрипи, Хреб - суміжним землям у яких вони проживали на протязі якогось певного часу послугуючи їм у цей час епіцентром [57,с.49-53].

Підтвердження давнього проживання слов'ян, та їх мовної інфраструктури, у Карпатах нам дає топонімія, яка включає в себе передгір'я Карпат, а також регіони Карпатських гір в рамках сьогодишніх держав України і Румунії. Слов'янські топоніми дихають архаїчністю, на що вказують такі архаїчні їх форманти як: Брда, Вда, Гвда, Вкра, Скрва, Бльг, Попрад, Гор, які характерні для слов'янських мов де є концентрація приголосних, наприклад: Хрб, Хрп, Хрв похідна від яких: Хрвата-Хровата-Хрватія[11,с.53-54].

Тут ми зустрічаємо також величезну кількість гідронімів і топонімів з уже відомим нам формантом Ава, який у слов'янських мовах був у минулому загальвживаним, що вказує на такі назви як: Шумава, Одрава, Острава, Дубрава, Свалява, Плянява, Житава, Плугава, Влодава, Сучава, Светава, Морава і багато інших. Особливий інтерес викликає у нас велика кількість слов'янських географічних назв архаїчного відтінку у Капато-Дунайському басейні на території сучасної Румунії, України і Угорщини, особливо в Трансільванії і Українських Карпатах. Наприклад: ріки Красна, Бистра, Бистриця, Лімна, Лімниця, Струга, Ворона, Черна, Суха, Топля (10 пунктів), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, Свічева; гори: Говерла, Свіча, Сивуля, Студена, Лиса; населені пункти: Вадубобрей, Петник, Примнеки, Пригор, Козла, Білобрежка, Потік, Пристол, Окна. Українці-слов'яни довгий час, наголошує румунський археолог М. Макря, був дуже багаточисельний народ в околицях Дакії і Румунських Карпат, що відбито в самій ранній лексиці румунської мови[30,с.370].

Угорський дослідник Пал Кіраль та хорватський І. Беус у спеціальних роботах присвячених слов'янам у стародавній історії Дакії змушені були визнати, що ні один народ після римлян не залишив стільки слідів своєї мовної інфраструктури, скільки залишили у Карпатах, Трансільванії і Дакії, слов'яни. Вони і зараз живуть у назвах місцевостей, урочищ, гір, річок, міст і сіл, нові пізніші завойовники угорці зробили тільки прості смислові переклади цих назв на угорську мову: Черна-Keketa, Городище-Varhely, Белград-Quulefeherver, та інші. Автор припускає, що слов'яни на території Трансільванії і на території Українського Прикарпаття компактно проживали ще у період завоювання Дакії

імператором Траяном, про що свідчать їх багаточисельні сліди в топографічних назвах. Дослідник не заперечує того, що слов'яни Карпат взяли активну участь у розгромі Римської імперії [62,s.622-624; s.98-161; s.622-624; s.98-161].

Дуже цікаве доповнення до визначення давньої мовної інфраструктури та проживання слов'ян-хорватів в Трансільванії зробив ще в ХІХ століття російський історик А.В. Лонгінов, який розглянувши свідчення Руського літопису про війну Київської Русі з Великою чи Білою Хорватією у 992-993 роках, а також свідчення Татіщевського літопису згідно з даними якого " князь Володимир ходив походом на Семиграддя і Хорватські у землі воюючи проти хорватів у союзі з візантійським імператором Василієм тому, що хорвати помагали болгарам". Хід реконструйованих А.В. Лонгіновим, сукупності джерел, уяснює древнє географічне проживання хорватського народу і оприділює кордон слов'ян-хорватів до завоювання Київською Руссю [28,с.42-47].

Сукупність джерел, зокрема дослідження В.П. Кобичева, дають право говорити, що хорвати-слов'яни, з мовної точки зору, обіймали землі Галичини, Буковини, Молдавії, Семиграддя і всю Угорську Русь, зв'язуючим ланцюгом цієї держави були неприступні для усіх ворогів хребти Карпатських гір де і з римського часу концентрувались карпи-хорвати про що нам детально розповідають римські джерела[24,с.62-63 , с. 256].

Сукупність таких історичних, лінгвістичних, топографічних і гідронімічних матеріалів, що накопичилися у продовж ХІХ-ХХ ст., дають сьогодні право генетично пов'язувати карпів II-III ст. н. е. і хорватів VI-VII ст. н. е. Визначальними джерелами, які дають право нам висувати таку гіпотезу і синтезувати в такому напрямку весь існуючий мовний та літературний матеріал є археологічні джерела, основу яких складає культура карпатських курганів у лоні якої виявлені аналогічні, точно визначені слов'янські підкурғанні поховання з ідентичним похоронним обрядом. Окрім цього заслуговують увагу ті обставини, що район поширення культури карпатських курганів збігається з територією на якій згідно з археологічними даними розміщують слов'ян-хорватів. Спостерігаються також спільні риси в кераміці обох згаданих груп як карпів так і хорватів. Наявність спільних

етнокультурних рис карпів і хорватів можуть давати право робити висновки про слов'янське як мовне так і культурне походження карпів-хорватів[50,с.148-152].

На ранньо-феодалну структуру хорватського суспільства вказують подані візантійським письменником Костянтином Багрянородним в праці “Про управління імперією”, філологічні свідчення, згідно яких хорватів, які переселялися на Балкани, очолювали п'ять князів, назва яких: Клук, Ловел, Косинець, Мухло, Хорватом та дві сестри княгині: Туга і Буга, які очолювали хорватські народи. Їх назви у мовному розумінні цілком поєднуються з слов'янсько-українською мовною етно-структурою[2,с.131, с.135, с.137].

Багато цих хорватських імен знаходять в топоніміці і етніміці на території раннього розселення хорватів як в Прикарпатті так і на Балканах[23, с.230 -252; с.189 - 225].

На слов'яно-український характер топоніміки Карпат у перше звернув увагу у ХІХ столітті російський дослідник Ф. Браун, який писав: ” Горби тобто Карпати були основним і давнім місцем проживанням слов'янських племен. Слов'яни прийшовши сюди і знайшли гори ці без назви і назвали їх по своєму”[10,с.3-5].

Сучасні дослідники мовознавці наголошують, що слов'янські етніміи і топоніми Карпат являються дуже стародавніми мовними староукраїнськими символами, їх назви: Хрби, Хорби, Хьрби, Гребінь, Бердо - були древніми етніміями слов'ян для означення гірського ландшафту і їх слід виводити з індо-європейського часу. В Руському літописі Карпати теж іменуються Горбами. За свідченнями чеського славіста П.І. Шафарика у його час місцеве слов'янське населення Карпат називала їх Горбами, а хорвати використовували для їх означення ще більш архаїчніші слова: Хрб, Хриб, Хрип. Разом із тим є усі підстави вважати, що в давньо-слов'янській мові вказані нами вище назви звучали як Карб-Карп, що виходить із наявності лексичних паралелей типу: коло - українською, коло - болгарською, коло - хорватською[59,с.23-54, с.123-146, с.182-198].

З проміжком часу, зауважує сучасний російський мовознавець В.П. Кобичев, у старослов'янській мові пройшло пом'якшення, тобто: паталізація голосних при якій звук “К” у більшості

випадків став вимовлятися як “Г” чи “Х”. У Прикарпатті, на думку дослідника, невеличка річка і зараз називається двоюко: Креничівка і Хреничівка, там же відомі населені пункти Криново і Хриново[24,с.136, с.138, с.139].

Все це може говорити, що карпи-хорвати пройшли декілька декілька ступеней етнічного розвитку. Палатизація голосних, по твердженню лінгвістів, у слов'ян пройшла у кінці першої половини I ст. до н. е. і закінчилась до часу приходу угорських племен у Паннонію, тобто в IX ст. н. е. Прийшли угри застали у Карпатах слов'ян, що можуть свідчити етноназви, зокрема прізвища: Карпач, Хорбич, Хрибич, Хрипович, Хрибович, Грибович, Корпич, Карпат, і сьогодні відомі у населення Українських Карпат. До топоніму Карпат, належать і такі етнічні слова, як хорват (хрват), храбат, храбр, що означає на мові слов'ян - гірська людина (хрб - гори, ант, ат - людина[55,с.12-27; с.139-140].

Дослідник О.М. Трубачов вважає, що основні маси слов'ян-хорватів проживали по передгір'ях Карпат, тому Карпати були для слов'ян із давна відомі під назвами: Гори, Горби, Хрби, Хрипи, Хреб - суміжним землям у яких вони проживали на протязі якогось певного часу послугуючи їм у цей час епіцентром[57,с.49-53].

Його висновки підтверджуються і даними топонімії і гідронімії, наприклад: ріки Трансільванії Матка, що у західній частині у свідченнях Діогена Перогета і Стефана Візантійського - Матос, що означає стародавню назву Дунаю, Черна - ріка і населений пункт, колонія Черна (*colonia Zernensis, Dierna*). Усі ці слов'янські нави рік згадуються римським джерелами починаючи з II ст. н. е. Гори: Родня, Семеник, Педуря, Краюлуй Рудні гори, Войслава, Сивуля, Планиця, Злотна; населені пункти у II ст. н. е. на ріці Залатна (*Zalatna*) де знаходилася римська колонія Апула. Все це переконливо свідчить, що дана територія регіону і Карпат входила до складу най стародавніших слов'янських земель. По таких назвах як Пятра - Нямц, Стража, Войнява, Войслава, Кут, Плениця, Крайова, Педуря, Краюмий - які відображають прифронтовий стан проживання слов'ян з римською державою можна навіть оприділювати кордон слов'янського заселення у Карпатських горах і їх межування на південних відрогах з

Римською державою[32,с. 83-84].

Уся ця територія співпадає з Лісистим чи Північним Карпатським хребтом і Трансільванією відомою під назвою Семиграддя. Останє ім'я, як вважають авторитетні дослідники ця територія отримала від існування тут у римський час семи римських колоній у II ст. н. е., а це значить, що ця назва може послугувати доказом давності перебування слов'янського етносу у Карпатських горах[24,с.62-63].

Хід реконструйованих ще у XIX столітті А.В. Лонгіновим, за сукупністю джерел з хорватської проблеми, уяснює стародавнє проживання хорватського народу і визначає кордони проживання слов'ян-хорватів до завоювання Хорватського князівства Київською Руссю. Сукупність проаналізованих джерел дає право говорити, що хорвати-слов'яни обіймали землі Галичини, Буковини, Молдавії, Семиграддя і всю Угорську Русь, зв'язуючим ланцюгом цієї держави були неприступні для усіх ворогів хребти Карпатських гір де і з римського часу концентрувались карпи-хорвати про що нам детально розповідають римські джерела[28,с.44-46].

Отже, лінгвістичні, топографічні, гідронімічні матеріали, що накопичилися у продовж XIX-XX століть, дають сьогодні право, з мовної точки зору, генетично пов'язувати карпів і хорватів[47, с.1-16].

В підкріплення вищевисказаного мовного споріднення російський дослідник І. Забелін на початку XX століття наголошував: ”Давайте поглянемо на географічну карту східного схилу Карпатських гір, з мовної точки зору, де тепер Буковина - земля слов'янська і на якій проживали Певкіни і Бастарни. Від Буковини тягнеться на південь хребет Стерни - гора, яка відділяється рікою Золотою Бистрицею, є там ріка Мала Бистриця, Золота Бистриця, яка витікає із гори яка називається Галич (Qalatz) вона тече на південь понище ріки Молдови і впадає в ріку Серет. В цьому регіоні розташовувався столичний центр Бастарнів Бистриць”[18,с.156-172; с.292-306].

Все це стародавня мовна інфраструктура слов'ян, наголошував галицький дослідник О. Партицький. Його точку зору підтримали і сучасні вчені. З мовною інфраструктурою бастарнів, наголошував дослідник О.Партицький, пов'язані також назви рік

в Прикарпатті “Бистриць” (Надвірнянської і Солотвинської) [40,с.351-354; с.53-55].

Дослідники припускають, що власне по них проходили північні межі стародавнього розселення бастарнів (бистрян). Цілком можливо що у час найбільшої могутності, бастарнів (бистрян) їх етнонім та мовний ареал поширився на усе Прикарпаття, про що можуть свідчити назви поселень із слов’янськими коренями: Істр (Стародавня назва Дунаю), Стр, Стрий, Стрипа, Дністр, Бистриця, Страж, Стривонж, що витікає з західної частини Дні[стр]а, і далі тече по Бистриці, яка зливається в єдину чуть нижче стародавнього Галича. Тут же вище протікає потік Стримба, що впадає в Ворону із нею в Бистрицю[17,с.8-9].

Очевидно, що пригірське населення, що проживало по берегах витікаючих із гір бистрих ріках і є народ бастарни-бистряни. Слід зауважити, що історична наука як українська так і російська до цих пір майже зовсім, з мовної точки зору, не досліджувала питання мовного етнотворення бастарнів. Про мовну спорідненість бастарнів говорили завжди мимоходом причисляючи завжди їх до кельтів чи до германців[40,с.124-157, с.204-234, с.278-289; с.12-19; с.34-68].

Згідно свідчень римського літописця Колнелія Тацита: ” Певкіни - Буковинці і Бастарни - Бистряни один і той у повному відношенні народ”[53,с.350-352].

Давньогрецький географ К. Птолемей між ними розміщує третій однорідний народ карпів, тобто як наголошував дослідник І. Забелін, олатинених римською мовною інфраструктурою пізніших слов’ян-хорватів, від яких у час їх могутності і отримали назву усі слов’янські племена Карпат і Прикарпаття. Очевидно однак, що усі три народи становили якусь етнічну сукупність, про що нам засвідчив давньогрецький географ К. Птолемей: “ що Бастарни, Певкіни і Карпи”, наш курсив, - становили один із чотирьох великих народів Сарматії. Певкіни, за свідченням Птолемея, проживали на північ від Дністра,там де проходить останнє розмежування Карпат, означене давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм узгір’я Певка, яке називається також Певкінськими горами[63; 18,с.156-172; с.292-306].

Галицький історик XIX століття О. Партицький вважав, що назва Певкіни у перекладі з грецької на слов'янську, означає бори, а отже певкіни це ті, що живуть в борах. Певкінське узгір'я починається на Збаражській височині по обидвох сторонах верхнього і середнього Збруча. Ріка впливає із узгір'я, по К. Птолемею, Певки, це узгір'я і у XIX ст. звалось Борами (Медо - борами). Очевидно, наголошував О.Партицький, Птолемеєві певкіни, це перекладений на грецьку мову подністровський народ Боранів. Нинішні назви: Збараж і Збруч своїми звуками вказують на племінну назву Боранів. Геродотова назва - "Борисфеніти" це перекручена стародавньослов'янська назва Боруч (щ) - Збруч. Держава Певкінів або Боранів, вважав дослідник, займала тут приблизно таку ж територію, яку у староруські часи займало Тербовлянське князівство[39,с.124-157, с.204-234, с.278-289].

У висновок дослідження наголосимо, що мовна інфраструктура та топоніміка Карпато-Дністро-Дунайського культурного та мовного пласту українців-слов'ян, як і Карпатський архаїчний ареал топонімії Карпатських гір, має всі архаїчні українські ключові топоніми, як: Брда, Вра, Гвда, Вкра, Скра, Бльг, Попрад, Гор, Хорб, Грб, Хрб". Усі вони, мають притаманні для української мови словосполучення. Власне у Карпатах в римську епоху ми проглядаємо колосальну масу гідронімів і топонімів з відомим уже нам формантом Ава, яка в українській мові у сивому минулому була у широкому вжитку, що переконливо доказують такі назви як: " Шумава, Свалява, Одрава, Острава, Дубрава, Планява, Житава, Плугава, Влодава, Сучава, Святава, Морава. В Україні і сьогодні є населені пункти Чернява і Полтава". Особливий інтерес уособлює наявність великої кількості слов'яно-українських географічних назв, які являються найархаїчнішими. Зокрема ріки: " Красна, Бистра, Черна, Суха, Топля (більше 10 назв), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, гори Свинеча, Студені, Обрета, населені пункти: Вадубоврей, Петник, Примешки, Пригор, Козла, Белобрежка, Поток, Брешниця, Окол, Пристол, Окна і другі[11,с.53-58.]

Все це переконливо засвідчує, що дана територія в римську епоху входила у склад найстародавнішого україно-слов'янського мовного ареалу[30 ,с.358-359, с.370].

Такої точки зору притримувався і чеський славіст Л. Нідерле, який вважав, що певні племінні об'єднання українців-слов'ян проживали у зоні Подунав'я, про що можуть служити свідчення Прікса Понтійського, який приймав участь у посольстві до царя гуннів Атілли. На шляху, який пролягав через дунайські землі, посли зустрічалися з народом, племінні старійшини яких пригощали їх пшеничним хлібом, їжею під назвою "страва" і напоєм, який називався "медос". Прікс Понтійський називає цей народ "скіфами", а отже у нашому розумінні, цей народ слід вважати українцями-слов'янами. Якщо б це були готи чи гунни, наголошував Л. Нідерле, то Прікс згадав би готські чи гунські назви, він же назвав слов'янську назву напою слов'янськими словами "мед", "страва". Прікс чув мову і звичаї, які відповідають звичаям і характеру україно-слов'янського народу, що опинився під владою гунів. Серед погребального обряду, описаного Пріском, при похороні гунського царя побутував слов'янський обряд захоронення де вживалося слово "страва", яке було ключовим при погребальному обряді стародавніх слов'ян. Таке слово і сьогодні згадується на поминках в українців. Таким чином, стародавні українці-слов'яни, згідно з лексикою слів "страва, мед", в пізньо-римську епоху автохтонне населення, яке було підкорене гуннами. Якщо врахувати високий культурний рівень українців-слов'ян у 20-50 р. н. е., проживаючих у сусідстві з римлянами, то можемо наголосити, що рівень української мови вже у римську епоху I-IV ст. н. е. був дуже високий. Таку нашу точку зору підкріплюють топографічні та дексичні свідчення, римських дієписців. Про давньоукраїнські назви озера Пельсо, яке згадує Йордан, Пліній це ж озеро називає Пельсо, Аврелій Віктор-Пельсь, назва ця зв'язується із загальнослов'янським словом плесо у розумінні стоячої води, озера. У нижній течії Сави джерела засвідчують назву ріки Вруни уже у II ст. н. е., що ототожнюється із старослов'янською назвою Волка-Волга-ріка. Данна назва має багато аналогій серед слов'янських назв рік, а саме: у Діона Кассія-Волка, на Певтінгеровій карті-Улькус, до цього слід додавати ще Улька в панегирику Ендонія 488 року. Другим, ще більш яскравішим слов'янським терміном являється назва ріки Врбас, яку згадує Пліній, вона відома також на Певтінгеровій карті під назвою Врбате і розміщена в гірлі

Дунаю . Наявність і інших стародавніх назв, таких як Плива, притока Врбаса (в Ітинарії Антоніана-Пельва), які Первольф вважає найстародавнішими на Дунаї і назви яких слід розуміти, як “між болотами”. Аміан Марцелін теж згадує назву “*Civitas Pistrensis*” під 373 р. що ототожнюється із слов’янською рікою Бистрою, у Равенського Аноніма у цьому ж регіоні ця ж ріка називається Бистрицею. Друга Бистриця, розташована у Задунав’ї, у регіоні озера Балатон. Власне, тут, починаючи з II ст. н. е. у цьому регіоні, засвідчуються у різних авторів, як античних так і римських, назви з слов’янським означенням місцевостей рік Чорної і Білої і. т. д. Ми не будемо у даній роботі перераховувати усі стародавні слов’янські назви Подунав’я, зафіксовані джерелами у I ст. н. е., вони добре з’ясовані чеським істориком Л. Нідерле, однак зрозумілим стає, що у I ст. н. е. слов’яни у Подунав’ї були місцевим етносом, їх розселення джерела згадують в основному у трьох місцях: 1-ше у районі озера Балатон, 2-ге - на нижній Саві, 3-тє - нижнім Батані. Очевидно, що слов’яни були у I ст. н. е. досить значним етносом у середовищі фракійсько-іллїрійського світу. Вони, на думку Л. Нідерле, займали край при озері Балатон, поширюючись одночасно в район Батана і Сави. Цілком можливо, що слов’яни у цей час проживали уже у басейні ріки Тиси і Карпат, де їх фіксують у цьому регіоні римські дослідники I II ст. н. е. Страбон, Пліній і Марк Аврелі[36, с.53-55].

Готський історик Йордан прямо ототожнює, у мовному розумінні, венедів та українців-слов’ян. Оскільки й досі у ново-німецькому діалекті і нижньо-лужицьких говірках термін: Wenden-Winden - ототожнюється з назвою слов’ян, як самоназва слов’янського етносу. Повіслля, Прикарпаття і Подністров’я у перших ст. н. е. Цілком можливо, що цей термін, який означав у інших народів готів, фракійців і.т. д. поширився римлянами і на слов’ян, Римські джерела теж переймають етнонім венеди при означенні слов’ян, так Пліній Старший у 79 р. н. е. у своїй Природничій історії згадує про народ венедів, який заселяє територію на схід від Вісли, наголошуючи, що “они венеди проживають у сусідстві з германцями”[49,с. 24-25].

Характерно, що приблизно у цьому регіоні, а тобто у області Карпат і Подністров'я Геродот, грецький історик V ст. до н. е. розміщував племінне об'єднання енетів[14,с.240-241].

Цілком можна у висновок наголосити, що енети - це ті самі венеди римського часу. Видатний російський вчений В.В. Седов наголошує, що у I столітті нашої ери венеди своєю мовною інфраструктурою охоплювали Прутсько-Дністровське міжріччя, тягнучись своїми компактними поселеннями до пониззя Дунаю.

Очевидно, тут і треба локалізувати, венедів-українців, Плінія [48,с.4], історію та мовний ареал яких, так яскраво з археологічної та історичної точки зору у своїй статті “Від венедів до українців”, дослідив сучасний український історик-академік В.Д. Баран[3,с.61-65].

Список джерел та використаній літератури:

1. Археологія Української РСР. - К., 1975. - Т. III.
2. Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1987.
3. Баран Володимир. Від ведів до українців. Науковий Вісник Українського університету міста Москви. - М., 2001. - Т. I.
4. Барсов М. П. Очерки русской исторической географии. - Варшава, 1885.
5. Берштейн С. Б. Очерки сравнительной грамматики славянских языков. - М., 1961.
6. Берштейн С. Б. Взаимодействие языков Карпато-Дунайского ареала. В кн.: Карпатский сборник. - М., 1979. - №2.
7. Брайчевський М. Ю. Біля джерел слов'янської державності. - К., 1964.
8. Брайчевський М. Ю. До питання про так званий римський вплив в культурі древніх слов'ян. В книзі: Археологія. - К., 1951.
9. Бромлей Ю. В., Грацианская И. Н. Проблемы этнографического изучения культурной общности населения Карпат. В. кн.: Карпатский сборник. - М., 1976. - №2.
10. Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб., 1899.
11. Бучко Д. Г. Топоніміка хорватів у III-V століттях і у Давньоруський час. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.
12. Бучко Д. Г. Давньоруські елементи в топоніміці Покуття. - В кн: Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах. - К., 1986.
- Бучко Д. Г. Топоніміка хорватів у III - V століттях і у Давньоруський час. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.
- Железняк І. М. Гідроніми України й проблема слов'янського етногенезу. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.
- Марко Т. А. Давньоруські і староукраїнські топоніми, похідні від назв рослин. У кн: Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах. - К., 1986.
- Трубачёв О. Н. Названия рек Правобережной Украины. - М., 1968.
13. Бучко Д. Г. Топоніміка хорватів у III-V століттях і у Давньоруський час. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.
- Бучко Д. Г. Давньоруські елементи в топоніміці Покуття. В кн: Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах. - К., 1986.

- Железняк І.М. Гідроніми України й проблема слов'янського етногенезу. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.
- Марко Т.А. Давньоруські і староукраїнські топоніми, похідні від назв рослин. У кн.: Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах. - К., 1986.
- Трубацьов О.Н. Названия рек Правобережной Украины. - М., 1968.
- 14.Геродот. История в десяти книгах. - Л.,1972.
- 15.Грабовецький В. Історія Коломиї з найдавніших часів до ХІХ ст. Коломия "Вік", 1996. - Ч.І.
- 16.Довженко В.І. Об этнической принадлежности населения черняховской культуры. В кн.: Древние славяне и Киевская Русь. - К., 1989.
- 17.Железняк І.М. Гідроніми України й проблема слов'янського етногенезу. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.
- 18.Забелин І. История русской жизни с древнейших времен. - М., 1876. - Т.І.
- 19.Іванов В. О значении хеттского языка для сравнительно - исторического исследования. В кн.: Вопросы славянского языкознания. - М.,1957. - Вып. 2.
- Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М.,1964.
- 20.Ідзьо Віктор. Село Угринів Тисменицького району Івано-Франківської області в археологічній, історичній та мовознавчій традиції. - Івано-Франківськ "Сімік", 2010.
- 21.Ідзьо Віктор. Галицька держава ІІІ - ХІІ століття. - Львів "Камула", 2005.
- 22.Ідзьо В.С. Олег Ярославович Галицький (Настасич) - автор "Слова о полку Ігоревім". Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.ІХ.
- 23.Ідзьо В.С. Етногенез державності слов'ян і її локальний розвиток на території стародавньої України.(ІІ - Х ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.І.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність та зародження і становлення християнства на території України. "Агенція Релігійної Інформації". - Львів, 2001.
- 24.Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
- 25.Козак Д.Н. Памятники рубежа и первых веков нашей эры в Поднестровье и в Западнм Побужье. В кн.: Славяне Днестра и Дуная. - К., 1983.

- 26.Латышев В.В. Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе. - ВДИ.- М.,1948.- №3.
- 27.Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. - ВДИ. - М., 1947. - №.2.
- 28.Лонгінов А.В. Червенские города. - Варшава, 1885.
- 29.Лякушкин Н.И. К вопросу о культурном единстве славянства. В кн.: Исследования по археологии СССР. - Ленинград, 1961.
- 30.Макря М. Славянский могильник в Сомешени. - Бухарест "Дакия", 1958. - ТП.
- 31.Максимович М. А. О значении слова Троян упоминаемого в "Слове о полку Игореве". - М., 1877.
- 32.Марко Т.А. Давньоруські і староукраїнські топоніми, похідні від назв рослин. У кн.: Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах. - К., 1986.
- 33.Мотаева И.Е. Библиографический указатель работ по украинским говорам Карпатского ареала опубликованных в СССР с 1946 по 1969 года. В кн.: Карпатская диалектология и ономастика. - М., 1972.
- 34.Наумов Е.П. Рецепция поздней античности в древній Сербии и Хорватии. В кн.: Балканы в реконструкции Средиземноморья. Тезисы и предварительные материалы к симпозиуму. - М., 1986.
- 35.Никитский А. И. Почерк внутренней истории Пскова. - Спб., 1873.
- 36.Нидерле Л. Славянские древности. - М.,1956.
- 37.Овидий. Печальные песни. В кн.: В.В.Латышев. Известия древних писателей. ВДИ. - М., 1949. - №2.
- 38.Очерки истории СССР, Кризис рабовладельческой системы и зарождение феодализма на территории СССР в III - XIII вв. - М., 1958. - Т.П.
- 39.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1896.
- 40.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1896.
- Славяне и их соседи в конце I тысячелетия до н.е. - первой половине I тысячелетия н.э. - М., 1993.
- 41.Петрушевич А.С. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов,1887.
- 42.Погорелов В.П. Болгаризмы в карпаторусских говорах. - Братислава, 1939.
- 43.Ременников А.М. Борьба племён Подунавья с Римом в первой половине IV века н.э. - Казань,1990.

- 44.Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII - XIII вв. - М., 1982.
- 45.Рыбаков Б.А.Русские летописцы и автор Слова о полку Игореве. - М., 1972.
- 46.Рыбаков Б.А. Мир русской истории. - М.,1979.
- 47.Сасинек В.Ф. Истоия Угорщины. - Спб., 1867.
- 48.Седов В.В. Очерки по Археологии славян. - М.,1994.
- 49.Свод древнейших письменных известий о славянах. - М.,1991.
- 50.Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини I тисячеліття н. е. - К., 1960.
- 51.Сюзюмов М.Я. К вопросу о процессах феодализации в Римской империи. ВДИ. - М.,1955. - №1.
- 52.Татищев В.Н. История Российская. - М., 1964. - Т.I.
- 53.Тацит К. О происхождении германцев и местоположении Германии. Собрание сочинений в двух томах. - Л.,1969. - Т.I.
- 54.Тацит Корнелий. Сочинения в двух томах. - Л., 1969. - Т.I.
- 55.Третьяков П.Н. Восточнославянские племена. - М., 1953.
- Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
- 56.Трубачев О.М. Ремесленная терминология в славянских языках. - М., 1966.
- 57.Трубачев О.Н. Ранние славянские этнонимы - свидетели миграции славян. Вопросы языкознания. - М., 1974.- №6.
- 58.Филин Ф.П. Формирование языка восточных славян. - М., - Л., 1962.
- 59.Шафарик П. Славянские древности. - М., 1848. - Т.II.
- 60.Шахматов А.А. К вопросу об образовании русский наречий и русских народностей. - НЖМНП. - Спб.,1899. - №4.
- 61.Zosimi. Scriptores historiae Augustae. - Т.II.
- Прокопий из Кесарии. Война с готами. - М., 1950.
- 62.Kiraly P. Dacia provincia Abgisti. - Nagybaeskereg, 1894.
- Beus I. Jos o problemu formiranja feudalnih drzava u Juznih Slavena. In: Radovi. - Zagreb, 1976.- №8.
- 63.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. - Weimar Verlag des Geographischen Institut,1848. - Karta.
- Ідзьо Віктор. Basternae-Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.). - Івано-Франківськ "Сімік", 2010. - 132с.

РОЗДІЛ V.

Культурно-християнський розвиток на території Галичини в III-XIII століттях

Територія Галичини, являється складовою частиною Центральної Європи де знаходиться межа західної та східної як язичницької так в подальшому і християнських культур[50,с.151-153; с.27-30, с.18-22].

Ріка Дністер, що протікає через всю Галичину, є одним із найстародавніших водних артерій Європи, по басейну якої віднайдені стародавні язичницькі та християнські пам'ятники. Басейн ріки Дністра завжди був у пристальному погляді християн починаючи вже з III століття нашої ери. Власне на прикладі регіонів Карпато-Дністровського регіону можна проаналізувати процес становлення християнства в Центральній Європі і зокрема на території Українського Прикарпаття та Подністров'я. Багаточисельні ранньохристиянські пам'ятники збереглися до нашого часу в гротах, скалах та печерах по долинах Дністра та на його притоках[30,с.118-131; 35,с.11-28; с.17-23.

Ріка Дністер бере початок в Карпатах і тече з півночі на південь через всю Галичину, зв'язуючи тим самим степи Південної України з регіоном Карпат і Прикарпаття[3,с.13;с.23-31; 22,с.163-

173; с.2-4-218].

Мал.1.Подністров'я за свідченням давньогрецького картографа II століття нашої ери Клавдія Птолемея.

По берегах Дністра в різні часи проживали різноманітні європейські народи: даки, кельти, готи, слов'яни, які створили

тут в подальшому дако-слов'янську, кельто-слов'янську, гето-слов'янську, суто слов'янську язичницьку та ранньо-християнську культуру[24,с.191-194;26,с.203-204;с.204-218; 29,с.282-301; с.10-16; с.39-46; с.24-32;с.29-47; с.64-75; 30,с.118-131].

На початку III століття в Подністров'я прийшли готи, які стали в цьому регіоні Європи біля витоків ранньо-християнської культури[31,с.123-124; с.116-118].

З їх присутністю в Подністров'ї в III столітті нашої ери вчені пов'язують велику кількість поселень та городищ, могильників, культових ранньо-християнських пам'яток, які в Прикарпатті та Подністров'ї складали виразні компоненти черняхівської культури, які датуються III-IV століттями нашої ери і яку пов'язують з готами-християнами[9,с.20-23].

Мал.2. Християнські старожитності хрестики III-IV століть готів Подністров'я.

Зокрема львівський археолог В.В. Войнаровський виявив у готських поселеннях і могильниках Подністров'я III-IV століть ранньо-християнські, символи-хрестики та інші артефакти раннього християнства Подністров'я[9,с.20-23;с.20-21,с.26; 14,с.87; 15,с.56-57;15,с.87-88; с.123-124; с.87-89;с.116-118].

Слід наголосити, що археологічні християнські джерела з Подністров'я, які чітко пов'язуються з готами-християнами доповнюються і греко-римськими та ранньо-візантійськими джерелами III-IV століть. Так у 313 році, коли християнство в епоху політичної та релігійної діяльності імператора Костянтина стало державною релігією Римської імперії, воно також охопило і території, які прилягали до неї: Дакію та Подністров'я. Греко-римські джерела зокрема наголошують, що християнство було ще раніше, тобто у III столітті прийняте готами. Так костянтинопольський єпископ IV століття Епіфаній засвідчував, що до офіційного проголошення імператором Костянтином християнства в Римській імперії на початку III століття в Скіфії та Готії активно діяли християнські місіонери. В Подністровській Готії навернув у християнство готів християнський місіонер та перший їх єпископ - Авдій. Власне він створив у готів Тіраса-Дністра у 250-280 роках Готську єпископію і став першим християнським єпископом готів Подністров'я. Власне єпископ Авдій за свідченнями Епіфанія: "...огласив християнським вченням багатьох готів і з тих пір у готів (Подністров'я наш курсив) виникли печерні монастирі, гуртожитки для новонавернених християн..."[73,с.15-42; 9,с.20-23; с.20-21, с.26].

У епіграмі римського поета Альцима Авіта "До благочистивого союзу Христового" подано перелік народів, в тому числі й "готів і слов'ян Подністров'я, які пізнали Бога..."[73,с.15-42].

За свідченнями античних і римських авторів, першими хто був навернений в християнство під час "готських воєн з Римом" у III-IV століттях, були остготи, карпи, бастарни та інші народи Подністров'я. Слід наголосити, що у період черняхівської культури, в перших століттях нашої ери у Подністров'ї і Посяні нараховується кілька етнічних груп, у політичній та релігійній етнокультурі яких домінують, готи-християни, оскільки всю готську політичну владу Подністров'я очолював з 218 по 250 роки готський король Остгота, який як вважають вчені, в останні

роки свого життя в 250 році, прийняв християнство, і очолив готську християнську державну організацію Подністров'я у якій першим християнським єпископом Подністров'я був Авдій [73,s.15-42].

Готи в Подністров'ї у III-IV століттях, за свідченнями дослідника Х. Вольфрама, дійсно складали добре організовану військово-політичну і очевидно культурно-християнську силу, здатну не лише утримувати у покорі місцеві слов'янські народи, але й проводити в його середовщі місіонерську християнську діяльність. Насиченість германського прошарку у Подністров'ї і наявність у нього християнства, аріанського зразку, говорять про могутність готської християнської культури Подністров'я [18,c.65-70; 9,c.20-23; c.20-21, c.26].

Як наголошують дослідники В. Буданова, К. Тищенко, що кам'яні хрести, хрестики на всіх скелях і печерах Прикарпаття і Подністров'я, відкриті на Дністрі поблизу сіл Зелений Гай і Книсело, на яких зафіксовані ранньо-християнські готські хрести, цілком можливо поставити на початку готського християнства III-IV століть регіонів Подністров'я в черняхівсько-християнську епоху. Зафіксовані ранньохристиянські атрибути які відносяться до III-IV століть, як і культові ранньо-християнські святилища з племінними ідолами на яких просто вирізьблювались ранньохристиянські (гото-черняхівські) хрести, як головний знак християнського релігійного культу Подністров'я, говорять, що III-IV століття символізують про ранньо-християнську епоху цього регіону Європи. Таким чином наголошують дослідники В. Буданова та К. Тищенко: “ готи-християни (черняхівці) з 210 по 375 проживати в Подністров'ї і очевидно Посянні, де засновують місцеву християнську цивілізацію типу, Готське християнське королівства з містами, ремісничими, господарсько-економічними та культурно-християнськими центрами, ранньо-християнською релігійною організацією, яку очолював єпископ. І хоча проживання готів-християн у Подністров'ї було недовготривалим, всього близько півтора століття, готи-християни зуміли, своїми ранньо-християнськими похованнями в черняхівській культурі, в яких присутні християнські символи, християнські рудименти, наскельні християнські символи, готські хрести, печерні ранньо-християнські культові споруди, залишити

помітний слід в раньо-християнській культурі Карпат, Подністров'я і Посаяння III-IV століть ношої ери”[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Це підтверджував і готський історик Йордан, який наголошував: “ що готи переміщаючись по Подністров'ю всюди возили перевізні розбірні церкви. Проживаючи довго по берегах Дністра, готи облаштовували свої церкви в гротах і печерах в берегах Дністра та інших рік”[21,с.34-35, с.72-77, с.274-275].

Готи першими серед народів Посаяння та Подністров'я у III-IV століттях прийняли християнство, щоправда, у формі аріанства, організували Дністровську єпископію. Перший єпископ Подністров'я - Авдій(260-320рр.) - хрестив готів та слов'ян. Наступний єпископ Вульфїла, готський єпископ Подністров'я у 341-383 роках, був першим перекладачем Біблії в Подністров'ї, готською мовою. Слід наголосити, що текст перекладу готської Біблії “Codex argenteus” зберігся до тепер[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Важливим культурологічним висновком є те, що слов'яни вперше запізналися з християнством ще у III-IV століттях в Подністров'ї за посередництвом саме готських християнських місіонерів, які поширювали Христове вчення на північ від Дунаю та по басейнах рік Сяну та Дністра. На це вказує слов'янська християнська термінологія, що дісталася стародавнім слов'янам через готське посередництво. Такі терміни, як церква, хрест, піп, піст, сатана є готськими і співпадають з буквами готського рунічного алфавіту[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Мал. 3. Наконечник готського списа знайдений на Волині з рунічним написом готською мовою “tilarids”, що означає - нападник.

На це вказує і найвідоміша готська археологічна знахідка з української Волині з рунічним написом готською мовою “tilarids”, що у перекладі на українську мову означає “нападник, наїздник”[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Дослідники В. Буданова та К. Тищенко також вважають: “ що в III-IV століттях християнство у суспільстві та державі готів, що проживали на територіях України: Подніпров’я, Подністров’я, Волині було елементом готської ідеології та готського християнського суспільного устрою”[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Слід наголосити, що твердиня Мангуп в Криму, куди в другій половині IV століття нашої ери переселились готи-християни із Подністров’я, була закладена готами-християнами, як культова споруда-церква. Як, засвідчив Йордан, такі самі церковні споруди, які готи використовували в Подністров’я, вони застосовували і в свою подальшу християнську епоху в Криму. Прийшовши в Крим вони і тут у другій половині IV століття заклали готську християнську культуру. За свідченнями археологічної науки, в гірському Криму виявлені тотоджні ранньо-християнській культурі Подністров’я, наскальні “готські хрестики” та ранньо-християнські печерні готські комплекси [17,с.56].

Таким чином ранньо-християнська культура Дністра III-IV століть є історична реальність, оскільки Дністер, як велика ріка, був відомий ще античним авторам, які називали його Тірасом й тому готи поселившись в довго проживаючи на Дністрі, зафіксували сліди ранньохристиянської культури в Подністров’ї [9,с.20-23; с.20-21, с.26].

На початку I століття нашої ери в Карпато-Дністровський регіон приходять римляни, які спочатку за давньогрецькою традицією, називали Дністер - Тірасом, зокрема римські літописці перших віків нашої ери, такі як: Страбон, Пліній Старший, Птолемей[2,с.7; с.118-125; с.86-89; с.13-138].

З кінця III початку IV століття нашої ери римські джерела називають ріку Дністром, про що згадує римський історик Амміан Марцелін в 330 році нашої ери[24,с.191-192; 29,с.282-301; с.10-16; с.39-46; с.24-32;с.29-47; с.64-75; 30,с.118-131].

В II столітті нашої ери римський імператор Траян покорує даків і кордони Римської імперії наближуються до регіону

Дністра. Свідчення зафіксовані в “Слові о полку Ігоревім” наголошують: “ про благодатні віка Троянові...” ще навіть в XII столітті[22,с.163-173; с.204-218; 51,с.23-25].

Між жителями римських східних провінцій і племінними об'єднаннями: бастарнів, карпів, готів, які проживали в Прикарпатті та Подністров'ї виникають не тільки торгово-економічні, але й релігійно-культурні відносини[68,с.28].

В період між III-IV століттями нашої ери християнами ставала велика кількість римських легіонерів, що дало можливість римському імператору Костянтину, опираючись на християнське військо, ввести християнство, як державну релігію в Римській імперії. В цей же час велика кількість римських легіонерів та купців, що була розміщена в регіоні Подністров'я, вступила в торгово-економічні та політичні відносини з язичницьким населенням Галичини. Християнські місіонери проникають не тільки в завойовані Римом землі, але і на суміжні території. Не дивлячись на переслідування в центрі Римської держави християнство в I століттях вже мало великий вплив в усій Римській імперії так і прилягаючих до імперії землях, де воно намагалося концентруватися із-за близькості до метрополії [10,с.12-19; 61,с.12-24].

За таких обставин можна наголосити, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я в III-V століттях нашої ери йшло декількома шляхами: із Посяння від готів, які вводили його через Іллірію в Паннонію, про що наголошувалось вище та з Риму через римську провінцію “Дакія”. Джерела засвідчують, що апостолом, який проводив християнство в слов'ян в тому числі і в населення Прикарпаття та Подністров'я в I столітті нашої ери - був святий Павло. Він був також і апостолом, який рукоположив святого Андроніка першим слов'янським єпископом. Русь, наголошував автор “Повісті минулих літ” Нестор: ” прийняла слов'янську писемність з Паннонії та Іллірії та Подністров'я” [28,с.225-275; с.214-251].

Можна наголосити, що першим учителем християнства в Центральній Європі і зокрема регіонів Прикарпаття та Подністров'я був святий Павло, функції якого продовжив рукоположений ним перший єпископ-гот Авдій(260-340рр.), наступним готським єпископом Подністров'я у 341-383 роках, був

єпископ-гот Вульфїла, який був перекладачем Біблії в Подністров'ї, готською мовою[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Дальше готи переселяються в Крим і в кінці IV століття, з 384 року стає вже суто слов'янський єпископ Подністров'я, в пізньоримський час, коли капи-хорвати Карпато-Дністровського регіону стали незалежні й могутні, святий Андронік[44,с.23-25].

Візантійські джерела VI-X століть нашої ери, зокрема праця візантійського імператора Костянтина Багрянородного "Про управління імперією", наголошує: " про послідовну політичну діяльність Візантійської імперії у питанні християнізації регіонів Прикарпаття та Подністров'я. К. Багрянородний наголошував: " що у 680 році були хрещені всі хорвати місіонерами з Риму" [5,с.375-376].

Дальше вже в IX столітті візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства серед народів проживаючих на Дністрі. Він також наголошував, що тут в сивому минулому християнство проповідувати готи[81,р.213-214].

В IX столітті християнізація Подністров'я вже проходила під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких костянтинопоський патріарх Фотій відіслав у 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фортія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, що проживали в Прикарпатті та Подністров'ї. Німецький вчений Ф. Загіба вважає, що велико-моравські, панонські і дністровські слов'яни були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці князя Ростислава поширювали християнство по всій Центральній Європі[76,с.23-58].

Французський вчений В. Карташов вважає, що християнство в Подністров'я проникло із Велико-Моравської держави[46,с.447; с.78-79].

В документі папи римського Йоана XIII від 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Празького єпископства, зауважено: " що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях

Болгарії та Русі, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї"[75,p.75-76].

В праці Костянтина Багрянородного "Про управління імперією" ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Галичини. Згідно свідчень К. Багрянородного: " Велика чи Біла Хорватія була в постійній сфері політичного та релігійного впливу Візантійської імперії. В час написання твору (VII-X ст.) вона була ще не хрещена, очолювалась своїм великим князем, мала кінне і піше військо". Хоча, в іншому місці свого твору К.Багрянородний наголошує: " в VII столітті частина ховатської знаті була хрещена священниками із Риму, однак в цілому на сьогоднішній час вона очолюється нехрещеним князем. Її територія знаходилася, за Багібарією (Карпатами), за турками (угорцями), проходила по території Прикарпаття та Подністров'я, де в нижньому Подністров'ї Велика чи Біла Хорватія межувала з паначитами (печенігами). На Заході прикодонною рікою Великої чи Білої Хорватії була ріка (Бісла) Вісла"[5,c.375-376].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Ховатії Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування як великої держави. З джерел ми знаємо, що цей процес проходив з V по X століття. За свідченнями джерел, ситуація змінилася в 869 році в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравської держави, яка стала християнською країною в Центральній Європі[77,s.28-27; 68,c.127].

Спочату князь Святополк моравський, а в подальшому князь Ростислав моравський почав активно поширювати християнство в Словачію (Нітранський регіон), Закарпаття та в Велику чи Білу Хорватію. В цей час в Прикарпатті та Подністров'ї (Великій Хорватії) йшов процес становлення християнства за західним зразком, однак цей процес не був закріплений із-за падіння Велико-Моравської держави, яка була знищена язичниками-уграми[67,c.22].

Однак, невикликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, як і сусідня Польща знаходилась під впливом римських християнських місіонерів, які створили єпископський

центр в Перемишлі[36,с.4-38; 77,с.12-18], і в Галичі, що підтверджують археологічні дослідження[56,с.12-34].

Можна наголосити, що на території Галичини християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані джерела дають право зробити висновки, що християнство в Галичину проникло двома шляхами: з заходу - із Велико-Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії[36,с.4-38; с.55-63; 32,с.12-18; с.16-23].

Археологічні дослідження в перемишльському замку, які провів археолог А. Жакі, дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овальні аспіди, характерні для перед-романських церковних будівель Західної Європи, які схожі на краківську ранньо-християнську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені визначили її як ранньо-християнську культову споруду (церкву) [77,с.28-27; 68,с.127].

Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотириохкутний фундамет будівлі, яка як вважає А. Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому як резиденція. На місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу [77,с.28-27; 68,с.127].

**Мал. 4. Єпископський центр в Перемишлі у IX столітті. П
Мал. 5. Печатка перемишльського єпископа IX-X ст.**

Аналіз археологічних джерел від Сяну до Дністра дають право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія уже на початку X століття була християнізована місіонерами з Західної Європи. Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Прикарпаття і Подністров'я знаходилося під впливом Празької єпископії. Її приходи знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях[68,с.128-129].

В X столітті землі Великої чи Білої Подністровської Хорватії попадають спочатку з 907-911 років під господарсько-економічний, а з 993 року під політичний вплив Київської Русі. Внаслідок прийняття Київською Руссю в 988 році християнства із Візантійської імперії і входження Подністровської Хорватії в політичну та культурно-релігійну структуру Київської Русі в 993 році, починається переорієнтація Прикарпатсько-Дністровського регіону з західного на візантійське християнство. Цю переорієнтацію великі київські князі проводили насильницькими методами[14,с.87-88; с.225-276; с.214-251].

Такий шлях становлення та розвитку християнства в Прикарпатті та Подністров'ї з III по IX століття підтверджується археологічними дослідженнями. Про існування християнства в племен черняхівської культури у III-IV століттях в Подністров'ї вказує археолог В. Войнаровський[15,с.87-88; с.123-124].

В результаті його досліджень в Подністров'ї виявлені поховання з труположенням по християнському зразку.

На поселеннях черняхівської культури IV-V століть нашої ери Чорнівка 1, на Буковині, була знайдена пряслиця із обломка амфори, де зображено три хреста, а також кам'яна форма для відливання натільних хрестиків[10,с.12-23].

Питаннями зародження християнства в перших віках нашої ери на території Галичини в племен черняхівської культури займалися також дослідники І. Винокур[10,с.10-16; 61,с.14-19], Є. Симонович та М. Чубатий, які вважали, що це питання слабо вивчене і його необхідно належним чином вивчати[61,с.14-19; 68,с.73-74].

Попробуємо реконструювати зародження ранньо-християнських культових готський храмів III-IV століть нашої ери в Прикарпатті

та Подністров'ї. В римський час ці ж ранньо-християнські культові готські храми в (IV-V ст.) зароджуються готами в Криму, куди вони переселились з Подністров'я[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Готські християнські церкви знаходились в гротах та печерах, вони зафіксовані і відомі сучасній історичній науці[2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138].

Такі ж гроти та печери облаштовані під ранньо-християнські культові споруди, виявлені на Дністрі, що зафіксовано археологічними дослідженнями[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

В 1988 році археологічною групою експедиції “Дністер”, поблизу села Стінка Тернопільської області, був відкритий печерний ранно-християнський готський храм вирубаний в вапняковій породі[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

В плані храм має трапецивидну форму з входом з західної сторони з вітварем і двома притворами в східній частині. В середині культової споруди знаходяться як християнська так і язичницька символіка[2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138].

Біля вітваря проглядається солярний знак у вигляді свастики, а також докириличні і латинські букви, а також барильєфне зображення пригаючого звіря[12,с.207].

Мал. 6. Готська церква III століття в облаштована в печері на березі Дністра.

На стародавньому пам'ятнику черняхівської культури (III-IV ст. н. е.), були знайдені фрагменти посуду, на якому збереглися ранньо-християнські знаки, які засвідчені в ранньо-християнському храмі біля села Стінка[65,с.176].

Мал. 7. Готський хрест з культової споруди III-IV століття з Подністров'я.

Не виключена ймовірність, що печерний храм біля села Стінка на Дністрі появився в III-IV століттях нашої ери[2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138].

Цілком ймовірно, що такі печерні ранньо-християнські храми поклали основу печерним християнським монастирям Дністровського регіону, таким, як: Бакота, Непоротово, Лядово, Ципів, Сахарна і ряд других, що ще слабо досліджені в басейні Дністра[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Сучасній науці відомо, що ці ранньо-християнські печерні монастирі виникли на базі язичницьких святилищ. Так в Бакоті, до виникнення скального монастиря були язичницькі капища в III-IV століттях нашої ери, як в печерах так і на поверхності[2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138].

Сам християнський монастир відомий своїм активним життям починаючи з XI століття. Розвиток становлення цього християнського пам'ятника з римського часу до епохи Галицької держави знаходиться на стадії вивчення. На протязі I тисячоліття нашої ери на території Подністров'я та всієї Галичини функціонує ряд язичницьких святилищ. Ці пам'ятники досліджені археологом Б. Тимошуком в Чернівецькій області:

Кулішівка, Бабин, Нагоряни, Зелена Липа. В Тернопільській області: Заповідник Медобори на Збручі поблизу с.Городниця, гори Боги і Звенигород, і цілий ряд других[1,с.3-7; с.32-39].

До їх числа слід віднести святилище біля села Монастирок Тернопільської обл., розташоване в гроті. Пред гротом знаходиться язичницький вівтар. Кам'яна плита на трьох опорах. Де відбувались жертвоприношення. Пізніше це капище було перероблене в ранньохристиянський храм. В гроту бала облаштована церква, а на вівтарі був видовбаний хрест[3,с.13; с.23-31].

Про конфлікти між язичництвом та християнством ще в III-IV століттях нашої ери говорять археологічні дослідження. Так на могильниках черняхівської культури спостерігається процес розриття могил з трупоположенням, що може говорити, що язичники постійно оскверняли християнські могили[4,с.13-15; с.176-179; с.48-55].

Ця боротьба між язичництвом та християнством загострюється після прийняття християнства і в Велико-Моравській державі і в Київській Русі. В Київській Русі вона доходить до невеликої локальної війни з Хорватським князівством і закінчується приєднанням Придністровських земель і проведення християнізації у хорватів за візантійським зразком. Велику проблему в процесі християнізації створила велика кількість язичницьких культових святилищ, які користувались підтримкою місцевого населення [2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138].

Християнська церква повела з ними боротьбу. Для цього в ті місця, де вони активно функціонували направлялись монахи-схимники, які поселялись на території цих святилищ і витісняли з відтіля язичницьких жреців[2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138].

Так наприклад на території села Одаїв Івано-Франківської області, експедицією “Дністер” був зафіксований печерний комплекс, де знаходились язичницькі культові капища, які функціонували з дуже стародавніх часів до епохи Київської Русі, як засвідчують археолгічні джерела. Серед цих печер слід виділити один грот, який називається “гротом Монаха”[26,с.203-204; с.204-218].

Така назва за ним закріпилась серед місцевого населення села Одаїв і других розміщених поряд населених пунктів. В

Чернівецькій області, поблизу села Комарів експедицією “Дністер” було досліджено в скалі “Христища” напроти Бакотського печерного монастиря язичницьке капище під назвою “Турецька хата”[2,с.7; с.118-125; с.86-89; с.13-138].

Окрім жертовника і крісел вирубаних в вапняковій породі віднайдені пази для вміщення дерев’яних конструкцій, що може говорити про те, що це святилище було перероблене в житлове приміщення для християнських монахів-схимників. Шурф біля підосви скали під капищем виявив керамічний матеріал перших віків нашої ери та епохи Галицької Русі[66,с.56-65].

Мал.8.Печерний язичницький та ранньо-християнський комплекс “Монастир” на річці Бистиця в Івано-Франківській області.

В 1999 році були проведені дослідження на притоці Дністра, ріці Бистриці, на якій як вважають вчені проживало племінне об'єднання Бастарнів, оскільки співзвучність назви ріки і племінного об'єднання: “Бистр” і “Бастар” відповідає етно-назві - Бастанів, віднайдені культові язичницькі святилища яких віднайдені і на Бистриці[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Тут же, навпроти села Ямниця, знаходився язичницький та ранньохристиянський культовий центр, відомий під назвою “Монастир” який за свідченням археологічних старожитностей, належав племінному об'єднанню черняхівців-християн бастарнів [4,с.13-15; с.176-179; с.48-55; 10,с.12-19; 61,с.12-24].

Згідно свідчень російського історика XVIII століття В.М. Татищева: ” слов'янський цар Славен відходячи з Дунайського регіону на рівнину залишив в цьому регіоні сина Бастарна з своїми племенами від назви якого їх називають бастарнами”[64,с.6-8].

Таким чином на ріці Бистриця, поблизу села Ямниця Івано-Франківськ області, на північному склоні Вовчинецьких гір в скалі, висота якої приблизно 20 метрів було віднайдено стародавнє святилище. На вершині скали зафіксована культова площадка овальної форми, з якої добре проглядається долина ріки Бистриця. В скалі віднайдено декілька печер у яких видні сліди обробки. У місцевого населення сіл Вовчинець, Угринів, Ямниця, Тязів, Єзупіль і других, це місце називається “Монастир”. Якщо врахувати, що неподалік знаходиться село Кринос на горі якого віднайдено центр стародавнього Галича, із якого по ріці Лукві, а потім по Дністру і Бистриці, яка в нього поряд впадає можна було швидко сполучатися, то без сумніву “Монастир” з точки зору великого культового центру міг мати в стародавні часи велике значення. Дослідження даного пам'ятника, дають нам право наголошувати, що “Монастир” велике язичницьке святилище, яке переросло в ранньохристиянський монастир[4,с.13-15; с.176-179; с.48-55].

Поки що окрім упомянутих ранньохристиянських культових пам'ятників в Галичині археологічно виявлено дуже мало, що дає право говорити, що вони мали вплив на розвиток християнства не тільки на регіон ріки Бистриця, а можливо й на регіон Верхнього Дністра.

Мал.9.Реконструкція загального вигляду “Монастиря” в язичницький та християнський час зі сторони ріки Бистриця дослідника Г.Ю.Гриценка в Івано-Франківській області.

Дане питання потребує подальшого дослідження, та очевидно, що християнські печерні монастирі починають функціонувати в Подністров’ї після витіснення язичницьких жреців з їх капищ християнськими місіонерами. Таке бистре становлення християнства в Прикарпатті та Подністров’ї можна пояснити тим,

що дана територія була контактною зоною різних народів і держав. Тут здавна проходила боротьба за сфери впливу, в тому числі і релігійного між римським та візантійським християнством. Слід зауважити, що скальні монастирі на Дністрі дуже схожі на римські християнські культові храми перших віків нашої ери, що дає нам право наголошувати, що з самого початку до епохи Київської Русі Прикарпаття та Подністров'я входило в сферу римської християнської церкви. Власне цим і можна пояснити велику кількість печерних монастирів і храмів на території Галичини[25,с.118-161].

Після включення стародавньої Галичини в етно-політичну структуру Київської Русі тут починає домінувати візантійський вплив церковної організації Костянтинополя. Сюди із Костянтинополя починають прибувати християнські місіонери, які підтримані структурою влади Київської Русі розпочали боротьбу проти язичників. Все це привело до того, що західно-римський вплив, як і язичницький почав мати менший вплив в вивчаємому нами регіоні. Навіть за таких обставин язичницькі культові центри збереглися. Про це говорить той факт, що в XI-XII столітті в таких місцях, як Медобори на Збручі, на вершинах гір Богит та Звенигород, існували могутні язичницькі культові центри. Окремі язичницькі святилища були розпорошені по всьому Дністровському регіоні[65,с.176-181].

Таким чином Прикарпаття та Подністров'я, як складова частина Центральної Європи з III-IV століть нашої ери входило в зону поширення християнства. Після розпаду Римської рабовласницької імперії починається масове проникнення християнських місіонерів в регіон Прикарпаття та Подністров'я. Власне з цього часу і спостерігається процес вмикнення печерних ранньохристиянських храмів. Цей період в історії християнства добре вивчений в Криму, та недостатньо вивчений в Прикарпатті та Подністров'ї. Не виключено, що ряд скальних скальних і печерних ранньо-християнських пам'яток на Дністрі зароджуються ще в перші віка нашої ери. Приймаючи до уваги настінні християнські знаки, до цього часу можна відносити печерну церкву біля села Стінка[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Після прийняття християнства в Києві в X-XI століттях активізувалася боротьба з язичництвом, особливо на віддалених

землях[12,с.206]. Оскільки в багатьох місцях ще збереглися язичницькі капища, церква направляє для боротьби з ними монахів-схимників. Ці монахи поодинокі і невеликими групами селяться в культових місцях в основному в гротах та печерах і витісняють з відтіля язичницьких жреців. Таким чином прослідковується становлення християнства в Прикарпатті та Подністров'ї, як ключовій частині Центральної Європи, що може говорити, що в басейн Дністра християнство проникло в пізньоримський час[10,с.12-19; 61,с.12-24].

На протязі століть йшла активна боротьба між язичництвом та християнством, яка завершилась перемогою християнства. Культові християнські пам'ятники в гротах, скалах та печерах цілком могли зберегтися по усьому басейну Дністра і потребують подальшого дослідження, як джерела по історії розвитку та становлення християнства в Прикарпатті та Подністров'ї. Офіційне прийняття християнства в Україні-Русі по візантійському зразку відбулося в 988 році. Однак деякі письмові та археологічні джерела засвідчують, що християнство на вивчаємій нами території, зокрема регіоні Прикарпаття та Подністров'я, має більш глибокі корені. Власне на прикладі Українського Прикарпаття та Подністров'я можна прослідкувати процес становлення християнства в Центральній Європі і зокрема на території України. Багаточисельні пам'ятники збереглися до нашого часу в гротах, скалах та печерах по передгір'ях Карпат та долинах Дністра і його притоках[10,с.12-19; 61,с.12-24].

За таких обставин можна наголосити, що християнство в Подністров'я в III-IV століттях нашої ери йшло двома шляхами: із Риму через Дакію і через Іллірію в Паннонію у Прикарпаття та Верхнє Подністров'я[68,с.28].

Такий шлях становлення та розвитку християнства в Прикарпатті та Подністров'ї підтверджується археологічними дослідженнями. Про існування християнства в племен черняхівської культури вказує археолог В. Войнаровський. В результаті його досліджень в Подністров'ї виявлені поховання з трупоположенням по християнському зразку. На поселеннях черняхівської культури IV-V століть нашої ери Чорнівка 1, на Буковині, була знайдена пряслиця із обломка амфори, де зображено три хреста, а також кам'яна форма для відливання

натільних хрестиків[15,с.87; с.123-124]. Питаннями зародження християнства в перших віках нашої ери в племен черняхівської культури, як наголошувалось вище активно займався український дослідник І. Винокур[10,с.12-19] і російський дослідник Є. Симонович[61,с.12-24].

Дослідники у свої дослідженнях наголошували: “що поховання з трупопокладеннями близькі до погребального обряду християнського зразку, а отже зародження християнства на основі готського-черняхівського християнства в Прикарпатті та Подністров’ї в III-IV століттях, є очевидною реальністю[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Попробуємо реконструювати вірогідність існування ранньохристиянських культових храмів перших століть нашої ери. В Прикарпатті та Подністров’ї. В римський час в Криму християнські церкви знаходились в гротах та печерах, вони зафіксовані і відомі сучасній істопичній науці[68,с.73].

Такі ж гроти та печери облаштовані під ранньо-християнські культові споруди, виявлені на Дністрі, що зафіксовано археологічними дослідженнями поблизу села Стінка Тернопільської області, був відкритий печерний ранньохристиянський храм вирубаний в вапняковій породі. В плані храм має трапецивидну форму з входом з західної сторони з вівтарем і двома притворами в східній частині. В середині культової споруди знаходяться як християнська так і язичницька символіка. Біля вівтаря проглядається солярний знак у вигляді свастики, а також докириличні і латинські букви, а також барильєфне зображення пригаючого звіря, а також язичницькі тамгоподібні знаки близькі до сарматських[2,с.7; с.118-125; с.86-89; с.130-138]. Докириличні знаки зафіксовані на фрагменті посуду знайденого на черняхівському поселенні знайденого на черняхівському поселенні поблизу села Бакота Хмельницької області. Грецькі та латинські песьмина були в користуванні серед варварських племен в римський час, про що свідчить чорноризець Храбр[13,с.20]. Уламок ліпного посуду з латинськими літерами був знайдений на поселенні Ріпнів 2 в верхів’ї Західного Бугу[8,с.21-29]. Приблизно такі ж знаки були зафіксовані в печерній церкві біля села Стінка. Цей культовий пам’ятник дуже

похожий на печерні ранньо-християнські храми знайдені в Криму, які датуються першими століттями нашої ери[68,с.73].

Не виключена ймовірність, що печерний храм біля с. Стінка на Дністрі появився в перших століттях нашої ери. Цілком ймовірно, що такі печерні ранньо-християнські храми поклали основу печерним християнським монастирям Дністровського регіону, таким, як: Бакота, Непоротово, Лядово, Ципів, Сахарна і ряд других, що ще слабо досліджені в басейні Дністра.

Сучасній науці відомо, що ці ранньо-християнські печерні монастирі виникли на базі язичницьких святилищ. Так в Бакоті, до виникнення скального монастиря були язичницькі капища в I віках нашої ери, як в печерах так і на поверхності[12,с.207].

Слід звернути увагу, що в Бакоті дослідники К.М. Мельник і В.Б. Антонович, які досліджували місце розташування монастиря вважали, що окремі з печер в урочищі “Монастирсько” використовувались в значно більш давні від XI-XII століття язичницькі часи[53,с.120]. Сам християнський монастир відомий своїм активним життям починаючи з XI століття, не виключено, що окремі ранньо-християнські церкви виникли в цьому місці ще в перших століттях нашої ери. Розвиток становлення цього християнського пам’ятника з римського часу до епохи Галицької держави знаходиться на стадії вивчення.

На протязі I тисячоліття нашої ери на території Галичини функціонує ряд язичницьких святилищ. Ці пам’ятники досліджені археологом Б. Тимощуком в Чернівецькій обл.-Кулішівка, Бабин, Нагоряни, Зелена Липа. В Тернопільській обл.-Заповідник Медобори на Збручі поблизу с.Городниця, гори Боги і Звенигород, і цілий ряд других[65,с.176]. До їх числа слід віднести святилище біля села Монастирок Тернопільської обл., розташоване в гроті. Пред гротом знаходиться язичницький вівтар. Кам’яна плита на трьох опорах. Де відбувались жертвоприношення. Пізніше це капище було перероблене в ранньохристиянський храм. В гроті бала облаштована церква, а на вівтарі в якій був видовбаний хрест. Не виключено, що цей ранньо-християнський храм виник в римський час[11,с.112-113].

Про конфлікти між язичництвом та християнством ще в I століттях нашої ери говорять археологічні дослідження. Так на могильниках черняхівської культури спостерігається процес

розриття могил з труположенням, що може говорити, про наявність християнських культових поховань. На думку дослідника В. Войнаровського в I століттях нашої ери в регіоні Подністров'я християнами, що боролися з язичниками були племена готів та даків. Слов'яни, на думку дослідника притримувалися язичницької віри[16,с.87; с.116-118].

Велику проблему в процесі християнізації створила значна кількість язичницьких культових святилищ, які користувались підтримкою галицького населення. Християнська церква повела з ними боротьбу. Для цього в ті місця, де вони активно функціонували направлялись монахи-схимники, які поселялись на території цих святилищ і витісняли з відтіля язичницьких жреців. Так, наприклад, на території селі Одаїв Івано-Франківської області експедицією “Дністер” був зафіксований печерний комплекс, де знаходились язичницькі культові капища, які функціонували з дуже стародавніх часів до епохи Київської Русі, як засвідчують археолгічні джерела. Серед цих печер слід виділити один грот прямокутньої форми видовбаний в гіпсовій породі який називається “гротом Монаха”[52,с2-10].

Така назва за ним закріпилась серед місцевого населення села Одаїв і других розміщених поряд населених пунктів. В Чернівецькій обл., поблизу села Комарів досліджено в скалі Христища напроти Бакотського печерного монастиря язичеське капище під назвою “Турецька хата”. Окрім жертовника і крісел вирубаних в вапняковій породі віднайдені пази для вміщення дерев'яних конструкцій, що може говорити про те, що це святилище було перероблене в житлове приміщення для християнських монахів-схимників. Шурф піля подошви скали під капищем виявив керамічний матеріал перших віків нашої ери і Київсої Русі[3,с.13; с.23-31].

З присутністю в регіоні християн збереглися назви: “грот Монаха”, “Христища” біля села Комарів Чернівецької області, “Монастириско” біля села Бакота Хмельницької області, та “Монастир”, що на Вовчинецьких горах в Тисменицькому районі Івано-Франківської області[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Проведені дослідження на притоці Дністра Бистриці, на правому березі, біля села Ямниця, Тисменецького району, Івано-Франківської області, на Вовчинецьких горах, на північному

схилі на висоті 70-80 метрів, де й зафіксовано скельну культову пам'ятку. Серед місцевого населення сіл: Ямниця, Угринів, Клузів, Тязів, Єзупіль та інших, дана пам'ятка має назву "Монастир". Слід зауважити, що скельне святилище знаходиться в восьми кілометрах від стародавнього Галича.

Розглянемо скельні печери над рікою Бистриця з точки зору наявності в давнину язичницького святилища і раннього християнського монастиря. Визначний дослідник язичницьких святилищ і ранньо-християнських монастирів Б. Тимошук вважає, що в Галицькій Русі скельні дохристиянські святилища були зайняті після витіснення язичників християнськими місіонерами[65,с.176-181]. Також Б. Тимошук наголошує, що в останній час на території Галичини відкриті і досліджені залишки язичницьких святилищ, які функціонували і в християнський час[66,с.56-57].

Дане стародавнє культове святилище має аналог з культовими печерними капищами-монастирями, які виявлені в останні роки в Дністровському регіоні. Археологічно, дані культові святилища недостатньо вивчені[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Пам'ятка під народною назвою "Монастир" являє собою скельний масив на північному схилі Вовчинецьких гір, з овальною площадкою культового призначення розміром 15х30 м., яка розташована на вершині цих скель. З її верхньої ритуальної площадки добре проглядається долина ріки Бистриця з розташованими поблизу селами: Угринів, Клузів, Ямниця, Тязів, Єзупіль. Ця площадка дуже добре освічується сонцем на протязі сонячного дня і дає право зробити припущення, що жреці язичницького капища віддавали перевагу сонячному культу [4,с.13-15; с.176-179; с.48-55].

Більшість сучасних дослідників, в тому числі М. Бандрівський вважає, що в Галичині в дохристиянській релігії існував яскраво виражений космічний культ, в якому сонце вважалось, як верховне божество. Особливо воно проявлялось у хорватів. Про небесну суть цього знаку широко відомо в стародавній Європі. Ідея кола зафіксована в усіх релігійних культах Карпато-Дунайського басейну[6,с.20-24].

Нище площадки в стінному скелястому масиві висотою 15-20 метрів, який являє собою гіпсову породу, зверненому в бік

долини ріки Бистриця, розташовані печери карстового походження. Деякі з них мають сліди штучної обробки. Зафіксовано 5 печер глибиною віж 3 до 15 метрів карстового походження деякі із них мають сліди штучної обробки. Попередньо можна вважати, що скельний комплекс печер “Монастир” міг послуговувати в стародавні часи як сховище для первісних людей, пізніше, як релігійне святилище. На верху скелі знаходилась площадка для відправлення культів в честь сонячного бога, яке зафіксовано в стародавнього населення Прикарпаття і Продністров’я, що вірно було зазначено вченими XIX століття при вивченні слов’янської релігійної культури стародавньої Галичини[23,с.163-173; с.204-218].

Можливо в християнські часи цей скельний комплекс став притулком для монахів-схимників. Такі притулки відомі в басейні ріки Дністер[7,с.11-13].

Більшість сучасних дослідників, зокрема Б. Тимощук, який дослідив святилища стародавніх слов’ян, вважає, що переростання язичницьких релігійних центрів в ранньохристиянські, розміщених в скелястих масивах, цілком могло мати місце. Їх язичницькі назви, після прийняття християнства, ставали християнськими. Прикладом тому може послуговувати релігійний скельний комплекс поблизу села Ямниця, який із стародавніх часів відомий місцевим жителям під назвою “Монастир”[66,с.56-57].

Питання функціонування християнства в Західних областях України в римський час, поки що недостатньо вивчено, та сума виявлених християнських артефактів в черняхівській культурі, дають підстави вважати гето-християнську проблему реальною, що робить і реальним зародження християнства в Подністров’ї у III-IV століттях, що вселяє оптимізм у подальше вивчення християнської проблеми Подністров’я[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Подальший активний розвиток християнства вчені прослідковують в епоху Велико-Моравської держави (VIII-IX ст.). Вивчення розвитку християнства вна території Галичини в цей час, це питання, яке має велике значення для української християнської церкви, оскільки і до цих пір слабо вивчене. Безсумнівно, що його з’ясування слід прослідковувати через призму релігійних зв’язків західного слов’янства з стародавньою

Галичиною на зорі її політичного життя. Власне сьогодні з'ясування питання єдиного християнства в Галичині повинно складати основне завдання сучасної української релігійної історіографії. Нам відомо, що в IX, X, XI, XII та в XIII століттях не Візантія і Болгарія, а Мораво-Паннонія, Чехія та Польща були близькими християнськими сусідами стародавньої Галичини, а Моравія була найбільш раннім зародженням християнства у слов'ян та Кирило-Мефодіївської релігійної писемності, яка стала основним джерелом для всіх слов'янських християнських держав в тому числі і для Галичини[10,с.12-19; 61,с.12-24].

З другої сторони християнство яке стало домінуючим у культурі та літературі в стародавні часи не могло обійти і стародавню Галичину. Християнство в цей час могутній історичний фактор, дія якого простягається на усі сусідні з Галичиною слов'янські народи, без вивчення якого не можна зауважити історично-релігійні процеси, які проходили у ті далекі часи[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Однак слід зауважити, що в науковій релігійній літературі IX століття відчутний християнсько-візантійський і відчасти християнсько-болгарський вплив на старогалицьке суспільство, культуру. Ми не знаходимо монографій в яких би були згруповані могутні сліди західно-християнського впливу на Галицьку Русь. Тому залишаються не виясненими обшари західно-слов'янського християнського впливу на старогалицьку релігійну культуру, час її проникнення в Галичину, специфічні риси західно-християнського відображення на старогалицькій християнській літературі IX-XIII століть. Незауважено значний вплив і західно-християнських середньовічних легендарно-історичних сказань, в яких найбільш яскраво проявляються особливості готського раннього та кирило-моравського, західно-християнського світобачення в Подністров'ї[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Основна причина не вивчення впливу західних християн полягає в тому, що закарпатські і прикарпатські слов'яни у найстародавнішу пору приймали участь у кристалізації християнського життя на Дністрі, а значить були тим етносом, який релігійно, а одже культурно і духовно впливати на процеси, що проходили навколо християнського на всій території

Галичини. За таких обставин в нашій історіографії вагомий зміст має питання участі Заходу і його посередника західного християнства в початковій долі галицького релігійного і культурного процесу. Якщо згодитися що тільки один християнсько-візантійський вплив на Галичину був домінуючим до X століття, то тим самим ми зовсім відкидаємо західний релігійний вплив і західно-християнський зокрема. За таких обставин цей вплив майже зовсім не вивчався[34,с.74-175].

Російська і радянська історіографія небажала відшукувати вплив християнського заходу на Галичину в IX-XIII століттях. Вона не бачила в такому християнському впливі взаємозбагачення. Власне такою точкою зору керувались вчені в час Шьоцера, значна більшість тогочасної релігійно-православної науки. Власне ця православно-християнська еліта і сьогодні вважає, що візантійський релігійний вплив на Галичину був єдиним і опіриділюючим[71,s.132, s.193; s.31-315].

Очевидно що питання про західний культурний і західно-християнський вплив суджено було стати як би другою стороною однієї і тої ж історичної загадки - чи дійсно виросла давньогалицька культура виключно із одного болгаро-візантійського християнства, чи вона при своєму виникненні всмоктувала в себе і другі іноземні впливи серед яких одна значна частина могла належати і західно-християнському світу. Однак така позиція вивчення питання у радянський час відкидалась майже зовсім. Галицька держава, що була зв'язана з західними сусідами, не могла мати наяких стосунків з завойовниками католиками-єзуїтським і т. д. При таких політичних обставинах вивчення релігійного впливу поляків, чехів, угорців на Галичину було неможливо. Все обгрунтовувалось з не наукової точки зору, а отже польський, чехо-моравський, угорський впливи на Галичину якщо обгрунтовувався, то тільки в поганому розумінні[34,с.74-175].

В науковій літературі окремі випадки проникнення західного християнства в галицьку релігійну культуру в різних областях відзначено неодноразово і підтверджено фактичними даними, однак зважуватися на конкретизацію фактів у питанні впливу західного християнства на Галичину вчені не наважувались. При таких умовах в XIX столітті важко було доказати, що один

латинський потененціал і слов'янський елітимейник, які були в обіході в Галичині перейняті в західних християн є побутовим надбанням, як і зразки юридичного права, які Галицька Русь перейняла на заході[63,с.110-124].

Джерела вказують на те, що ще в XII та XIII століттях в Галичині було поширене правило перейняття усього найкращого з західного християнства, як і західно-європейських країн[27,с.251-285].

Однак записаний на початку XII століття на сторінки офіційного курсу української історії офіційний візантійський релігійний вплив дуже витіснив західний вплив у політичному та релігійному розумінні. Західний вплив внаслідок домінування візантійського та болгарського став в Україні-Русі менш політичний. Візантійська релігійна ідеологія стала домінуючою і звичайно робила все, щоби західна релігійна ідеологія не змогла утвердитися і залишити за собою якісь, притаманні тільки їй характерні риси в українській християнській культурі. Однак не дивлячись на такий сильний тиск візантійської християнської культури в XII і особливо XIII столітті на Україну-Русь поширюється західний християнський вплив. Якщо розмежувати його хронологічно і історично то ми бачимо, що в попередні віки VII-VIII століття межі давньоукраїнської християнської культури безпосередньо межували з польською, паннонською (словацькою) та чеською християнськими культурами. Навіть в XII столітті український митрополит Никофор знав, що сусідство з Польщею заставляє Україну-Русь переймати чужі звичаї і релігійні вчення. По словах Пулкави (XIV ст.) в склад Святополкової держави (IXст.) входила і частина Західних областей стародавньої України-Русі. Наш початковий літопис теж намагається поріднити полян з Понноно-Моравією, Чехами і Ляхами[55,с.14].

При територіальній близькості цих народів було би дивним щоб стародавні чехи, словаки, поляки і українці утримувалися від взаємопроникнення християнських культур. Важко повірити, що інородні греки-візантійці були першовчителями християнства українців. В кінці X століття, як видно із правила митрополита Іоана II, на території Галичини зберігались християнські звичаї, які були в західних народів: чехів, моравів, поляків. Як свідчать

археологічні джерела через Галицьку землю з не запам'ятних часів пролягали торговельні шляхи, які зближували українські племінні об'єднання не тільки з греками і болгарами, але й з західними народами. Такі тісні контакти Західної Європи і Галицької Русі засвідчують візантійські та арабські джерела. Найяскравіше про контакти племінних об'єднань слов'ян з західним світом нам розповідає в своєму творі "Про управління імперією" імператор Костянтин Багрянородний[5,с.334-338].

На ранні торгово-економічні зв'язки Галичини з Заходом через Польщу вказують і назви стародавньої англо-саксонської монети "Scilling", яка згадується літописом під 885 і 964 роками і яка перейшла до нас в польській формі "шеляг" - "szelag"[36,с.4-36; с.55-63].

Згідно зі свідченнями єврейського мандрівника X століття Ібрагіма Ібн-Якуба: " руси вели торгівлю з Краковом і Прагою" [38,с.159-171].

По цих торгових шляхах в IX-X століттях в Галичину приїжджали релігійні (католицькі) місіонери. Достойно відомо, що в XI столітті в Україну-Русь приїжджали купці з Відня, Аусбурга. По дорозі в Галичину вони проїжджали Пешт і Остригом. В XI столітті Галичина була тісно зв'язана з західним світом через такі міста як Галич і Перемишль[36,с.4-36; с.55-63].

У більшій мірі, наголошують вчені, зв'язки з Заходом були із-за економічних інтересів, однак не слід виключати і релігійних [10,с.12-19; 61,с.12-24].

В X столітті Галичина мала торгово-економічні та політичні взаємовідносини з західними державами. В Галичину прибували західні релігійні місіонери, яких великий князь київський зустрічав з пошаною. В цей же час хорватські князі приймали посольства від папи римського, володарів західних держав. Джерела наголошують, що в X столітті " Хорвати були ще не хрещені"[60,с.412-413]. Ніякої нетерпимості до іноземців в стародавній Галичині не було, для купців з Західної Європи, релігійних місіонерів двері завжди були відчинені. Навіть тоді коли грецька ієрархія уже веліла почати свою пропаганду релігійної нетерпимості в Україні-Русі і її складовій Галичині. Те що для Заходу Галичина була відомою державою видно із сідчень Равенського географа, який в IX столітті знав повну

картину розвитку племінних князівств від Перемишля до Галича. Все це розвінчує точку зору візантійців, що в XI-XII столітті в Галичині був тільки один, культурний, релігійний шлях розвитку - візантійський. Скоріше всього, що візантійські літописці описувавши науковий, культурний, релігійний простір Галичини, зробили все що б викинути із джерел будь-які ознаки західного християнського впливу, або якщо залишити то тільки з негативної точки зору. Тому західний християнський вплив так слабо відображений в джерельній базі в X-XIII століттях на території Галичини, що потребує подальшого дослідження [27,с.251-285].

Однак слід зауважити, що поодинокі спроби його дослідження були здійснені в радянський час дослідником Я. Ісаєвичем [39,с.102-104; 40,с.261-275; 41,с.13-23; 42,с.13-14].

По цій проблематиці був випущений збірник наукових праць “З історії міжслов’янських зв’язків” в якому в окремих статтях, витяги яких будуть приведені вище, є певний натяк на реальне взаємопроникнення в першу чергу західно-слов’янської релігії, культури, передусім польської та чеської[36,с.4-36; с.55-63].

Слід наголосити на необхідності дослідження спільних літературно-християнських надбань, які характерні для східно-слов’янських та південно-слов’янських народів. Багатогранні релігійні контакти південних, західних слов’ян з “старогалицькою народністю”, наголошував Я. Ісаєвич, заслуговують окремого розгляду. Якщо йдеться про західних слов’ян то і в них релігійні, культурні взаємини започатковані ще в добу Галицької Русі[42,с.13].

Порівняно краще вивчені релігійні контакти Галичини з Велико-Моравською державою та Чехією[62,с.23-42; с.82-95].

Культурні взаємини з Польщею менш досліджені, що пояснюється в першу чергу станом дослідження джерел. Однак є всі підстави вважати, що релігійні книги стародавньої України-Русі були добре відомі в Польщі в X-XII століттях[69,р.225]. Протягом XII-XIII століть прослідковуються великі релігійні взаємопроникнення Галичини з Польщею[40,с.261-275].

Протягом тривалих століть давньоукраїнські джерела використовували при написанні польської історії такі польські історики та хроністи, як Я. Длугош, М. Стрийковський, які

намагалися показати славетні сторінки староукраїнської християнської історії і їх зв'язки з Західною Європою[59,с.36-37]. Привертають увагу регіональні релігійні зв'язки Галичини з ближніми землями Польщі. Власне ця Галицька земля відіграла велике значення у культурних взаєминах з західними християнами. Це проявилось в галузях релігійної архітектури де під впливом заходу в Галицькій землі порівняно рано склалася місцева релігійна архітектурна школа[58,с.461].

Успенський собор в Галичі має певні особливості використання романської будівельної техніки та елементів декору, що засвідчують наявність зв'язків з тогочасним мистецтвом країн Центральної та Західної Європи. На утворення галицької релігійної архітектурної школи певний вплив мали взаємини Прикарпаття з Велико-Моравською державою (кінець IX - поч. X ст.)[54,с.22-23].

Відома за археологічними розкопками Богородична церква у Перемишлі кінця X століття була збудована у велико-моравських традиціях - ротонда з трьохвертною аспидою [39,с.102]. Подібні за планом ротонди споруджувалися в Польщі та Чехії до кінця XIII століття. В Галичині в наступних століттях відома цього типу білокам'яна Миколаївська ротонда середини XII століття у Перемишлі[83,с.38-44; с.75-77].

Характерно, що Пятницька церква в Бужку, яка була відновлена в 1708 році майже повністю нагадує за розмірами першу ротонду у Перемишлі. Деякі ротонди в Карпатському регіоні тотожні з Іллінською білокам'яною ротондою в Галичі і ротондою Миколаївського монастиря в Мукачеві. Такі ротонди мають всі ознаки велико-моравських одно типів[70,с.223-224].

Слід наголосити, що їх продовжували будувати і в романський час в Чехії (Юра на Ріпу, Голубиці та інші), відома також одна в Польщі (Стшельно)[54,с.24].

З велико-моравськими традиціями можна пов'язати горячинську ротонду біля Ужгорода, яка датується кінцем X століття. Цього ж типу ротонда X-XI століття збереглась в Угорщині в Корчеві, на території колишньої Земплинської жупи[85,с.134-158].

Можна припустити, наголошує І. Могитич, що церкви-ротонди в Галицькій Русі виникли, напевно під впливом архітектури Чехії.

Взаємозв'язки східних та західних слов'ян в сфері ранньосередньовічної архітектури були різнобічні, цим і можна пояснити проникнення романського архітектурного декору в Україну-Русь[78,s.204-210].

Характерно, що таке наше світобачення корелюється з ходом історичних подій та джерелами[36,c.4-36; c.55-63].

Візантійські джерела VI-X століть нашої ери, такі як праця Костянтина Багрянородного “Про управління імперією”, наголошує про послідовну політичну діяльність Візантійської імперії у питанні християнізації Галичини. Візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства серед народів проживаючих на Дністрі. Можна наголосити, що цей процес проходив під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких патріарх Фотій відіслав в 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фотія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, що проживали в Прикарпатті та Подністров'ї. Німецький вчений Ф.Загіба вважає, що великоморавські, паноснські і дністровські слов'яни були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці князя Ростислава поширювали християнство по всій Центральній Європі[54,c.25].

Французський вчений В. Карташов вважає, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло із Велико-Моравської держави[81,p.213-214]. В документі папи Йоана XIII 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Празького єпископства, зауважено, що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях Болгарії та Русі, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї[76,s.23-51].

В праці Костянтина Багрянородного “Про управління імперією” ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Прикарпаття та Подністров'я. Згідно свідчень Костянтина Багрянородного: “ Велика чи Біла Хорватія

була в постійній сфері релігійного впливу Візантійської імперії у VI-X століттях”[48,с.78].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Ховатії Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування як великої держави. З джерел ми знаємо, що цей процес проходив з VII по IX століття. Та в 869 році ситуація змінилася в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравського князівства, яке стало християнською державою в Центральній Європі[75,р.75-76]. Однак в подальшому, невикликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, як і сусідня Польща знаходилась під впливом римських християнських місіонерів, які створили єпископський центр в Перемишлі [5,с.375-376], і в Галичі, що підтверджують археологічні дослідження[67,с.22].

Можна наголосити, що на території Прикарпаття та Подністров'я християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані нами джерела дають право зробити висновки, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло двома шляхами: з заходу - із Велико-Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії. Археологічні дослідження, які ми проаналізували вище доповнюються з перемишльському замку, які провів А. Жакі, дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овані аспіди, характерні для перед-романських церковних будівель Західної Європи, які схожі на краківську ранньо-християнську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені визначили її як ранньо-християнську культову споруду (церкву). Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотириохкутний фундамет будівлі, яка як вважає А. Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому як резиденція. На місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу [77,s.12-18]. Одним із яскравим витвором Перемишльського церковного двору є так зване Галицьке євангеліє, яке написане на сербо-ховатійській мові і разом перемишльським князівським та єпископським двором переїхало в новий центр Карпато-Дністровської держави в 1141 році, місто

Галич, про що засвідчує запис у Галицькому євангелії під 1144 роком[36,с.4-34; 40,с.74].

Мал.10. Оклад і сторінку Галицького євангелія 1144 року.

Аналіз археологічних джерел від Закарпаття через Карпати до Сяну та Дністра дають право наголошувати, що Велика чи Біла

Хорватія з столичним центром Перемишлем уже на початку X століття була християнізована місіонерами з Західної Європи[36,с.4-34].

Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Прикарпаття і Подністров'я знаходилося під впливом Празької єпископії. Її приходи знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях[56,с.23-47].

Така сукупність напрацьованого матеріалу, хоча не повно, однак проливає світло на питання західного християнського впливу на релігію, літературу та культуру стародавньої Галичини IX-X століттях[68,с.127-128].

Роль такого впливу повинна була йти до свого реального і конкретного завершення. Як засвідчують джерела, перша реальна спроба унії церков в Галичині відбулась в час правління першого галицького короля Коломана I (1215-1221рр.)[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

В цей час, як зауважують джерела, припинилась феодальна війна, і здавалось, що настала уже політична і господарсько-економічна стабілізація, однак неправильний підхід до вирішення питання релігійної реформи привели не тільки до краху самої унії, а й до припинення реформування Галицького королівства за західно-європейським зразком. Правляча еліта Галичини і Угорщини, релігійні реформування галицького короля Коломана і його проугорської партії галицьких бояр, сприймали за волевиявлення усього галицького народу[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Щоправда причина такому розумінню проблеми була, адже Коломан при вступі на галицький трон був підтриманий усіма верствами галицького суспільства, що давало право угорському королеві Андрію II писати папі Інокентію III, що: “посадження Коломана на короля Галичини і злучення Руської церкви з Римсько, це волевиявлення усього галицького народу. Потрібно як найшвидше офіційно коронувати Коломана на короля Галицького королівства”[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Мал. 11. Портрет папи римського Інокентія III (1198-1216рр).

Мал. 12. Гробниця папи римського Інокентія III в Лятиранській церкві в Римі.

Документи свідчать, що уже в перший рік володарювання короля Коломана в Галичині в 1214-1215 роках, угорський король Андрій II, ініціатор створення Галицького королівства, писав папі римському Інокентію III: “ що народ і барони галицькі всі вихлопотали для себе у нього сина Коломана собі у королі і бажають приєднатися до Римської церкви з єдиною умовою, щоби папа не відміняв їх стародавніх обрядів, і дозволяв їм відправляти служби божі на мові слов’янській”[89,с.257-265].

Таким чином, угорський Андрія II у своїй східній політиці намагався самочинно без волі папи римського Інокентія III провести унію церков. Папа римський Інокентій III, очевидно, теж вважав за перемогу Союзу Католицьких держав посадження на короля Галичини угорського принца Коломана, та утворення Галицького королівства. За таких обставин 6 січня 2015 року архієпископ Гранський іменем папи римського Інокентія III возложив в Галичі в кафедральному Успенському соборі на сина угорського короля Андрія II, принца Коломана, королівську корону дав руки скіпетр і жезл і назвав Коломана I королем Галицької держави, а польську княжну Соломею галицькою королевою.

З цього часу при всіх галицьких боярах, галицькому народі, король Коломан який став володарем Карпато-Дністровської цивілізації, Великої чи Білої Хорватії, з волі голови Союзу Католицький держав, папи римського Інокентія III, як повноправний володар новоутвореної центрально-європейської держави, Галицького королівства, підніс символізм Галичини, на найвищий політичний європейський щабель в державному, господарсько-економічному та культурно-християнському розвитку Карпато-Дністровської цивілізації[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Мал. 13. Герб Галицького королівства XIII століття.

В цей же час, зауважують джерела, - “народ, змучений безчисленними феодалними усобицями, війнами і заколотами бояр, зобов’язаний присягою своєму володарю галицькому королю не виступав проти Коломана”[45,с.78].

Сама ж адміністрація галицького короля Коломана, як засвідчують угорські та руські джерела взялася за політичне

реформування Галичини за стандартами західноєвропейської державної інфраструктури.

В цей же час адміністрацією Галицького королівства була укладена карта території та володінь всього Галицького королівства, яка ніяк його розподілом, тобто відданням Перемишля і Любачева не складувалась...

Мал. 14. Карта королівства Галичини XIII століття.

В цей же час король Галичини Коломан не дивлячись на супротив народу, робив усе, щоби в короткий час, як зауважував український історик М.С.Грушевський, навечно приєднати шляхом златинізації Галицьку церкву до Римської. Однак ця ідея стала непопулярною в народі, хоча галицька боярська адміністрація усе робила, щоби утвердити унію в Галицькому королівстві і остаточно з'єднати його з Союзом Католицьких держав.

За ходом релігійних реформ в Галицькому королівстві зірко спостерігав угорський король Андрій II, який у листі до папи римського Інокентія III, у перебільшених тонах зображав хід унійних процесів у Галицькому королівстві, заявляючи: “ що галицькі барони і народ галицький готовий прилучитися до Римської церкви”. На жаль про дальшу долю релігійної унії 1215

року ми не можемо говорити надто конкретно, оскільки обмаль джерел, однак як ми бачимо із тексту листа угорського короля Андрія II до папи римського Інокентія III, що останній захопився цією справою настільки, що задля швидкості реалізації унії в Галицькому королівстві випрохав у папи особливого легата, який терміново мав прибув в Галич. Згідно сукупності проаналізованих джерел дізнаємося, що після благословення утворення Галицького королівства, наміри папи римського Інокентія III були однозначні - створити Собор церкви, який ставив за мету злучення Галицької церкви з Римською церквою, та оскільки галицький король Коломан не дочекавшись легата, сам розпочав насильницьку унію, то будь-які переговори про Собор легата з вигнаними з церков галицькими релігійними діячами стали неможливими. Щоб приховати від папи римського Інокентія III злодіяння і насильства над Галицькою православною церквою було вирішено угорськими можновладцями легата в Галицьке королівство не пускати мотивуючи тим, “що народ галицький повстав проти свого короля, і в такій ситуації він угорський король Андрій II зробить усе можливе, щоби галицькі єпископи прибули на Собор до папи”. Однак наголошував М.С.Грушевський, ми не маємо джерел, які б підтверджували, щоби галицькі церковні діячі у 1215-1216 році, брали участь у скликанім папою Соборі. Очевидно не пустившив в Галичину папського легата, Андрій II добре зрозумів, що вона передчасна і впровадження її насильницьким шляхом підриває владу його сина Коломана[19,с.32-33].

Однак галицький король Коломан міцно тримався на престолі, і для свого утвердження робив все, щоби галицька знать допомагала йому реформувати Галичину за західно-європейським зразком в Галицьке королівство[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Характерно, що серед галицьких як світських так і духовних феодалів у галицького короля Коломана I було багато прихильників. Такий висновок ми знову робимо із листа угорського короля Андрія II до папи римського Інокентія III і свідчень Галицько-Волинського літопису, згідно яких ми дізнаємося, що володар Галицького королівства Коломан I проводив релігійну реформу в Галичині при цілковитій підтримці

галицьких бояр, які займали всі ключові посади в управлінні Галицьким королівством і у яких не було бажання міняти слабку владу галицького короля Коломана, на деспотичну владу руського князя[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

За таких обставин у Галицькому королівстві кристалізується західно-європейська система управління, яка очолювалась проугорською партією галицьких бояр. Однак королівська влада, як і боярське управління Галицького королівства, всі прихильники його утворення, допустили одну, але значну помилку. Замість поступового зближення позицій у релігійному питанні шляхом проведення Соборів, запропонованим папою римським Інокентієм III, королівська адміністрація вдалася до насильницького впровадження унії, що виявило незадоволення народу, частини бояр волинських, київських князів і зв'язаного з ними краківського князя Лешка, який шукав собі помічників проти Галицького королівства та його володаря галицького короля Коломана I в усіх куточках стародавньої Русі[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Утворення Галицького королівства в січні 1215 році було великою подією в Центрально-Східній Європі, найвищою фазою Карпато-Дністровської цивілізації за останнє тисячоліття його державного розвитку. Швидке зміцнення Галицького королівства починало складати загрозу не тільки для Польщі але й для руських князівства Східної Європи[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Очевидно, уже у процесі підготовки утворення Галицького королівства і офіційної коронації Коломана в січні 1215 році на короля Галичини, польський князь Лешко зрозумів загрозу утворення для Польщі, Галицького королівства з угорським принцом на чолі, тому почав протидіяти його територіальній цілосності, намагаючись відірвати Перемишльську і Любачівську землю від Галицького королівства[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Такий крок краківського князя Лешка став зрозумілим угорському королеві Андрію II і останній почав робити все для швидкого утвердження Галицького королівства і принца Коломана, як першого офіційно возведеного римським папою Інокентієм III в високий ранг його сина Коломана, першим володарем Галицького королівства[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Уже у листі до папи римського Інокентія III у 1215 році, який був написаний ще перед коронацією Коломана, угорський король Андрій II відзначав: “ що необхідно якнайшвидше прислати для Коломана королівську корону, бо галицький народ не тільки відступить від свого короля, але й порушить присягу, яку він дав не тільки своєму королю, але й на послухність Римській церкві”[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Дане свідчення яскраво говорить нам, що утворення Галицького королівства з уніатською, підпорядкованою Римові Галицькою церквою з угорським принцом на престолі, явно залишало будь-яких можливостей поляків у майбутньому втручання у внутрішні справи Галицького королівства, більше того, це грозило втратою галицьких надбань, що і сталося в майбутньому. В цей же час Галицьке королівство зрівнювалося за політичним і державним статусом в політичній системі Союзу Католицьких держав з Польським королівством[74,р.84].

Сукупність проаналізованих джерел дають нам право наголошувати, що укладення спішської угоди в Угорському та Галицькому королівствах розглядали як явище тимчасове, це очевидно розумів і князь Лешко краківський, який утверджував у цей час свої позиції на Волині. Листи угорського короля Андрія II до папи римського Інокентія III яскраво засвідчують нам його позицію після утворення Галицького королівства та коронації Коломана. Угорський король Андрій II просив папу римського Інокентія III вислати свого посланця до краківського князя Лешка, пригадати їхній фамільний союз, зробити усе, щоби польський князь надав допомогу своєму зятєві галицькому королеві, який відбивався від власного народу у галицькому замку, від нападших на нього ближніх сусідів[74,р.84-85].

З цього листа написаного угорським королем Андрієм II до папи римського Інокентія III, по дорозі до Галича, ми бачимо, що уже у 1215 році союзу Угорщини з Польщею не існувало, дораджений галицькими боярами, угорський король Андрій II не збирався виконувати спішських пунктів договору, на його думку, як це наголошує нам Галицько-Волинський літопис, “Галичина потрібна була йому для його сина ціла”, що виключало за будь-яких умов володіння Перемишльською і

Любачівською землями, князем Лешко краківським. Як бачимо сум'яття проти Галицького королівства та галицького короля Коломана I після його утворення почали робити поляки, використовуючи протиріччя по релігійних питаннях[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

З цього приводу російський історик М.М.Карамзін зауважував: ” що утворення Галицького королівства, і встановлення порядку і широких торговелиних відносин з Західною Європою, задовільняли галичан, і вони дійсно всі були уже задоволені своїм королем Коломаном, який тихо сидів у своєму галицькому замку з воєводами і галицькими боярами. Очевидно при такому політичному розкладі Галицьке королівство та його володар король Коломан заклав би початок угорської династії на галицькому троні, якщо б правив розсудливо і справедливо, але через надмірне улещення частиною галицьких вельмож і нерозумне впровадження унії, король Коломан почав скоро бути нелюбимим в народі. Народ спочатку мовчав, пам'ятаючи про присягу щодо свого короля, але бажання повернути усіх своїх підданих Галицького королівства в латинську віру зустріло у галицькому суспільстві протидію”[74,р.84-85].

Католицьке духовенство Галицького королівства і король Коломан не дочекавшись рішення папи римського Інокентія III і присланого для вирішення релігійної унії легата, який прибув в Галичину для ведення переговорів з галицькими православними духовними ієрархами з приводу унії і скликання з цього приводу Собору церков, розпочав сам впроваджувати унію в Галицькому королівстві[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Насильницька унія викликала незадоволення в народі, цим зразу ж скористувався польський князь Лешко, який після проголошення Римським папою Коломана королем Галичини. Саме утворення Галицького королівства та зміцнення угорського впливу в Галичині означало ізоляцію Польщі від Київської Русі, і загрозу польським володінням не тільки з південного заходу, але й зі сходу[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

В цей же час у Галицькому королівстві проходили процеси, які привели до утисків Православної церкви, що було

використано краківським князем Лешко, який почав підбурювати руських князів до походу на Галич. Розголос про притіснення галицького єпископа угорською адміністрацією короля Коломана I яскраво відображено у Воскресенському літописі: “Угри вигнали з церкви єпископа та попів, а латинських привели служити”[47,с.24-51].

Таким чином унія у Галицькому королівстві в 1215-1216 роках не була явищем добровільним, вона вводилась адміністрацією галицького короля Коломана насильницькими методами. Утиски народу, торгово-ремісничої знаті і частини бояр, викликали великий гнів, який привів до повстання проти прихильників релігійної унії. Однак сама унія, як це ми бачимо із документів проводилася за сценарієм не Римської церкви, а суто з ініціативи проугорської партії бояр на чолі з її ставлеником галицьким королем Коломаном. Уся ця суспільна група намагалася провести унію шляхом заміни священнослужителів, витіснивши тим самим православний обряд і запровадивши католицький. Однак така тактика отримала осуд і у самих ієрархів католицької церкви, які повважали, що світські володарі не повинні втручатися у релігійні справи Галичини і вислали за для вирішення цього питання спеціального легата, який мав закликати православних архієреїв Галичини на Собор, на якому власне і повинні були вирішитися усі питання по умовах злучення православної церкви Галичини з вселенською католицькою. Однак угорські можновладці вважаючи себе правомочними впроваджувати унію відхилили участь легата папи римського у з’ясуванні цієї складної проблеми[33,с.229-258].

Російський дослідник В.М. Татіщев з цього приводу вірно наголошував, що вигнання православних священників і єпископів було справою рук галицьких католиків бояр, які улестливо догоджували своєму королю Коломану, намагаючись за впровадження унії одержати при його дворі нові чини і земельні надбання. Усі почуті від народу нарікання про унію передавали королю Коломану, за що багато втому числі і знатних людей було замучено[64,с.188-189].

Такі насильницькі дії адміністрації Коломана уже не могли бути привести православне духовництво Галицького

королівства до будь-яких конструктивних переговорів про унію. Угорський король не бажав показувати реальну картину насилля, у зв'язку з чим не пустив у Галицьке королівство для переговорів легата папи римського Інокентія III. На підставі існуючих документів ми можемо твердити, що місія легата була самою що не є благородною, він особисто бажав запросити руських єпископів Галицького королівства на Собор, на якому повинні, були бути врегульовані усі суперечливі питання унії, а тобто підчинення Православної церкви в Галицькому королівстві Римському архієрею[33,с.229-258].

Однак як зауважував дослідник І.П. Крип'якевич, угорський король Андрій II сам бажав добитися пальми першосі у вирішенні цього складного питання, так як він досягнув успіху в питанні утворення Галицького королівства, та не будучи досвідченим у такого рода релігійних питаннях він вдався до насилля, що унеможливило повнокровного проведення релігійної унії в Галицькому королівстві уже у 1215-1216 роках[49,с.89].

У листі до папи римського Інокентія III угорський король Андрій II мотивував неможливість в'їзду легата до Галицького королівства тим, що народ галицький повстав проти свого галицького короля, і обложивши галицький замок вимагав скасування унії, стривожений угорський король Андрій II за долю Галицького королівства, навіть попросив папу римського Інокентія III, щоб той спонукав краківського князя допомогти придушити повстання народу в Галицькому королівстві[74,р.84-85].

Отже із вищеприведених джерел ми бачимо, що угорський король Андрій II у своїй східній і зовнішньополітичній діяльності завжди перебільшував реалії свого володарювання в Галицькому королівстві та досягнутих ним успіхів як політичних так і у питаннях релігійної унії, що в першу чергу цікавило папу римського Інокентія III. Як бачимо із документів, коли він у 1188 і 1189 роках короткочасно заволодів Галичиною, то посівши галицький престол ненадовго почав він самочинно без благословення папи римського почав титулувати себе королем Галичини "Rex Hallitiae" і зразу ж доповів папі римському Інокентію III, що він посів галицький престол по

просьбі бояр і народу галицького: “uod principes et populus Haliciensis humiliter a nobis postularunt”[33,с.229-258].

У подальшому ще не утвердивши західно-європейських політичних та господарсько-економічних порядків в Галицькому королівстві, угорський король Андрій II почав вихвалитися на всю Європу, що утворив Галицьке королівство і утвердив на галицькому королівському престолі свого сина, принца Коломана. Щоби утвердити в папі римському Інокентію III думку в законності своїх вчинків, він наголошував: “ що галичани бажають з’єднатися з Римською церквою, і скоріше бажають бачити на галицькому престолі свого помазаного і коронованого на галицького короля, папою, сина Коломана” [37,с.130-142; с.97-126; с.4-41]. Якщо усе це було так, як писав Андрій II до папи, то чому боявся пускати на переговори з руськими православними єпископами папського легата, який і мав повноваження вести усі переговори про унію. Очевидно угорський король Андрій II не бажав показувати реальну картину своїх діянь, не хотів, щоби папа знав правду його релігійних реформацій в Галичині, ним рухали тільки політичні амбіції, визнанням яких від апостольського престолу він утверджувався як один з наймогутніших і найдіяльніших західно-європейських володарів в Європі[33,с.229-258].

Сам факт утворення нового Галицького королівства у Центрально-Східній Європі під безпосереднім угорським політичним протекторатом, давало право угоському королю Андрію II зайнятися й питанням релігійного реформування. Однак розумний папа римський Інокентій III розуміючи яким пагубним може бути насильницьке злучення католицької і православної церкви світськими можновладцями, вирішив делікатно поставитись до вирішення цього непростого питання, виславши для його вирішення в Галичину легата. Згідно свідчень джерел ми знаємо, що місія легата заключалась в тому, щоби для вирішення такого складного питання як унії церков, закликати руських єпископів на вселенський Собор і на ньому вирішити усі складні проблеми унії[33,с.229-258].

Однак, як зауважував І.П. Крип’якевич, амбіції угорського короля Андрія II були настільки великі, що методів для проведення унії він не вибирав, а легата, щоби затушувати

невдачу своїх реформацій в Галицькому королівстві, не пустив на зустріч з галицькими православними єпископами[49,с.80-89].

Мал.15. Засновник Галицького королівства, король Коломан I (1215-1221рр.)

Якщо б папський легат, наголошував галицький дослідник Д. Зубрицький, явився у Галич і побачив як адміністрація новопомазаного короля Галичини Коломана без дозволу папи римського Інокентія III впроваджує унію, то невідомо яка б була реакція папи. Отже наголошував дослідник, після скоєних великих злочнів у Галицькому королівстві адміністрацією Коломана, появлення там папського легата було небажане для

його батька угорського короля Андрія II. Цілком можливо, що про “реформування” угорського короля Андрія II стало відомо і папі римському Інокентію III від обтяженого злобою за втрату земельних надбань в Галицькому королівстві, польського князя Лешка. Сама поява легата, могла бути реакцією папи римського Інокентія III на пагубні дії у питаннях унії, яка проводила адміністрація галицького короля Коломана. У своєму листі до папи римського Інокентія III угорський король Андрій II дорікає останньому на князя Лешка краківського, який не сприяє утвердженню Галицького королівства та короля Коломана I на галицькому престолі. Отже такий перепал у листуванні угорського короля Андрія II з папою римським Інокентієм III і краківського князя Лешка з папою Інокентієм III дає нам можливість припускати, що папа римський Інокентій III знав реалії релігійного реформування в Галицькому королівстві через князя Лешка краківського який скаржився папі римському Інокентію III за порушення угорським королем Андрієм II спішської угоди. І дійсно хвилюватися князю Лешку краківському було чого, ажде Угорське королівство часу правління Андрія II було могутньою сусідньою з Польщею державою, яке поширило свій вплив на схід і було ініціатором утворення Галицького королівства з угорським ставлеником на чолі, що становило Польщі загрозу і ізолювало її від України-Русі[20,с.62-65].

Невідоме татіщевське джерело, жаліючи Галицьке князівство наголошувало, що князі Русі вирішили тільки послати до короля галицького послів з вимогою припинити релігійне притіснення галичан. Основними пунктами вимоги було те, щоби: “Коломан католицьке духовенство вислав, а православне знову прийняв, і сам по обіцянці закон руський прийняв, бо його невиконання клятв і обіцянок князі руські терпіти не будуть”. Галицький король Коломан же, як свідчить невідомий татіщевський літописець: “ від прийняття закону руського відрікся, притіснення галичан повважав як брехню і наклеп, вимагаючи від посла, щоб тих хто скаржились йому об’явив, чого посол не зробив” [64,с.200].

Про переговори Галицького короля Коломана дізнався угорський король Андрій II, який вважав утворення

Галицького королівства, внаслідок благословління папою римським Інокентієм III, як верховним володарем Союзу Католицьких держав, безпосередньою власністю свого сина, галицького короля Коломана. Він також вважав, що Галицьке королівство створено навечно і ніхто на нього ні з заходу ні з сходу вже не може посягати. Оскільки Галицьке королівство створене за згодою галицьких бояр та галицького народу, які присягнули своєму королю на вічні віки. Готуючись до широкомаштабної військової кампанії, стягуючи усі наявні війська від Адріатики до Карпат до Буди, угорський король Андрій II був радий був заяві сусіда і свата краківського князя Лешка: “ Не хочу частини в Галичині, але дай її зятеві моєму”. Наявні європейські джерела свідчать, що така ретельна підготовка угорського короля Андрія II до походу в Галичину була не простою випадковістю. Втрату Галицького королівства, а тобто вихід останнього із Союзу Католицьких держав він вважав особистою образою, соромом перед центрально-європейськими і західно-європейськими католицькими володарями. В цей же час угорський король Андрій II розглядав польську силу і самого краківського князя Лешка, як допоміжну і серйозно не брав до уваги поляків у майбутній військовій кампанії[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

Ця військова операція володаря Галицького королівства Коломана, застала князя Мстислава зовсім неготового до битви і йому прийшлося спасатися втечею, як наголошував галицько-волинський літопис: “ Коломан прогнав його з землі”. В цей же час в жовтні-грудні 1219 року король галицький Коломан I у супроводі сильного угорсько-польського війська знову вступив в Галич і розіслав посадників по усьому Галицькому королівстві. Утвердившись на галицькому престолі король Коломан вирішив остаточно утвердитись і в у сій Галицькому королівстві[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41].

В цей же час великий київський князь Мстислав Романович послав в Галицьке королівство до короля Коломана в Галич посла, який повинен був йому передати: “ щоб король Коломан закон католицький облишив, а закон грецький прийняв і латинських попів вигнав, а церкви руському духовенству повернув, і у єпископа влади не відбирав. А якщо цього не

захоче, велів йому мирні грамоти віддати і війну об'явити". Галицький король Коломан отримавши послання від усіх руських князів швидко послав посла в Угорщину просити допомоги, а також в Польщу до тестя свого краківського князя Лешка. І обидва швидко направили до нього свої полки[64,с.210-211].

З цього приводу другий російський учений М. Карамзін зауважував: " союзні до Галицького королівства, Угорське, Польське, Чеське, королівства, отримавши звістку про послання усіх руських князів, вирішили посилити галицького короля новими своїми полками і полками богемського королівства, які були прислані з назначеним новим воєводою баном Фільнієм"[33,с.229-258].

Однак війна з українськими князями, Галицьким королівством і зокрема галицьким королем Коломаном була програна і Коломан попросив миру. Поразка Галицького королівства і галицького короля Коломана була крахом політичної і релігійної політики унії угорських можновладців, а отже поразка у військовій кампанії зовсім не означала налагодження релігійного діалогу католицького та православного світу в 20 роках XIII-го століття[84,s.414-415; с.257-265; с.2-3].

Аналіз джерел дає право наголошувати, католицький світ намагався за участю політичної влади нав'язати унію в Галицької держави ще в XII столітті. Як відомо папська курія через угорського архієпископа Кукшиша вела такі переговори намагалась уже в XII столітті з князем Володимиром Володаровичем галицьким, який після поразки в битві під Перемишлем попав у складне політичне становище[33,с.229-258].

Подальші джерела дають право наголошувати, що уже у 1205-1206 роках угорський король Андрій II вмішувався у галицькі справи, проводив велику пропаганду у користь унії[79,s.45-48]. Папа римський Інокентій III, почувши про велику пропаганду католицьких місіонерів у користь першої церковної унії, прислав в Галичину для з'ясування цього питання вислав навіть свого легата. Як бачимо з урахуванням цього питання була створена Галицька держава (королівство) з окремим

коронованим папою римським Інокентієм III, галицьким королем[33,с.229-258].

Цілком можливо, що виразниками унії могла бути частина бояр тісно зв'язаних економічними і соціальними узами з політичними і релігійними установами сусідніх католицьких держав, вагома суспільна верства, торгово-реміснича знать, яка була зв'язана своїми торговельними операціями з країнами західної Європи, шукала собі внаслідок релігійної унії вигідних ринків збуту своїх товарів, а тобто інтеграції у західноєвропейський ринок[79,с.45-48].

Використовуючи такі настрої у галицькому суспільстві і отримуючи від певної частини населення лояльність, чи може навіть підтримку, католицькі місіонери поглиблювали свою пропаганду унії церков, яка досягла свого апогею у 40-50 роках XIII століття. Основним католицьким центром пропаганди унії, була Польща[43,с.167-177].

Проникнувши у Польщу місіонери домініканці у 1218 році звернули зразу ж свою увагу на Україну-Русь куди дуже швидко переселились і зайнялися могутньою пропагандою унії церков, знаходячи серед галичан багато прихильників і могутніх покровителів[72,NLV-NVI;с.23-35].

Підтвердження вірності наших висновків подаємо наступні документи: аннали і папські грамоти папської канцелярії, а також деякі зовсім легендарні свідчення де останні концентруються на особі домініканця Яцика Одровонжа, який проводив проповіді унії в Україні-Русі і заснував домініканські монастирі у Львові, Галичі і Києві[80,р.164; с.95]. Із папських булл під 1232 роком (від 12 травня) видно, що в Україні-Русі уже було багато проповідників унії. Папа Григорій IX доручив приору польському і двом братам проповідникам відправитися на Русь де по словах Гнезненського архієпископа “було багато церков латинян без пастирів”[72,NLV-NVI; с.23-35]. В Києві по свідченнях булл під 1232 і 1233 роками велась активна пропаганда унії та вона зустріла труднощі у місіонерів[82,с.23-35; с.414-415].

Польський літописець Ян Длугош теж писав, що за пропаганду унії і католицизму місіонери у 1233 році були вигнані з Києва київським князем Володимиром Рюриковичем

наляканим успіхами їх проповідей[84,s.414-415; с.257-265; с.21-35]. Джерела свідчать, що з метою пропаганди унії в Галичині у 1235 році був висвячений особливий єпископ, абат Опавського монастиря Краківської єпархії Герард, його права на католицького єпископа Русі, були узаконені папою у 1237 році, хоча католицькі джерела твердять, що такий єпископ був уже з повноваженнями католицького єпископа Русі 12 травня 1232 року. Характерно, що адміністрація князівської влади змушена була рахуватися з діяльністю католицьких місіонерів. Згідно з свідчень домініканців, місіонер Яцик у 1233 році по просьбі галицького князя Данила, настановив для Русі католицького архієпископа Галичу Бернарда Полика, який приуспів у Галичині у пропаганді унії з католицькою церквою[82,s.23-35; s.414-415]. Найважливішим свідченням є те, що князь Данило галицький у 1233 році мав у своєму Галицькому князівстві католицького архієпископа і єпископів діяльність яких нам поки що не відома[27,с.257-265]. Та очевидно вони робили усе, щоби схилити могутнього Галицького князя у бік політичної інтеграції з державами Західної Європи і релігійної унії зокрема [57,с.251; с.257-265; с.314,с.332].

Завершуючи розгляд зародження та становлення християнства в Галицькому королівстві в III - в першій половині XIII століття, наголосимо, що діяльність християнських конфесій, як візантійської так і католицької у продовж всієї історії Карпато-Дністровської цивілізації з III по XIII століття, засвідчена, як літописними джерелами так і археологічними дослідженнями, що дає право у висновок наголосити, що введена в найвищий політичний ранг незалежної європейської держави, головою Союзу Католицьких держав, папою римським Інокентієм III у 1215 році, стародавня Карпато-Дністровська цивілізація, як Галицьке королівство, у першій половині XIII століття розвивалось, як державна система, з двома рівноправними і користуючимися повагою у галицькому суспільстві конфесіями: візантійською та католицькою, релігійні взаємовідносини яких потребують подальшого наукового дослідження[28,с.225-276; с.214-251; 35,с.11-28; с.17-23].

Список використаних джерел та літератури:

1.Артюх В.С. Нові печерні пам'ятки середнього Подністров'я. Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів,1995.

Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно-мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.

2.Артюх В.С. Ранне-христианский пещерный храм на Днестре. Международный симпозиум по искусственным пещерам. - Киев-Одесса,1998.

Артюх В., Ідзьо В. Возникновение христианства в Западной Украине в первых веках н. э. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т.XVI.

Ідзьо В.С., Артюх В.С. Утвердження християнства на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.II.

Ідзьо В.С., Артюх В.С. Археологические исследования на Среднем Днестре в контексте изучения перехода от язычества к христианству на Евразийском континенте (май-сентябрь 2000 г.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.III.

3.Артюх В.С. Звіт про роботу експедиції Дністер. - Львів,1998.

Ідзьо В.С., Артюх В.С. Зародження та становлення християнства на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Дрогодицького педінституту. - Дрогобич, 2000.

4.Артюх В., Ідзьо В. Скельна культова пам'ятка "Монастир". Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.

Ідзьо В.С. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки "Монастир", що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XX століть). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.VI

Ідзьо Віктор. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки "Монастир",

- що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець (порівняльний аналіз досліджень вчених ХІХ-ХХ століть). Історія релігій в Україні. Матеріали ХІV - ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів 11-14 травня 2004 р. - Львів "Логос", 2004.
- 5.Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М.,1989.
- 6.Бандрівський М. Сварожі лики. - Львів, 1992.
- 7.Бандрівський М. Схимницькі печери-келії на Рогатинщині. Скелі і печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів,1995.
- 8.Баран В.Д. Памятники черняховской культуры в бассейне Западного Буга. Раскопки 1957-1960 гг. МИА. - М.,1964. - №116.
- 9.Буданова В.П. Готы в эпоху великого переселения народов. - М.,1990.
- Тищенко К. Відгомін Готської держави. Урок Української. - К., 2004 - №4.
- 10.Винокур И.С. Некоторые вопросы культуры черняховских племён. Соватская Археология. - М., 1969. - №1.
- 11.Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен ІІ-V століть нашої ери. - К., 1972.
- 12.Винокур І., Горішний П. Бакота. - Кам'янець-Подільський, 1994.
- 13.Вилинский С.Г. Сказание черноризца Храбра о письменах славянских. - Одесса, 1901.
- 14.Войнаровський В. Християнство і порушені поховання черняхівської культури.Тези повідомлень V Міжнародного круглого столу з історії релігії в Україні. - Львів,1995. - Т.І.,
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство, ранньослов'янська державність і зародження та становлення християнства на території України. - Львів "Агенція Релігійної Інформації", 2001.- 320с.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів "Сполом", 2004. - 288с.

- 15.Войнаровський В. Християнство і порушені поховання черняхівської культури. Тези повідомлень V Міжнародного круглого столу з історії релігії в Україні. - Львів,1995.Т.І.
Ідзьо В. Готи і гепіди і Галичині. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.
- 16.Войнаровський В. Християнство і порушені поховання черняхівської культури. Тези повідомлень V Міжнародного круглого столу з історії релігії в Україні. - Львів,1995. - Т.І.
Ідзьо Віктор. Готи і геріди в Галичині. Наукові Записки Інституту Народознавства НАН України, Івано-Франківського Краєзнавчого музею. - Івано-Франківськ. Видавництво “Лілея НВ”, 2006. - Випуск 9-10.
- 17.Войтович Л. Готи на території України: результати досліджень на початок ХХІ століття. Археологічні дослідження Львівського університету. - Львів, 2008. - Випуск 11.
- 18.Вольфрам Х. Готы. От истоков до середины VI века. - СПб., 2003.
- 19.Грушевський М.С. Історія України-Руси. - К., 1991. - Т. III.
- 20.Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества.- Львов, 1853-1855. - Т. III.
- 21.Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М.,1964.
- 22.Ідзьо В.С. Вчені ХІХ століття про етногенез Галицької Русі. До питання локалізації Прикарпатських хорватів. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. -Т.І.
Ідзьо В.С. Вчені ХІХ століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян.(До 150 - ти річчя виявлення Збруцького “Святовіда”. Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, селі Гримайлів. - Львів, 1998.
- 23.Ідзьо В.С. Вчені ХІХ століття про етногенез Галицької Русі. До питання локалізації Прикарпатських хорватів. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.І.
Ідзьо В.С. Вчені ХІХ століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян.(До 150 - ти річчя виявлення Збруцького “Святовіда”. Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, с.Гримайлів. - Львів, 1998.

- 24.Ідзьо В.С. Вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу і слов'янської державності. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. Т.I.
- 25.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - №5.
- 26.Ідзьо В., Марченко Г. До проблеми духовної культури Південно-Східної Європи у кінці I тис. до н. е. - I тис. н. е. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997.- №6.
- Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян.(До 150 - ти річчя виявлення Збруцького "Святовіда". Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, с.Гримайлів. - Львів, 1998.
- 27.Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано - Франківськ "Нова зоря", 1999. - 320с.
- 28.Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство, ранньослов'янська державність і зародження та становлення християнства на території України. - Львів "Агенція Релігійної Інформації", 2001.- 320с.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів "Сполом", 2004. - 288с.
- 29.Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002.- 343с.
- Ідзьо В. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.
- Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV - III ст. до н.е. II - III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005 - Т.IX.
- Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV - III ст. до н. е. - II - III ст. н. е.). - "Українознавець". - Львів, 2005. - Ч.I.

Ідзьо Віктор. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. - "Українознавець". - Львів, 2006. - Ч.ІІ.

Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV - III ст. до н. е. - II - III ст. н. е.). Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік. - Книга I. - Львів "Логос", 2006.

30.Ідзьо В. Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Львівської області, його язичницькі та християнські традиції. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2011. - Т. XVI.

31.Ідзьо В. Готи і гепіди і Галичині. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.ІХ.

Ідзьо Віктор. Готи і геріди в Галичині. Наукові Записки Інституту Народознавства НАН України, Івано - Франківського Краєзнавчого музею. - Івано - Франківськ. Видавництво "Лілея НВ". - Випуск 9 - 10, 2006.

32.Ідзьо Віктор. Візантійська література та культура IV-XV століттях ". - Львів "Сполом", 2008. - 72с.

Ідзьо Віктор. Візантійська християнська держава в IV-XV століттях. - Івано-Франківськ "Сімик", 2011р. - 48с.

33.Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні". - Львів "Ліга - Прес", 2007. - 317с.

34.Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (III - XII ст). - Львів "Камула", 2005. - 351с.

35.Ідзьо В. Зародження, становлення та кристалізація християнства на території Галичини (III - XIII ст.) . - Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. Т.Х.

Ідзьо В. Зародження становлення та кристалізація християнства на території Подністров'я. Мультинаціональна культурно - історична спадщина Наддністрянщини. - Івано - Франківськ. Лілея - НВ., 2001.

36.Ідзьо Віктор. Стародавній Перемишль (IX-XIIст.): зародження та становлення української християнської релігійної культури на Сяні. - Львів "Сполом", 2010. - 40с.

- Ідзьо В. Українсько-чеські політичні та релігійно-культурні взаємовідносини в Х-ХІІІ століттях. - Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.Х.
- 37.Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан І та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті ХІІІ століття. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004 - Т.ІХ.
- Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан І та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті ХІІІ століття. Прикарпатський Вісник Наукового Товариства ім. Т.Шевченка "Думка". - Івано - Франківськ, 2008. - №3.
- Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан І та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті ХІІІ століття. - Львів "Сполом", 2009. - 44с.
- 38.Иконников В.С. Опыт русской историографии. - Спб.,1897. - Т.І-ІІ.
- 39.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истории. - М., 1973. - №1.
- 40.Исаевич Я.Д. Из истории культурных связей Галицко-Волынской Руси с западными славянами. - В кн.: Польша и Русь. - М.,1974.
- 41.Исаевич Я.Д. "Роль культурної спадщини Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму". З історії міжслов'янських зв'язків. - К.,1994.
- 42.Исаевич Я.Д. "Роль культурної спадщини Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму". З історії міжслов'янських зв'язків. - К.,1994.
- 43.Линниченко Н.И. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. - К., 1884.
- 44.Лихачёв Д.С. Повести Временных лет. - М.,1950. - Ч.1-2.
- 45.Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж,1959. - Т.І.
- 46.Карамзин Н.М. История государства Российского. - М., 1991. - Т.2-3.
- Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж, 1959. - Т.І.
- 47.Карамзин Н.М. История государства Российского. - М., 1991. - Т.2-3.

- 48.Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви.- Париж,1959. - Т.І.
- 49.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К.,1984.
- 50.Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно - Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н. е. Перевал. - Івано - Франківськ, 2000. - №1.
- Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно - Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н. е. Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.
- Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми кельтсько - слов'янської духовної культури Східної Європи. Історія релігій в Україні. Праці XIII - ї Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 20 - 22 травня 2003 року). - Львів "Логос", 2003.
- 51.Махновець Л. Про автора Слова о полку ігоревім. - К.,1987.
- 52.Мацкевий Л.Г. Звіти про роботу Прикарпатської експедиції за 1992-1993 роки. - Львів, 2004.
- 53.Мельник Е.Н. Следы мегалитических сооружений в некоторых местностях Южной России. Труды VI Археологического съезда. - Одесса,1886.
- 54.Могитич І.Р. З історії міжслов'янських зв'язків у сфері архітектури ранньосередньовічної архітектури (Галицько-Волинська Русь та Західні слов'яни X-XIII ст.). З історії міжслов'янських зв'язків. - К.,1994.
- 55.Никольский Н.К. К вопросу о следах мораво-чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи. Вестник Академии Наук СССР. - М.,1933. - №8-9.
- 56.Пастернак Я. Старий Галич. - Краків,1944.
- 57.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М., 1950.
- Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ,1999.
- Руський літопис. - К., 1989.
- 58.Раппопорт П.А. К вопросу о сложении галицкой архитектурной школы. - В кн.: Славяне и Русь. - М.,1968.
- 59.Рогов А.И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения. - М.,1966.
- 60.Руський Літопис. - К.,1989.

- 61.Симонович Е.А. О культовых представлениях населения юго-западных областей СССР в поздне-античный период. Советская Археология. - М.,1978. - №2.
- 62.Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности. Коментар, перевод. И.Погова. - М.,1971.
- Floria B.N. Vaslavska legenda a borisovskoglebovsky kult.- Ceskoslovensku casopis historicku. - Praha, 1978. - №1.
- 63.Суворов Н.С. Библиографическая летопись. - Петроград, 1917, - Кн.II-III.
64. Татищев В.Н. Российская История. - М.,1964. - Т.III.
- 65.Тимошук Б.О. Язичницькі святилища Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.I.
- 66.Тимошук Б.О. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - №1.
- 67.Томашівський С. До Історії Перемишля та його єпископської катедри. Записки ЧСВВ. - Варшава,1927.
- 68.Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим-Нью-Йорк,1965.
- 69.Analecte Cracoviensia. Kracovie,1975. - Vol.7.
- 70.Biuletyn historii sztuki, 1962. - №26.
- 71.Byzantinoslavica,1930.- R.II.- S.V.2.
- Byzantinoslavica,1930.R III. - S.V.2.
- 72.Vericus et fratres suicorumque concives latini. Theiner,1864. - Т.1.
- Monumenta Poloniae. - Lwow, 1878.T.III.
- 73.Wolfram H. Geschichte der Goten. - Munchen,1979.
- 74.Huielard-Breholles Examen dechates de l'Eglise Romaine contenues dans les rouleaux de lluny. - Paris, 1865.
- 75.Dvornik F. The making of Central and Eastern Europe. - London 1949.
- 76.Zagiba Fr. Zur Geschichte Kyrills und Methods und der beyrischen Ostmissien Jahrbucher bur geschichte Ostenropas.1961.
- 77.Zaki A. Na szlaku wykopalisk. "Słowo Powszechnie". - Krakow,1960. - N18/6.
- 78.Kissene Nagypal J. A karcsai reformatus templom helyreallitasa. - Muemlek vedelem,1971. - K.15. - N41.
- 79.Kunasiewicz. Przewodnik po kosciele Bozego ciata otza. Dominicanow we Lwowe. - Lwow, 1878.

80.Codex Diplomat. Arpad, Kontin, ed G. Wenzel, t. (1235-1260). – Pest, 1869.

Описание Киево-Софийского собора и Киевской киевской иерархии. - Киев, 1925.

81.Macartney C.A. The Magiars in Ninth Centure. - Cambridge, 1930.

82.Monumenta Poloniae. - Lwow, 1878. T.III.

Ropell. Geschichte pollens. – Berlin, 1897.- T.I.

83.Ochrona zabytkow. - Warszawa, 1961.- R.14. - Z.1/2.

Sztuka polska przedromanska i romanska do schylku XIII wieku. - Warszawa,1971.

84.Ropell. Geschichte pollens. - Berlin, 1897. - T.I.

Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ,1999.

Дашкевич Н. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). - К., 1884.

85.Surovy B. Arxitektura svedectvi dob. - Praha, 1977.

Висноков

В монографії “Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях” розглянуті проблеми господарсько-економічного та культурно-християнського розвитку Галичини в III-XIII століттях” на основі письмових, археологічних, лінгвістичних, топографічних та картографічних джерел, більшість яких під таким кутом зору, аналізувалися та апробувалися вперше на підставі свідчень античних, римських, візантійських, арабських, вітчизняних джерел, карти давньогрецького географа Клавдія Птолемея, дорожньої карти римських шляхів III-IV століть, Певтінгерових таблиць, які за сукупністю їх аналізу, відтворили господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях.

Наукова праця “Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях” також дослідила питання ролі племінних об’єднань бастарнів, карпів-хорватів в господарсько-економічному та культурно-християнському розвитку Галичини в III-XIII століттях.

Монографія “Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях” дала повний опис та аналіз джерел, провела хронологічну класифікацію джерел у поєднанні з останніми напрацюваннями історичної та археологічної науки, показала, що власне давньоукраїнські старожитності регіонів Українських Карпат, Прикарпаття та Подністров’я лежать в основі господарсько-економічного та культурно-християнського розвитку Галичини.

У праці “Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях” наголошено, що власне давні українці регіонів Карпат, Прикарпаття та Подністров’я створили прогресивні форми господарювання, ранньо-феодальні політичні, господарсько-економічні та культурно-християнські організації на території стародавньої Галичини.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

**Господарсько-економічний
та культурно-християнський
розвиток Галичини
в III-XIII століттях**

Видання III, 2020 р.

*Подано до друку 3.05. 20 р. Підписано до друку 4.05.20 р.
Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний. Умовн.друк.арк.26,75
Зам.55. Тираж 300 шт.*

На обкладинці:

1.Сучасна реконструкція дитинця стародавнього Галича XII століття
вченими Ю.Лукомським та В.Петриком.

Видавництво «Сімик»

76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а
тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи серія ІФ №11 від 27.03.2001 року.

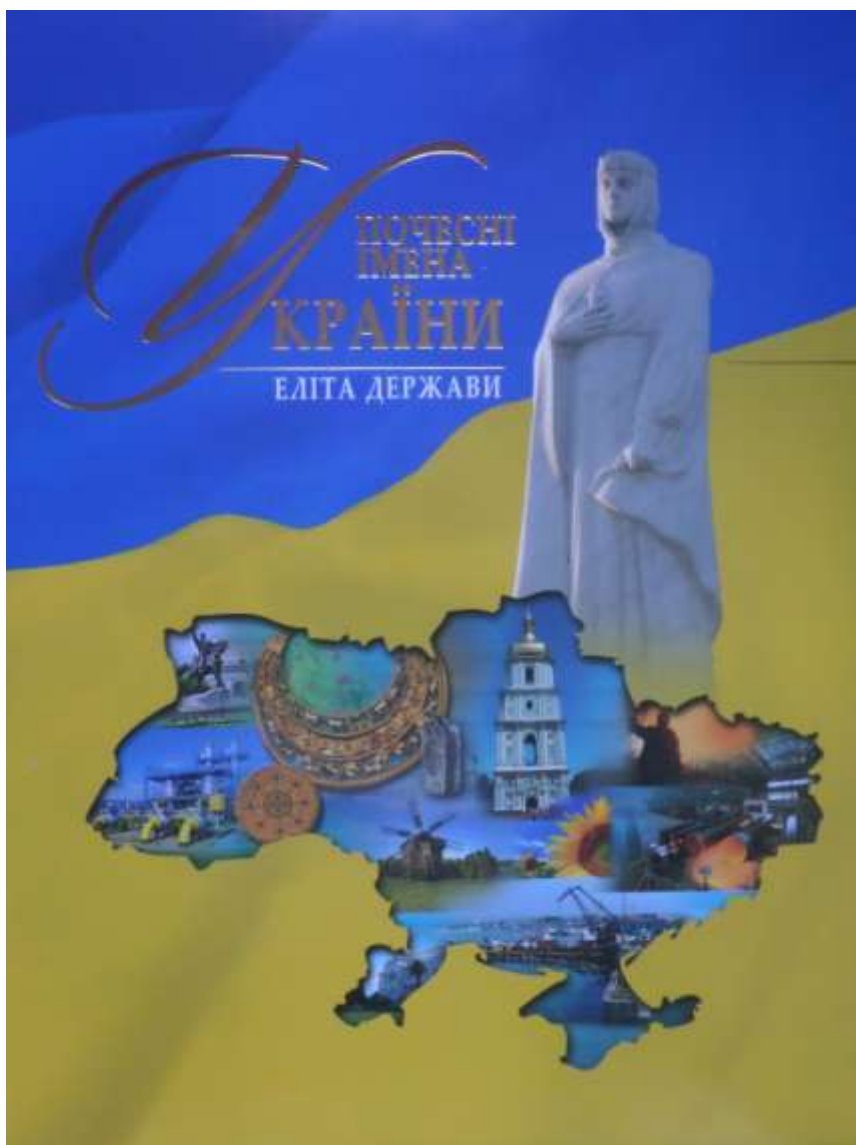
Віддруковано в друкарні видавництва ПП «Сімик»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а, тел. (0342) 78-91-29

E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net
www.easterneurope.nethouse.ua

Віктор Ідзьо

**Господарсько-економічний
та культурно-християнський
розвиток Галичини
в III-XIII століттях**

ІДЗБО

ВІКТОР СВЯТОСЛАВОВИЧ

ДИРЕКТОР-ЗАСНОВНИК ІНСТИТУТУ Східної Європи,
ВЕД-ПРЕЗИДЕНТ АКАДЕМІ НАУК «ТРИПІЛЬСЬКА
ЦИВІЛІЗАЦІЯ», АКАДЕМІК АНВІЗ УКРАЇНИ,
АКАДЕМІК МІЖНАРОДНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ЄВРАЗИ,
ДОКТОР ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОВЕСОС,
ЛАУРЕАТ ПРЕМІЇ ім. АКАДЕМІКА І. КРИТІКЕВИЧА
ТА МІЖНАРОДНОЇ ПРЕМІЇ ім. КОРОЛЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

З активною діяльністю в українській диспарті
Росії та багатьох інших у розвитку і розвитку
«За української держави націоналістичної єдиності»
«За української» III (1999) та II (2012) сторінок.

Народився 25 листопада 1960 р. у м. Івано-Франківську. Закінчивши історичним минулим
стало вирішувати у творчості майбутнього фаху.
У 1981 р. закінчив Івано-Франківський народний
університет, промиславши змалюнок історії
та культури, а в 1984 р. – історичний факультет
Прикарпатського національного університету ім.
В. Стефаника, де розпочав наукову діяльність
під керівництвом професора В. Гривачевського,
котрий, будучи учнем І. Крип'якевича, передав
неперервність академічної традиції наукової
школи М. Грушевського. З 1984 до 1985 рр.
служив у збройних силах й отримав звання
лейтенанта сухопутних військ. Трудову діяльність
розпочав інспектором обласного управління
професійно-технічної освіти, далі працював

викладачем історії. У 1988 р. переїхав до Москви.
З 1992 до 2002 рр. був помішником та викладачем
історії Московського державного педагогічного
університету (МДПУ), де в 1997 р. успішно захи-
стив дисертацію й став кандидатом історич-
них наук. З 1997 до 2002 рр. працював переклада-
чем і науково-організаційною роботою в МДПУ.
У 2002 р. захистив докторську дисертацію.

Енергійний організатор і талановитий учень
незважаючи на науково-освітню діяльність
українців у Росії. У 1992 р. брав участь у засіданні
Українського державного університету в Москві,
у 1997 р. – Українського інституту при МДПУ,
у 1995 р. став засновником та першим очільником
Українського історичного клубу в Москві. Будучи
позитивом, у 1997–2010 рр. проявив себе як актив-
ний член ради Об'єднання українців Росії. У 2000–
2015 рр. – ректор Українського державного уні-
верситету в Москві, який XXI том «Наукового
Вісника УДМУ» (2001–2015). У 1995 р. очолює як го-
ловний редактор видання «Український історич-
ний альманах у Росії». Заснував і у 1997–2010 рр.
очолював редакцію «Наукового вісника Україн-
ського історичного клубу», якого вийшло XVI томів.
У 2005 р. закінчував у Львові науковий журнал
«Українознавство», який виходить і донині.

У 2001 р. заснував в Україні науково-посліди-
жасклад – Інститут Східної Європи (ІСЕ) при Уні-
верситеті «Львівський Староїсторізм», перш ніж
постало засідання – розбудова науково-освітньої
та видавничої системи на основі українських інте-
лектуальних, історичних та культурно-християн-
ських традицій. З 2017 р., рішенням ректора Ма-
уро Копієва, В.С. Ідзбо затверджений професором
Рязанського університету імені Павла Аноптова.

У фокусі Віктора Святославовича широке
коло наукових проблем, пов'язаних із визначенням
української історії, українознавства, археографії
та джерелознавства. Він – автор понад 800 нау-
кових праць, у тому числі 50 монографій. Під кер-
івництвом академіка проводиться багато міжар-
хивних наукових конференцій, де здійснюється
систематичне вивчення джерел з української історії.
Результати наукової діяльності Віктора Ідзбо гла-
вно оцінені на найвищому державному рівні.
За монографічне дослідження «Українська дер-
жава в XIII столітті» отримав премію ім. акаде-
міка І. Крип'якевича, за працю «Українська дер-
жава в IX–XIV століттях» – Міжнародну премію
ім. Короля Данила Галицького, за монографію
«Галицьке королівство 1215–2015 рр.» – міжнарод-
ний золотий медальон імені ради Університету
«Львівський Староїсторізм». Удостоєний ордена
«Золотий Хрест злиття з ділами меча», «За роз-
будову Української держави», германіа Івана Су-
ліцького відомо-козацькими званнями генерал-
корпусного Українського козацтва. Нагороджений
коштовними медаллями «10 років незалежності
Україні» та «20 років незалежності України».